बृहत्पुरश्चर्यार्णवः

चतुर्थः खण्डः

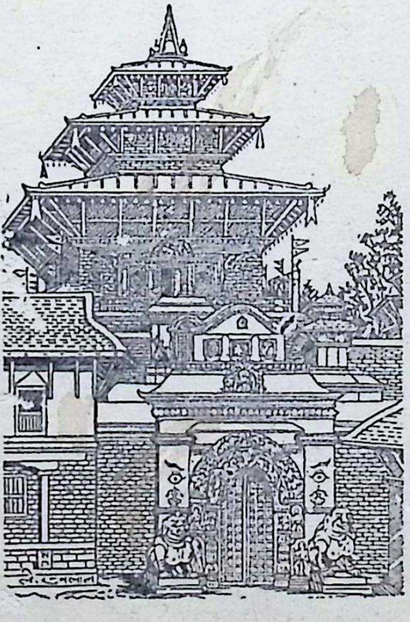

अस्य सर्वेऽधिकाराः प्रकाशकाऽधीनाः

मूल्यम् रु. ।-

मुद्रितः—नेपाल प्रेसे, काष्ठमण्डपे, शुक्रपथे

BRIHAT PURASCHARYARNAVA

Compiled by

H. M. Maharajadhiraja Pratap Simha Shaha Deva.

PART IV

By the permission of

H. M. Maharajadhiraja

MAHENDRA BIRA BIKRAMA SHAHA DEVA

Revised, Enlarged & Published by

Lt. General DHANA SHAMSHER JUNG BAHADUR RANA

S. P. G. D. B., Honorary member of Royal Academy.

Kathmandu

1974 A. D.

All rights reserved by the publisher.

Price Rs. /-

Printed at
The Nepal Press, Shukra Path (Indrachouk)
Kathmandu

बृहत् पुरश्चर्यार्णवः

चतुर्थखण्डः

श्री परदेवत्ता ।।

बृहत्पुरश्चर्यार्णवस्य

चतुर्थखण्डस्य

विषयानुक्रमणिका

विषयाः	पृष्ठांकाः
१. दुर्गामन्त्रः	१
२. दुर्गोत्सवः	६
३. भैरवीचक्रादिविधिः	२०७
४. गोरक्षमन्त्राः	२२४
५. यन्त्रप्रकरणम	२२७
६. भूतलिपिप्रकरणम्	२५२
७. वर्णमातृकाप्रकरणम्	२५५
८. मातृकायन्त्रप्रकरणम्	२६६
९. न्यासप्रकरणम्	२७०
१०. स्तोत्रादिपुरश्चरणम	२८४
११. कर्पूरस्तवपुरश्चरणम्	२८७
१२ सप्तशतीविधानम्	२८७
१३. रुद्रचण्डीविधानम्	३२२
१४. प्राणायामपुरश्चरणम्	३२८
१५. मन्त्रसिद्धेः प्रकारान्तरम्	३२६
१६. भैरवसाधनम्	३३३
१७. योगिनीसाधनम्	३४०
१८ धरित्रीसाधनम्	३५८
१९. ग्रन्थोपसंहारः	३६०
२०. परिशिष्टम्	३६५

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव

॥ समर्पणम् ॥

श्रीमत्साहप्रतापक्षितिपविरचिते तन्त्रसर्वस्वरूपे
तन्त्रेभ्यश्च प्रमाणान्तरमपि निहितं पुस्तकेऽस्मिन् विविच्य ।
संशोध्य ग्रन्थरत्नं तदिदमनुपमं नूतनाभासरूपं
भक्तिश्रद्धास्नुतात्मोपहरति नृपवीरेन्द्रपादाङ्घ्रिपद्मे ॥

सदाभक्तसेवकः
धनशम्शेरः

श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव

उपोद्घातः

अस्य श्रीबृहत्पुरश्चर्यार्णवस्य पुनर्मुद्रणप्रयोजनमस्माभिः प्रथमखण्डस्योपोद्घाते (द्वितीयतृतीयखण्डयोश्च) प्रदर्शितम्। अत्र विषये मत्सहयोगिनां महानुभावानां संस्तवश्च तत्रैव प्रस्तुतः।

द्वादशतरङ्गात्मकोयं ग्रन्थो मूलतस्तावत् पुरश्चर्यार्णवनाम्ना खण्डत्रये विभज्यान्यत एव प्रकाशित आसीत्। स चेदानीं मया सविस्तरं परिवर्द्ध्य खण्डचतुष्टयरूपेण 'बृहत्पुरश्चर्यार्णव' नाम्ना प्रकाश्यमानो वर्तत इति तृतीयखण्डस्योपोद्घातेप्युल्लिखितमेव।

तत्र प्रथमद्वितीयतृतीयखण्डाः क्रमशः प्रकाशिता एव। एकादशद्वादशतरङ्गद्वयात्मकश्चतुर्थोयं खण्डोऽधुना प्रकाश्यते।

प्रस्तुते चास्मिन् खण्डे विशेषतो महाषोढान्यासभैरवीचक्रादीनां विवरणं पूर्वापेक्षया समधिकमन्ते परिशिष्टांशश्च।

अन्तिमखण्डस्यास्य प्रकाशने तत्र तत्र यथावश्यकं संशोधनादिकार्यं सकलमेवास्मत्सहयोगिभिःपण्डित प्रवरकृष्णप्रसादभट्टराईमहोदयैर्निष्पादितमिति तान् प्रत्यपि भूयसीं कृतज्ञतां प्रकटीकृत्य विरमति—

विनीतः

रथी धन्नशम्शेर ज. ब. राणा वर्मा

चैत्रपूर्णिमा

२०३०

नक्साल, काष्ठमण्डपः

श्री ५ महाराजाधिराज प्रतापसिंह शाहदेव

अथ बृहत्पुरश्चर्यार्णवः

अथ दुर्गामन्त्रभेदास्तत्पुरश्चरणविशेषाश्च निरूप्यन्ते।

(शारदातिलके) दुर्गा (सर्वाम्नाये)

ततो दुर्गामनुं वक्ष्ये दृष्टादृष्टफलप्रदम्।
माया त्रिः कर्णबीजाढ्यो भूयोऽसौ सर्गवान् भवेत्॥
पञ्चान्तकः प्रतिष्ठावान् मारुतो भौतिकासनः।
ताराद्दिहृदयान्तोऽयं मन्त्रो वस्वक्षरात्मकः॥
ऋषिश्च नारदश्छन्दो गायत्रं देवता मनोः।
दुर्गा समीरिता सद्भिर्दुरितापन्निवारिणी॥
नमस्कारवियुक्तेन मूलमन्त्रेण साधकः।
द्राभाद्यैः सहः कुर्वीत षडङ्गानि यथाविधि॥

अस्या ध्यानम्।

सिंहस्था शशिशेखरा मरकतप्रख्यैश्चतुर्भिर्भुजैः
शङ्खं चक्रधनुः शरांश्च दधती नेत्रैस्त्रिभिः शोभिता
आमुक्ताङ्गदहारकङ्कणरणत्काञ्चीरणन्नूपुरा
दुर्गा दुर्गति हारिणी भवतु वो रत्नोल्लसत्कुण्डला॥

अस्याः पुरश्चरणम् ।

वसुलक्षं जपेन्मन्त्रं तिलैर्मधुरलोलितैः ।
पयोऽन्धसा वा जुहुयात् तत्सहस्रं जितेन्द्रियः ॥

महिषमर्दिनीमन्त्रः (सर्वाम्नाये)

तत्रैव ।

भान्तं वियत्सनयनं श्वेतो मर्दिनि ठद्वयम् ।
अष्टाक्षरी समाख्याता विद्या महिषमर्दिनी ॥

अयं मन्त्रो मायाप्रणवाद्यन्यतमबीजाढ्यो नवाक्षरो भवति ।
तदुक्तं कुलचूडामणिविश्वसारादौ ।

(सर्वाम्नाये)

त्रैलोक्य-बीजभूतान्ते सम्बोधनपदं ततः ।
सृष्टिसंहारकौ वर्णौ विद्यामहिषमर्दिनी ॥
प्रणवाद्यां जपेद्विद्यां मायाढ्यां वा जपेत् सुधीः ।
वधूबीजादिकां वापि कवचाढ्यां जपेत् तथा ॥

(शारदायाम्)

महिषहिंसिके हुं फट् हृदयं परिकीर्त्तितम् ।
महिषशत्रो सार्षि हुं फट् शिरोऽङ्गं समुदाहृतम् ॥
महिषं द्वेषय द्वन्द्वं हुं फडन्तः शिखामनुः ।
महिषं हनयुग्मान्ते देवि हुं फट् तनुच्छदम् ॥
महिषान्ते सूदिनी हुं फडन्तं शस्त्रमीरितम् ।
मन्त्रैरेतैर्जातियुक्तैः पञ्चाङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥

अस्या ध्यानम् ।

गारुडोपलसन्निभां मणिमौलिकुण्डलमण्डितां
नौमि भालविलोचनां महिषोत्तमाङ्गनिषेदुषीम् ।

चक्रशङ्खकृपाणखेटकबाणकार्मुकशूलकां-

स्तर्जनीमपि बिभ्रतीं निजबाहुभिः शशिशेखराम् ॥

पुरश्चरणम् ।

अष्टलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रैस्तिलैः शुभैः ।

जुहुयादिति शेषः ।

शूलिनीमन्त्रः (सर्वाम्नाये)

तत्रैव ।

ज्वलज्वलपदस्यान्ते शूलिनीति पदं वदेत् ।

दुष्टग्रहं हुमस्त्रान्ते वह्निजायावधिर्मनुः ॥

पञ्चभिर्दशभिः प्रोक्तो ग्रहशत्रुविनाशनः ।

ऋषिर्दीर्घतमा प्रोक्तः ककुच्छन्द उदाहृतम् ॥

शूलिनी देवता प्रोक्ता समस्तसुरवन्दिता ।

दुर्गे हृद्वरदे शीर्षं विन्ध्यवासिनि तच्छिखा ॥

असुरान्ते मर्दनी स्याद्युद्धपूर्वप्रिये पुनः ।

त्राशत्रयद्वितयं वर्म देवसिद्धसुपूजिते ॥

नन्दिनी स्यादृक्षयुगं महायोगेश्वरी क्रमात् ।

शूलिन्याद्या हुं फडन्ताः पञ्चाङ्गमनवः स्मृताः ॥

अस्या ध्यानम् ।

अध्यारुढां मृगेन्द्रं सजलजलधरश्यामलां हस्तपद्मैः

शूलं बाणं कृपाणीमरिजलगदाचापपाशान् वहन्तीम् ।

चन्द्रोत्तंसां त्रिनेत्रां चतसृभिरसिना खेटकात् बिभ्रतीभिः

कन्याभिः सेव्यमानां प्रतिभटभयदां शूलिनीं भावयामि ॥

अस्याः पुरश्चरणम्।

मनुमेनं जपेन्मन्त्री वर्णलक्षं विचक्षणः।
सर्पिषाज्येन होमस्तु तद्दशांश मितो भवेत्॥

वनदुर्गामन्त्रः (सर्वाम्नाये)

उत्तिष्ठपदमाभाष्य पुरुषि स्यात् पदं ततः।
पितामहः सनेत्रे नः स्वपिषि स्याद्भयं च मे॥
समुपस्थितमुच्चार्य यदि शक्यमनन्तरम्।
अशक्यं वा पुनस्तन्मे वदेद्भगवति ततः॥
शमयाग्निवधूः सप्तत्रिंशद्वर्णात्मको मनुः।
ऋषिरारण्यकश्छन्दोऽप्यत्यनुष्टुबुदाहृतम्॥
देवता वनदुर्गा* स्यात् सर्वदुर्गविमोचनी।
षड्भिश्चतुर्भिरष्टाभिरष्टाभिः षड्भिरिन्द्रियैः॥
मन्त्रार्णैरङ्गक्लृप्तिः स्याज्जातियुक्तैर्यथाक्रमम्।

अस्या ध्यानम्।

सौवर्णाम्बुजमध्यगां त्रिनयनां सौदामिनीसन्निभां
शङ्खं चक्रवराभयानि दधतीमिन्दोः कलां बिभ्रतीम्।
ग्रैवेयाङ्गदहारकुण्डलधरामाखण्डलाद्यैः स्तुतां
ध्यायेद्विन्ध्यनिवासिनीं शशिमुखीं पार्श्वस्थपञ्चाननाम्॥

अस्याः पुरश्चरणम्।

एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षचतुष्कं तद्दशांशतः।
जुहुयाद्धविषा मन्त्री शालिभिः सर्पिषा तिलैः॥

---

* प्रायः सर्वेषु पुस्तकेषु वनदुर्गेत्यत्र नवदुर्गेत्युपलभ्यते।

नवदुर्गात्मक चामुण्डामन्त्रः (उपाम्नाये)
(मेरुतन्त्रे)

अथातः संप्रवक्ष्यामि चामुण्डाया महामनुम् ।
नवदुर्गात्मकं यस्य सेवनाद्भुक्तिमुक्तयः ॥
सुरथो यत्प्रसादेन राज्यं प्राप्याभवन्मनुः ।
संसारबन्धनिर्णाशि ज्ञानमाप्तं समाधिना ॥
मार्कण्डेयपुराणोक्तं चरितत्रितयं स्तवः ।
जपाद्यस्य फलं दद्यात् तं मनुं वच्मि साम्प्रतम् ॥
वाग्लज्जाकामबीजानि चामुण्डायै पदं वदेत् ।
विच्चे नवार्णमन्त्रोऽयं शक्तिमन्त्रोत्तमोत्तमः ॥
ब्रह्मविष्णुमहेशास्तु मुनयोऽस्य प्रकीर्त्तिताः ।
गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् च छन्दस्त्रयमुदीरितम् ॥
देवतास्य महाकाली महालक्ष्मीः सरस्वती ।
नन्दा शाकम्भरी भीमा शक्तित्रयमुदाहृतम् ॥
तिस्रोऽस्य शक्तयो दुर्गा भ्रामरी रक्तदन्तिका ।
अग्निवायुभगास्तत्त्वं प्राग्वद्न्यासादिकं न्यसेत् ॥

तथा ।

ततः षडङ्गं कुर्वीत विभक्तैर्मूलवर्णकैः ।
एकैकेन चैकेन चतुर्भिर्युग्मकेन च ॥
नमस्तेनैव मन्त्रेण कुर्यादङ्गानि षट् क्रमात् ।

अस्या ध्यानम् (तन्त्रान्तरे)

ध्यायेद्देवीं श्रीचामुण्डां निर्मांसां घोरदंष्ट्रिकाम् ।
कपालाभरणान् संघ्रीं शवस्थां चोर्ध्वकेशिनीम् ॥

कर्त्रिकां नरमुण्डंच धृत्वा तदन्त्र भोजिनीम् ।
चषके रुधिरं धृत्वा पिवन्तीं ज्वनलप्रभाम् ॥
श्मशान निलयां भीमां शिवारावितमध्यगाम् ।
नवार्णवस्वरूपां श्रीभवानीं त्रिपुरात्मिकाम् ॥

चण्डी महाकाली ध्यानम् (ईशानाम्नाये)

ततो देवीत्रयं ध्यायेत् कालिकाध्यानमुच्यते ।
दशास्या दशपादां च दशहस्तां विधिस्तुताम् ॥
इन्द्रनीलद्युतिं खड्गं चक्रं शङ्खं शिरः सरान् ।
दक्षहस्तेषु दधतीं गदां शूलं भुशुण्डिकाम् ॥
परिधं च धनुर्वामे दधतीं ब्रह्मसंस्तुताम् ।
मधुकैटभनाशार्थं सालङ्कारां त्रिवीक्षणाम् ॥

तन्त्रान्तरेऽपि ।

खड्गं चक्रगदेषुचापपरिधान् शूलं भुशुण्डीं शिरः
शङ्खं संदधतीं करैस्त्रिनयनां सर्वाङ्गभूषावृताम् ।
नीलाश्मद्युतिमास्यपाददशकां सेवे महाकालिकां
यामस्तौच्छयिते हरौ कमलजो हन्तुं मधुं कैटभम् ।

अस्या मन्त्रः, ओं क्रीं ऐं महाकाल्यै विच्चे इति नवार्णः ।

चण्डि महालक्ष्मी ध्यानम (आग्नेयाम्नाये)

(मेरुतन्त्रे)

ततो ध्यायेन्महालक्ष्मीं महिषासुरमर्दिनीम् ।
समस्तदेवतातेजोजातां पद्मासनस्थिताम् ॥
अष्टादशभुजामक्षमालां पद्मं च सायकान् ।
खड्गं वज्रं गदां चक्रं दक्षहस्ते कमण्डलुम् ॥

शङ्खं च दधतीं वामे शक्तिं च परशुं धनुः ।
चर्मदण्डौ सुरापात्रं घण्टां पाशं त्रिशूलकम् ॥

अन्यत्रापि ।

अक्षस्रक्परशू गदेषुकुलिशान् पद्मं धनुः कुण्डिकां
दण्डं शक्तिमसिं च चर्म जलजं घण्टां सुराभाजनम् ।
शूलं पाशसुदर्शने च दधतीं हस्तैः प्रवालप्रभां
सेवे सैरिभमर्दिनीमिह महालक्ष्मीं सरोजस्थिताम् ॥

अस्यामन्त्रः "ओं श्रीं ह्रीं महालक्ष्म्यै विच्चे" इति नवार्णः ।

चण्डी महासरस्वतीध्यानम (वायव्याम्नाये)
(मेरुतन्त्रे)

सरस्वतीं ततो ध्यायेच्छरच्चन्द्रसमप्रभाम् ।
शङ्खं च मुशलं चक्रं बाणान् दक्षेषु बिभ्रतीम् ॥
घण्टां शूलं हलं चापं वामहस्तेषु बिभ्रतीम् ।
गौरीदेहसमुद्भुतां नृणामानन्ददायिनीम् ॥
आधारभूतांजगतः शुम्भादिकविमर्दिनीम् ।
अधिष्ठात्रीं तृतीयस्य चरित्रस्य स्मरेत् सदा ॥

तन्त्रान्तरेऽपि ।

घण्टाशूलहलानि शङ्खमुशले चक्रं धनुः सायकं
हस्ताब्जैर्दधतीं घनान्तविलसच्छीतांशुशुभ्रप्रभाम् ।
गौरीदेहसमुद्भवां त्रिजगतामाधारभूतां महा-
पूर्वामत्र सरस्वतीअनुभजे शुम्भादिदैत्यार्दिनीम् ॥

अथ पुरश्चरणम ।

सितपक्षतिमारभ्य चाष्टम्यन्तमिषस्य यः ।

जपेल्लक्षं मनुं होमं खाद्यैस्त्रिमधुराप्लुतैः ॥
प्रत्यहं पूजयेद्देवीं चण्डीमाद्यन्तयोः पठेत् ।
विप्रान् गुरून् समाराध्य वाञ्छितं लभते द्रुतम् ॥

अस्यामन्त्रः "ओं ऐं क्लीं सरस्वत्यै विच्चे" इति नवार्णः ।

जयदुर्गामन्त्रः (सर्वाम्नाये)

(शारदायाम्)

तारो दुर्गेयुगं रक्तमन्त्यढान्तौ सलोचनौ ।
द्विठान्ता जयदुर्गेयं विद्या वेद्या दशाक्षरी ॥
तारादिदुर्गे हृदयं दुर्गे शिर इतीरितम् ।
दुर्गायै स्याच्छिखा वर्म भूतरक्षिणि कीर्त्तितम् ॥
तारादिदुर्गेयुगलं रक्षिण्यस्त्रमुदीरितम् ।

अथ ध्यानम् ।

कालाभ्राभां कटाक्षैररिकुलभयदां मौलिबद्धेन्दुरेखां
शङ्खं चक्रं कृपाणं त्रिशिखमपि करैरुद्वहन्तीं त्रिनेत्राम् ।
सिंहस्कन्धाधिरूढां त्रिभुवनमखिलं तेजसा पूरयन्तीं
ध्यायेद्दुर्गां जयाख्यां त्रिदशपरिवृतां सेवितां सिद्धिकामैः ॥

अथ पुरश्चरणम् ।

*बाणलक्षं जपेन्मन्त्रं घृतेन जुहुयात् ततः ।
दशांशं संस्कृते वह्नौ ब्राह्मणानपि भोजयेत् ॥

इति दुर्गाप्रकरणम् ।

---

* वर्णलक्षमिति क्वचित् पाठः ।

अथ दुर्गोत्सवविधिः प्रदर्श्यते।

(बृहत्सिद्धान्तसारे)

आश्विनस्य सिते पक्षे नानाविधमहोत्सवैः ।

प्रसादयेयुः श्रीदुर्गां चतुर्वर्गफलार्थिनः ॥

(कालिकापुराणे)

दुर्गातन्त्रेण मन्त्रेण कुर्युर्दुर्गामहोत्सवम् ।

महानवम्यां शरदि बलिदानं नृपादयः ॥

आश्विनस्य तु या शुक्ला भवेद्दुर्गाष्टमी तिथिः ।

मूर्त्तिभेदैर्महादेवी पूजां गृह्णाति भूतये ॥

कन्या संस्थे रवौ वत्स शुक्लामारम्य नन्दकाम् ।

अयाची त्वथ नक्ताशी एकाशी त्वथ *वायुवदः ॥

प्रातः स्नायी जितद्वन्दस्त्रिकालं शिवपूजकः ।

महानवम्या मिति ।

तदुक्तं (देवीपुराणे)

आश्विने शुक्लपक्षे तु सप्तम्यादितिथित्रये ।

महाशब्दः प्रयोक्तव्यो नान्यत्रेति विनिश्चयः ।

आरभ्येति। शुक्लां प्रतिपदमारभ्येत्यर्थः। अन्नद इति । ब्राह्मणान् भोजयित्वेत्यर्थः। वायुवद इति पाठे तु वायुभक्षइत्यर्थः। जितद्वन्द्व इति । शीतोष्णादि सहिष्णुरित्यर्थः। शिवपूजक इत्यत्र एकशेषो बोद्धव्यः ।

(रुद्रयामले)

एकोन्तराभिवृद्ध्या तु नवमी यावदेव हि ।

चण्डीपाठं जपेच्चैव जापयेद्वा विधानतः ॥

---

*त्वथ वान्तदः इति वा पाठः ।

तथा ।

एवं चतुर्वेदविदो विप्रान् सर्वान् प्रसादयेत् ।
तेषां च वरणं कार्यं वेदपारायणाय वै ॥

तन्त्रान्तरे ।

वीररात्र्यादिषु श्रेष्ठा महारात्रिर्महेश्वरि ।
उपोष्य पूजयेत् तेषां दुर्गां दुर्गार्त्तिनाशिनीम् ॥

वीररात्र्योदयः प्रोक्ताः (शक्तिसङ्गमतन्त्रे)

वीररात्रिर्महारात्रिः कालरात्रिस्तथैव च ।
मोहारात्रिर्घोररात्रिः क्रोधरात्रिस्तथैव च ॥
तथैव चाचलारात्रिस्तारारात्रि स्तथैव च ।
शिवरात्रिर्दिव्यरात्रिर्दारुणा च यथा क्रमात् ॥
कथ्यते परमेशानि शृणु सावहिता भव ।
चतुर्दश्यां संक्रमे च कुलर्क्षे कुलवासरैः ॥
अर्द्धरात्रे तदायोगो वीररात्रिः प्रकीर्त्तिताः ।
शुक्लाष्टमी चाश्विनस्य नवरात्रं तु तस्य वै ॥
महारात्रिर्महेशानि कालरात्रिं शृणु प्रिये ।
दीपोत्सव चतुर्दश्यां त्वमायां योग एव तु ॥
कालरात्रिर्महेशानि ताराकाली प्रियङ्करी ।
जन्माष्टमी महेशानि मोहरात्रिः प्रकीर्त्तित ॥
कृष्णावतारपर्यन्तं तारायाः शाप ईरितः ।
जाते कृष्णावतारे तु निर्मुक्ता तारिणी परा ॥
उत्पन्तौ विन्ध्यवासिन्या विद्युद्रूपे समागते ।
श्रीमहातारिणी विद्या महारण्यपरायणा ॥

स्मरणादेव संसिद्धा स्मृतिपुष्टिकरी परा ।
चैत्रे मासि नवम्यां च शुक्लपक्षे च भूसुते ॥
क्रोधरात्रिर्महेशानि तारारूपा भविष्यति ।
मासि मार्गशिरे प्राप्ते कृष्णाष्टम्यां महेश्वरि ॥
महाकालस्वरूपा च घोररात्रिः प्रकीर्त्तिता ।
प्राप्ते फाल्गुनके मासे कृष्णैकादशिका तु या ॥
भृगुभौमयुता चेत् स्यादचलारात्रिरीरिता ।
ज्यैष्ठीया दशमी शुद्धा दशयोगसमन्विता ॥
वटुकस्यतिथिः प्रोक्ता वटुकोत्पत्तिकारिणी ।
अमाभौमसमायुक्ता संक्रमेण समायुता ॥
कुलर्क्षञ्च समायुक्ता ग्रहणं यदि चेद्भवेत् ।
तारारात्रिस्तु संप्रोक्ता भाग्यादेव तु लभ्यते ॥
फाल्गुने कृष्णपक्षे तु ह्यर्द्धरात्रौ भृगोः शिवे ।
शिवरात्रिस्तु संजाता सर्व्वसिद्धिप्रदायिनी ॥
अमाभृगुसमायुक्ता सूर्यग्रहणयुग्यदि ।
अपरान्ह्णे यदा योगो मृतसंजीवनी तिथिः ॥
स्नानदानादिहोमान्तमनन्तफलदं भवेत् ।
अष्टमी चैत्रमासीया संक्रमेण समन्विता ॥
सिद्धिरात्रिरितिख्याता ताराकालीसमाकुला ।
तृतीया माधवे शुद्धा कुलवारर्त्तसंयुता ॥
दारुणा कीर्त्तिता देवि सर्वसिद्धीश्वरी परा ।
क्रमेण कथितं सर्वं पर्वराजामिदं शृणु ॥

तृतीया पौषमासीया भृगुवासरसंयुता ।
साऽपि चोभकराक्रान्ताकुलनक्षत्रसंयुता ॥
चतुर्थी सहिता चेत्स्यात् रेवती संयुता क्वचित् ।
पर्वराजाभिदं पर्व सर्वपर्वोत्तमोत्तमम् ॥
तृतीया चैत्रमासीया रेवतीसंयुता यदि ।
ऋद्धियोगो महेशानि होमकर्मणि शस्यते ॥
प्रतिमासे पौर्णमासि मासनक्षत्रसंयुता ।
कुलवारसमायुक्ता सा तिथिः सुन्दरी भवेत् ॥
अष्टमी प्रतिमासस्य कृष्णपक्षस्य पार्वति ।
भौमयुक्ता तथा ऋक्षयुक्ता वा केवला च वा ॥
देवीरात्रिरितिख्याता सर्वसिद्धिप्रदायिनी ।
चतुर्थीमाघमासस्य मकराक्रा भवेद्यदि ॥
गणस्य तथा रात्रिरिति ख्यातेति गौडयः ।
नवमी कृष्णपक्षस्य कुलऋक्षसमन्विता ॥
वारयुक्ताथवा देवि सिद्धिरात्रिः प्रकीर्तिता ।
चतुर्थी कृष्णपक्षस्य कुलवारर्क्ष संयुता ॥
केवलं भौमयुक्ता वा वाणरात्रिः ससंक्रमे ।
अमाभौमसमायुक्ता कुलर्क्षसंयुता यदि ॥
कृष्णरात्रिरितिख्याता अक्षोभ्य प्रीतिकारिणी ।
अमार्कश्रवणे जाते युक्तश्चेत् पौषमाघयोः ॥
अर्धोदयः स विज्ञेयः किञ्चिन्न्यूनो महोदयः ।
धर्मरात्रिर्महेशानि कीर्तितेयं सुरर्षिभिः ॥

अमा भौमेन सोमेन योगेन भृगुणाथवा ।
गुरुणा रविणा देवि कुलधृन्दसमन्विता ॥
दिव्यमाण्डलीको योगः सूर्यपर्वशताधिकः ।
माघमासे शुक्लपक्षे सप्तमीया प्रकीर्तिता ॥
सौरीतिथिस्तु साज्ञेयाजपहोमादिकंचरेत् ।
रवि युक्ता कुलर्क्षेस्तुवासरेणापि संयुता ॥
माहासौरीति विज्ञप्ता त्रैलोकोत्पत्तिकारिका ।
सप्तमोप्रतिमासस्य रवियुक्तायदा भवेत् ॥
हंसीतिथिस्तुविज्ञेयाभोद धर्मपरायणा ।
बुधाष्टमी महेशानि ! प्रतिमासस्य या भवेत् ॥
विष्णुरात्रि रितिख्याता भाद्रे मासि विशेषतः ।
माघमासे शुक्लपक्षे पञ्चम्यां भृगुंवासरे ॥
वसन्तपञ्चमी प्रोक्ता कामसंजीवनी तिथिः ।
आरात्रिकं जपो होम कीर्त्तनं कामनर्त्तनम् ॥
श्रावणेपौर्णमास्यां तु तद्दक्षे परमेश्वरि ।
पवित्रारोपणं कार्यं रक्षां दशविधां चरेत् ॥
पौर्णिमा चैत्रमासिया तस्यां मदन पूजनम् ।
प्रति विद्या विधौ देवि प्रोक्त योगे प्रपूजनम् ॥
एतद्‌योगे पूजनाद्धि सिद्धिं विन्दन्ति किं पुनः ।
इति संक्षेपतः प्रोक्तं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥

कुलवारादयश्च (रुद्रयामले)

रविश्चन्द्रो गुरुः सौरिश्चत्वारस्ते कुला मताः ।

भौमशुक्रौ कुलाख्यौ तु बुधवारः कुलाकुलः ॥
द्वितीया दशमी षष्ठी कुलाकुलमुदाहृतम् ।
विषमश्चाकुलाः सर्वाः शेषाश्च तिथयः कुलाः ॥
वारुणार्द्राभिजिन्मूलं कुलाकुलमुदाहृतम् ।
कुलानि समविष्ण्यानि शेषमान्यकुलानि च ॥

(नवरात्रनिर्णये) तन्त्रान्तरे)

नवशक्तिसमायुक्तं नवरात्रं तदुच्यते ।
एकैव देवदेवेशि नवधा परिनिष्ठिता ॥
बोधनं भोजनं चैव शयनं परिवर्तनम् ।
चतुर्धा नवरात्रं तु भोगमोक्षप्रदं भवेत् ॥
हषे प्रबोधनं चैव माघमासेऽथ भोजनम् ।
चैत्रे तु शयनं प्रोक्तमाषाढे परिवर्तनम् ॥
दुर्गा भगवतीमेतच्चतुर्विधमहोत्सवे ।
जानताऽजानता वापि दृढभक्तिपरायणः ॥
निराहारी फलाहारी त्वेकभक्तो जलव्रतः ।
नक्तभोजी हविष्याशी यथाशक्त्या समर्चयेत् ॥

अथ देवीपूजोपयुक्तमण्डलक्षणं (देवीपुराणे)

ऐशाने पूर्वभागे वा सिद्ध्यर्थं मनसःप्रियम् ।
देवीगृहं प्रकर्तव्यं सर्वलक्षणलक्षितम् ॥
दश द्वादश वारभ्य यावद्धस्तशतं भवेत् ।

(भविष्योत्तरे)

दुर्गागृहं प्रकर्तव्यं चतुरस्रं सुशोभम् ।

रहस्यं स्वस्तिकाद्यैश्च चर्चितं वस्त्रमण्डितम् ॥
दीपमालापरिक्षिप्तं द्वारदामोपशोभितम् ।
गौरमृद्गोमयाभ्यां च लिप्तं शस्तं समीरितम् ॥
तन्मध्ये वेदिका कार्या चतुर्हस्ता समा शुभा ।
तस्यां सिंहासनं सौम्यं कम्बलाजिनसंयुतम् ॥
तत्र दुर्गां प्रतिष्ठाप्य सर्वलक्षणसंयुताम् ।
सर्वदेवमयीं प्रौढयौवनोन्मादशालिनीम् ॥
भुजैश्चतुर्भी रुचिरैर्दशभिर्वा विभूषिताम् ।
तप्तहाटकवर्णाङ्गीं त्रिनेत्रां शशिशेखराम् ॥
पीताम्बरपरीधानां नीलकौशेयसंयुताम् ।
ग्रैवेयहारकेयूरनूपुराभरणान्विताम् ॥
नानारत्नविचित्रेण मुकुटेन विराजिताम् ।
अनेककुसुमाकीर्णकपर्देन विराजिताम् ॥
नितम्बबिम्बसन्नद्धकिङ्किणीक्वणनादिनीम् ।
शूलचक्रदण्डशक्तिवज्रचापासिधारिणीम् ॥
घण्टाक्षमालाकरकपानपात्रलसत्कराम् ।
तदग्रे छिन्नशिरसं महिषं रुधिराप्लुतम् ॥
निःसृतार्धतनुं कण्ठलाच्चर्मासिधारिणम् ।
देवीकरधृतग्रीवं शूलेनोरसि ताडितम् ॥
दैत्यं करालदंष्ट्रास्यं विद्युत्कपिशमूर्धजम् ।
नागपाशेन विक्षिप्तं हर्यक्षेणाभिविद्रुतम् ॥

वमद्रुधिरवक्त्रेण धुन्वतोऽथै शतारुषा ।
ऊर्ध्वलाङ्गुलदण्डेन देव्यधिष्ठानशोभिना ॥
सर्वतो मातृचक्रेण सेव्यमानां सुरैस्तथा ।
पूजयेत् प्रयतो देवीं नरो नियमास्थितः ॥

स्थापने विशेष उक्तो (देवीपुराणे)

याम्यास्या सुभदा दुर्गा पूर्वास्या जयवर्धिनी ।
पश्चिमाभिमुखो नित्यं न स्थाप्या सौम्यदिङ्मुखी-इति ॥

मत्स्यपुराणोक्तदशभुजाध्यानम् ।

कात्यायन्याः प्रवक्ष्यामि मूर्तिं दशभुजां तथा ।
त्रयाणामपि देवानां धर्मकामार्थकारिणीम् ॥
जटाजूटसमायुक्तामर्धेन्दुकृतलक्षणाम् ।
नेत्रत्रयसमायुक्तां पद्मेन्दुसदृशाननाम् ॥
अतसीपुष्पवर्णाभ्यां सुप्रतिष्ठां सुलोचनाम् ।
नवयौवनसम्पन्नां सर्वाभरणभूषिताम् ॥
सुचारुदशनां तद्वत्पीनोन्नतपयोधराम् ।
त्रिभङ्गस्थानसंस्थानां महिषासुरमर्दिनीम् ॥
त्रिशूलं दक्षिणे दद्यात् खड्गं चक्रं क्रमादधः ।
तीक्ष्णं बाणं तथा शक्तिं वामतोऽपि निबोधत ॥
खेटकं पूर्णचापं च पाशमङ्कुशमूर्ध्वतः ।
घण्टां वा परशुं चापि वामतः सन्निवेशयेत् ॥

अधस्थान्महिषं तद्वद्विशिरस्कं प्रदर्शयेत् ।
शिरश्छेदोद्भवं तद्वद्दानवं खड्गपाणिनम्* ॥
सपाशं वामहस्तेन धृतकेशं च दुर्गया ।
वमद्रुधिरवक्त्रं च देव्याः सिंहं प्रदर्शयेत् ॥
देव्यास्तु दक्षिणं पादं समं सिंहोपरिस्थितम् ।
किञ्चिदूर्ध्वं तथा वाममङ्गुष्ठं महिषोपरि ॥
स्तूयमानं च तद्रूपममरैः सन्निवेशयेत् ।

अथ षोडशभुजाध्यानम् (कालिकापुराणे) ।

योगनिद्रामहामाया जगद्धात्री जगन्मयी ।
भुजैः षोडशभिर्युक्ता भद्रकालीति विश्रुता ॥
क्षीरोदस्योत्तरे तीरे बिभ्रती विपुलां तनुम् ।
अतसीपुष्पवर्णाभा ज्वलत्काञ्चनकुण्डला ॥
जटाजूटमखण्डेन्दुमुकुटत्रयभूषिता ।
नागहारेण सहिता स्वर्णहारविभूषिता ॥
शूलं खड्गं च शङ्खं च चक्रं वाणं तथैव च ।
शक्तिं वज्रं च दण्डं च नित्यं दक्षिणबाहुभिः ॥
बिभ्रती सततं देवी विकाशिनयनोज्ज्वला ।
खेटकंचर्मचापं च पाशं चाङ्कुशमेव च ॥
घण्टां परशुं मुशलं बिभ्रती वामपाणिभिः ।
सिंहस्था नयनै रक्तवर्णैस्त्रिभिरभिज्ज्वला ॥

---

*खड्गपाणिकमित्यत्र खड्गपाणिनमिति सर्वपुस्तकेषूपलभ्यते ।

शूलेन महिषं भित्वा तिष्ठन्ती परमेश्वरी ।
वामपादेन चाक्रम्य तत्र देवी जगन्मयी ॥

अष्टादशभुजाध्यानम् तन्त्रान्तरे ।

उग्रचण्डां महादेवीं ध्यायेद्भगवतीं शिवाम् ।
तप्तचामीकरावर्णां नानापुष्पोपशोभिताम् ॥
दिव्यवस्त्रपरीधानां महिषासनगामिनीम् ।
किरीटकुण्डलाकारैः केयूरैर्मणिनूपरैः ॥
रत्नमालाविचित्रैश्च हारमालोपशोभिताम् ।
अष्टादशभुजाक्रान्तां पीनवक्षोस्तनोरुहाम् ॥
सर्वालङ्कारसंयुक्तां तडित्कोटिसमप्रभाम् ।
खड्गं शरस्तथा चक्रं वज्रांकुशधरां शुभाम् ॥
वरदां डमरुहस्तां शूलपात्रसुशोभिताम् ।
दक्षिणेन करा एता यथा शोभा तथा परम् ॥
फोट्कं धनुर्हस्तां च गदा घण्टां सुशोभिताम् ।
पाशं तर्जनी हस्तां च खट्वाङ्गं केशपाशकम् ॥
बिन्दुमुद्रा तथा सिद्धिः सिंहासनोपरिस्थिताम् ।
अधःस्थित्वा शिरश्छिन्नं महिषं च महासुरम् ॥
तद्ग्रीवानिर्गतं दैत्यं महाबलपराक्रमम् ।
भेदयन्तीं त्रिशूलेन विधृतास्याशिरोरुहाम् ॥
एवं ध्यायेन्महादेवीं सर्वकामफलप्रदाम् ।
रुद्रचण्डा प्रचण्डा च चण्डोग्रा चण्डनायिका ॥
चण्डा चण्डवती चैव चण्डरूपातिचण्डिका ।

रोचना अरुणा कृष्णा नीलशुक्ला च धुम्रीका ॥
पीता च पाण्डुराज्ञेया आरिधस्था हरिस्थिता ।
स्वपरीवार संयुक्तामायान्तीमिह मण्डले ॥

अथ चण्डिकाध्यानम (कालिकापुराणे)

धम्मिल्लसंयतकचा विधोश्चाधोमुखीं कलाम् ।
केशान्ते तिलकस्योर्ध्वे दधती सुमनोहरा ॥
मणिकुण्डलसंघृष्टगण्डा मुकुटमण्डिता ।
सज्ज्योतिः कणपूराभ्यां कर्णावापूर्य सङ्गता ॥
सुवर्णमणिमाणिक्यनागहारविराजिता ।
सदा सुगन्धिभिः पद्मैरम्लानैरतिसुन्दरी ॥
मालां बिभर्ति ग्रीवायां रत्नकेयूरधारिणी ।
मृणालायतवृत्तैस्तु बाहुभिः कोमलैः शुभैः ॥
राजन्ती कञ्चुकोपेता पीनोन्नतपयोधरा ।
क्षीणमध्या पीतवस्त्रा त्रिवलीमध्यभूषिता ॥
शूलं वज्रं च बाणं च खड्गं शक्तिं तथैव च ।
ऊर्ध्वादिक्रमतो देवी दधती वामपाणिभिः ॥
सिंहस्योपरि तिष्ठन्ती व्याघ्रचर्मणी कौशिकी ।
बिभ्रती रूपमतुलं ससुरासुरमोहनम् ॥

अथ सर्वमङ्गलाध्यानम् (देवीपुराणे) ब्रह्मोवाच ।

अवतारे समासेन कथिता सर्वमङ्गला ।
प्रतिमालक्षणं सम्यक् कथयामि यथा भवेत् ॥

सिंहपद्मासना सौम्या जटामुकुटमण्डिता ।
शूलाक्षसूत्रवरदा कमण्डलुकरा शुभा ॥
चतुर्भुजा समाख्याता तथा चाष्टभुजां शृणु ।
वरदं चाभयं खड्गमक्षसूत्रं च दक्षिणे ॥
दर्पणं शूलचापं च चतुर्थे खेटकं भवेत् ।
एवं चाष्टभुजा देवी मङ्गला सर्वमङ्गला ॥

अथ देवीबोधनकालनिर्णयः। तत्रैकस्या एव महिषमर्दिन्या अष्टादशभुजादिध्यानभेदेन बोधनकाल उक्तो (महाथर्वणसंहितायाम)।

अष्टादशभुजा दुर्गा उग्रचण्डेति या स्मृता ।
सैवेयं षोडषभुजा भद्रकालीति गीयते ॥
दशभिर्बाहुभिर्युक्ता सैव कात्यायनी स्मृता ।
भिन्नध्याना कल्पभेदान्महिषासुरमर्दिनी ॥
कालभेदे बोधनीया सा दुर्गोत्सवकर्मणि ।
आश्विनासितपक्षे तु दिवा सम्पूज्य भक्तितः ।
खड्गे नवम्यामार्द्रायांमुग्रचण्डीं प्रबोधयेत् ।

आश्विनासितपक्ष इति पौर्णमास्यन्ताश्विनकृष्णपक्ष इत्यर्थः।

तथा च ।

आर्द्रनक्षत्रयुक्तायां पौर्णमास्यन्ताश्विनकृष्णनवम्यामुग्रचण्डां दिवा खड्गे सम्पूज्य प्रबोधयेदिति वाक्यर्थः ।

उग्रचण्डाकल्पे नवदुर्गाः (तन्त्रान्तरे)

रुद्रचण्डा प्रचण्डा च चण्डोग्रा चण्डनायिका ।
चण्डा चण्डवती चैव चण्डरूपाति चण्डिका ॥
महोग्रचण्डिका चेति नवदुर्गाः प्रकीर्तिताः ।

'१. रुद्रचण्डा ध्यानम्—

"खड्गं वज्रं शरं चक्रमंकुशं च तथैवच ।
वरंत्रिशूलं पत्रञ्च दक्षिणेन विराजते ॥
खेटकञ्च तथा घण्टां धनुश्चाभयपाशकम् ।
तर्जनीं दैत्यकेशञ्च बिन्दुमुद्राश्च वामके ॥
ससिंहमहिषारूढां रोचनारूपशोभिताम् ।
ध्यायेत्वां च महादेवि रूद्रचण्डि नमोऽस्तुते ॥"

२. प्रचण्डा ध्यानम्—

खड्गं शक्तिं शरं चक्रं वज्रं च वरदं तथा ।
त्रिशूलं च तथा पात्रं दक्षहस्तेषु बिभ्रती ॥
खेटकं दर्पणं चैव धनुश्चाभयघण्टिकाम् ।
तर्जनीं दैत्यकेशं तु बिन्दुमुद्रां च वामके ॥
सिंहमहिषमारूढारुणाभारूपसन्निभा ।
एवंरूपं महादेवीं प्रचण्डां च नमोऽस्तुते ॥
आग्नेयरक्तश्यामं तु सत्यहस्ते जलं चरु ।
प्रचण्डात्वं प्रसन्नोऽयं सिद्धिसर्वार्थसाधकम् ॥

३. चण्डोग्राध्यानम्—

"खड्गं दण्डं शरं चक्रं वज्रं वरत्रिशूलकम् ।
पानपात्रं तथा ध्याये दशहस्तेषु बिभ्रती ॥
फटकं तु पाशं धनुः गदां घण्टां च तर्जनीम् ।
दैत्यकेशं बिन्दुमुद्रां वामहस्तेषु धारिणीम् ॥

सिंहमहिषारूढां कृष्णवर्णाङ्ग भूषणाम् ।
एवं ध्यात्वा महादेवीं चाण्डोग्रायै नमोऽस्तुते ॥"

४. चण्डनायिका ध्यानम्—

"खड्गं च रत्नज्वालां तु शरचक्रं च वज्रकम् ।
अंकुशं च त्रिशूलं च पात्रे बिभ्रति दक्षिणे ।
केटकं तर्जनिधनुर्गदाघण्टाश्चपाशकम् ।
दैत्यकेशं बिन्दुमुद्रां वामहस्तेषु शोभिते ॥
सिंहासनस्थिते देवि महामहिषगामिनि ।
धूम्रवर्णे महादेवि नमस्ते चण्डनायिके ॥"

५. चण्डा ध्यानम् —

"श्वेतवर्णा त्रिनेत्राय यौवनी च सुरूपिणी ।
खड्गं पाशं शरं चक्रं वज्रं वरत्रिशूलिनी ॥
पात्रं दक्षिण हस्तेषु रत्नालंकार भूषिता ।
खेटकांकुशधनुषं गदां घण्टां तु तर्जनीम् ॥
दैत्यकेशं बिन्दुमुद्रां वाम हस्तेषु बिभ्रती ।
एवं रूपातु सा देवी श्रीचण्डायै नमोऽस्तुते ॥

६. चण्डवती ध्यानम्—

"श्यामवर्णा त्रिनयनां सिंहमहिष गामिनीम् ।
खड्गं ध्वजं शरं चक्रं वज्रं च वरमेवच ॥
त्रिशूलं पात्रं हस्ते दक्षिणेन च धारिणीम् ।
फेटकं पाशं धनुषं गदां घण्टां सतर्जनीम् ॥

दैत्यकेशं बिन्दुमुद्रां वामहस्तेषु धारिणीम् ॥
सर्वरत्नाङ्गभूषाङ्गी चण्डवतीं नमोऽस्तुते ॥"

७. चण्डरूपा ध्यानम्—

"सिंहासन महिषस्था पीतवर्णा गुणाप्रभा ।
खड्गं गदां शरं वज्रं चाकुशं वरदं तथा ॥
त्रिशूलं पात्रं दक्षेषु नानालंकारभूषिताम् ।
फेटकं चक्रं धनुषं घण्टां पाशं च तर्जनीम् ॥
दैत्यकेशं बिन्दुमुद्रां वामहस्तेषु धारिणीम् ।
त्रिनेत्रा यौवनी देवी नमस्ते चण्डरूपिणीम् ॥

८. अतिचारिका ध्यानम्—

श्वेतवर्णा त्रिनेत्रां च हरिमहिषगामिनी ।
कलाषोडशसंयुक्ता नानारत्नविलम्बिता ॥
खड्गं त्रिशूलं वाणं च चक्रचिह्वादिमंकुशम् ।
वरदं पाशं पात्रं च दक्षिणेन विराजिता ॥
फेटकं दैत्यकेशं च धनुर्गदां च घण्टिकाम् ।
पाशं तर्जनि बिन्दु च वामहस्तेषुधारिणीम् ॥
एवं ध्यात्वा महादेवी मतिचण्डि नमोऽस्तुते ।"

९. महोग्रचण्डाध्यानं पूर्वोक्तम् ।
(लिङ्गपुराणे देवीपुराणेऽपि)

यदा त्वष्टादशभुजां महामायां प्रपूजयेत् ।
कन्यायां कृष्णपक्षे तु पूजयित्वार्द्रभे दिवा ॥

नवम्यां बोधयेद्देवीं गीतवादित्रनिःस्वनैः ।
शुक्लपक्षे चतुर्थ्यां तु देवीकेशविमोचनम् ॥
प्रातरेव तु पञ्चम्यां स्नापयेयुः शुभैर्जलैः ।
सप्तम्यां पत्रिकापूजा अष्टम्यां चाप्युपोषणम् ॥
पूजा च जागरश्चैव नवम्यां विधिवद्बलिः ।
संप्रेषणं दशम्यां तु क्रीडाकौतुकमङ्गलैः ॥

(महाकालसंहितायामपि)

येऽष्टादशभुजां देवीमुग्रचण्डभिधां प्रिये ।
निपूजयिषवो मर्त्यास्तदुपासकतामिताः ॥
तथाश्विननवम्यां वै कृष्णायां सुसमाहिताः ।
करवाले बोधयेयुर्मध्याह्ने शङ्खनिःस्वनै–इति ॥

मध्याह्नस्तु पञ्चधा विभक्तदिनतृतीयांशः ।

अह्नस्तु प्रथमो भागः प्रातः काल इति स्मृतः ।
द्वितीयः सङ्गवः प्रोक्तो मध्याह्नस्तु तृतीयकः ॥

"अपराह्णश्चतुर्थः स्यात् सायाह्नः पञ्चमः स्मृतः"— इति वचनात्। शङ्खनिःस्वनैरित्युपलक्षणम् शङ्खदिनानाविधवाद्यनिः स्वनैरित्यर्थः ।

अत्र यस्मिन् दिने नवम्यां दिवार्द्रालाभस्तत्रैव बोधनं कार्यम्। दिनद्वये नवम्यां दिवार्द्रालाभे तु युग्मविधिवाक्यबलादष्टमीविद्धायामेव नवम्यां बोधन कार्यम् । एवमार्द्राया अलाभेऽपि युग्मादरेणैव व्यवस्थेति वर्षक्रियाकौमुदीकृतः ।

वस्तुतस्तु – " मध्याह्ने शङ्खनिःस्वने ":— इतिमहाकालवचनान्मध्याह्नस्य बोधनकालत्वप्रतीतेस्तद्व्याप्त्यैव निर्णयः ।

कर्मणो यस्यः यः कालस्तत्कालव्यापिनी तिथिः इति बृहद्याज्ञवल्क्योक्तेः दिनद्वये मध्याह्नव्याप्तौ तदव्याप्तौ नक्षत्रेण निर्णयः। नक्षत्रस्य दिनद्वये प्राप्तावप्राप्तौ च युग्मादरः।

युग्मवाक्यान्युक्तानि (निगमे)।

युग्माग्नियुगभूतानां षण्मुन्योर्वसुरन्ध्रयोः।
रुद्रेण द्वादशी युक्ता चतुर्दश्या च पूर्णिमा ॥
प्रतिपच्च त्वमावास्या तिथ्योर्युग्मं महाफलम्।
व्यस्तमेन्तमहादोषं प्रवदन्ति मनीषिणः— इति ॥

अत्र युग्मादिरन्ध्रान्ताः शब्दा द्वितीयादिनवम्यन्त तिथिवाचकाः। रुद्र एकादशी शेषं स्पष्टम्।

यद्यपियुग्माग्नित्यादिवाक्यानि शुक्लपक्षपरतयोक्तानि (निर्णयामृतादौ) पूर्णिमाया अमाप्रतिपद्युग्मस्य च कृष्णपक्षे सम्भवादिति। तथापि – पूर्वविद्धैव नवमीपक्षयोरुभयोरपीतिमाधवोक्तेः।

कृष्णपक्षेऽपि नवम्यष्टमीयुतैव ग्राह्या।

निबन्धव्याख्याकृतस्तु— "चतुर्दश्या च पूर्णिमा" – इत्यत्र त्रयोदश्या चतुर्दशी – इति पाठस्य स्मृत्यन्तरे श्रवणादेतानि युग्मवाक्यानि पक्षद्वयपराणीत्याहुः।

निर्णयसिन्धुकृतोऽपि अमा प्रतिपद्युग्मात् पक्षद्वयपरमिदं तत्तद्विशेषवाक्यैः कृष्णे तिथिविशेषे पीडयत इति व्याजहुः।

पूजायित्वाऽऽर्द्रभे दिवा इत्यार्द्रानक्षत्रयोगाभिधानं तु नक्षत्रयोगस्य प्रशस्ततया सम्भवाभिप्रायम्।

तथा च मध्याह्नव्यापिन्यां नवम्यां सति सम्भवे आर्द्रानक्षत्रयुक्तायां बोधनं कुर्यादिति निष्कर्षः।

तिथिनक्षत्रयोर्योगे द्वयोरेवानुपालनम्।
योगाभावे तिथिर्ग्राह्या देव्या पूजनकर्मणि—

इति निर्णयसिन्धुधृतदेवलोक्तेः।

तत्तन्नक्षत्रयोगस्तु फलाधिक्याय कल्पते।

भानामलाभे तु पुनः प्रशस्ता केवलातिथिः— इति

महाकालवचनाच्च।

निर्णयामृतकृतस्तु— पूजयित्वा पूजनक्रियायाः समानकर्तृकयोः पूर्वकाल इति क्त्वाप्रत्ययस्य नवम्यां बोधयेदिति बोधनक्रियाकालान्नवमीरूपात् पूर्वकालेऽष्टमीरूपे विधानात्क्त्वाप्रत्ययसामर्थ्यादेवाष्टम्यां पूजनं नवम्यां बोधनमित्याहुः।

पूजयित्वाष्टमीदिने— इति निर्णयसिन्धौ स्थितम्।

यत् तु आर्द्रानक्षत्रयुक्तायामष्टम्यां पूजनं नवम्यां प्रबोध इति मतं तत् तुच्छम्।

आश्विनासितपक्षस्य नवमी या शिवर्क्षयुक्।

बोधयित्वेश्वरीं तस्यां शरदर्चनमारभेत्— इति॥

नवम्यामेवार्द्रानक्षत्रयोगस्य महाकालेनाभिहितत्वात्।

एवमाश्विनकृष्णनवमीमारभ्याश्विनशुक्लनवमीपर्यन्तमुत्सवोऽष्टादशभुजापक्षः। अथ षोडशभुजापक्षः (महाथर्वणसंहितायाम)।

इषे शुक्लप्रतिपदि भुजैः षोडशभिर्युताम्।

बोधयित्वा भद्रकालीं नवम्यन्तं प्रपूजयेत्— इति॥

(महाकालसंहितायामपि)

प्रतिपद्येव शुक्लायां बोधयित्वा सुरेश्वरीम्।

अभ्यर्चयेन्नवाहानि तन्त्रपौराणिकक्रमैः॥

केवलपौराणिकक्रमेणोत्सवे कर्तव्ये तु आश्विनकृष्णचतुर्दश्यामेव षोडषभुजाया बोधनं कार्यम्। तदुक्तं (कौमुद्यां लिङ्गपुराणे च)।

यदा तु षोडशभुजां महामायां प्रपूजयेत् ।
दुर्गातन्त्रेण मन्त्रेण विशेषं तत्र वै शृण् ॥
कन्यायां कृष्णपक्षे तु एकादश्यामुपोषितः ।
द्वादश्यामेकभक्तं च नक्तं कुर्यात् परेऽहनि ॥
चतुर्दश्यां महामायां बोधयित्वा विधानतः ।
गीतवादित्रनिर्घोषैर्नानानैवेद्यवेदनैः ॥
अयाचितं बुधः कुर्यादुपवासं परेऽहनि ।
एवमेव व्रतं कुर्याद्यावद्वै नवमी भवेत्— इति ॥

भद्रकालीकल्पे नवदुर्गाः (तन्त्रान्तरे)।

प्रथमं शैलपुत्री च द्वितीयं ब्रह्मचारिणी ।
तृतीयं चन्द्रघण्टेति कुष्माण्डेति चतुर्थकम् ॥
पञ्चमं स्कन्दमातेति षष्ठं कात्यायनीति च ।
सप्तमं कालरात्री च महागौरीति चाष्टमम् ॥
नवमं सिद्धिदात्री च नवदुर्गाः प्रकीर्तित्ताः ।

तासां ध्यानानि (तन्त्रान्तरे)

१. शैलपुत्री—

"वन्दे वाञ्छितलाभाय चन्द्रार्धकृतशेखराम् ।
वृषारूढां शूलधरां शैलपुत्रीं यशस्विनीम् ॥

२. ब्रह्मचारिणी

दधाना करपद्माभ्यामक्षमालां कमण्डलुम् ।
देवी प्रसीदतु मयि ब्रह्मचारीण्यनुत्तमा ॥"

३. चन्द्रघण्टा—

"पिण्डजप्रवरारूढ़ा चण्डकोपास्त्रकैर्युता ।
प्रसादं तनुते मह्यं चन्द्रघण्टेति विश्रुता ॥

४. कुष्माण्डा—

"सुधासम्पूर्ण कलशं रूधिराप्लुतमेव च ।
दधाना हस्तपद्माभ्यां कुष्माण्डा शुभदास्तु मे ॥"

५. स्कन्दमाता—

"सिंहासनगता नित्यं पद्मान्वितकरद्वया ।
समदाऽस्तु सदा देवी स्कन्दमाता यशस्विनी ॥"

६. कात्यायनी—

"चन्द्रहासोज्ज्वलकरा शार्दूलवरवाहना ।
कात्यायनी शुभं दद्याद् देवी दानवघातिनी ॥"

७. कालरात्री—

"एकवेणी जपाकर्णपूरा नग्नाखरास्थिता ।
लम्बौष्ठी कर्णिकाकर्णी तैलाभ्यक्तशरीरिणी ॥
वामपादोल्लसल्लोहलताकण्टक भूषणा ।
वर्धन्मूर्धध्वजा कृष्णा कालरात्री भयङ्करी ॥"

मतान्तरेऽपि—

"आरक्त भानुशदृशीं यौवनोन्मत्तविग्रहाम् ।
चतुर्भुजां त्रिनयनां भीषणां चन्द्रशेखराम् ।
प्रेतासनसमासीनां भजतां सर्वकामदाम् ।
दक्षिणे चाभयं पाशं वामे भुवनमेवच ॥
रक्तदण्डा धरां देवीं कालरात्रीं विचिन्तयेत् ॥"

८. महागौरी—

“श्वेते वृषे समारूढा श्वेताम्बरधरा शुचिः ।

महागौरी शुभं दद्यान्महादेवप्रमोददा ॥”

९. सिद्धिदात्री—

“सिद्धगन्धर्वयक्षाद्यैरसुरैरमरैरपि ।

सेव्यमानासदाभूयात् सिद्धिदा सिद्धिदायिनी ॥

शङ्खचक्रगदापद्म धरा स्वर्णा प्रभानना ॥

कलशस्थापनं तु प्रतिपद्येवोक्तं (यामले)।

प्रतिपद्येव कर्तव्यं कलशस्थापनं तथा—इति ।

तृतीय पक्षे तु सप्तम्यां कलशस्थापनं वक्ष्यते। अथाश्विनशुक्ल-प्रतिपन्निर्णीयते। सा च दुर्गोत्सवोपवासादिषुपरविद्धा ग्राह्या।

या चाश्वयुजि मासे स्यात् प्रतिपद्भद्रयान्विता ।

शुक्ला ममार्चनं तस्यां शतयज्ञफलप्रदम् ॥

इति (देवीपुराणे) परविद्धायाः प्राशस्त्यविधानात्।

पूर्वविद्धा तु या शुक्ला भवेत् प्रतिपदाश्विनी ।

नवरात्रव्रतं तस्यां न कार्यं शुभमिच्छता ॥

देशभङ्गो भवेत् तत्र दुर्भिक्षं चोपजायते ।

नन्दायां दर्शयुक्तायां यत्र स्यान्मम पूजनम् ॥

इति (मार्कण्डेयदेवीपुराणयोः) पूर्वाविद्धानिषेधाच्च।

(रुद्रयामले)

अमायुक्ता सदा चैव प्रतिपन्निन्दिता मता ।

तत्र न स्थापयेत् कुम्भं दुर्भिक्षं जायते ध्रुवम् ॥

प्रतिपत् सद्वितीया तु कुम्भारोपणकर्मणि ।

(कल्पतरुः)

कुहूकाष्ठोपसंयुक्तां वर्जयेत् प्रतिपद् तिथिम् ।
राज्यनाशाय सा प्रोक्ता निन्दितं तत्र पूजनम् ॥

(देवीपुराणे)

शृणु राजन् प्रवक्ष्यामी चण्डिकापूजनक्रमम् ।
आश्विनस्य सिते पक्षे प्रतिपत् सुशुभे दिने—इत्युपक्रम्य ॥
शुद्धे तिथौ प्रकर्त्तव्यं प्रतिपच्चोर्ध्वगामिनी ।
आद्यास्तु नाडिकास्त्यक्त्वा षोडश द्वादशापि वा ॥
अपराह्णे च कर्त्तव्यं शुद्धसन्ततिकाङ्क्षिभिः ।

अपराह्णे योगिन्याः प्राशस्त्यं तु द्वितीयदिने प्रतिपदोऽभावे बोध्यम् । तत्रैव (डड्डामरतन्त्रे) च देवीवचनम् ।

अमायुक्ता न कर्त्तव्या प्रतिपत् पूजने मम ।
मुहूर्त्तमात्रा कर्त्तव्या द्वितीयादिगुणान्विता ॥
आद्याः षोडशनाडीस्तु लब्ध्वा यः कुरुते नरः ।
कलशस्थापनं तत्र अरिष्टं जायते ध्रुवम् ॥

(शक्तिसङ्गमे)

घटिकाः षोडश त्याज्या आद्याः प्रतिपदस्तु याः ।
कलशस्थापनं कुर्यात् कल्याणं जायते तदा ॥

तथा ।

अमायुक्ता न कर्त्तव्या प्रतिपत् कालिकार्चने ।

(स्कान्दे) ।

वर्जनीया प्रयत्नेन अमायुक्ता तु पार्थिव ।
द्वितीयादिगुणैर्युक्ता प्रतिपत् सर्वकामदा ॥

(देवीपुराणे) देवीवचनम्।

यो मां पूजयते भक्त्या द्वितीयादिगुणान्विताम्।
शरत् प्रतिपदं ज्ञात्वा सोऽश्नुते सुखमव्ययम्॥
यदि कुर्यादमायुक्तप्रतिपत् स्थापनं मम।
तस्य शापायुतं दत्वा वंशनाशं करोम्यहम्॥
आग्रहात् कुरुते यस्तु प्रथमे स्थापनं मम।
तस्य सम्पद्विनाशः स्याज्ज्येष्ठपुत्रश्च नश्यति॥
अमायुक्ता न कर्त्तव्या प्रतिपच्चण्डिकार्चने।
धनार्थिभिर्विशेषेण वंशहानिश्च जायते॥
न दर्शकलया युक्ता प्रतिपच्चण्डिकार्चने।
उदये द्विमुहूर्त्तापि ग्राह्या सोदयगामिनी॥

अन्यत्रापि।

परविद्धा च यां शुद्धा भवेत् प्रतिपदाश्विनी।
तत्र दुर्गोत्सवं कुर्यादमायुक्तां विवर्जयेत्— इति॥

नन्वेतानि वाक्यानि।

प्रतिपदा त्वमावास्या तिथ्योर्युग्मं महाफलम्।— इति।

एतद्युग्मवाक्यविरुद्धानीति चेन्न। युग्मवाक्यस्यैतत्प्रतिपदभिन्न-प्रतिपद्विषयत्वात् अतएवोक्तं (देवीपुराणे)।

शरत्काले महापूजा क्रियते या च वार्षिकी।
सा कार्योदयगामिन्यां न तत्र तिथियुग्मता— इति॥

न च

सम्पूज्य नवदुर्गां च नक्तं कुर्यात् समाहितः।
नवरात्राभिधं कर्म नक्तव्रतमिदं स्मृतम्॥

इति (स्कान्दात्) अस्य नवरात्रव्रतस्य नक्तव्रतत्वे सिद्धे नक्त-व्रतेषु सर्वेषु रात्रियोगः प्रशस्यते"।

इतिवचनात् पूर्वविद्धैव ग्राह्येति वाक्यम्।

अमायुक्ता नकर्त्तव्या इत्यादिविशेषवचनैर्निषेधात्।

किञ्च न केवलं नक्तव्रतमेतत्।

एवं च विन्ध्यवासिन्यां नवरात्रोपवासतः।
एक भक्तेन नक्तेन[1] स्तथैवायाचितेन च॥
पूजनीया जनैर्देवी स्थाने स्थाने पुरे पुरे।

(हेमाद्रौ भविष्ये) व्रतचतुष्टयस्योक्तत्वात्[2]।

अतः एवोक्तं कमलाकरभट्टैः पाक्षिनक्तानुवादोऽयमिति।

अत्र केचिद् (रुद्रयामलदेवीपुराणादि-) वचनेषु कलशस्थापन-श्रुतेस्तदेव प्रथमेदिने निषिद्धं न तूपवासादि तस्य प्रतिपदा त्वमा-वास्या— इतियुग्मवाक्यात्।

शुक्लपक्षे दर्शविद्धा इति माधवोक्तेश्च पूर्वदिने प्राप्तेरस्य बाधे प्रम-णाभावादित्याहुः।

वस्तुतस्तु-अत्र देवीपूजायाः प्राधान्येन पूर्वदिने।
तस्या निषेधात् तदङ्गोपवासादावपि परैव ग्राह्येति युग्मम्।

व्रतोपसनियमे घटिकैकापि या भवेत्।
सा तिथिस्तद्दिने पूज्या विपरीतातुपैतृके— इति॥

अत्र घटिकाशब्दो मुहूर्त्तपर इति गौडाः।

कमलाकर भट्टास्तु-घटिकैकेति मुहूर्त्तमात्रा कर्त्तव्येति च द्विमुहू-र्त्तस्तुतिः। तेनौदयिकी प्रतिपद् द्विमुहूर्त्ता ग्राह्या। अन्यथा द्विमुहूर्त्तवि-

---

१. तदुक्तं नन्दिकेश्वरपुराणे इति पाठान्तरे।

२. स्वशक्त्या याचितं नरः इति पाठान्तरे।

घेवैयर्थ्यापत्तेः ।

यदा तु पूर्वदिने सम्पूर्णा शुद्धा भूत्वा परदिने वर्धते तदा सम्पूर्णत्वादमायोगाभावाच्च पूर्वैव ग्राह्या ।

यानि च द्वितीयायोगनिषेधकानि वचनानि केचित् पठन्ति । तान्यपि शुद्धाधिक निषेधपरायणीत्याहुः ।

द्विमुहूर्त्तवचसोऽपि त्रिमुहूर्त्तस्तावकत्वात् परदिने यदि प्रतिपन्मुहूर्त्तत्रयान्न्यूना तदा दर्शयुक्तापि पूर्वैव ग्राह्येति समयप्रकाशकृतः ।

वस्तुतस्तु त्रिमुहूर्त्तविधिमुख्यः । द्विमुहूर्त्तविधिस्त्वनुकल्पः । द्विमुहूर्त्तापि कर्त्तव्येति दक्षेणापिशब्दस्योक्तत्वात् ।

परदिने प्रतिपदोऽभावे त्वमायुक्तापि सा ग्राह्या ।

अमायुक्ताऽपि कर्त्तव्या यदि न स्यात् परेऽहनि । इति निबन्धव्याख्यालिखितवचनात्[1] । अत्र केचित् ।

वृद्धौ समाप्तिरष्टम्यां ह्रासेऽमाप्रतिपन्निशि ।
प्रारम्भो[2] नवचण्ड्यास्तु नवरात्रमतोऽर्थवत् ॥

इति (निर्णयसिन्धु-) धृत (देवीपुराणोक्त-) वचनान्नवरात्रशब्दो नवाहोरत्रपरः[3] ।

अमायुक्तप्रतिपन्निषेधकानि वाक्यानि तु तिथिह्रासाभावविषयाणीत्याहुः ।

अयं च नेपालदेशसम्प्रदायः ।

वस्तुतस्तु —

न रात्रौ स्थापनं कार्यं न च कुम्भाभिषेचनम् । इति (मत्स्यपुराणीयवचनेन रात्रौ कलशस्थापनादिनिषेधात् । प्रारम्भो नवचण्ड्यास्त्वि-

---

१. नानाव्रताभिधानात् इति पाठान्तरे ।

२. अत्रोपवासादिबहुकर्माभिधानेऽपि देवीपूजनमेव प्रधानमिति रहस्यविदः पाठान्तरे ।

ति पूजनादेरपूर्वकत्वाभिधानाच्च नवभिर्दिनैनवावृत्तिचण्डीपाठविषयमेतद्वचनम्।

नवरात्रशब्दस्तु नवतिथिपर एव।

प्रारम्भो नवरात्रस्य इत्यादौ तु कर्मणि लाक्षणिकः। तस्य नवाहोरात्रपरत्वे तु तिथिह्रासवृद्ध्योर्न्यूनाधिकत्वापत्तेः।

अतः एवोक्तं (निर्णयामृते देवीपुराणे च)।

तिथिवृद्धौ तिथिह्रासे नवरात्रमपार्थकम्।
अष्टरात्रेण दोषोऽयं नवरात्रतिथिक्षये॥
अष्टरात्रेण दोषो हि पूर्णां मुक्त्वा तु पूजनम्।
तिथिह्रासेऽपि कर्त्तव्यं प्रतिपदाश्विने सिते— इति॥

प्रतिपदि चित्रावैधृतियोगनिषेध उक्तस्तत्रैव।

त्वाष्ट्रवैधृतियुक्ता चेत् प्रतिपच्चण्डिकार्चने।
तयोरन्तर्विधातव्यं कलशारोपणं गृहे— इति॥

तथा

आश्विने प्रतिपत् पूर्णा शुद्धा या तु भवे नृप।
आरभ्यं नवरात्रं स्याद्धित्वा चित्रां च वैधृतिम्॥

यदा तु चित्रावैधृत्योः परिहारेण प्रतिपन्न लभ्यते तदा कात्यायनः।

प्रतिपद्याश्विने मासि नरो वैधृतिचित्रयोः।
आद्यपादौ परित्यज्य प्रारभेन्नवरात्रकम्॥

(रुद्रयामलेऽपि)

वैधृतौ पुत्रनाशः स्याच्चित्रायां धननाशनम्।
तस्मान्न स्थापयेत् कुम्भं चित्रायां वैधृतौ तथा॥

सम्पूर्णा प्रतिपद्देवि चित्रायुक्ता यदा भवेत् ।
वैधृत्या वापि युक्ता स्यात् तदा मध्यन्दिनेरवौ ॥
अभिजित् तु मुहूर्त्तं यत् तत्र स्थापनमिष्यते ।

(भविष्ये)

चित्रावैधृतिसम्पूर्णा प्रतिपच्चेद्भवेन्नृप ।
त्याज्या ह्यंशास्त्रयस्त्वाद्य.स्तुरीयांशे तु पूजनम् ॥

चित्रादियुक्तापि द्वितीयायुता चेन्न दुष्टेत्युक्तं (दुर्गोत्सवे)

भद्रान्विता चेत् प्रतिपत् तु लभ्यते ।
विरुद्धयोगैरपि सङ्गता सती ॥
सा वै पराह्णे विबुधैर्विधेया ।
श्रीपुत्रराज्यादिविवृद्धिहेतुः— इति ॥

अथ यववपनविधिः (रुद्रयामले)

स्नानं माङ्गलिकं कृत्वा ततो देवीं प्रपूजयेत् ।
शुभाभिर्मृत्तिकाभिश्च पूर्वंकृत्वा तु वेदिकाम् ॥
यवान् वै वापयेत् तत्र गोधूमैश्चापि संयुतान् ।

तन्त्रान्तरे ।

वालुका गृह्य यत्नेन नदिनदसमुद्भवाः ।
वेदीं कुर्यात् प्रयत्नेन चतुरस्रां शुभावहाम् ॥
द्विहस्ता चोत्तमा वेदी मध्यमा सार्धहस्तका ।
अधमा हस्तमात्रा च न्यूनाधिक्यं न कारयेत् ॥
भूरसीति पठेन्मन्त्रं देवीं संस्पृश्यमानवः ।
अपामग्निं समुच्चार्य प्रोक्षयेच्चन्दनाम्भसा ॥

तन्मध्ये विलिखेन्मन्त्रं जयदुर्गाख्यमुत्तमम् ।
तत्रावाह्य यजेद्देवीमष्टादशभुजां पराम् ॥
पञ्चोपचारैः सम्पूज्य दिक्पालांश्चापि पूजयेत् ।
पश्चान्नवार्णमनुना पूजयेदस्त्रमातृकाम् ॥
संशोध्य यवराशिं च यवोसीति मनुं पठन् ।
प्रक्षिपेद्वेदिकामध्ये वीक्षमाणमनुं जपन् ।
ओं यव त्वं यवरूपो सि यज्ञार्थे निर्मितो विधेः ।
देवानां तृप्तिकृद्यस्मात् तस्मात् त्वं वरदो भव ॥
जयन्ती मङ्गलाकाली भद्रकाली कपालिनी ।
दुर्गा क्षमा शिवा धात्री स्वाहा स्वधा नमोऽस्तुते ॥

तथा ।

भेरीमृदङ्गडमरूघण्टापटहनिःस्वनैः ।
महोत्सवं प्रकुर्वीत यवारोपणकर्मणि ॥
प्रसूते च दशम्यां वै भद्राभद्रं विचारयेत् ।

विचारस्त्वन्यत्र ।

सम्यक् समुद्गता दीर्घा ऋजवश्चाङ्कुराः शुभाः ।
अनुद्गताः कुण्ठिताग्रा ह्रस्वाः शुष्काश्च भङ्गुराः ॥
कीटाखुभुक्ताः शटिताः विषमाश्चाशुभाः स्मृताः ।
संग्रहान्तरलिखितविचारान्तरं तु प्रमाणाभासमूलकत्वादुपेक्षितम् ।

(रुद्रयामले)

तत्र संस्थापयेत् कुम्भं विधिना मन्त्रपूर्वकम् ।
सौवर्णं राजतं वापि ताम्रं मृण्मयमेव वा ॥

(मात्स्ये)

न रात्रौ स्थापयेत् कुम्भं विधिना मन्त्रपूर्वकम् ।

ष्विः ।

भास्करोदयमारभ्य यावत् तु दश नाडिकाः ।
प्रातःकाल इति प्रोक्तः स्थापनारोपणादिषु ॥

कलशस्थापनविधिस्तु दशभुजापक्षे वक्ष्यते (वैष्णवीकल्पे)

नैमित्तिकोक्तविधिना नवाहानि प्रपूजयेत् ।
उपोषणं तथाष्टम्यां प्रभूतबलिदानकम् ॥
नवम्यामाचरेद्धीमान् दशम्यां तु विसर्जयेत् ।

पुत्रिणा तु महाष्टम्यामुपवासो न कार्यः ।

उपवासं महाष्टम्यां पुत्रवान् न समाचरेत् ।
यथा तथा संयतात्मा व्रती देवीं प्रपूजयेत् ॥
अष्टम्यां बलिदानेन पुत्रनाशो भवेद् ध्रुवम् ।

इति (कालिकापुराणात्) नवम्यां प्रभूतबलिदानमित्यनेनाष्टम्यादौ पूजाङ्गबलिदानमायाति ।

अष्टम्यां बलिदानेन पुत्रनाशो भवेद्ध्रुवम् ।

इति नामशून्यं वचनं केचित् पठन्ति । तत्र मूलं मृग्यम् । समूलत्वाभिधाने तु प्रभूतबलिदाननिषेधकमिति मन्तव्यम् । पूजाबलिदानविसर्जनादिविधिस्त्वग्रे व्यक्ती भविष्यति ।

अथ दशभुजापक्षः (कालिकापुराणे) ।

बोधयेद्बिल्वशाखासु षष्ठ्यां देवीं फलेषु च ।
सप्तम्यां बिल्वशाखायां तामाहृत्य प्रपूजयेत् ॥
पुनः पूजां तथाष्टम्यां विशेषेण समाचरेत् ।

जागरं च स्वयं कुर्याद्बलिदानं महानिशि ॥
प्रभूतबलिदानं च नवम्यां विधिवच्चरेत् ।
जपहोमसमायुक्तो भोजयेद् वै कुमारिकाः ॥
ध्यायेद् दशभुजां देवीं दुर्गातन्त्रेण पूजयेत् ।
विसर्जनं दशम्यां तु कुर्याद् वै शावरोत्सवैः ॥

फलेषु इति । फलयुक्तासु शाखास्वित्यर्थः । दुर्गातन्त्रेणेति दुर्गातन्त्रेणेति दुर्गातन्त्रसंज्ञकेन पूर्वोक्तजयदुर्गामन्त्रेणेत्यर्थः । शावरोत्सवैरिति । शवरोचितवेशभाषाधूलिकर्दमविक्षेपाभिरित्यग्रे स्फुटी भविष्यति । षष्ठ्यां च सायाह्ने सन्ध्यायां वा बोधनं कार्यम् ।

सायाह्ने बिल्वशाखायां षष्ठ्यां देवीं प्रबोधयेत् ।

इति महाकालोक्तेः ।

षष्ठ्यां बिल्वतरौ बोधं सायं सन्ध्यासु कारयेत् ।

इति (भविष्यपुराणाच्च) ।

पञ्चधा विभक्तिदिनपञ्चमांशः सायाह्नः । सन्ध्या तु दिनरात्र्योः सन्धौ मुहूर्त्तः ।

(देवीपुराणे)

ज्येष्ठानक्षत्रयुक्तायां षष्ठ्यां बिल्वाभिमन्त्रणम् ।
सप्तम्यां मूलयुक्तायां पत्रिकायां प्रवेशनम् ॥

इति नक्षत्रयोगे फलातिशयः ।

मूलाभावेऽपि सप्तम्यां केवलायां प्रवेशयेत् ।

इति (नन्दिकेश्वरपुराणात्) ।

एवं च ।

ज्येष्ठायामेव सम्बोध्य मूलेनैव प्रवेशयेत् ।
पूर्वोत्तराभ्यां सम्पूज्य श्रवणान्ते विसर्जयेत् ॥

इत्यादौ सर्वत्रापि तिथिनक्षत्रयोगे फलभूयस्त्वं वेदितव्यम् । पूर्वोत्तराभ्यामिति । पूर्वाषाढान्वितायामष्टम्यांमुत्तराषाढान्वितायां नवम्यामित्यर्थः । नक्षत्रानुरोधेन पत्रिका प्रवेशनं विसर्जनं च रात्रौ न कर्त्तव्यम् ।

ऋक्षयोगानुरोधेन रात्रौ पत्रीप्रवेशनम् ।
विसर्जनं चरेद्यस्तु सराष्ट्रः स विनश्यति ॥

इति (दुर्गाभक्तितरङ्गिणी-) लिखितवचनात् ।

तथा च ।

अन्त्यपादो निशाभागे श्रवणस्य यदा भवेत् ।
तदा देव्याः समुत्थानं दशम्यां दिनभागतः ॥

इतिवचनात् श्रवणान्ते विसर्जयेत् इत्यादिवचनानुरोधेन रात्रौ विसर्जनं न कार्यमिति तत्रैवोक्तम् । अत्र दिनत्रये तिथित्रयविहितपूजात्रयं प्रायिकं कदा चित् तिथिह्रासवशाद्द्वाभ्यां पूजात्रयं कदाचित् तिथिवृद्धवशाद्दिनचतुष्टयेन पूजात्रयं तिथित्रयलाभे तु निर्विवादैव व्यवस्था ।

त्रीी प्रपुजयेद्देवीं सप्तम्यादिदिनत्रये ।
द्वाभ्यां चतुरहोभिर्वा ह्रासवृद्धिवशात् तिथेः ॥

इति (भविष्य)— वचनात् । अस्मिन् पक्षेऽपि प्रतिपदादि दिनकृत्यान्युक्तानि (भविष्ये) ।

केशसंस्कारद्रव्याणि प्रदद्यात् प्रतिपत्तिथौ ।
पट्टडोरं द्वितीयायां केशसंयमहेतवे ॥
दर्पणं च तृतीयायां सिन्दूरालक्तकं तथा ।
मधुपर्कं चतुर्थ्यां तु तिलकं नेत्रमण्डनम् ॥

पञ्चम्यामङ्गरागं च शक्त्यालंकरणानि च ।— इति ।

षष्ठ्यां बिल्वतरौ बोधं सायं सन्ध्यासु कारयेत्— इति ॥

अत्र च पत्रिकाप्रवेशात् पूर्वेद्यु सायंकाले षष्ठ्यभावे तत्पूर्वदिनेऽधिवासनं कार्यम् । षष्ठ्याः सायं कालेऽत्यन्तासत्वे त्वधिवासनलोपः ।

षष्ठ्यां सायं प्रकुर्वीत बिल्ववृक्षेऽधिवासनम् ।

इति कल्पतरुवचनादिति । एवं देवी बोधनेऽपि व्यवस्था ।

वस्तुतस्तु— अनेकतन्त्रबोधितकर्त्तव्यताकस्य देवीबोधनस्यावश्यकतया यस्मिन् दिने सायं समये षष्ठी लाभस्तत्रैव बोधनम् । उभयदिने सन्ध्यायां षष्ठींलाभेतु युग्मादरेण व्यवस्था । दिनद्वये सन्ध्यायां षष्ठ्यभावे तु प्रदोषादिसमये षष्ठ्यामिति कौमुदी कृन्मतमेवादरणीयम् । गौणकालव्याप्तेः सत्वात् ।

तदुक्तम् ।

स्वकालादुत्तरः कालो गौणः स्यात् पूर्वकर्मणः— इति ।

अतः एव सायं श्रुतिः फलार्थातिशयार्था न तु कर्मलोपः कार्य इत्याचार्यचूडामणिः ।

प्रदोषस्तु—

त्रिमुहूर्त्तः प्रदोषः स्याद्भानावस्तं गते सति ।

इति (मदनरत्ने) व्यासेनोक्तः ।

वत्सेन तु –

प्रदोषोऽस्तमयादूर्ध्वं घटिकाद्वयमिष्यते— इत्युक्तम् ।

एवं च पत्रिकाप्रवेशादौ सप्तम्युदयव्यापिन्येव ग्राह्या न तु षण्मुन्योरिति युग्मवाक्यात् पूर्वविद्धा ।

युगाद्या वर्षवृद्धिश्च सप्तमी पार्वतीप्रिया ।

रवेरुदयमिच्छन्ती न तत्र तिथियुग्मता ॥

इति कृत्यतत्वार्णवलिखितवचनात् ।

भगवत्याः प्रवेशादिविसर्गान्ताश्च याः क्रियाः ।
तिथावुदयगामिन्यां सर्वास्ताः कारयेद्बुधः ॥

इति (तिथितत्त्व-) लिखित- (नन्दिकेश्वरपुराणाच्च) अधिवासनं तु पत्रिकाप्रवेशाव्यवहितपूर्वदिन एव सायंकाले षष्ठ्याभावेऽपि कार्यम् ।

ज्येष्ठा वा यदि वा षष्ठी सायंकाले न चेद्भवेत् ।
सायमेव तथापि स्याद्बिल्ववृक्षेऽधिवासनम् ॥
पूर्वां षष्ठीं सनक्षत्रां सायं प्राप्तामपि त्यजेत्- इति ॥

तथा च ज्योतिःशास्त्रम् ।

पूर्वाह्णे नवपत्रिका शुभकरी सर्वार्थसिद्धिप्रदा ।
आरोग्यं धनदा करोति विजयं चण्डीप्रवेशे शुभा ॥
मध्याह्ने न च पीडनं क्षयकरी नृणामघोरावहा ।
सायाह्ने वधबन्धमादिकलहं सर्वक्षतिं दास्यति ॥
सप्तम्यामस्तगायां यदि विशति गृहं पत्रिका श्रीफलाद्या ।
राज्ञः सप्ताङ्गराज्यं जनसुखसहितं हन्ति मूलानुरोधात् ॥
तस्मात् सूर्योदयस्थां नरपति शुभदां सप्तमीं प्राप्यदेवीं ।
भूपालो वेशयेत् तां सकलजनहितां राक्षसक्षं विहाय ॥

मत्स्यसूक्त वचनात् ।

पत्रीप्रवेशात् पूर्वद्युः सायाह्ने बिल्ववासिनीम् ।
चण्डीमामन्त्रयेद्विद्वान् नात्र षष्ठी पुरस्क्रिया ॥

इति (ब्रह्माण्डपुराणाच्च)

बिल्वनिमन्त्रणपत्रिकाप्रवेशादिविधिरग्रे वक्ष्यते ।

एकाहपक्षोऽपि (कालिकापुराणे)

यस्त्वेकस्यामथाष्टम्यां नवम्यामथ साधकः ।
पूजयेद्वरदां देवीं महाविभवविस्तरैः– इति ॥

(रुद्रयामले)

मूलनक्षत्रमारभ्य पूजनीया सरस्वती ।
पूजयेत् प्रत्यहं देवीं यावद्वैष्णवमृक्षकम् ॥
नाध्यापयेन्न च लिखेन्नाधीयीत कदा चन ।
पुस्तके स्थापिते देवि विद्याकामो द्विजोत्तमः ॥

(संग्रहे)

आश्विनस्य सिते पक्षे मेधाकामः सरस्वतीम् ।
मूलेनावाहयेद्देवीं श्रवणेन विसर्जयेत् ॥

अथ महाष्टमी निर्णीयते। सा च पूजोपवासादिषु परयुता ग्राह्या। वसुरन्ध्रयोरिति युग्मवाक्यात्।

शुक्लपक्षेऽष्टमी चैव शुक्लपक्षे चतुर्दशी ।
पूर्वविद्धा न कर्त्तव्या कर्त्तव्या परसंयुता ॥

इति (ब्रह्मवैवर्त्ताच्च)

तथा च (स्मृतिसंग्रहे)।

शरन्महाष्टमी पूज्या नवमीसंयुता सदा ।
सप्तमीसंयुता नित्यं शोकसन्तापकारिणी ॥
जम्भेन सप्तमीयुक्ता पूजिता तु महाष्टमी ।
इन्द्रेण निहितो जम्भस्तस्माद्दानवपुङ्गवः ॥
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन सप्तमीमिश्रिताष्टमी ।
वर्जनीया प्रविज्ञाय मनुजैः शुभकाङ्क्षिभिः ॥

सप्तमीं शल्यसंयुक्तां मोहादज्ञानतोऽपि वा ।
महाष्टमीं प्रकुर्वाणो नरकं प्रतिपद्यते ॥
सप्तमी कलया यत्रपरतश्चाष्टमी भवेत् ।
तेन शल्यमिदं प्रोक्तं पुत्रपौत्रक्षयप्रदम् ॥

तथा

पुत्रान् हन्ति पशून् हन्ति राष्ट्रं सराजकम् ।
हन्ति जातानजातांश्च सप्तमी सहिताष्टमी ॥

(निर्णयामृते) स्मृत्यन्तरवचनम् ।

नाष्टमी सप्तमी युक्ता सप्तमी नाष्टमीयुता ।
नवम्या सह कार्या स्यादष्टमी सर्वथा बुधैः ॥

तत्रैव ।

अष्टमी नवमी युक्ता महोत्साहो महोत्सवः ।

इति (देवीपुराणे)

सप्तमी वेधसंयुक्ता यैः कृता तु महाष्टमी ।
पुत्रदारधनैर्हीना भ्रमन्तीह पिशाचवत् ॥

(भोजराजीये)

उमाया नवमी प्रोक्ता हरस्य तिथिरष्टमी ।
द्वयोरैक्ये महापुण्या उमामाहेश्वरी तिथिः ॥

(मदनरत्ने स्मृतिसमुच्चये)

सप्तमी शल्यसंविद्धा वर्जनीया महाष्टमी ।
स्तोकापि सा महापुण्या यस्यां सूर्योदयो भवेत् ॥

स्तोकापीति घटिकामात्रापीत्यर्थः । अत एव घटिकामात्राप्यष्टम्यौदयिकी ग्राह्या ।

व्रतोपवासनियमे घटिकैकापि या भवेत्। इति देवलोक्तेरिति निर्णयसिन्धुकृतः। गौडा अप्येवमेवाहुः। एवं च सप्तमीवेधः कलारूपोऽप्यष्टमीवर्जनप्रयोजको न तु त्रिमुहूर्त्तेति द्रष्टव्यम्।

समयप्रकाशादिग्रन्थकारास्तु त्रिमुहूर्त्ताष्टम्येव सप्तमी वर्जनप्रयोजिका न तु ततो न्यूना। स्तोकापीत्यादीनि वचनान्यवयवद्वारा त्रिमुहूर्त्तं स्तुवन्ति तेनाष्टमी परदिने यदि मुहूर्त्तत्रयान्न्यूना तदा सप्तमीयुता पूर्वैव ग्राह्येत्याहुः।

कलाकाष्ठा घटिकामुहूर्त्तद्विमुहूर्तवचांसि त्रिमुहूर्त्त प्रशंसापराणीति निबन्धव्याख्याकारोऽपि बभाण। यत् तु—

महाष्टम्याश्विने मासि शुक्ला कल्याणकारिणी।
सप्तम्यापि युता कार्या मूलेन तु विशेषतः॥

इति वचनं तत् परदिनेऽष्टम्यभावविषयम्।
तदुक्तं (निर्णयामृते देवीपुराणे)

उत्तरास्तिथयो यत्र क्षयं यान्ति नराधिप।
तदापूर्वाष्टमीं कुर्यादन्यथा त्वशुभं भवेत्— इति॥

यच्च—

यदाष्टमीं तु सम्प्राप्य ह्यस्तं याति दिवाकरः।
तत्र दुर्गोत्सवं कुर्यान्न कुर्याद्वापरेऽहनि॥

इति परविद्धाष्टमीनिषेधकविश्वरूपनिबन्धवचनं तदाश्विनकृष्णपक्षनवम्यां विहिते देवीबोधने तदङ्गत्वेन कृष्णाष्टम्यां क्रियमाणदेवीपूजा विषयम्।

कृष्णपक्षेऽष्टमी चैव कृष्णपक्षे चतुर्दशी।
पूर्वविद्धा तु कर्त्तव्या परविद्धा न कुत्र चित्॥
उपवासादिकार्येषु एष धर्मः सनातनः।

इति कृष्णाष्टम्याः परविद्धाया एव प्राशस्त्यविधानादिति[१] निबन्ध व्याख्याकृत ।

निर्णयामृतेऽप्येवमाह ।

यानि च—

अहं भद्रा च भद्राहं नावयोरन्तरं क्वचित् ।
सर्वसिद्धिं प्रदास्यामि भद्रायामर्चिताप्यहम् ॥

तथा ।

महाष्टम्यां भगवती भद्रायामपि पूजिता ।
ददाति चापुरारोग्यं यतो भद्रास्वरूपिणी ॥

इत्यादीनी देवपुराणवचनानि तानि तु विष्टिकरणमध्ये पूजा-विधानार्थानि ।

विष्टिं त्यक्त्वा महाष्टम्यां मम पूजां करोति यः ।
तस्य पूजाफलं न स्यात् तेनाहमवमानिता ॥ ॥

(१) इति देवीवाक्यात् ।

भद्रायां भद्रकाल्याश्च मध्येस्यादर्चनक्रिया ।
तस्माद्वै सप्तमीविद्धा कार्या दुर्गाष्टमी बुधैः ॥

इति ववनं तु पूर्वदिनेऽष्टम्यभावविषयमिति सर्वसम्मतम् ।

महाष्टमी भौमवारान्विता चेदतिप्रशस्ता ।

तदुक्तं (मदनरत्ने)

अष्टम्यामुदिते सूर्ये दिनान्ते नवमी भवेत् ।
कुजवारो भवेत् तत्र पूजनीया प्रयत्नतः —इति ॥

मूलयुक्तेयमतिप्रशस्तेत्युक्तं (स्कान्दे)

महाष्टमी मूलयुक्ता त्रैलोक्येऽपि सुदुर्लभा— इति ।

---

१. लघुतिथिनिर्णये यमपुराणे इति पाठान्तरे ।

मूलयुक्तापि सप्तमीविद्धा चेत् त्याज्यैवेत्युक्तं (दुर्गोत्सवे)

मूलेनापि हि संयुक्ता सदा त्याज्याष्टमी बुधैः ।

लेशमात्रेण सप्तम्या अपि स्याद्यदि दूषिता— इति ॥

यदा तु पूर्वदिने सम्पूर्णा सती परदिने वर्धते तदा सम्पूर्णत्वात् सप्तमीयोगाभावाच्च पूर्वैव ग्राह्या न तूत्तरा ।

षष्टिदण्डातिमकायाश्च तिथेर्निष्क्रमणे परे ।

अकर्मण्यं तिथिमलं भवेदेकादशीं विना— इति स्मार्त्त ॥

वचनात् ।

एवञ्च ।

सप्तमी कलया युक्ता वर्जनीया महाष्टमी ।

इत्यादिवाक्यैः पूर्वविद्धाया निषेधात् परविद्धैव महाष्टमीति सिद्धम् । शुद्धायां तु न कश्चित् सन्देहः ।

केचित् तु—

तत्राष्टम्यां भद्रकाली दक्षयज्ञविनाशिनी ।

प्रादुर्भूता महाघोरा योगिनी कोटिभिः सह ॥

अतोऽर्थं पूजनीया सा तस्मिन्नहनि मानवैः ।

त्रिसन्ध्यं पूजयेद्देवीं जपस्तोत्रपरायणः ॥

इत्यादि वाक्यविहितायां दिवातनपूजायां परविद्धाष्टमी ग्राह्या ।

आश्विनस्य सिते पक्षे या तु स्यात् तिथिरष्टमी ।

तस्यां रात्रौ पूजनीया महाविभवविस्तरैः ॥

इत्यादि वचनप्राप्तायां रात्रिपूजायां त्वष्टम्यां रात्रियोग एवादरणीयः ।

कर्मणो यस्य यः कालस्तत्कालव्यापिनी तिथिः ।

तया कर्माणि कुर्वीत ह्रासवृद्धी न कारणम् ॥

इति वचनादित्याहुः । महाष्टमीकृत्यमग्रे वक्ष्यते ।

अथ महानवमी निर्णीयते । सा च पूर्वयुता ग्राह्या वसुरन्ध्रयोरिति युग्मवाक्यात् ।

अष्टम्या सहिता कार्या सा महानवमी तिथिः ।

इति (बृहत्सिद्धान्तसाराच्च)

अष्टम्या सहिता रिक्ता न कदाचित् परायुता ।

इति[1] (लघुतिथिनिर्णये मत्स्यपुराणाच्च)

पैठीनसिरपि ।

प्रतिपन्नवमी चैव कर्त्तव्या संमुखी तिथिः ।

संमुखी सायाह्नव्यापिनी ।

(ब्रह्मवैवर्त्ते)

अष्टम्या नवमी विद्धा कर्त्तव्या फलकाङ्क्षिभिः ।

(पाद्मे)

अष्टमी नवमीयुक्ता नवमी चाष्टमी युता ।

(मात्स्ये)

अष्टम्या सहिता रिक्ता प्रकर्त्तव्या सदा बुधैः ।

पूर्णायुक्तां तदा कुर्यात् का चिन्नास्त्यष्टमीयुता ॥

(हेमाद्रौ[१] पाद्मे)

श्रावणी दुर्गनवमी दूर्वा चैव हुताशनी ।

पूर्वविद्धा कर्त्तव्या शिवरात्री वलेर्दिनम् ॥

---

१. यद्यपि यमपुराणादि वचनानि नवमी सामान्य पराणि तथापि प्रकृताविरुद्धतया निबन्धव्याख्यायामुदाहृतानि ।

तथा च इत्यन्यथा पाठान्तरे ।

(भविष्ये) ।

अश्वयुक् शुक्लपक्षे तु याष्टमी मूलसंयुता ।

सा महानवमी नाम त्रिषु लोकेषु दुर्लभा ॥

अष्टमीमूलाभ्यां युक्तेत्यर्थः । मूलेत्युपलक्षणम् ।

तथा च (मदनरत्ने लैङ्गे)

दुर्गापूजासु नवमी मूलादृक्षत्रयान्विता ।

महती कीर्त्तिता तस्यां दुर्गां महिषमर्दिनीम् ॥

पूजयेदिति शेषः ।

अष्टम्या नवमी विद्धा नवम्या चाष्टमी तथा ।

मूलादिभत्रयेणाद्या त्रैलोक्येऽपि प्रपूजिता— इति ॥

अत्र मुहूर्त्तत्रयात्मको वेधो वेदितव्यः ।

तदाह पैठीनसिः ।

पक्षद्वयेऽपि तिथयस्तिथिं पूर्वां तथोत्तराम् ।

त्रिभिर्मुहूर्त्तैर्विध्यन्ति सामान्योऽयं विधिः स्मृतः—इति ॥

यद्यपि ।

उदिते दैवतं भानौ पित्र्यं चास्तमिते रवौ ।

द्वित्रिर्मुहूर्त्तमह्नो यः सा तिथिर्हव्यकव्ययोः ॥

इति (हेमाद्रौ विष्णुधर्मे) मुहुर्त्तद्वयात्मापि वेध उक्तस्तथापि प्रातरेव सः । सायं तु त्रिमूहूर्त्त एवं वेधः । तदुक्तं (स्कान्दे)

यां तिथिं समनुप्राप्य यात्यस्तं पद्मिनीपतिः ।

सा तिथिस्तद्दिने प्रोक्ता त्रिमुहूर्त्तैव या भवेत्- इति ॥

सूर्योदयेऽपि द्विमुहूर्त्तत्वमनुकल्प एव ।

द्विमुहूर्त्तापि कर्त्तव्या यातिथिर्वृद्धिगामिनी ।

इति दक्षेणापि-शब्दग्रहणात् ।

निर्णयसिन्धुकृतोऽपि त्रिमुहूर्त्तयोगे पूर्वा नवमी पूर्वोक्तवचनात्।

न कुर्यान्नवमीं तात दशम्यां तु कदाचन।

इति (स्कान्दे) परानिषेधाच्च। त्रिमुहूर्त्तयोगाभावे तु निषिद्धापि परैव ग्राह्या।

उपोषवासनियमे घटिकैकापि या भवेत्।
सा कार्योदयगामिन्याम्॥

इत्यादि वचनानि नवमीभिन्नतिथिपराणि नवम्यां विशेषोक्तेरित्याहुः। यद्यप्येवं निर्णयः प्रामाणिकैः कृतस्तथापि—

तत्राश्वयुक्तनवमी मुहूर्त्तं वा कला यदि।
सा तिथिः सकला ज्ञेया लक्ष्मीविद्याजयार्थिभिः॥

इति (सौरपुराणात्)

अष्टम्यामुदिते सूर्ये दिनान्ते नवमी भवेत्।
प्रभाते वलिदाने तु कियन्मात्रापि लभ्यते॥
नवम्यां तत्र सम्पूज्य दुर्गां दुर्गार्त्तिनाशिनीम्।

इति सिद्धान्तसंग्रहोदाहृतवचनात्।

सूर्योदये परं रिक्ता पूर्णा स्यात् परतो यदि।
वलिदानं प्रकर्त्तव्यं तस्मिन् देशे शुभावहम्॥
वलिदाने कृतेऽष्टम्यां पुत्रभङ्गो[1] भवेन्नृप।

इति देवीपुराणाच्च वलिदाने परविद्धायाः प्राशस्त्यमेवावगन्तव्यम। उपवासे तु पूर्ववत् पूर्वोक्तवचननिचयात्।

एकादशी च नवमी दिशा विद्धा भवेद्यदि।

---

१ राष्ट्रभङ्गो— इति पाठान्तरम्।

तदा वर्ज्या प्रयत्नेन गङ्गाम्भः सुरया यथा ॥
नवमी दशमी चैव नोपोष्या परसंयुता ।

इति (पाद्मब्रह्मवैवर्त्तयोः) उपवासे परानिषेधाच्च ।

पूजाङ्गबलिदानमष्टम्यामपि कर्त्तव्यम् ।

अष्टम्यामधिकं देयं सप्तमीबलिदानतः ।

इति महाकालोक्तेः । किन्तु प्रभुतबलिदानं तत्र निषिद्धम् ।

प्रभूतबलिदानं तु न कुर्यान्नवमीं विना ।

इति भैरवोक्तेः । नवम्यामुदयव्यापिन्यां प्रभूतबलिदानमुक्तं (भविष्ये)—

एवं हृष्टैर्निशां नीत्वा प्रभाते अरुणोदये ।
घातयेन्महिषान् मेषान् रटतो नतकन्धरान् ॥
शतमर्धशतं वापि तदर्धं वा यथेच्छया—इति ।

निशामष्टमीरात्रिम् । अरुणोदयः सूर्योदय इत्यर्थः ।

सूर्योदये नवम्यां तु दद्याद्बलिमतन्द्रितः ।

इति तन्त्रान्तरसंवादात् ।

अरुणो भास्करोऽपि स्यात् ... ... ।

इति (अमरकोषाच्च) ।

यानि तु—

नन्दायां ज्वलते वह्निः पूर्णायां पशुघातनम् ।
भद्रायां गोकुलक्रीडाराज्यनाशाय जायते ॥

नवम्यामपराह्णे तु बलिदानं प्रशस्यते ।
दशमीं वर्जयेत् तत्र नात्र कार्या विचारणा ॥

इत्यादीनि ब्रह्मवैवर्त्तादिवचनानि तानि शुद्धाधिकनिषेधपराणीति दिक्। नवमीकृत्यमग्रे वक्ष्यते।

अथ विजयादशमी निर्णीयते। सा च देवीविसर्जनव्यतिरिक्तकर्मसु तारकोदयव्यापिनी ग्राह्या ।

ईषत्सन्ध्यामतिक्रान्तः किञ्चिदुद्भिन्नतारकः ।
विजयो नाम कालोऽयं सर्वकार्यार्थसिद्धिदः ॥

इति (ज्योतिर्निबन्धे नारदवचनात्)।

दिनद्वये नक्षत्रोदयव्यापिन्या दशम्याः सत्त्वे पूर्वा ।

या पूर्णा नवमीयुक्ता तस्यां पूज्याऽपराजिता ।
क्षेमार्थं विजयार्थं च पूर्वोक्तविधिना नरैः ॥
नवमीशेषयुक्तायां दशम्यामपराजिता ।
ददाति विजयं देवी पूजिता जयवर्धिनी ॥

इति हेमाद्रौ स्कान्दात्। निर्णयसिन्धुमते तूत्तरा।

दशम्यां तु नरैः सम्यक् पूजनीया पराजिता ।
ऐशानीं दिशमाश्रित्य चापराह्णं प्रयत्नतः ॥

इति स्कन्दात् अपराह्णव्याप्तेराधिक्यात्। असत्त्वे तु एकादशमुहूर्त्तव्यापिनी ग्राह्या।

आश्विने शुक्लपक्षे तु या भवेद्दशमी तिथिः ।
एकादशमुहूर्त्ता सा ग्राह्या श्रवणसंयुता—इति धौम्योक्तेः ॥
आश्विनस्य सिते पक्षे दशम्यां सर्वरात्रिषु ।
सायंकाले शुभा यात्रा दिवा वा विजयक्षणे ॥

एकादशो मुहूर्त्तोऽपि विजयः परिकीर्त्तितः ।
तत्र सर्वैर्विधातव्या यात्रा विजयकाङ्क्षिभिः ॥

इति भृगुवचनाच्च ।

दिनद्वये तद्व्याप्तौ पूर्वतारकोदयव्याप्तेराधिक्यात् ।

यदा तु परदिने स्वल्पापि श्रवणयुक्ता तदा यात्रायां परैवोपादेया ।

उदये दशमी किञ्चित् सम्पूर्णैकादशी यदि ।
श्रवणर्त्तं यदा काले सा तिथिर्विजयाभिधा ॥
श्रवणर्क्षे तु पूर्णायां काकुत्स्थः प्रस्थितो यतः ।
उल्लङ्घयेयुः सीमानं तद्दिनर्क्षे ततो नराः ॥

इति हेमाद्रौ काश्यपोक्तेः ।

एवमुक्तलक्षणाया दशम्याः परदिने सत्त्वे देवीविसर्जनेऽपि परैव ग्राह्या ।

[1]प्रातरेव दशम्यां च श्रवणर्क्षे विसर्जनं ।
विसर्जनं तु तद् दुष्टं लक्ष्मीविद्याबलक्षयम् ।

तिथिनिर्णये देवीपुराणे पूर्वानिषेधात्

अत एव नारदः ।

सूर्योदये यदा राजन् दृश्यते दशमी तिथिः ।
आश्विने मासि शुक्ले तु विजयां तां विदुर्बुधाः ॥

इति श्रवणान्वितायां दशम्यां केवलायामेव दशम्यां वा विसर्जनं कार्यम् ।

---

१. नवम्या दशमी मिश्रा नापि देवीविसर्जनम् । इति पाठान्तरम् ।

तत्तन्नक्षत्रयोगे तु फलभूमा प्रजायते ।
नक्षत्राणामलाभे तु केवलायां तिथौ चरेत् ॥

इति महाकालोक्तेः ।

शरत्काले दशमीनिर्णयः ।

उदये नवमी किञ्चित् नष्टा च दशमी तिथिः ।
तदा काले नगान्तव्यमेकादश्यान्तु चारणम् ।

इति विजयातन्त्रे । एतन्मतं विशेषेण श्रीविद्याकल्पे तथा पश्चिमाम्नायागमे अत्यावश्यकत्वे च ग्राह्यम् । विशेषतः नेपालस्थागमाः पश्चिमाम्नायात्मकाः अत एतेषां गुप्तार्चनेऽप्येतन्मतं प्रशस्यते ।

चतुर्दशीपूजानिर्णयस्तन्त्रान्तरे ।

त्रयोदशी भगाकारं लिङ्गाकारं चतुर्दशी ।
भगलिङ्गसमाख्याता श्रीविदा शाङ्करीस्तिथिः ॥

पुनश्च

तिथिः शरीरं तिथिरेव कारणं तिथिः प्रमाणं तिथिरेव साधनम् ।

इतिलल्लवचनाच्च । परदिने दशम्यसत्वे तु पूर्वदिन एव दशमीभागे विसर्जनं कार्यम् ।

सम्प्रेषणं दशम्यां तु क्रीडाकौतुकमङ्गलैः ।

इति (नन्दिकेश्वरपुराणात्)

स्थापनविसर्जनयोर्लग्नमाह (तन्त्रान्तरे)

क्रूरे च स्थापयेद्देवीं चरलग्ने तु चालयेत् ।

(महाकालसंहितायाम्)

शरदर्चाविधौ देव्याः स्थापनं च विसर्जनम् ।

चरलग्ने चरांशे वा कुर्यात् सर्वसमृद्धये ॥
अन्यलग्नेऽप्यंशके वा विपरीतफलप्रदम् ॥

इत्युक्तं तन्त्रान्तरे।

ततो विसर्जयेद् देवीं स्तुत्वा नत्वा पुनः पुनः।
श्रवणस्यान्तिमे पादे दशम्यां शाबरोत्सवैः ॥

श्रवणानुरोधेन रात्रौ विसर्जनं नकर्त्तव्यमिति प्रागेवोक्तम्।

(तिथितत्वे देवीपुराणे)

प्रतरावाहयेद् देवीं प्रातरेव प्रवेशयेत्।
प्रातरेव च सम्पूज्य प्रातरेव विसर्जयेत् ॥

एतद्विसर्जनं परविद्धायामिति ज्ञेयम्।

तथा

वर्षे वर्षे विधातव्यं स्थापनं च विसर्जनम्।

श्रवणासंभवे तु केवलायामेव दशम्यां विसर्जनं कार्यम, तिथिः शरीरमित्यादिवचनात्।

तन्त्रान्तरे।

ततोऽपराह्णे सम्पूज्य श्रवणे चापराजिताम्।
प्रस्थानं नृपतिः कुर्यात् सामात्यबलवाहनः ॥

एतयोर्विधिरग्रे वक्ष्यते। प्रस्थानं च दशमीमुल्लङ्घ्य एकादशीभागे न कार्यम्।

दशमीं यः समुल्लङ्घ्य प्रस्थानं कुरुते नृपः।
तस्य तं वत्सरं राज्ये न क्वापि विजयो भवेत् ॥

इति (निर्णयामृते स्कान्दात्)

उदये दशमी किञ्चित्-इत्यादिकाश्यपोक्तेस्तु दशम्याः कर्मकालव्याप्तिरपि नापेक्षितेति प्रतिभाति तेनेदं स्कान्दवचनं श्रवणशून्यदशमीविषयम्।

श्रीकल्पेतु उदये नवमी किञ्चित् इत्यादि विजयातन्त्रवचनात् दशम्युदयाभावे एकादश्यां प्रस्थानं कार्यम्। एतन्मतं विशेषतः कौलानां गौडसंप्रदायेषु दृश्यते। इति दशमी निर्णयः।

अथाशौचे विशेषो (विश्वरूपनिबन्धे)

आश्विनस्य सितेपक्षे प्रारब्धे नवरात्रके।
शावे शौचे समुत्पन्ने क्रियाः कार्याः कथं बुधैः॥
सूतके वर्तमाने च तत्रोत्पन्नं यदा भवेत्।
देवी पूजा प्रकर्त्तव्या पशुयज्ञविधानतः॥
सूतके पूजनं प्रोक्तं दानं चैव विशेषतः।
देवीमुद्दिश्य कर्त्तव्यं तत्र दोषो न विद्यते॥

विष्णुः।

व्रते यज्ञे विवाहे च श्राद्धे होमेऽर्चने जपे।
प्रारब्धे सूचकं न स्यादनारब्धे तु सूतकम्॥

तन्त्रे पि।

सूतकेऽत्र समुत्पन्ने प्रारब्धं न त्यजेद् बुधः— इति।

प्रारब्ध इति। आरम्भश्चात्र सङ्कल्परूपः।

सङ्कल्पो व्रतसत्रयोः ... ...।

इति विष्णूक्तेः।

आरब्धे स्वयमेव देवीपूजादि कुर्यात। अनारब्धेत्वग्निहोत्रादिवत् कारयितव्यमिति सर्वमतम्। रजस्वलाऽन्येन कारयेदिति विशेषवचनभावात्।

तदुक्तं (मात्स्ये)

अन्तरा तु रजोयोगे पूजामन्येन कारयेत्— इति ।

तत्र पूजादिकं प्रवृत्तिरूपं कर्म पुत्रादिद्वारा निर्वाह्यम् । उपवासादिकं स्वयमेव कर्त्तव्यं निवृत्तावाशौचस्याकिञ्चित्करत्वात् ।

तत्राहाङ्गिराः ।

नियमस्था यदा नारी प्रपश्येदन्तरा रजः ।
उपोष्यैव तु ता रात्रीः स्नात्वा शेषं चरेद्व्रतम्— इति ।

अत्र पारणाहे सूतकादिप्राप्तौ तदतिक्रम्य पारणं कुर्यादिति केचित् । तदसत् ।

सूतके पारणं कुर्यान्नवम्यां होमपूर्वकम् ।
तदन्ते भोजयेद्विप्रान् दानं दद्याच्च शक्तितः ॥

इति रुद्रयामलोक्तवचनेन सूतकेऽपि पारणविधानात् । गौडाख्यसम्प्रदायमभिप्रेत्य नवम्यामित्युक्तेः । तदुक्तं (प्रकटयोगिनीमते) ।

गौडाख्यसम्प्रदाये तु नवम्यां पारणं भवेत् ।
वर्जयेत् तां दिशा विद्धां काश्मीरे सैव शोभना ॥

केरलाख्ये सम्प्रदाये दशम्यामेव पारणमिति शक्तिसङ्गमेप्येवम् । सैव शोभनेति काश्मीरसम्प्रदाये दशमी विद्धैव नवमी प्रशस्तेत्यर्थः । गौडसम्प्रदायिभिस्तु नवम्यां दशमीयुक्तायां पारणं न कार्यम् ।

यो मोहाद्दशमीवेधे नवम्यां चण्डिकां यजेत् ।
पारणं च प्रकुर्वीत तस्य पुण्यं निरर्थकम्— इति तत्रैवोक्तम् ।

यजननिषेधस्तु पूर्वदिने कर्मार्हनवमीलाभे वेदितव्यः । दशम्यां पारणं कुर्यात्-इतिमुण्डमालावचनं तु पुरश्चरणविषयम् । सम्प्रदायप्रभेदप्रयुक्तेतिकर्त्तव्यताभेदास्तु नवमतरङ्गे स्फुटीकृताः ।

निर्णयसिन्धुकृतस्तु नवम्यां पारणविधायकान्येतदादिवचनानि निर्मूलान्येव। मूलत्वाभिमाने तु लोहाभिसारिकपराणि। तस्याष्टमी-पर्यन्तमेवोक्तेः। नवरात्रव्रतस्य नवमीपर्यन्तकर्त्तव्यकतया दशम्यामेव नियमपारणा कार्येत्याहुः।

अथेयं शारदी पूजा नित्या। अकरणे प्रत्यवायश्रवणादिति केचित्।

वस्तुतस्तु—नित्यकाम्यरूपेयं न तु नैमित्तिकी। अन्यथा कार्यमात्रं प्रति कालस्य हेतुतया नित्यस्यापि कर्मणो नैमित्तिकत्वापत्तेरित्युक्तं (महाकालसंहितायाम्)।

यथा

अधुना कथयिष्यामि सरहस्यं विशेषतः।
शारदीयां च वासन्तीमर्चां नानाफलप्रदाम्॥
मनीषिणो विदधति विचारानत्र भूयशः।
स्मृत्यध्वचारिणः सर्वे कौलिकाः सर्व एव च॥
त्रैविध्यमध्ये किंरूपा भवदीया समर्हणा।
यस्याकरणतः पापं जायते नित्यमेव तत्॥
विधानाद्यस्य च फलं जायते काम्यमेव तत्।
अननुष्ठानतो यस्य पापमुत्पद्यते परम्॥
विधानाच्च फलं वापि तन्नैमित्तिकमुच्यते।
इयं या शारदी पूजा कथ्यते सा किमात्मिका॥
केचित् काम्यां वदन्त्येनां केचिन्नैमित्तिकीमपि।
पूर्वं फलश्रवणतः शारदागमनात् परे॥
नित्यामेनामेव केचिद्वदन्ति कुलमार्गगाः।

तथा ।

त्रिपुरघ्नाय यद्वाक्यं पुरोवाच सुरेश्वरी ।
शारदीयामिमां पूजां न करिष्यन्ति ये नराः ।
ते पतिष्यन्ति निरये पापाः पूजापहारकाः ।
इत्यादिवाक्यान्नित्यत्वमभिधानादथ श्रुतेः ॥
घटते काम्यता चास्यास्तत्र हेतुं वदामि ते ।
अत्रापि चण्डिकावक्त्राम्बुजोद्भूतसुधासमम् ॥
वचः कलय कल्याणि काम्यताप्रतिपादकम् ।
शरत्कालीनपूजां ये कर्त्तारो भक्तिभाविताः ॥
तेषां दारान् सुतान् भोगं वित्तमारोग्यमुन्नतिम् ।
तुष्टा दास्याम्यहं शम्भो स्वर्लोके वसतिं सदा ॥
इत्थं नानाफलोल्लेखश्रवणात् काम्यतापि च ।
शरदागमनं हेतुमुपन्यस्यास्य ये बुधाः ॥
नैमित्तिकत्वं ब्रुवते न ते पण्डितबुद्धयः ।
कालो न स्यादुपादानकारणं कस्य वस्तुनः ।
तदागमनहेतुत्वे नित्यस्यापि न नित्यता ।
अकृते जायते नैनः कृते च न भवेत् फलम् ॥
नैमित्तिकस्येदृशं हि ब्रुवाणैर्लक्षणं प्रिये ।
फलाद्याधायके किं नो दृश्यते वचने उभे ॥
तस्मादत्र हि विज्ञेयं नित्यकाम्यत्वमीश्वरि ।
यथा च शारदीयार्चा वासन्त्यर्चा तथैव च ।
नानयोर्विद्यते भेदः स्वल्पोऽपि निगमादिषु ।

शारदोत्सवनिदानमाह ।

आसीत् पूर्वं महापूजा वासन्त्येव जगत्त्रये ।
रामरावणयोर्युद्धे जाते त्रेतायुगान्तरे ॥
कालिकाङ्गीकृतत्वेन हन्तुं रामोऽशक्नुवन् तम् ।
ततो वै चिन्तितो भूत्वा ब्रह्मा सुरगणैर्वृतः ॥
कालिकां बोधयामास हिमालयकृतालयाम् ।
त्वदुपासकयोर्देवि युध्यतोर्घोरमाहवे ।
अस्त्रशिक्षां लाघवं च समागत्य वलोकय ।
एवमभ्यर्थिता देवी अकाले बोधिता तथा ॥
जगाम ब्रह्मणा सार्धं लङ्कां द्रष्टुं रणं तयोः ।
शुक्लप्रतिपदीषस्य प्राप्ता तं देशमीश्वरी ॥
सप्तरात्रं निराहारं महद्युद्धमहर्निषम् ।
तयोर्दिव्यास्त्रप्रयोगसंहारपरयोरभूत् ॥
रामः शशाक नो हन्तुं राक्षसं काल्युपासकम् ।
स चापि नाशकद्रामं स्वयं विष्णुमुपागतम् ॥
समीक्ष्य राक्षसो बाहुबलं देवी तुतोष ह ।
स्वभक्त इति कृत्वास्मिन् पक्षपातं चकार च ॥
रक्षस्यनुग्रहं दृष्ट्वा ब्रह्मा सर्वैः सुरैः सह ।
संतुष्टाव स्तवैर्दिव्यैर्भक्त्या प्रणतकन्धरः ॥
काकूक्त्या प्रणिपातैश्च नमस्कारैः स्तवैरपि ।
तुष्टा ब्रह्माणमूचे सा हृत्स्थं वत्स वरं वृणु ॥
वरं वव्रे ततः सार्धं त्रिदशैश्च चतुर्मुखः ।
त्वत्पादयोर्भक्तमपि त्यजैन दुष्टराक्षसम् ॥

मय्यनुग्रहलेशेन विष्णोर्मान्यतयापि च ।
कृपादृष्ट्या च देवेषु धर्मसंस्थापनाय च ॥
त्रिलोकी जायतां सुस्था देवाः सन्तु मखाशिनः ।
तपस्तपन्तु मुनयश्चातुर्वर्ण्यं प्रवर्त्तताम् ॥
एष वीरर्जितांल्लोकानस्त्रपूतश्च गच्छतु ।
पूजां प्रवर्त्तयिष्यामि तव देव्यमरैः सह ॥
तिथिनाद्यां समारभ्य यावद्रक्षोवधो भवेत् ।
दिनानि नव ते पूजा भविष्यति जगत्त्रये ॥
नवम्यां निहते वीरे रावणे विश्वकण्टके ।
प्रीतिमुत्पादयिष्यामः प्रभूतबलिभिस्तव ॥
अपरे हि दशम्यां ते नीराजनमहोत्सवम् ।
गीतैर्नृत्यैस्तथा वाद्यैर्जलकर्दमकेलिभिः ।
अश्लीलवेशवचनैः शस्त्रास्त्ररचनैरपि ।
रथद्विरदवाहानां सज्जनाविधिभिस्तथा ॥
सुराः प्रवर्त्तयिष्यन्ति मनुष्याश्च महीतले ।
भक्तोऽयं रावणो यद्वत् पादयोस्तव कालिके ॥
रामो भविष्यति तथा सदैव तव पूजकः ।
मन्त्रः कोऽपि च ते देवि रामोपासितसंज्ञया ॥
सद्यस्तव प्रीतिकरः ख्यातिं जगति यास्यति ।
इत्युक्त्वा ब्रह्मा काली बभूवास्य पराङ्मुखी ॥
ततो जघान दिव्यास्त्रै राघवो रावणं रणे ।
तत आरभ्य देवेशि शारदार्चा प्रवर्तिता ॥

अत एव द्वयी कार्या वासन्ती शारदी तथा ।
केषां चिदपी वासन्त्यांमतभेदो न विद्यते ॥
शारद्यां तु त्रयो भेदाः कथ्यन्ते ते मयाधुना ।
आश्विनासितपक्षस्य नवमी या शिवर्क्षयुक् ॥
बोधयित्वेश्वरीं तस्यां शरदर्चनमाचरेत् ।
यावत् स्यान्नवमी शुक्ला तावत् पूजा प्रवर्त्तते ॥
इत्येकः पक्ष उदितो द्वितीयमवधारय ।
प्रतिपद्येव शुक्लायां बोधयित्वा सुरेश्वरीम् ॥
अभ्यर्चयेन्नवाहानि तन्त्रपौराणिकक्रमैः ।
उदीरितो द्वितीऽयोयं तृतीयं कथयाम्यथ ॥
सायाह्ने विल्वशाखायां षष्ठ्यां देवीं प्रबोधयेत् ।
प्रातः प्रवर्त्तते पूजा सप्तम्यादिदिनत्रये ॥
त्रैविध्य ईदृशयर्चाया विवदन्ते मिथो बुधाः ।
ब्रवीमि तत्र सिद्धान्तं छिन्नं येन तमो भवेत् ॥
रम्भकल्पे पुरा देवी रम्भासुरतनूद्भवम् ।
अष्टादशभुजा भूत्वा महाघोरतराकृतिः ॥
उग्रचण्डास्वरूपेण जघान महिषासुरम् ।
सितेन करवालेन मृतमेनं जहौ तथा ॥
पतितं च चितावस्य व्यशीर्यत कलेवरम् ।
नीललोहितकल्पे तु पुनरेव व्यजायत ॥
उद्वेगकृद्देवतानां तथा यज्ञविनाशकृत् ।
इति कृत्वा महामाया भद्रकालीवपुर्धरा ॥

सम्भूय षोडषभुजा विशेषेण शितेन हि ।
अवधीत् तं पुनश्चापि तत्थाज गलितं भुवि ॥
श्वेतवाराहकल्पादावजायत पुनः स हि ।
जैगीषव्यप्रसादेन पूर्वजातिस्मरोऽभवत् ॥
वारद्वयं हत ज्ञात्वा देव्यात्मानं पुरा सुरः ।
स्त्रीवध्यतां च विज्ञाय स्वस्यामुस्यां जनावपि ॥
कात्यायनमुनेः शापात् स्वप्नदर्शनतोऽपि च ।
एकान्ते भक्तिमास्थाय त्रिविधां महिषासुरः ॥
आराधयामास कालीं स्वोदर्कपरिशुद्धये ।
दिव्यद्वादशसाहस्रवर्षानन्तरमीश्वरी ॥
प्रत्यक्षमागता तस्य वरं वृणिवति चाब्रवीत् ।
ततोऽसुरः स ऊचे तां निरीक्ष्य पुरतः स्थिताम् ॥
वरं पश्चाद्ग्रहीष्यामि देवि त्वत्तो मनोगतम् ।
आदौ मे संशयं छिन्धि जागरूकं हृदिस्थितम् ॥
वारद्वयं मामवधीः सुरारिरणमूर्धनि ।
धृत्वा कां कामाकृतिं त्वमघोरामथ भीषणाम् ॥
जन्मन्यस्मिन्नपि पुनः केनाकारेण कालिके ।
मां हनिष्यसि दुर्वृत्तं निखिलामरकण्टकम् ॥
निशम्येदृग्वचस्तस्य विहस्य जगदम्बिका ।
चालयन्ती शिरः किञ्चिदुवाच मधुराक्षरम् ॥
मदीयतादृशाकारदर्शनेन फलं तव ।
किं भविष्यति दैत्येन्द्र किन्तु त्रासमवाप्स्यसि ॥

दिदृक्षसे चेदथ तां करालामाकृतिं मम ।
पश्येत्युक्त्वा जगद्धात्री विहाय ललितं वपुः ॥
उग्रचण्डातनूरूपं दर्शयामास दानवम् ।
ज्वालाकरालवदनमष्टादशभुजान्वितम् ॥
दिव्यशस्त्रास्त्रकलितं मुण्डमालाभयङ्करम् ॥
विदीर्णसृक्कयुगलं घोरदंष्ट्रातिभीषणम् ॥
चलत्सौदामिनीतुल्यरसनं नाददारुणम् ।
तद्रूपं दितिजो वीक्ष्य न्यमीलयत लोचने ॥
कृताञ्जलिपुटो भूत्वा प्रत्युवाच च कालिकाम् ।
घोरभीदृशमाकारं न शक्नोमि तवेक्षितुम् ॥
त्रैलोक्यत्रासनं रूपं देवि संहर संहर ।
इत्युक्तासुरराजेन पुनः सा प्राकृतं वपुः ॥
कृत्वा तं दर्शयामास ततः सुस्थो बभूव सः ।
भद्रकालीवपुर्भूत्वा पुनः सा परमेश्वरी ॥
निरीक्षयामास रूपं द्वितीयं जीवनापहम् ।
तद्रूपदर्शनेऽप्येष पुनस्त्रासमुपेयिवान् ॥
तस्यापि परिवृत्तौ स प्राकृतः सम्बभूव ह ।
गतभीरथ तां देवीमुवाच दितिजाधिपः ॥
ईदृशाकारधारिण्या कथं देवि त्वया सह ।
समरे योद्धुमशक्तमहं वरमदोद्धतः ॥
गरुत्मता सह यथा डुण्डुभस्य रणस्पृहा ।
दावाग्निना पतङ्गानां तिमिरस्य च भास्वता ॥

मृगाणां हरिणा चैव द्रुमाणां वायुना तथा ।
सेकानामहिना चापि प्राणिनां शमनेन च ॥
तद्वद्भवत्या सह मे कथमासीन्महान्नृणः ।
यदतीतमतीतं तदिदानीं ते वरत्रयम् ॥
वृणोऽहं मम तद्देहि मनोरथपदातिगम् ।
एकं सौम्याकारधरा भूत्वास्मिन् जन्मनीश्वरि ॥
त्वं मां वधिष्यसि त्राणहेतोरध्वरभोजिनाम् ।
द्वितीयं ते मच्छिरसि वामपादाम्बुजं सदा ॥
स्थास्यति प्राणयुक्तस्य पश्यतस्त्वन्मुखच्छविम् ।
तृतीयं देवी यज्ञस्य भागं प्राप्नोमि कंचन ॥
इत्येवमुक्ते महिषे वचनेन सुरारिणा ।
उवाच सस्मितं देवी भक्तिप्रणतकन्धरम् ॥
दैत्येन्द्र शृणु मद्वाक्यं यथार्थमधुराक्षरम् ।
रम्भासुरस्ते जनकस्तपस्तप्त्वा सुदारुणम् ।
शङ्करं तोषयामास रम्भकल्पे हिमालये ।
वच ऊचे हरस्तुष्टो महाभाग वरं वृणु ॥
हित्वा सोऽन्यवरं वव्रे भवान् पुत्रो भवत्विति ।
भक्त्या नियन्त्रितः कार्यगतित्वात् स महेश्वरः ॥
वरं ददौ स आत्मानं पुत्राकृतमनुष्ठ्य हि ।
तस्माज्जातो हि महिषीगर्भे त्वं काममोहितात् ॥
साक्षात् त्वं रुद्र एवासि न सामान्या हराकृतिः ।

तथा

शिवस्त्वं वरदानेन रम्भस्य सुततां गतः ।
मन्वन्तरत्रयं साग्रं भुक्तवांश्च जगत्त्रयम् ॥
अतः परं न वस्तव्यं त्वया दितिजदेहिना ।
स्वपुरं प्रति गन्तव्यं मम लोकादधः स्थितम् ॥
कात्यायनस्य शापाच्च शिरच्छेदनहेतुकात् ।
युक्तकाले स्थास्यति नो भक्तिरेतादृशी तव ॥
कपोतशापादीदृक्त्वादित्युक्ताः पञ्च हेतवः ।
महिषायेदृशं दत्त्वा वरमुक्त्वा पुराकथाम् ॥
सपद्यन्तर्दधे काली वर्षासु चपला यथा ।
देव्यामन्तर्हितायां स सर्वं विस्मृतवान् क्षणात् ॥
बभूव पूर्ववद् दुष्टो यज्ञदेवद्विजन्मनाम् ।
प्रणष्टा भक्तिरस्यापि देव्यामव्यभिचारिणी ॥
पूर्वदत्तमतिर्भ्रष्टा ज्ञानमन्तर्हितं चरेत् ।
इति ते कथितो देवि वृत्तान्तः पूर्वसम्भवः ॥
सिद्धान्तमनयोर्बोद्धुं रीत्या शक्त्या विचक्षणात् ।
सिद्धान्तनिर्णयकृते कथिताऽऽख्यायिकाप्यसौ ॥
इयं हि शारदी पूजा मूर्त्तिभेदात् त्रिधा मता ।
तत्तद्द्रव्यमधिष्ठाय नृणां गृह्णाति सार्चनम् ॥
येऽष्टादशभुजां देवीमुग्रचण्डाभिधां प्रिये ।
पिपूजयिषवो मर्त्यास्तदुपासकतामिताः ॥
तथाश्विननवम्यां वै कृष्णायां सुसमाहिताः ।
करवाले बोधयेयुर्मध्याह्ने शङ्खनिःस्वनैः ॥

खगानजान् वा महिषानेणान् वान्यवलीनपि ।
रीतिं संकलितां कृत्वा दद्युः षोडशवासरान् ॥
एषाद्या महिषालम्भकर्त्तृपूजाविधिर्मतः ।
अथ माध्यमिकः पक्ष इषस्याद्यतिथौ सिते ॥
प्रातः पटहनिःस्वानैः सढकानकगोमुखैः ।
ईश्वरीं षोडशभुजां भद्रकालीतिनामिकाम् ॥
सम्बोध्य ये पूजयेयुर्दिनानि नव वै प्रिये ।
अपूपमोदकप्रायवलिसंकलितक्रमैः ॥
तृतीयः पक्ष ईदृक्ष उदितस्त्रिपुरारिणा ।
अश्वयुक्सितषष्ठ्यां वै शाखायां विल्वशाखिनः ॥
सायंकाले बोधयित्वा वाद्यैरुच्चावचोद्धतैः ।
दुर्गादेवीमर्चयीत सप्तम्यादिदिनत्रये ॥
दशबाहुधरां देवीं महासौन्दर्यशालिनीम् ।
रीतिसंकलिने पात्रे विल्वपत्रस्य कीर्त्तिता ॥
अथवा करवीरस्य शक्त्या च महिषाजयोः ।
स्वस्वशक्त्यानुसारेण सर्वमन्यत् प्रकीर्त्तितम् ॥
होमो जपः कुमार्यर्चा साधकानां च भोजनम् ।
उपोषणमथो मौनं प्रभूतफलहेतवे ॥
हननात् खड्गबाणाभ्यां तत्र तत्र तु बोधनम् ।
आविर्भावो विल्वतरोऽत्र बोधनमाचरेत् ॥
तत्तन्नक्षत्रलाभे तु फलभूमा प्रजायते ।
नक्षत्राणामलाभे तु केवलायां तिथौ चरेत् ॥

सत्यां शक्तौ चतुर्थ्यां वै देव्याः केशं विमोचयेत् ।
तत्र पूजा विधातव्या महाविभवविस्तरैः ॥
उद्वर्त्तनं कण्टकिकां केशबन्धनडोरकम् ।
नखरञ्जं शलाकां च सिन्दूरालक्तकज्जलम् ॥
सुगन्धितैलोष्णजलपिष्टातामलकादिकम् ।
दद्याद्देव्यै विशेषेण भक्तिभावेन पार्वति ॥
पूजायाः कथितं चात्र द्वैविध्यं मुनिपुङ्गवैः ।
पौराणिकं तान्त्रिकं च कालिकाप्रीतिसिद्धये ॥
श्रुतध्वजाय प्राङ्नन्दिकेश्वरेण यदीरितम् ।
तद्वै बहुलविस्तारं शारदीयार्चनं मतम् ॥
यद्द देव्या स्वयमाख्यातं कपिलाय महर्षये ।
तन्नातिबहुलं नातिस्वल्पं मध्यममुच्यते ॥
यदौर्वेण समाख्यातं सगराय महीभृते ।
तद्विज्ञेयं सुरेशानि कनीयः शरदर्चनम् ॥
तान्त्रिकं बहुतन्त्रोक्तं सर्वैः स्वस्वमतागतम् ।
यो येनैव क्रमेणैतां शरदर्चां वरानने ॥
विधत्ते स समाप्नोति फलं तत्तत्क्रमेण हि ।
इयं हि पूजा द्विविधा पौराणी तान्त्रिकी तथा ॥
तान्त्रिके कौलिकी रीतिः पुराणे वैदिकी मता ।
यद्येभ्यो रोचते देवि प्रतिनन्दन्ति ते हि तत् ॥
अथ पूजा प्रकर्त्तव्या केषु केषु स्थलेषु हि ।
तत्रोत्तरं ते वदामि शृणुष्वावहिता सती ॥

तैजसे प्रतिमायन्त्रेऽथ वा माहेयदारवे ।
शैलेय अथवा देवि धातवे गिरिसम्भवे ॥
विल्ववृक्षपत्रिका च घटः पूर्ववदीरितः ।
गोमयेनोपलिप्तं वा स्थण्डिलं जगदीश्वरि ॥
सिन्दूराङ्के मण्डलं वा शूलखड्गशरास्तथा ।
पुस्तकं वा चित्रपटं सर्वतोभद्र एव वा ॥
अनादिपीठं च तथा शिवलिङ्गं तथैव च ।
जलमग्निस्तथा खातनृकरोटिस्थलं शुभम् ॥
एवमादीनि चान्यानि स्थानान्यर्चनहेतवे ।
पत्रिकाश्च परिज्ञेयाः कदलीविल्वदाडिमाः ॥
हरिद्राशोककच्व्यौ च जयन्ती धान्यमालिनी ।

(भविष्येऽपि)

रम्भा कच्ची हरिद्रा च जयन्ती विल्वदाडिमौ ।
अशोको मानकश्चैव धान्यानि नव पत्रिकाः ॥

(महाकालसंहितायाम्)

एकाशीतिपदं चक्रं सर्वतोभद्रमण्डलम् ।
भित्तौ चित्रीकृता देवी पूजिता फलदायिनी ॥
अष्टम्यां तु विशेषेण पूजा कार्यात्र पार्वति ।
प्रभूतबलिदानं तु नवम्यां होम एव च ॥
अष्टमीनवमीसन्धौ विशेषात् पूजनं चरेत् ।
नवम्यां वलिदानन्तुकुमारीपूजनं तथा ॥
दिनत्रयेऽपि च महादेव्याः स्नानं प्रकल्पयेत् ।

तथा

उपवासं तथा कुर्यादष्टम्यां कालिकामुदे ।
सिद्ध्यर्थं स्वाभिलाषाणां तथान्येषां च शर्मणाम् ॥
किन्तु पुत्री न कुर्वीत कृते पुत्रो विनश्यति ।
स्त्र्युपयोगीनि वस्तूनि रचनादीनि यानि हि ॥
तानि देव्यै प्रदेयानि विभवाद्यनुरूपतः ।
तिथौ शुक्लप्रतिपदि कृत्वोपक्रममीश्वरीम् ॥
षष्ठेऽह्नि सायं समये कृतनित्यक्रियो दिवा ।
बोधयेद्विल्वशाखायां देशिकः परमेश्वरीम् ॥
सङ्कल्पं पुरतः कृत्वा स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ।
सराशिमासपक्षस्य तिथेरुल्लिखनक्रमात् ॥
सगोत्रनामोच्चरणं यजमानो विधाय हि ।
दुर्गाबोधनकर्माहं करिष्ये इति कीर्त्तयेत् ॥
भूतशुद्धिं ततः कृत्वा षडङ्गं सर्षि तत्परम् ।
आवाह्य विल्वशाखायामथवा मूर्त्तिपीठयोः ॥
उपचारैः षोडशभिर्मूलमन्त्रेण देशिकः ।
पूजयित्वा जगद्धात्रीमर्धमस्तमिते रवौ ॥
विल्ववृक्षं च सम्पूज्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ।
शङ्खतूर्यनिनादैश्च मुरजध्वनिगीतिभिः ॥
बोधयेत् स्तुतिसंलापैर्वन्दीव वसुधाधिपम् ।
प्रोच्यमानं समुच्चार्य मन्त्रं संचालयेच्छिवाम् ॥

तारं मैधे शाकिनी च कूटं स्वप्नावतं तथा ।
विल्वन्धिभगवत्युक्त्वोत्तिष्ठद्वयमुदीरयेत् ॥
निद्रां जहि युगं चापि प्रतिबुद्ध्यस्व च द्वयम् ।
मम शत्रून् हनद्वन्द्वं पातयद्वितयं तथा ॥
लज्जा रमा डाकिनी च फट् स्वाहा तदनन्तरम् ॥

तार प्रणवः । मैधं वाग्भवम् । शाकिनी फ्रें । स्वप्नावतीकूटम् ख्स्ह्क्ष्ब्लीं । डाकिनी रुफ्रें । तन्त्रान्तरेतु श्लोकरूपा मन्त्रा उक्ताः ।

तथा

रावणस्य वधार्थाय रामस्यानुग्रहाय च ।
अकाले ब्रह्मणा बोधो देव्यास्त्वयि कृतः पुरा ॥
अहमप्याश्विने षष्ठ्यां सायाह्ने बोधयामि वै ।
शक्रेणापि च सम्बोध्य राज्यं प्राप्तं सुरालये ॥
तस्मादहं त्वां प्रतिबोधयामि
विभूतिराज्यप्रतिपत्तिहेतोः ।
यथैव रामेण हतो दशास्य—
स्तथैव शत्रुं विनिपातयामि— इति ॥

तथा

षष्ठ्यां सायं प्रकुर्वीत बिल्ववृक्षेऽधिवासनम् ।
(महाकालसंहितायाम्)
रजन्याद्ये मुहूर्त्ते तु चण्डिकामधिवासयेत् ।
सुगन्धितैलपाताभ्यां पञ्चभिर्गन्धजातिभिः ॥

পুষ্পজাতিবিশেষৈশ্চ তাবদ্ভিরধিবাসয়েৎ ।
সর্বমাঙ্গল্যবস্তূনি বিধায়ৈকত্র ভাজনে ॥
প্রশস্তবদনং দেব্যাঃ কারয়েৎ তদনন্তরম্ ।
সমাংসমীনসিদ্ধান্নবলিং ভূতেভ্য উৎসৃজেৎ ॥
গীতবাদ্যৈশ্চ নাট্যৈশ্চ নমস্কারৈশ্চ জাগরৈঃ ।
দেবীং সন্তোষ্য বচনৈর্ব্যাজস্তুত্যাদ্যনিন্দনৈঃ ॥
সিদ্ধার্থকৈর্মন্ত্রপাঠপূর্বং রক্ষাং বিধায় চ ।
পূর্ববৎ সর্বমাভাষ্য মাসপক্ষতিথিক্রমৈঃ ॥
শরৎকালীনপূজাঙ্গং ততশ্চ কৃত্যপত্রিকাঃ ।
অথবা প্রতিমাপীঠযন্ত্রস্থাপনকর্মণি ।
দুর্গাদেব্যা গন্ধপুষ্পপট্টবাসস্রগাদিভিঃ ।
অধিবাসনকর্মাহং কুর্বীয়েত্যভিজল্প্য বৈ ॥
পূর্ববদ্ভূতশুদ্ধিং চ ঋষিং করষডঙ্গকম্ ।
প্রাণায়ামত্রয়ং চাপি কৃত্বার্ঘস্থাপনং চরেৎ ॥
গণেশমথ দিক্পালান্ মাতৃগ্রহাংস্তথৈব চ ।
বটুকান্ ক্ষেত্রপালাংশ্চ দ্বারাধ্যক্ষাংশ্চ যোগিনীঃ ॥
শক্ত্যোপচারৈঃ সম্পূজ্য পত্রিকাপীঠমূর্ত্তিষু ।
আবাহ্য দেবীমিষ্টাং চ মূলমন্ত্রোপচারকৈঃ ॥
শাহারিদ্রাতৈলানি একীকৃত্য সমানি হি ।
চৈতন্যকমলালজ্জাগন্ধাচারেরুডস্ত্রকম্ ॥
উচ্চার্য দদ্যাদলিকে শিরস্যপি চ পাদয়োঃ ।
ততঃ কুঙ্কুমকর্পূরকস্তূরীমলয়োদ্ভবৈঃ ॥

एकीकृतैर्डाकिनीहृन्मन्त्रैस्तान्येव भूषयेत् ।
विल्वपत्रजवापद्मकरवीरापराजिताः ॥
एकीकृत्यार्पयेन्मूर्ध्नि वदन्मदनमस्तके ।
माल्यैरापूरयेद्यन्त्रं प्रतिमां पत्रिकामपि ॥
शङ्खोनोसवदौ क्रोडौ मृत्तिकामलयोद्भवः ।
गोरोचनाधान्यदूर्वादृषत्सिन्दूरकज्जलम् ॥
हरिद्रास्वस्तिकालक्तदध्यक्षतफलाम्बुजम् ।
धूपदीपौ मधुघृतं कुमारिकरतन्तवः ॥
घनसारो मृगमदं कक्कोलं कुङ्कुमं तथा ।
महौषधिगणाः सिद्धार्थफलं स्वर्णमयी तथा ॥
रौप्यं व्याघ्रनखोऽम्भोजं विष्णुक्रान्ताऽपराजिता ।
एवमादीनि माङ्गल्यद्रव्याण्युक्तानि यानि वै ॥
एकस्मिन् भाजने तानि एकीकृत्य पृथक् पृथक् ।
देव्याः शिरोवक्षसि च तारमैधत्रपाशिरः ॥
प्रोच्चरन् समनुत्तोल्य त्रिवारं स्पर्शयेच्छनैः ।
भूतादिभ्यो वलिं दद्यात् तत्तद्बीजं पुरः स्मरन् ॥
तत्तन्नामाभ्यसन्तं च सन्धिनैष वलिर्नमः ।
दशदिक्षु क्षिपेच्चापि राजिकाश्वेतसर्षपौ ॥
ताराद्रक्षयुगं चास्त्रं शिरः कूर्चोऽन्तिमे तथा ।
वर्णैश्चतुर्भिः संवेष्ट्य तांश्च कल्माषतन्तुभिः ॥
अस्त्राण्यस्त्राः पुरः कृत्या जागृयात् सकलां निशाम् ।

इति षष्ठीकृत्यम् ।

अथ सप्तमीकृत्यं तत्रैव।

अथो उषसि सप्तम्यां कृतनित्यक्रियो बुधः।
पूर्ववद्बिल्वशाखायां देवीमभ्यर्च्य मानवः ॥
शितां गृहीत्वा छुरिकां मन्त्रमेनं समुच्चरन्।
फलद्वययुतां शाखां छिन्द्याद्बिल्वस्य साधकः ॥
चैतन्यं प्रणवं माया रोषरावौ च डाकिनी।
इमां शाखां छिन्धियुगं छेदयद्वितयं तथा ॥
अस्त्रयुग्मं शिरश्चापि गृहीत्वा तां करद्वये।
बद्धाञ्जलिश्चतुर्मन्त्रान् पठेत् पौराणिकान् प्रिये ॥
मेरुमण्डलकैलाशहिमवच्छिखरे गिरौ।
जातः श्रीफलवृक्षस्त्वमम्बिकायाः सदा प्रियः ॥
श्रीशैले शिखरे जातः श्रीफलः श्रीनिकेतनः।
नेतव्योऽसि मयागच्छ पूज्यो दुर्गास्वरूपतः ॥
बिल्ववृक्ष महाभाग सदा त्वं शङ्करप्रिय।
गृहीत्वा तव शाखां हि देवीपूजां करोम्यहम् ॥
शाखाच्छेदोद्भवं दुःखं न च कार्यं त्वया तरो।
देवैर्गृहीत्वा शाखां ते पूजिताम्बेति विश्रुतिः ॥
पुनरन्यत् पद्यरूपं मन्त्रं ब्रूयाच्च साधकः।
पुत्रायुर्धनवृद्ध्यर्थं नेष्यामि त्वामुमाप्रियाम् ॥
बिल्वशाखां समाश्रित्य राज्यं देवि प्रयच्छ मे।
आगच्छ चण्डिके देवि सर्वकल्याणहेतवे ॥

कात्यायनि गृहाणार्चां नमस्ते शङ्करप्रिये ।
ततः पूर्व्वादिताश्चान्या आहरेदष्ट पत्रिकाः ॥

तन्त्रान्तरे

पत्रिकास्ताः समानीय गीतवाद्यपुरःसरम् ।
ब्रह्मघोषादिभिः सार्धं नीत्वा न्यस्येद्गृहाङ्गणे ॥

(महाकालसंहितायाम्)

ता एकीकृत्य लतयापराजितसमाह्वया ।
संवेष्ट्य वसनेनापि पूजासङ्कल्पमाचरेत् ॥
पूर्ववत् सर्वमुच्चार्य पत्रिकापीठमूर्त्तितः ।
ततश्च स्थापनमहं करिष्ये इति कीर्त्तयेत् ॥
पत्रिकायां तथा मूर्त्तौ खड्गे वा यन्त्रकुम्भयोः ।
देवीमावाह्य सम्पूज्य विल्वपत्राञ्जलित्रयम् ॥
दत्वा शक्तौ प्रकुर्वीत देव्याः स्नानं महोत्तरम् ।
तद्वै पौराणवैदिक्यमपि संकीर्त्तयामि ते ॥
शक्तौ दिनत्रयं कुर्यादशक्तौ तु दिनद्वयम् ।
सर्वाभावे नवम्यां तु स्नानमावश्यकं मतम् ॥
कुर्यादत्रापि सङ्कल्पं काम्यमेतद्यतः प्रिये ।
शतजन्मकृतात् पापान्मोचने प्रथमं स्मृतम् ॥
तथा चाष्टसहस्राब्दावच्छिन्नपदतः खलु ।
दुर्गालोकस्थितिरिति शतयज्ञफलाप्तियुक् ॥
नवापि पत्रिका शुद्धतोयेन स्नापयेत् ततः ।
प्रत्येकं तत्तदाख्याभिर्मूर्त्तौ नाम्ना धियापि च ॥

मन्त्राणां पञ्चरूपाणामादौ तारस्वरूपा स्मरः ।
रमा मैधं रावरीषौ डाकिन्यष्ट च वै नव ॥
प्रत्येकं देवि देयानि तान्त्रिकस्नापनक्रमे ।
कदलीतरुसंस्थासि शम्भुवक्षःस्थलस्थिते ॥
स्नापयाम्यद्य पत्रि त्वां नमस्ते हरवल्लभे ।
कच्चि त्वं स्थावरीभूता सद्यः सिद्धिविधायिनी ॥
दुर्गारूपेण सर्वत्र स्नानेन विजयं कुरु ।
हरिद्रे हर दुःखानि शङ्करस्य सदा प्रिये ॥
रुद्ररूपासि देवि त्वं सर्वशान्तिं प्रयच्छ मे ।
जयन्ति जयरूपासि जगतां जयकारिणी ॥
स्थापयामीह देवि त्वां जयं देहि गृहे मम ।
श्रीफल श्रीनिकेतोऽसि सदा विजयवर्धन ॥
देहि मे धर्मकामार्थान् प्रसन्नो भव सर्वदा ।
दाडिम्यघप्रणाशाय क्षुन्नाशाय तथा नृणाम् ॥
निर्मितासि पुरा धात्रा प्रसीद त्वमुमाप्रिये ।
स्थिरा भव सदाशोके दुर्गे शोकविनाशिनि ॥
मया त्वं पूजिता नित्यं स्थिरा भव हरिप्रिये ।
ब्राह्मेषु मानो मादेषु माननीयः सुरासुरैः ॥
स्नापयामि महादेवीं मानं देहि नमोऽस्तुते ।
लक्ष्मीस्त्वं धान्यरूपासि प्राणिनां प्राणदायिनी ॥
स्थिरात्यन्तं हि नो भूत्वा गृहे कामप्रदा भव ।
ततो द्वित्रिनदीतोयं कृत्वा कलशगर्भगम् ॥

चन्दनालोडितं चापि स्नापयेत् तेन चण्डिकाम् ।
शीता चालकनन्दा च चक्षुर्भद्रा दृषद्वती ॥
तुङ्गभद्रा कृष्णवर्णा पयोष्णी नर्मदा तथा ।
तापी भीमरथी सिप्रा वितस्तैरावती तथा ॥
गोदावरी विपासा च शतद्रुः सिन्धुरेव च ।
चर्मण्वती च कावेरी ताम्रपर्णी महानदी ॥
करतोया बाहुदा च शोणा वेत्रवती तथा ।
देविका भैरवः कोका गोमती चोत्पलावती ॥
आत्रेयी भारती गङ्गा यमुना च सरस्वती ।
सरयूर्गण्डकी चापि श्वेतगन्धा च कौशिकी ॥
भोगवती च पाताले स्वर्गे मन्दाकिनी तथा ।
एताश्चान्याश्च या नद्यो भाषिता याश्च नेरिताः ॥
देवखातानि तीर्थानि कूपा निर्झरसंज्ञकाः ।
सरांसि सिन्धवश्चापि सम्भेदा ये च भूतले ॥
सर्वे त्वामाभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
वासुदेवो जगन्नाथस्तथा संकर्षणः प्रभुः ॥
प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवतीं स्नापयन्त्विमे ।
ख्याता ये द्वादशादित्या रुद्रा एकादशापि च ॥
मरुतश्चोनपञ्चाशद्वसवोऽष्टर्त्तवश्च षट् ।
आखण्डलोऽग्निर्भगवान् यमो वै निर्ऋतिस्तथा ॥
वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथा शिवः ।
ब्रह्मणा सहितः शेषो दिक्पालाः स्नापयन्त्वमी ॥

कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्षमा रतिः ।
बुद्धिर्लज्जा क्रिया शान्तिस्तुष्टिः कान्तिश्च मातरः ॥
एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु शक्तिरूपधरास्तव ।
आदित्यश्चन्द्रमा भौमबुधजीवसितार्कजाः ॥
राहुः केतुश्च भवतीं स्नापयन्तु ग्रहा नव ।
ऋषयो मनवो गावो देवमातर एव च ॥
देवपत्न्योऽध्वरा नागा दैत्याश्चाप्सरसां गणाः ।
त्रिशूलचक्रचापर्ष्टिभुशुण्डीपरिघा गदा ॥
कुन्तमुद्गरखट्वाङ्गशक्तितोमरपर्शवः ।
पट्टिशो मुद्गलः प्रासभिन्दिपालकटङ्ककाः ॥
हूता शतघ्नी कुलिशपाशकर्त्तृहलानि च ।
चत्वार ऋग्यजुःसामाथर्वाणो निगमा हि ये ॥
अङ्गानि शिक्षा कल्पश्च छन्दो व्याकरणं तथा ।
निरुक्तं ज्यौतिषं चापि पुराणान्यखिलानि च ॥
मीमांसान्यायवेदान्ताक्षपात्साङ्ख्यपतञ्जलाः ।
स्मृतिशास्त्राणि सर्वाणि दण्डनीतिर्विधापि च ॥
गन्धर्वायुर्धनुर्वेदाश्चतुःषष्टिश्च याः कलाः ।
अस्त्राणि सर्वशस्त्राणि वाहनानि नृपास्तथा ॥
औषधानि च सर्वाणि शिल्पविद्यादिकानि वा ।
मुक्तामाणिक्यवैदूर्यवज्रेन्द्रमणयस्तथा ॥
गोमेदपद्मरागौ च प्रवालः श्याम एव च ।
रत्नानि यानि चान्यानि कालस्यावयवाश्च ये ॥

मन्वन्तराणि सर्वाणि चत्वार्यपि युगानि हि ।
अब्दमासर्त्तुपक्षाहोरात्रायनकला लवाः ॥
राशिनक्षत्रयोगाश्च कलांशाश्चापि सूक्ष्मकाः ।
सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदा नदाः ॥
देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ।
एते त्वामभिषिञ्चन्तु धर्मकामार्थसिद्धये ॥
सिन्धुरैवतशोणाद्या ये ह्रदा भुवि विश्रुताः ।
सर्वे सुमनसो भूत्वा भृङ्गारैः स्नापयन्तु ते ॥
तक्षकाद्याश्च ये नागाः पातालतलवासिनः ।
स्नापयन्तु जगद्धात्रि भृङ्गारैस्त्वां सुवासितैः ॥
अथ द्रव्यविशेषेण मन्त्रभेदान् ब्रवीमि ते ।
पौराणानपि तान्त्रीयान्महास्नापनकर्मणि ॥
सर्वेषामधिपो देव ईशानो नाम नामतः ।
शूलपाणिर्महादेवः स त्वां संस्नापयेत् प्रभुः ॥
स्नापयेच्छङ्खतोयेन मन्त्रमेनमुदीरयन् ।
मन्दाकिन्यास्तु यद्वारि सर्वपापहरं परम् ॥
स्वर्गस्रोतःसमुद्भूतं स्नानं भवतु तेन ते ।
गाङ्गेन वारिणा देवीं स्नापयेन्मनुनामुना ॥
उष्णं सुखस्पर्शकरं ज्योतिर्वह्निसमन्वितम् ।
मलापहारकं कल्यं तेन स्नानं समाचर ॥
स्नापयेत् पाथसोष्णेन पठन्मन्त्रममुं प्रिये ।
गन्धाढ्यं शोभनं चैव शीतलं सुमनोहरम् ॥

सर्वपापहरं तोयं तत् ते स्नानाय कल्पताम् ।
अमुनाम्भोधिसलिलकुम्भेन स्नापयेच्छिवाम् ॥
पुण्यं पवित्रं स्वच्छं च शीतलं स्वादु यज्जलम् ।
स्नानाय कल्पतां तत् ते तथैव श्रमशान्तये ॥
मेघधाराच्छशीतलाम्भोभिः स्नापयेदमुनेश्वरीम् ।
गावः पवित्रा ह्यनघा गावो विश्वस्य मातरः ॥
गावोऽध्वराणां धात्र्यश्च गोषु सर्वं प्रतिष्ठितम् ।
तदङ्गप्रसूतैः पञ्चगव्यैस्त्वां स्नापयाम्यहम् ॥
इति सामान्यतो मन्त्रं पठित्वा तदनु प्रिये ।
प्रत्येकं पञ्चगव्येन स्नापयेज्जगदम्बिकाम् ॥
गवां मूत्रेण पुण्येन सर्वाघपरिमोषिणा ।
स्नापयामि जगद्धात्रीं पुत्रायुर्धनवृद्धये ॥
एतेन स्नापयेद्देवीं गोमूत्रेण शनैः शनैः ।
पवित्रताकरं भूमेर्विभूतेः कारणं परम् ॥
गोमयं सर्वपापघ्नं तेन त्वां स्नापयाम्यहम् ।
मन्त्रमेनं पठन् देवीं स्नापयेद्गोमयाम्भसा ॥
यद्गवामङ्गसम्भूतं हविषः कारणं हि यत् ।
दधि तत् तेऽङ्गलावण्यकरणाय भवत्विदम् ॥
दध्नामुना भगवतीं स्नापयेद् देशिकोत्तमः ।
यज्ञक्रियाकलापोऽयं सर्वो यस्मिन् प्रतिष्ठितः ॥
पयसा तादृशेन त्वां स्नापयामि हरिप्रियाम् ।
गूगग्नर्मु गव्यदुग्धैः स्नापयेज्जगदम्बिकाम् ॥

यद्धोमसाधनत्वेन प्रथितं नियमादिषु ।
यच्चाप्यग्निमुखेनैव भुञ्जते निखिलाः सुराः ॥
यस्मात् पवित्रं नैवास्ति बलवीर्यकरं च यत् ।
तेन त्वां स्नापयाम्यद्य गव्येन हविषेश्वरीम् ॥
कालीममूभ्यां मन्त्राभ्यां घृतेन स्नापयेद्बुधः ।
एकीकृत्य ततः पञ्चगव्यानि सकलानि हि ॥
तथानामिकयाऽऽलोड्य कुशमूलेन वा प्रिये ।

यस्मात्परं नापरमस्ति मेध्यं ।
देहे गतं यद्वृजिनं निहन्ति ।
नास्ते परं हृद्यमतस्तदेतत् ।
स्नानाय भूयात् तव पञ्चगव्यम् ॥

स्नापयेत् पञ्चगव्येन मन्त्रेणानेन कालिकाम् ।
गव्यं पयोदधि घृतं माध्वीकं सितशर्कराः ॥
पञ्चामृतमिदं प्रोक्तमनेन स्नापयेदुमाम् ।

सारं गृहीत्वा जगतां त्रयाणां
यन्निर्मितं यज्ञकृते विधात्रा ।
पञ्चामृतं तन्मधुरं मनोज्ञं
संस्नापकं ते जगदम्ब भूयात् ॥

मनुनैवामुना पञ्चामृतेन स्नापयेच्छिवाम् ।

तथा ।

ओं कात्यायन्यै विद्महे भगवत्यै धीमहि तन्नो दुर्गा प्रचोदयात् ।

एतेनेक्षुरसेनैव स्नापयीत सुरेश्वरीम् ।

तन्त्रान्तरे ।

महौषधिभिः सर्वाभिः सर्वकामार्थसिद्धये ।
या औषधीति मन्त्रेण स्नापयेज्जगदम्बिकाम् ॥

(महौषध्य उक्ता मात्स्ये)

सहदेवी तथा व्याघ्री वला चातिवला तथा ।
शङ्खपुष्पी च सिंही च वचा चैव सुवर्चला ॥
महौषध्यष्टकं प्रोक्तं महास्नाने नियोजयेत् ।

व्याघ्री कण्टकारिका । वला वाट्यालकः ।

सर्वौषधयस्तु प्रागेवोक्ताः ।

तथा—

सहस्रधारकुम्भेन स्नापयेज्जगदम्बिकाम् ।

(महाकालसंहितायाम्)—

सागराः सरितः सर्वाः स्वर्गस्रोतो नदास्तथा ।
तिस्रः कोटयोऽर्धकोटिश्च तीर्थानि पृथिवीतले ॥
कूपाः सरः प्रस्रवणा देवखाताः सगर्तकाः ।
कुल्याश्च निर्झरी वाप्यो यावन्तश्च जलाशयाः ॥
लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिदुग्धजलात्मिकाः ।
समुद्राः सप्त तद्द्वीपा ये च सप्त प्रकीर्त्तिताः ॥
जम्बूप्लक्षकुशक्रौञ्चशाकशाल्मलिपुष्कलाः ।
अभिषिञ्चन्तु सर्वे त्वां मन्त्रपाठवशीकृताः ॥

अग्निमीडेति मन्त्रेण ऋग्वेदःस्वाद्यया ऋचा ।
त्वां स्नापयतु गव्येन पयःकुम्भेन चण्डिकाम् ॥
इषे त्वाख्येन मन्त्रेण स्नापयत्विक्षुजद्रवैः ।
षडशीतिभिदा युक्तो यजुर्वेदः सुरेश्वरीम् ॥
सहस्रशाखासंयुक्तः सामवेदो मधुद्रवैः ।
अग्न आयाहि मन्त्रेण त्वां स्नापयतु चण्डिकाम् ॥
अथर्ववेदो हविषा बहुशाखासमन्वितः ।
शन्नो देवीति मन्त्रेण देवि त्वामभिषिञ्चतु ॥
अष्टादशपुराणानि व्यासेनोक्तानि यानि हि ।
यानि चोपपुराणानि दध्ना त्वां स्नापयन्तु हि ॥
महर्षिभिः प्रणीतानि धर्मशास्त्राणि यानि च ।
शतं चाशीतिरूपाणि स्नापयन्तु महेश्वरीम् ॥
सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
स्वर्गनद्यम्बुपूर्णेन आद्येन कलशेन तु ॥
अमुना गाङ्गतोयेन स्नापयेत् परमेश्वरीम् ।
मरुतश्चाभिषिञ्चन्तु भक्तिमन्तः सुरेश्वरीम् ॥
मेघतोयाम्बुपूर्णेन द्वितीयकलशेन च ।
एतेन वृष्टिनीराढ्यकुम्भेन स्नापयेच्छिवाम् ॥
सारस्वतेन तोयेन स्वच्छमेध्येन चण्डिके ।
विद्याधराः स्नापयन्तु तृतीयकलशेन तु ॥
सरस्वत्यम्बुसम्पूर्णघटेनाप्लावयेच्छिवाम् ।
त्वां स्नापयन्तु शक्राद्या लोकपालाः समागताः ॥

सागरोदकपूर्णेन तुर्येण कलशेन हि ।
अभावेनाम्बुना[1] देवीं स्नापयेन्मनुनाऽमुना ॥
वारिणा परिपूर्णेन पद्मरेणुसुगन्धिना ।
पञ्चमेनाभिषिञ्चन्तु नागास्त्वां कलशेन हि ॥
पद्मपुष्पसमायुक्तजलकुम्भमनुस्त्वसौ ।
हिमवन्मेरुकैलाशा अभिषिञ्चन्तु पर्वताः ॥
निर्झरोदकपूर्णेन षष्ठेन कलशेन हि ।
अमुना निर्झराम्भोभिः स्नापयेत् परमेश्वरीम् ॥
सर्वतीर्थाम्बुपूर्णेन कलशेन सुरेश्वरीम् ।
सप्तमेनाभिषिञ्चन्तु ऋषयः सप्त खेचराः ॥
मन्त्रेणैतेन तीर्थाम्बुकुम्भेन स्नापनं चरेत् ।
वसवस्त्वाभिषिञ्चन्तु कलशेनाष्टमेन तु ॥
सारसेनैव तोयेन दुर्गे देवि नमोऽस्तु ते ।
देवीमनेन मन्त्रेण सिञ्चेत् कासारवारिणा ॥
धर्मो ज्ञानं च वैराग्यं तपः सत्यं क्षमा धृतिः ।
यशो विवेको नियमो ब्रह्मचर्यं दया दमः ॥
शान्तिर्मौनं तथा शौचं सन्तोषो मितभाषिता ।
यावत्यश्चोपनिषदः कैवल्यप्रतिपादिकाः ॥
स्थावरं जङ्गमं चापि त्रैलोक्ये यत् प्रतिष्ठितम् ।
यद्ब्रह्मसृष्टावुत्पन्नं मूर्त्तं चामूर्त्तमेव च ॥

१.आर्णवेनाम्बु इति पाठान्तरम् ।

अचरं यच्चरं चापि यद्वाङ्मयमवाङ्मयम् ।
ते सर्वे स्नापयन्तु त्वां नवमेन घटेन हि ॥
स्नापयेच्छुद्धतोयेन चण्डिकां मनुनामुना ।
इत्युक्तं ते महास्नानं शरदर्चाविधौ प्रिये ॥
दिनान्तरेऽपि कुर्वीत भक्तश्चेद्भक्तिभावितः ।
अनेन विधिना यस्तु स्नापयेज्जगदम्बिकाम् ॥
सप्तजन्मकृतात् पापान्मुक्तः स्यान्नात्र संशयः ।
दिव्याष्टाब्दसहस्राणि देवीलोके वसेत् तथा ॥
नवम्यां तु महास्नानं धनपुत्रविवर्धनम् ।
सहस्रयज्ञस्य फलं लभते नात्र संशयः ॥
राजा राज्यमवाप्नोति शत्रुनाशं तथैव च ।
स्वाभीष्टमाप्नुवन्त्यन्ये महास्नानेन पार्वति ॥
महास्नानादनु ततो भूतेभ्यो बलिमुत्सृजेत् ।
स कौलानां मांसमद्ये माषान्नं स्मृतिवर्त्तिनाम् ॥
गृहीत्वा तप्तमूभ्यां वै मनुभ्यामुत्सृजेद्बलिम् ।
भूताः प्रेताः पिशाचाश्च ये वसन्त्यत्र भूतले ॥
ते गृह्णन्तु मया दत्तं बलिमेनं प्रसाधितम् ।
पूजिता गन्धपुष्पाद्यैर्बलिभिस्तर्पितास्तथा ॥
देशादस्माद्विनिःसृत्य पूजां पश्यन्तु मत्कृताम् ।
ताररावौ कूर्चभूतौ भयसन्तो भूत एव च ॥
ससन्ध्येष बलिर्हृच्च मन्त्रावेतावुदाहृतौ ।

रावः फ्रों । भूतः स्फ्रों ।

तथा –

अकृते बलिदाने तु महास्नानादनन्तरम् ।
अफलं तद्भवेद्देवि पूजाङ्गं हीयते तथा ॥
विलुम्पन्ति सदा लुब्धा न च गृह्णन्ति देवताः ।
तस्माद्यत्नेन कर्त्तव्यं भूतानामपसारणम् ॥
लाजचन्दनसिद्धार्थभस्मदूर्वाक्षतादिकम् ।
गृहीत्वा तारशेषानुनिःश्रेण्यस्त्रमुदीरयेत् ॥
अपसर्पन्तु भूतास्ते ये भूताः शारदार्चिकाः ।
भूतानामविरोधेन देवीपूजां करोम्यहम् ॥
वेतालाश्च पिशाचाश्च राक्षसाश्च सरीसृपाः ।
अपसर्पन्तु सर्वत्र मन्त्ररूपास्त्रताडिताः ॥
अन्ते मनूनामेतेषां हूँ अः फडिति कीर्त्तयेत् ।
भूतादीनपसार्याथ द्वारपालेभ्य एव च ॥
त्रपाहृद्बिल्वशाखान्ते वासिन्यै तदनन्तरम् ।
दुर्गायै कूर्चमस्त्रं च मन्त्रेणानेन पार्वति ॥
पाद्यादिभिः समभ्यर्च्य कुर्यान्नीराजनाविधिम् ।

नीराजनं[1] निर्मञ्छनम्

---

१. पञ्च नीराजनं कुर्यात् प्रथमं दीपमालया ।
द्वितीयं सोदकाब्जेन तृतीयं धौतवाससा ॥
चूताश्वत्थादिपत्रैश्च चतुर्थं परिकीर्त्तयेत् ।
पञ्चमं प्रणिपातेन साष्टाङ्गेन यथाविधि — इति
(शब्दस्तोममहानिधौ) ॥

द्वारदेशं समानीय कुर्यान्निर्मञ्छनं ततः

इति तन्त्रान्तरवचनात्।

तथा।

धृत्वासनं ततो देवीं पत्रिकां मृण्मयीमपि।
संवाद्य गीतवाद्यादीनीमं मन्त्रं समुच्चरेत्॥
स्थापयेत् सुस्थिराकारां ततः कल्पित आसने।
तारत्रपारावलक्ष्मीयोगिनीकामयोषितः॥
डाकिनीं चापि फेत्कारीं चण्डिके भगवत्यपि।
चलद्वयं चालय द्विर्वज्रकापालिनीत्यपि॥
पूजालयं द्विः प्रविश हूँ फट् स्वाहा ततः परम्।
आगच्छ मद्गृहे देवि सह शक्तिभिरष्टभिः॥
पूजां गृहाण विधिवत् सर्वकल्याणदायिनीम्॥
दिनत्रयस्य पूजार्थं वेदिकाद्यासनादिषु।

त्रपा ह्रीं। रावः क्रैं। योगिनी छ्रौं। कामः क्लीं। योषित् स्त्रीं। डाकिनी रुफ्रैं। फेत्कारी ह्सूख्फ्रैं।

तथा।

तारचिद्रावडाकिन्यः स्थाँ स्थीँ त्वमम्बिके तथा।
स्थिरीभव शिरश्चेति स्थिरीकुर्यात् ततः परम्॥

चिद्वाग्भवम्।

कलशस्थापनमाह।

ततः पुनर्विरचिते सर्वतोभद्रमण्डले ।
चित्रितं पञ्चवर्णेन दध्यक्षतफलान्वितम् ॥
पञ्चरत्नेन हेम्ना च गर्भगेन विभूषितम् ॥
पट्टाच्छादनसंवीतग्रीवं पल्लवशोभितम् ॥
व्रीहीणां वा यवानां वा स्थापयित्वोपरि प्रिये ।
वैदिकेन विधानेन कलशस्थापनं चरेत् ॥
भूमिं स्पृष्ट्वा जपेन्मन्त्रं भूरसीति वरानने ।
अथ धान्यमसीत्युक्त्वा व्रीहीने वाऽभिमन्त्रयेत् ॥
आजिघ्रेत्युच्चरन्मन्त्रं कलशं तत्र विन्यसेत् ।
वरुणस्येति मन्त्रेण पाथोभिः परिपूरयेत् ।
काण्डात्काण्डादिति प्रोच्य पल्लवं विन्यसेत् ततः ।
फलं या फलिनीत्युक्त्वा श्रीश्चेत्युक्त्वा प्रसूनकम् ॥
गन्धद्वारेत्यथो गन्धं सहस्रेत्यक्षतं न्यसेत् ।
स्थिरोभवेति मन्त्रेण स्थिरीकरणमाचरेत् ॥
वल्मीककुञ्जररदनदीसङ्गमपर्वतात् ।
गोकुलाद्देवनृपतिद्वारादपि च मृत्तिकाः ॥
आहृत्य हार्दमन्त्रेण प्रत्येकं निःक्षिपेद्घटे ।

हार्दमन्त्रेण नम इति मन्त्रेण ।

पूर्ववत् सर्ववस्त्वादिशोधनं विदधीत वै ।
प्रागुदीरितमन्त्रेण तथैवालोकनेन च ॥
यदात्मनानवज्ञातं पूजाद्रव्यादिदूषणम् ।
अस्पृश्यस्पर्शनं वापि यदन्यायार्जितं च वा ॥

तथा निर्माल्यसंस्पृष्टं कीटारोहणदूषितम् ।
नश्यन्ति तानि सर्वाणि दूषणान्यवलोकनात् ॥

भूतापसारणं कृत्वा भूतशुद्धिं विधाय च ।
सम्पूज्यासनमात्मीयं गणेशगुरुदेवताः ॥

नत्वा विदध्यात् तदनु प्राणायामत्रयं बुधः ।
पत्रिकायास्ततः कुर्याद्दृष्यादि यतमानसः ॥

शरत्कालीनदुर्गार्चाविधेरस्य हि नारद ।
ऋषिश्छन्दश्च गायत्री श्रीदुर्गा देवता मता ॥

बीजं ह्रीमिति निर्दिष्टं शक्तिः श्रीमपि पार्वति ।
कीलकं क्लीमिति प्रोक्तं पूजायां विनियोगिता ॥

अस्मिन्नेत्र ह्यवसरे सङ्कल्पं केऽपि कुर्वते ।
काम्यत्वान्नेतरे चास्य नित्यत्वान्नित्यकृत्यवत् ॥

क्रियते यदि सङ्कल्पस्त्र्यहस्याप्येक एव हि ।
एकप्रयोगसंहारात् फलैक्याच्च विसर्जनात् ॥

पीठे मूर्तौ च नित्यं तमृषिं तत्तन्मनोश्चरेत् ।
मृण्मूर्तिपत्रिकापक्षे मन्त्रं सर्षि निशामय ॥

आदौ वेदादिमालेख्य द्विवारं दुर्ग ईरयेत् ।
सम्बुद्धिरथ रक्षिण्याः शिरसा सह कीर्त्तयेत् ॥

पत्रिकार्चोपचारादिप्रदानार्थं मनुस्त्वसौ ।
एकं द्वे द्वे त्रीणि च द्वे सकलो मन्त्र एव च ॥

करांगुलीहृदादिष्वमी न्यस्या मन्त्रवर्णकाः ।

तथा ।

नित्यपीठे पुरोदीर्णं स्वं स्वं ध्यानं समाचरेत् ।
माहेयपीठिकापक्षे ध्यानमाकलय प्रिये ॥
निस्तप्तस्वर्णवर्णाभां नवतारुण्यशालिनीम् ।
पूर्णचन्द्राभवदनां जटामुकुटमण्डिताम् ॥
लोलदीर्घासितत्र्यक्षां खण्डेन्द्वाबद्धशेखराम् ।
दाडिमीकुसुमाकारदन्तपङ्क्तिविराजिताम् ॥
उत्तुङ्गपीनवक्षोजां वलित्रयविराजिताम् ।
अतिक्षामोदरीं देवीं नितम्बाभोगभासुराम् ॥
त्रिभङ्गस्थानकतया भज्यन्मध्यामिव स्थिताम् ।
बाहुभिर्दशभिर्युक्तां सर्वालङ्करणान्विताम् ॥
शूलं कृपाणं चक्रं च बाणं शक्तिं च दक्षिणे ।
धारयन्तीमथो वामे पाशचर्माङ्कुशं धनुः ॥
कण्ठीरवोपरिन्यस्तदक्षिणाङ्घ्रिसरोरुहाम् ।
संमुखस्थितसंछिन्नमहिषासुरमस्तकाम् ॥
कण्ठनालोत्थदितिजसर्ककिरीटकचोच्चयाम् ।
पाशं वामकरेणैव बिभ्रतीं परमेश्वरीम् ॥
शूलेनं हृदि निर्भिन्नं पश्यन्तीं दानवं रुषा ।
पाशाकारमहानागवेष्टितोदरबाहुकम् ॥
भ्रूकुटीभीषणाकारं शोणितार्द्रकलेवरम् ।
आकृष्टासिनिगलितकफोणिं हरिणा हठात् ॥

स्रवद्रुधिरसंदोहवदनेन महात्मना ।
स्तूयमानां सुरैः सर्वैर्ब्रह्मजेशमुखादिभिः ॥
लीलया दानवं हत्वा किञ्चित् किञ्चिद्धसन्मुखीम् ।
उग्रचण्डा प्रचण्डा च चण्डोग्रा चण्डनायिका ॥
चण्डा चण्डवती चैव चण्डरूपातिचण्डिका ।
आभिः शक्तिभिरष्टाभिः सततं परिवेष्टिताम् ॥
चिन्तयेदीदृशीं दुर्गां धर्मकामार्थमोक्षदाम् ।
ध्यात्वेत्थं मानसैरेवोपचारैः परिपूज्य च ॥
पूर्वोक्तेनैव विधिना विदध्यादर्घसंस्थितिम् ।
नैमित्तिकविधानेन विस्तारो यत्र कीर्त्तितः ॥
सत्यां शक्तौ तु पाद्यादीन् पृथक्त्वेन प्रविन्यसेत् ।
अर्घस्योत्तरतः कार्यं पाद्यमाचमनीयकम् ॥
स्नानीयं मधुपर्कं च उपचारास्तथा मया ।
अस्मिन्नेव क्षणे देवीपञ्चायतनपूजकः ॥
गणेशार्कहरीशानां सम्भारैः कल्पितैर्यजेत् ।
पीठार्चनं ततः कुर्यात् सामान्यं प्रथमं बुधः ॥
सर्वशेषे योगरत्नं शेषमन्त्रोपबृंहितम् ।
विधाय च पुनर्ध्यानमावाहनमथाचरेत् ॥
मुद्राविभक्तिकलितं साधको मीलितेक्षणः ।
मूलमन्त्रेणाथ सावयवीकृत्य विभावनैः ॥
मन्त्राक्षरैः षडङ्गानि विन्यसेत् तदुपस्पृशन् ।
मूलपीठप्रतिष्ठायां यो मनुः प्रागुदीरितः ॥

यन्त्रमूर्त्योस्तु तेनैव प्रतिष्ठां स्थिरयोश्चरेत् ।
मृण्मूर्त्तिपत्रिकाकुम्भशूलास्याादिष्वपि प्रिये ॥
के चनेच्छन्ति तन्मन्त्रं नैव कापालिकादयः ।
अन्यान् पौराणिकान् मन्त्रान् वैदिकानपि कांश्चन ॥
ईरयेत् पीठिकाकुम्भमाहेयप्रतिमादिषु ।
तांस्ते वदामि सुतनु नन्दिकेश्वरभाषितान् ॥
हस्तं दत्वा पत्रिकायां तारादि तत्सदित्यपि ।
त्रिरुदीर्य पठेन्मन्त्रानेवैतान् स्थिरपीठयोः ।
आगच्छ मद्गृहे देवि अष्टाभिः शक्तिभिः सह ।
पूजां गृहाण विधिवत् सर्वकल्याणकारिणि ॥
एह्येहि भगवत्यम्ब शत्रुक्षयजयप्रदे ।
भक्तितः पूजयामि त्वां नवदुर्गे सुरार्चिते ॥
दुर्गे देवि समागच्छ सान्निध्यं चापि कल्पय ।
यज्ञभागं गृहाण त्वमष्टाभिः शक्तिभिः सह ॥
शारदीयामिमां पूजां करोमि त्रिदशार्चिते ।
आज्ञापय महादेवि दैत्यदर्पनिषूदनि ॥
दुष्पारे घोरसंसारे सागरे पतितं सदा ।
त्रायस्व वरदे देवि नमस्ते शङ्करप्रिये
ये देवा याश्च देव्यश्च चलितायां चलन्ति हि ।
आवाहयामि तान् सर्वांश्चण्डिके परमेश्वरि ॥
प्राणान् रक्ष यशो रक्ष रक्ष दारान् सुतं धनम् ।
सर्वरक्षाकरी यस्मात् त्वं हि देवि जगत्प्रिये ॥

प्रविश्य तिष्ठ यज्ञेऽस्मिन् यावत् पूजां करोम्यहम् ।
मेनानन्दकरे देवि सर्वसिद्धिं च देहि मे ॥
आगच्छ चण्डिके देवि सर्वकल्याणहेतवे ।
पूजां गृहाण सुमुखि नमस्ते शङ्करप्रिये ॥
आवाहयामि देवि त्वां मृण्मये श्रीफले तथा ।
त्रिशूले कलशे खड्गे मण्डले चित्र एव च ॥
कैलाशशिखराद्देवि विन्ध्याद्रेर्हिमपर्वतात् ।
आगत्य विल्वशाखायां चण्डिके कुरु सन्निधिम् ॥
स्थापितासि मया देवि पूजये त्वां प्रसीद मे ।
चण्डे चण्डात्मिके चण्डि चण्डविग्रहधारिणि ॥
विल्वशाखां समाश्रित्य तिष्ठ देवि गणैः सह ।
अथवा मृण्मये कुम्भे त्रिशूले खड्ग एव च ॥
तथा चित्रपटे वारि नृमुण्डे वह्निमण्डले ।
सर्वगा त्वं समागत्य सान्निध्यमिह कल्पय ॥
देवि त्वं जगतां मातः सृष्टिसंहारकारिणि ।
मण्डलेषु समस्तेषु सान्निध्यमनुकल्पय ॥
चतुर्विंशतिसङ्ख्येषु अधिष्ठेयेषु चण्डिके ।
आगत्य शारदीं पूजां गृहण देवि प्रसीद मे ।
आवाहितासि देवि त्वं निखिले मण्डले तव ।
भूत्वात्रैव स्थिरात्मा त्वं मद्गेहे कामदा भव ॥
चण्डि त्वं चण्डरूपासि सुरतेजःसमुद्भवे ।
परिवारैः समागत्य स्थितिमत्र कुरु द्रुतम् ॥

अष्टादशैतान् प्रजपेन्मन्त्रान् पौराणिकान् प्रिये।
ततो हंसः शुचीत्येवं प्रतद्विष्णुस्तवेत्यपि ॥
तथा विष्णुर्योनिमिति तार्क्ष्यकतयोदितम्।
तारव्याहृतिपूर्वा च गायत्री तारपश्चिमा ॥
त्र्यम्बकं चेति पञ्चैतान् वैदिकान् प्रजपेन्मनून्।
नेमानपि स्थिरे पीठे मूर्तौ वा परिकल्पयेत् ॥
अतः प्राणप्रतिष्ठां वै कुर्वीत मनुविस्तरैः।
आद्येन नित्यख्यातेन निमित्तोक्तेन तत्परम् ॥
आख्यास्यमानतार्क्ष्यमनुना तदनन्तरम्।
तच्च शारदपूजायां नेतरस्यां कदाचन ॥
पीठमूर्त्योरपि तथा मण्डले नेतरत्र च।
तारमेधत्रपारावयोगिन्यो डाकिनी तथा ॥
फेत्कारीकूर्चवनितावीजानीमानि वै नव।
एह्येहि भगवत्येवं ततो ब्रूयात् पदत्रयम् ॥
त्रयस्त्रिंशत्कोटिपदात् तथा त्रिदशशब्दतः।
तेजःकल्पितशब्दाच्च शरीरे परिकल्पयेत् ॥
पदात् तथा च महिषासुरतो मर्दिनीत्यपि।
ततो जगत्त्रयेत्युक्त्वा पालिनि प्रतिकीर्तयेत् ॥
कामप्रसादपाशांश्च नृसिंहकमले ततः।
आगच्छद्वितयं चापि सान्निध्यंकल्पयद्वयम् ॥
पूजालयं प्रविश्योक्त्वा तिष्ठयुग्ममतःपरम्।
ततो विसन्ध्यष्टशक्तिपदात् परिवृते वदेत् ॥

ज्वलयुग्मं प्रज्वलयुगं स्फुर प्रस्फुर चेद्दृशम् ।
अङ्कुशप्रेतभैरव्यो मायारक्षलयास्ततः ॥
विद्युन्महाक्रोधतारा: शिरः शेषे ततः परम् ।
शतमष्टादशोपेतं वर्णानामत्र वै मनौ ॥
मन्त्रत्रयेणामुनैव कुर्वीत प्राणप्रतिष्ठितम् ।
मृण्मूर्त्तिपत्रिकाकुम्भादिषु सर्वान्तिमं मनुम् ॥
श्रौतं पठेन्मनोजूतिरिति कौलेतरो नरः ।
नैमित्तिकोक्तेन तथा कुर्यादावाहनं ततः ॥
मन्त्रेण त्रिरुदीर्णेन न पत्र्यां पीठ एव हि ।
अथ कौलादयः कुर्युरस्मिन्नवसरे प्रिये ॥
नैमित्तिकेन विधिना पात्रस्थापनमुत्तमम् ।
न्यासौघान् पुरतः कृत्वा नैमित्तिकविधीरितान् ॥
शक्तौ तु पञ्चकान् सर्वान् षोढात्रितयमेव हि ।
माहेयपत्र्योर्नैतां वै प्रकुर्वीत कदाचन ॥
पात्राणां स्थापनं चापि कुर्यात् स्वेन मतेन हि ।
विचाररीती एषां वै नैमित्तिक उदीरिते ॥
सा कल्पना च ते मन्त्राः स क्रमः संस्थितिश्च सा ।
ते न्यासाः शोधनं तच्च वस्तु वा तर्पणं च तत् ॥
शरदर्चापीठमूर्त्योर्नैमित्तिकसमर्हणात् ।
कस्यापि मत ईशानि नैवाणुरपि भिद्यते ॥
विशिष्यातो मया तन्त्रपौराणिकविधिद्वयम् ।
उच्यते स मनुः प्रायो बुद्धिमद्बुद्धिगोचरः ॥

पत्रिकादिषु पौराणं तान्त्रिकं पीठ एव हि ।
वस्त्वर्पणस्य प्रत्येकं ये मन्त्राः पूर्वमीरिताः ॥
नैमित्तिकार्चनविधौ ग्राह्यास्तेऽत्रापि पार्वति ।
प्रत्येकं मनवो ये वै पत्रिकादिषु संस्थिताः ॥
तानिदानीं प्रवक्ष्यामि तत्तद्वस्त्वर्पणाविधौ ।
यथा तत्तन्मनूच्चारादनुमूलमनूदितान् ॥
कथ्यते वस्तुदानाय तथात्रापि सुरेश्वरि ।
पौराणिकमनुं प्रोच्य तदन्ते परिकीर्त्तयेत् ॥
द्वात्रिंशद्वर्णकं मन्त्रमथवा भैरवोदितम् ।
कात्यायनोपासितं यज्जयदुर्गादशाक्षरम् ॥
ताभ्यां पौराणिकार्चायां वस्तुदानसमुद्धृतेः ।
द्वयोरशक्तावेकं वा आवश्यकतयेरयेत् ।
वक्ष्ये तयोरुद्धृतिं तदाद्यं नन्दीश्वरार्चितम् ।
तारत्रपाभ्यां ङेन्ता स्याद्दक्षयज्ञविनाशिनि ॥
महाघोरापि च तथा योगिनीकोटिशब्दतः ।
तद्वत् परिवृता कार्या मायाबीजं ततः परम् ॥
पूर्ववद्भद्रकाली च हृन्मन्त्रः सर्वशेषगः ।
अथवा तारतो दुर्गं इति वारद्वयं वदेत् ॥
सम्बुद्ध्यन्तां रक्षणीं च तर्जनीमनुरन्त्यगः ।
यद्यपीमौ मनू देवी तान्त्रिकौ समुदीरितौ ॥
तथापि पौराणिकान्ते नियोज्यौ तत्सदर्हणे ।
अथ सर्वोपचारीयान् वक्ष्ये पौराणिकान्ममनून् ॥

पूर्वमेवोदिताः सन्ति निमित्तार्चासु तान्त्रिकाः ।
आसनं पाद्यमर्घ्यं च ततोऽन्याचमनीयकम् ॥
मधुपर्कं स्नानजलं वस्त्रं भूषणचन्दने ।
पुष्पं धूपं च दीपं च नेत्राञ्जनमतः परम् ॥
अलक्तं चापि नैवेद्यं प्रदक्षिणनमस्कृती ।
उपचारा इमे प्रोक्ता देवीतुष्टिविधायकाः ॥
यद्यद्दै दीयते द्रव्यमलङ्कारादिकाञ्चनम् ।
तेषां दैवतमुच्चार्य कृत्वा च प्रोक्षणार्चने ॥
उत्सृज्य तत्तन्मन्त्रेण तत्तन्नाम्ना निवेदयेत् ।
सर्वशुद्धिं तु पौराणक्रमेण धरया चरेत् ॥
इदं त आसनं दत्तं मया सुरवरार्चिते ।
भवैतस्मिन्निषण्णा त्वं यावत् पूजां करोम्यहम् ॥
दूर्वापराजितापद्मश्यामाकसहितं जलम् ।
पाद्याय कल्पते देवि विशेषार्चासु नान्यथा ॥
पाद्यं गृहाण मद्दत्तं सर्वदुःखापहारकम् ।
त्रायस्व वरदे देवि घोरादस्माद्भवार्णवात् ॥
स्नाने वस्त्रे च नैवेद्ये दद्यादाचमनीयकम् ।
तच्च स्वधापदैर्दद्यान्मधुपर्कं तथा प्रिये ॥
अर्घं स्वाहापदेनैव सर्वमन्यन्नमःपदैः ।
गन्धपुष्पाक्षतयवकुशाग्रतिलसर्षपान् ॥
विल्वपत्राक्षीरदूर्वासहितं सलिलं शुचि ।
शङ्खपात्रगतं कृत्वाकालिकायै निवेदयेत् ॥

दूर्वाक्षत समायुक्तं विल्वपत्रसमन्वितम् ।
शोभनं शङ्खपात्रस्थं गृहाणार्घं हरप्रिये ॥
नानातीर्थोद्भवं वारि सर्ववस्तूपकल्पितम् ।
गृहाणार्घमिमं देवि जगद्धात्रि नमोऽस्तु ते ॥
चन्द्रजातीलवङ्गैलाकक्कोलसहितं जलम् ।
विशेषाचमनीयं वै दद्याद्देव्यै फलेच्छया ॥
आमोदवस्तुसुरभीकृतमेतदनुत्तमम् ।
गृहाणाचमनीयं त्वं मया भक्त्या निवेदितम् ॥
इमा आपो मया भक्त्या तव पादतलेऽर्पिताः ।
आचामय महादेवि प्रीता शान्तिं प्रयच्छ मे ॥
सुराभावे घृतदधि मधु कांस्ये निवेदयेत् ।
मधुपर्कं तदुद्दिष्टं प्रार्थनीयं दिवौकसाम् ॥
मधुपर्कं महेशानि ब्रह्मणा परिकल्पितम् ।
मया निवेदितं तुभ्यं गृहाण जगदीश्वरि ॥
मधुपर्कप्रदानान्ते पुनराचमनीयकम् ।
दातव्यं प्राशनान्तेऽस्य यत उच्छिष्टता भवेत् ॥
वारीदं हि ममामोदि प्रसन्नं मेध्यमेव च ।
मया निवेदितं भक्त्या स्नानीयेन सुरेश्वरि ॥
नानावर्णसमायुक्त पट्टसूत्रादिनिर्मितम् ।
वासः शुक्लं तथा रक्तं गृहाण त्रिदशेश्वरि ॥
देहशोभाकरं पूतं रञ्जितं नागवस्तुभिः ।
परिधत्स्व जगद्धात्रि वासो भक्त्या निवेदितम् ॥

वाससः परिधानान्ते पुनराचमनीयकम् ।
दातव्यं भक्तिभावेन स्मृत्युक्तत्वान्मनुष्यवत् ॥
दिव्यरत्नसमायुक्ता वह्निभानुसमप्रभाः ।
अलङ्कारास्तवाङ्गानि शोभयन्तु सुरेश्वरि ॥
अनुलेपनमेतत् ते महासुरभि शीतलम् ।
मया निवेदितं देवि गृहीत्वा लेपयाङ्गकम् ॥
इदं कुसुममामोदि ग्रामारण्यसमुद्भवम् ।
प्राणसन्तर्पणं हृद्यं मया दत्तं प्रगृह्यताम् ॥
कर्पूरागुरुसंमिश्रो वनस्पतिरसोद्भवः ।
मया निवेदितो धूपो देवदेवि प्रगृह्यताम् ॥
अग्निज्योती रविज्योतिश्चन्द्रज्योतिस्तथैव च ।
ज्योतिषामुत्तमं ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥
त्वं चन्द्रसूर्यज्योतींषि विद्युदग्न्योस्तथैव च ।
त्वमेव जगतां ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥
स्निग्धमुष्णं हृद्यतमं दृशां शोभाकरं तव ।
गृहीत्वा कज्जलं सद्यो नेत्राण्यञ्जय पार्वति ॥
त्वत्पादाम्भोजनखरद्युतिकारि मनोरमम् ।
अलक्तकमिदं देवि मया दत्तं प्रगृह्यताम् ॥
नानाविधानि रम्याणि स्वादूनि रसवन्ति च ।
मया दत्तानि गृह्णन्तां नैवेद्यानि सुरार्चिते ॥
फलपुष्पाणि सर्वाणि ग्रामकाननजानि च ।

नानाकारसुगन्धीनि गृहाण[1] परमेश्वरि ॥
चतुर्विधमिदं भोज्यं देवि षड्भी रसैर्युतम् ।
सदा तृप्तिकरं रम्यमिदमन्नं प्रगृह्यताम् ॥
गव्यसर्पिः पयोयुक्तं नानामधुरमिश्रितम् ।
निवेदितं मया देवि परमान्नं प्रगृह्यताम् ॥
अमृतै रचितं दिव्यं घृतखण्डविनिर्मितम् ।
पिष्टकं विविधं स्वादु गृहाण हरवल्लभे ॥
मोदकं स्वादु रुचिरं कर्पूरादिभिरन्वितम् ।
मिश्रं नानाविधैर्द्रव्यैः प्रतिगृह्याशु भुज्यताम् ॥
ताम्रपात्रे स्थितं सोधुं पयो गव्यमथात्र वा ।
नारिकेलोदकं कांस्ये गृहाण शङ्करप्रिये ॥
पानीयं शीतलं स्वच्छं प्रसन्नं घनक्षारयुक् ।
भोजने तृप्तिकृद् देवि कृपया प्रतिगृह्यताम् ॥
भोजनान्ते प्रदातव्यं पुनराचमनीयकम् ।
पूर्वोक्तेनैव मन्त्रेण सर्वत्रैव शुचिस्मिते ॥
फलपत्रकसंयुक्तं कर्पूरादिसुवासितम् ।
मुखकान्तिकरं हृद्यं ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥
दूर्वाङ्कुरं ततो देव्यै दद्यात् साधकसत्तमः ।
नमस्ते सर्वगे देवि नमस्ते भुक्तिमुक्तिदे ॥
दूर्वां गृहाण देवि त्वं मां निस्तारय सङ्कटात् ।

१, हरप्रिये इति पाठान्तरम् ।

विल्वपत्रं ततो देव्यै पृथक्त्वेन[1] निवेदयेत् ॥
अमृतोद्भवं श्रीयुक्तं महादेवप्रियं सदा ।
पवित्रं ते प्रयच्छामि पत्रं श्रीफलशाखिनः ॥
नानापुष्पेण रचितां स्तनबद्धां सुगन्धिनीम् ।
प्रभ्रष्टां लम्बनां चापि तव देवि निवेदये ॥
सर्वशेषे प्रदातव्यं सिन्दूरं पत्रिकार्चने ।
अनुलेपनकाले तु पीठमूर्त्योर्निवेदयती ॥
अलिकादिकशोभायाः कारकं रागसम्भवम् ।
अतिरागि समुत्पिञ्जसिन्दूरं प्रतिगृह्यताम् ॥
चमरीपुच्छजं श्वेतं हेमदण्डि सुलोम च ।
मयार्पितं राजचिह्नं चामरं प्रतिगृह्यताम् ॥
बर्हिबर्हकृताकारं मध्यदण्डसमन्वितम् ।
गृह्यतां व्यजनं देवि देहस्वेदापनुत्तये ॥
येन भीषयसे दैत्यान् येन पूरयसेऽम्बरम् ।
तां घण्टां ते प्रयच्छामि महिषघ्नि[2] प्रगृह्यताम् ॥
दीपैरनेकैर्विहितमारात्रिकमिदं शुभम् ।
निवेदयामि ते देवि संहराज्ञानजं तमः ॥
सर्वशेषे प्रदातव्यं पुष्पाणामञ्जलित्रयम् ।
तन्मनुस्तु वरारोहे दुर्गागायत्र्युदीरिता ॥

---

१. प्रदीयते इति पाठान्तरम् ।
२. प्रसीद मे इति पाठान्तरम् ।

ओँ चण्डिकायै विद्महे भगवत्यै धीमहि तन्नो गौरी प्रचोदयात् ।

अनेन विधिना यस्तु मन्त्रैरेभिश्च पार्वति ।
महिषघ्नीं महामायां पत्रिकासु प्रपूजयेत् ॥
अश्वमेधफलं प्राप्य स गच्छेच्चण्डिकालयम् ।
इहापि च भवेत्सद्यः कल्याणानां स भाजनम् ॥
पूजारीतिर्वरारोहे पीठमूर्त्योरपीदृशी ।
मन्त्रभेदः परो ज्ञेयः पात्राणां स्थापनं तथा ॥
प्रत्येकं तु ततः कुर्यात् पत्रिकाणां तु पूजनम् ।
यावच्छक्त्योपचारेण मन्त्रेणापि पृथक् पृथक् ॥
एका तत्तदधिष्ठात्री देवता परिकीर्त्तिता ।
तत्तन्नाम्ना चतुर्थ्यन्तां समबाह्यार्चयेत् प्रिये ॥
आदौ तु रम्भाधिष्ठात्री ब्रह्माणी परिकीर्त्तिता ।
कालिका कच्व्यधिष्ठात्री त्रिपुरघ्नेन भाषिता ॥
दुर्गा हरिद्राधिष्ठात्री जयन्त्यां कार्त्तिकी तथा ।
शिवा च विल्वाधिष्ठात्री दाडिमाधिष्ठिता तथा ॥
शत्रुसङ्क्षयकरी विज्ञेया रक्तदन्तिका ।
मुनिभिः शोकरहिताशोकाधिष्ठात्र्युदीरिता ॥
तथैव मानाधिष्ठात्री चामुण्डा परिकीर्त्तिता ।
लक्ष्मीश्च धान्याधिष्ठात्री नन्दीशेनोपपादिता ॥
नवपत्रिकाधिष्ठात्री कात्यायन्यप्युदीरिता ।
यथाऽऽसां क्रमतो देवि नामान्युक्तानि ते मया ॥
तथैव मन्त्रमेकैकं क्रमेण प्रब्रुवेऽधुना ।

ब्रह्माणि त्वं समागच्छ सान्निध्यमिह कल्पय ॥
रम्भारूपेण सर्वत्र शान्तिं कुरु नमोऽस्तुते ।
महिषासुरयुद्धेषु कर्त्रीभूतासि कालिके ॥
मनुष्यानुग्रहार्थाय लोकमेनमुपागता ।
हरिद्रे वरदे देवि दुर्गारूपासि शोभने ॥
मम विघ्नविनाशाय पूजां गृहाण प्रसीद मे ।
निशुम्भशुम्भमथने सेन्द्रैर्देवगणैः पुरा ॥
जयन्ती पूजितासि त्वमस्माकं वरदा भव ।
महादेवप्रियकरो वासुदेवप्रियः सदा ॥
सदा कालीप्रीतिकरो विल्ववृक्ष नमोऽस्तु ते ।
दाडिमि त्वं पुरा युद्धे रक्तबीजस्य संमुखे ॥
चामुण्डाप्रीतिमकरोस्तस्मात् त्वां पूजयाम्यहम् ।
हरप्रीतिकरो वृक्षो ह्यशोकः शोकनाशनः ॥
दुर्गाप्रीतिकरस्त्वेन' मामशोकं सदा कुरु ।
यस्य पत्रे वसेद्देवी मानवृक्ष शचीप्रिया ॥
ममैवानुग्रहार्थाय पूजां गृहाण सुरेश्वरि ।
जगतः प्राणरक्षार्थं ब्रह्मणा निर्मितं पुरा ॥
उमाप्रीतिकरं धान्यं तस्मात् त्वं रक्ष मां सदा ।
पत्रिके नवदुर्गे त्वं महादेवमनोहरे ॥
पूजां समस्तां संगृह्य रक्ष मां त्रिदशेश्वरि ।
प्रत्येकमित्थं सम्पूज्य तन्त्रैरेतैरुदीरितैः ॥
नामाभ्यामपि ङेन्ताभ्यामुक्ताभ्यां पूर्वमेव ते ।

सामान्यपीठन्यासोक्तनामभिर्ङेन्तवृंहितैः ॥
दिक्पालानपि नित्योक्तवाहनायुधसंयुतान् ।
वस्तुभिः पीठमूर्त्त्योस्तु नित्यनैमित्तिकोदितैः ॥
प्रावृत्याऽर्चनविस्तारैर्यजेत परमेश्वरीम् ।
यावती कथिता नित्य इतिकर्त्तव्यता मया ॥
यथा नैमित्तिके चापि द्वयीमपि नियोजयेत् ।
संप्रयोगममन्त्राणामवदन्नैत्यके विधौ ॥
तं केवलं विधायेशि सर्वमन्यमुपाचरेत् ।
नैमित्तिकीयः संग्राह्योऽन्यः सर्व उभयात्मकः ॥
प्रयोगो यादृशीयस्तु तादृशीयं हि तर्पणम् ।
शक्तौ तु पत्रिकार्चायां दशास्त्राणि प्रपूजयेत् ॥
ङेन्तैस्तारहृदो मध्येऽधिष्ठितैस्तत्त्वादक्षरैः ।
ततोऽनु सर्वपूजान्ते पूजयेन्महिषासुरम् ॥
वलिं दद्यात् स्वशक्त्या च पशूनपि खगानपि ।
नैमित्तिके तद्विधानं प्रागेव तव कीर्त्तितम् ॥

इति सप्तमीकृत्यम् ।

अथाष्टमीकृत्यम् ।

तत्रैव

एतावत् सप्तमीकृत्यमथाष्टम्यर्चनं शृणु ।
सप्तम्युक्तविधानं हि पूर्वमेवानुवर्त्तते ॥
अधिकं यत्र तदाख्यास्ये सर्वमन्यत् पुरोक्तवत् ।
शोधनं द्रव्यजातानामासनादेस्तथैव च ॥
प्राणायामो भूतशुद्धिर्मातृकान्यास एव च ।
तथा पीठषडङ्गाख्यन्यासौ न्यासान्तराण्यपि ॥
विधाय पूर्वोक्तरीत्या च महास्नानं तथैव च ।
दर्पणे प्रतिबिम्बं च कारयित्वा पुरोक्तवत् ॥
दन्तकाष्ठं निवेद्याथ संकल्पं विरचय्य च ।
अर्घसंस्थापनादीनि विधाय च पुरोक्तवत् ॥
समाप्यात्मार्चनं चापि घटे गणपतिं यजेत् ।
सूर्यादीनपि पञ्चायतनान् सम्पूज्य यत्नतः ॥
ध्यात्वाथ मानसैरेवोपचारैः परिपूज्य च ।
उपचारैः षोडशभिर्महामायां समर्चयेत् ॥
तैस्तैर्मन्त्रैस्तत्तदनुक्रमतश्चापि पार्वति ।
मुद्राप्रदर्शनैस्तैस्तैरुपचारनिवेदनैः ॥
पीठमूर्त्योस्तान्त्रिकोक्तरीत्या पूजनमाचरेत् ।
पत्रिकासु च पौराणक्रमतो जगदीश्वरि ॥

कृत्वाऽवरणपूजां हि पीठे द्वाभ्यां समाचरेत् ।
नित्यनैमित्तिकोक्ताभ्यां महाष्टम्यर्चनक्रमे ॥
विशेषं कंचिदाख्यास्ये पञ्चिकायाः प्रपूजने ।
पूर्वादिवसुकोणेषु दशोपचरणैर्यजेत् ॥
देव्याः शक्तिक्रमेणैवोग्रचण्डाद्या विशेषतः ।
मन्त्रमालामयीसंस्थैर्मन्त्रैरासां तु कौलिकः ॥
नन्दिकेशपुराणोक्तैर्मनुभिः पद्यरूपिभिः ।
श्रुत्यध्वन्या पूजयेयुरुग्रचण्डादिकाः प्रिये ॥
मनूँस्तदीयानधुना ब्रवीमि तव सुन्दरि ।
तारह्रीकमला आदौ मध्ये ङेन्ताभिधा तथा ॥
अन्ते हृन्मनुरेवं हि परिपाटी प्रकर्त्तिता ।
उग्रचण्डा तु भयदा मध्याह्नार्कसमप्रभा ॥
सा मे सदास्तु वरदा तस्यै नित्यं नमो नमः ।
प्रचण्डे पुत्रदे नित्यं प्रचण्डगणसंवृते ॥
जगदानन्ददे देवि प्रसन्ना भव सर्वदा ।
चण्डोग्रे[1] भूतरूपासि सर्वभूतभयप्रदा ॥
सौम्या भूताभयि सदा वरदा भव शोभने ।
या सिद्धिरिति नाम्ना तु देवेशेन प्रकाशिता ॥
शासि त्वं सासि देवेशि नमस्ते चण्डनायिके ।
देवि चण्डात्मिके चण्डे चण्डारिविजयप्रदे ॥

---

१. घोररूपासि इति पाठान्तरम् ।

धर्ममोक्षप्रदासि त्वं नित्यं मे वरदा भव ।
या सृष्टिस्थितिसंहारगुणत्रयसमन्विता ॥
यस्याः परा न चान्यास्ति चण्डवत्यै नमो नमः ।
चण्डरूपा महाचण्डा चण्डनायकचण्डिका ॥
सर्वसिद्धिप्रभा देवि तस्यै नित्यं नमो नमः ।
बालार्कारुणनेत्रा या सर्वदा भक्तवत्सला ॥
चण्डासुरस्य मथनी वरदा सास्तु चण्डिका ।
ततोऽष्टदलपद्मस्य अष्टावृत्त्या दलेषु च ॥
यजेच्चतुःषष्टिमिता योगिनीगणरूपिणीः ।
तारत्रयं पुरो दत्वा शेषे नम इदं पदम् ॥
ङेन्तं ततो नाम तासां मध्ये कृत्वा नियोजयेत् ।
उपचारै पञ्चभिर्वा पुष्पैर्वा केवलाक्षतैः ॥
ब्रह्माणी चण्डिका रौद्री गौरीन्द्राणी तथैव च ।
कौमारी भैरवी दुर्गा नारसिंही च कालिका ॥
चामुण्डा शिवदूती च वाराही कौशिकी तथा ।
माहेश्वरी शङ्करी च जयन्ती सर्वमङ्गला ॥
कपालिनी मुक्तकेशी शिवा शाकम्भरी तथा ।
भीमा शान्ता भ्रामरी च रुद्राणि चण्डरूपिणी ॥
क्षमा धात्री स्वधा स्वाहा अपर्णा च महोदरी ।
घोररूपा महाकाली विद्युज्जिह्वा कपालिनी ॥
क्षेमङ्करी महामाया मेघमाला बलाकिनी ।
शुष्कोदरी चण्डघण्टा महाप्रेता प्रियङ्करी ॥

खरतुण्डी[1] ऋक्षकर्णी बलप्रमथनी तथा ।
मनोन्मथन्यपि[2] तथा सर्वभूतदमन्यपि ॥
उमा तारा महानिद्रा विजया च जया तथा ।
शैलपुत्री महोल्का च त्रिशूलिन्यञ्जनप्रभा ॥
कूष्माण्डी विश्वसंत्रासा तथा कात्यायनी परा ।
कालरात्रिर्महागौरी चतुःषष्टिरिमा मताः ॥
पूजयेन्मण्डलस्यान्ते सर्वकामार्थसिद्धये ।
पुनश्च कोटियोगिन्यः पूज्या एकाख्यया प्रिये ॥
पद्मपत्राग्रहाग्रेषु पूर्ववन्मन्त्रकल्पनैः ।
ततो देवीसन्निधाने सम्यग्दुर्गा फलप्रदा ॥
ऐशान्यादिक्रमे द्वे द्वे मध्ये वा नव पूजयेत् ।
आसामप्युग्रचण्डादिवन्मन्त्रः परिकीर्त्तितः ॥
पाद्यादिभिः पूर्ववच्च तत्तन्मन्त्रैः प्रपूजयेत् ।
मृत्युञ्जयप्राणसंस्थैरथ पौराणिकैरपि ॥
पूर्वपक्षः कौलिकानामुत्तरः श्रुतिशालिनाम् ।
तन्मन्त्रानधुना वक्ष्ये सावधाना निशामय ॥
चतुर्मुखीं जगद्धात्रीं हंसारूढां वरप्रदाम् ।
सृष्टिकर्त्रीं महाभागां ब्रह्माणीं तां नमाम्यहम् ॥
वृषारूढां शिवां भद्रां त्रिनेत्रां वरदां शिवाम् ।
माहेश्वरीं नमस्यामि जगत्संहारकारिणीम् ॥

---

१. मनोमथन्यपि इति पाठान्तरम् ।

२. खरकर्णी इति पाठान्तरम् ।

कौमारीं पीतवसनां मयूरवरवाहिनीम् ।
शक्तिहस्तां शोणदेहां नमामि वरदां सदा ॥
शङ्खचक्रगदापद्मधारिणीं कृष्णविग्रहाम् ।
स्थितिरूपां खगेन्द्रस्थां वैष्णवीं प्रणमाम्यहम् ॥
वराहरूपिणीं देवी दंष्ट्रोद्धृतवसुन्धराम् ।
शुभदां नीलवसनां वाराहीं तां नमाम्यहम् ॥
नृसिंहरूपिणीं भीमां दैत्यदानवघातिनीम् ।
विकरालनखां शुभ्रां नारसिंहीं नमाम्यहम् ॥
इन्द्राणीं गजकुम्भस्थां सहस्रनयनां शुभाम् ।
नमामि वरदां देवीं सर्वदेवनमस्कृताम् ॥
चामुण्डां मुण्डमथनीं मुण्डमालोपशोभिताम् ।
अट्टाट्टहासमुदितां नमाम्यात्मविभूतये ॥
कात्यायनीं दशभुजां महिषासुरमर्दिनीम् ।
प्रसन्नवदनां देवीं वरदां प्रणमाम्यहम् ।
चण्डिके नवदुर्गे त्वं महादेवप्रिये सदा ।
पूजां समस्तां संगृह्य रक्ष मां त्रिदशेश्वरि ॥
कात्यायन्याश्च दुर्गाया मन्त्रद्वयमिदं मतम् ।
इमे तेनैव मन्त्रेण पूजयेत् सुरवन्दिते ॥
पुनः पूर्वोक्तविधिना देवीरेकादशार्चयेत् ।
जयन्तीं मङ्गलां कालीं भद्रकालीं कपालिनीम् ॥
दुर्गां क्षमां शिवां धात्रीं स्वधां स्वाहां च पूजयेत् ।
ततोऽस्त्रपूजां कुर्वीत सप्तम्यर्चनतोऽधिकाम् ॥

प्रणवाद्यैर्नमोऽन्तैश्च मन्त्रैरेव सुरेश्वरि ।
आदौ तु दक्षिणे भागे ततो वामे प्रपूजयेत् ॥
पाद्यादिभिस्त्रिशूलादीन् केवलैरक्षतैरथ ।
सर्वायुधानां प्रथमो निर्मितस्त्वं पिनाकिना ॥
शूलसारं समाकृष्य कृत्वा मुष्टिगृहं शुभम् ।
असिर्विशसनः खड्गस्तीक्ष्णधारो दुरासदः ॥
श्रीगर्भो विजयश्चैव धर्मपाल नमोऽस्तु ते ।
चक्र त्वं विष्णुरूपोऽसि विष्णुपाणौ सदा स्थितः ॥
देवीहस्तगतश्चासि चक्रराज नमोऽस्तु ते ।
सर्वायुधानां श्रेष्ठस्त्वं दैत्यसेनानिषूदन ॥
भयेभ्यः सर्वदा रक्ष तीक्ष्णबाण नमोऽस्तु ते ।
शक्ते त्वं सर्वदेवानां ग्रहस्य च विशेषतः ॥
शक्तिरूपेण सर्वत्र रक्षां कुरु नमोऽस्तु ते ।
रक्षारूपेण खेट त्वमरिसंहारकारकः ॥
सदा देवीकरगत मां रक्ष बहुसङ्कटात् ।
सर्वायुधमहामात्र सर्वासुरनिषूदन ॥
चाप मां सर्वतो रक्ष साकं सायसकत्तमैः ।
पाश त्वं नागरूपोऽसि विषपूर्णो विषोदरः ॥
शत्रूणां दुःसहो नित्यं नागपाश नमोऽस्तुते ।
अङ्कुशोऽसि नमस्तुभ्यं गजानां त्वं नियामकः ॥
देवानामपि रक्षार्थं पार्वत्यासि धृतः करैः ।
यस्या निनादमाकर्ण्य शक्रन्मूत्रे प्रसुस्रुवुः ॥

दैत्यसङ्घाः पाहि सा त्वं घण्टे नानाविधाद्भयात् ।
परशो त्वमतितीक्ष्णोऽसि सर्ववैरिविमर्दन ॥
देवीहस्तगतश्चासि सदा तुभ्यं नमो नमः ।
यानि यानीह मुख्यानि प्रसिद्धान्यायुधानि च ॥
क्षयकारीणि शत्रूणां विख्यातानि जगत्त्रये ।
यानि यान्यम्बिका धत्ते करेषु स्वेषु सर्वदा ॥
भुशुण्डीपाशपरिघभिन्दिपालास्तु लागुडाः ।
ऋष्टितोमरकुन्ताश्च पट्टिशो मुशलस्तथा ॥
गदाशतघ्नीकुणपच्छुरिकाकर्त्तरीमुखाः ।
सर्वास्तान् पूजयाम्यद्य महाष्टम्यां विशेषतः ॥
सर्वे रक्षन्तु मां नित्यं सर्वसिद्धिं ददत्वपि ।
तारात् कूर्चाच्च दुर्गायै सर्वायुधपदान्यपि ॥
धारिण्यै नम उच्चार्य दद्यात् पुष्पाञ्जलित्रयम् ।
ततो देव्याः किरीटादीनलङ्कारान् प्रपूजयेत् ॥
ताराद्येन नमोऽन्तेन नाम्ना ङेन्तेन तस्य च ।
ततः प्रपूजयेद्देव्याः सिंहासनमनुत्तमम् ॥
ताराद्वज्रनखदंष्ट्रायुधाय परिकीर्त्य हि ।
महासिंहाय हुँ हृच्च सिंहमेतेन पूजयेत् ॥
यथोपकल्पितैरेवोपचारैः कुसुमाक्षतैः ।
तदन्ते मनुनैतेन देव्याः सिंहासनं यजेत् ॥
आसनं चासि देव्यास्त्वं घोरदंष्ट्रोत्कटान्वितः ।
हिमाद्रिशिखराकार सिंहराज नमोऽस्तु ते ॥

देव्या दत्तवरत्वेन विशेषान्माहिषासुरम् ।
अष्टम्यां च नवम्यां च पूजयद्बहुविस्तरैः ॥
यावच्छक्त्योपचारैस्तु पाद्यादिभिरनेकधा ।
नमोऽन्तः प्रणवादिश्च ङेन्तोऽन्तर्महिषासुरः ॥
एतेन मनुना सर्वोपचारानस्य चार्पयेत् ।
न सामान्यासुरधिया साक्षाद्रुद्रधियैव हि ॥
पूजान्ते कीर्तयेन्मन्त्रानमून् बद्धाञ्जलिः प्रिये ।
रुद्रोऽस्यसुरराज त्वं देवानां दर्पनाशकः ॥
पितुर्वरप्रार्थनया महिषीगर्भसम्भवः ।
कात्यायन्या समं योद्धुं सामर्थ्यं कस्य विद्यते ॥
केनासुरेण विधृतः समरे मधुसूदनः ।
केनान्येन विजित्याजौ त्रिदशाः सेवकीकृताः ॥
मन्वन्तरत्रयं केन भुक्तं राज्यमकण्टकम् ।
बभूव कस्य वा सेना परार्धशतसंमिता ॥
रुद्ररूपधरायातो महिषासुर ते नमः ।
ततः संपूजयेद्देवि चतुरो वटुकानपि ॥
सिद्धपुत्रं ज्ञानपुत्रं तथा सहजपुत्रकम् ।
शेषे समयपुत्रं च मन्त्रमेषां निशामय ॥
वेदादिकमलाबीजे पुरतोऽन्ते नमोऽपि च ।
तत्तन्नाम्ना सह तथा वटुको विग्रहीकृतः ॥
सङेन्त इति मन्त्राः स्युरेतेषां जगदीश्वरि ।
समस्तैरुपचारैस्तु यथाविभवकल्पितैः ॥

पूजयेद्वटुकानेतान्छृणुत्वन्यावृत्तिपूजनम् ।
पूजयेत् क्षेत्रपालांश्च मध्ये किञ्जल्करत्नयोः॥
हेतुकं त्रिपुरघ्नं च अग्निजिह्वं तथैव च ।
अग्निवेतालसंज्ञं च कालं चाथ करालकम् ॥
एकपादं भीमनाथमुत्तरादिक्रमेण तु ।
अधुना मन्त्रमेतेषां ब्रवीमि शृणु पार्वति ॥
तारकूर्चक्षेत्रपालबीजत्रयमिदं पुरः ।
एतन्नाम्ना सह पुनः क्षेत्रपालः सविग्रहः ॥
ङेन्तो महाभीषणश्च तद्वदेव प्रकीर्त्तितः ।
क्रोधोहृच्छिरसी चापि मन्त्र एषां वरानने ॥
मण्डलस्य चतुर्दिक्षु द्वौ द्वौ मध्ये च पूजयेत् ।
भैरवान् नव देवेशि शरदर्चनकर्मणि ॥
असिताङ्गो रुरुश्चण्डः क्रोध उन्मत्त एव च ।
आनन्दश्च कपाली च भीषणस्तदनन्तरम् ॥
संहारी सर्वशेषे स्यात् कीर्त्तिता नव भैरवाः ।
तारत्रपारोषबीजं तत्तन्नाम ततः परम् ॥
भैरवान्तं विग्रहि च ङेन्तं हृन्मन्त्रसंयुतम् ।
दिक्ष्वष्टसु बहिः पद्माद्दिगीशानष्ट पूजयेत् ॥
इन्द्रोऽग्निश्च यमश्चैव नैर्ऋतो वरुणस्तथा ।
वायुः सोमश्च ईशान एतन्नाम्ना परिस्थिताः ॥
वज्रं शक्तिश्च दण्डश्च खड्गः पाशोऽङ्कुशस्तथा ।
ध्वजशूले अमीषां तु शस्त्राणि कथितानि ते ॥

नैर्ऋतो वरुणश्चापि मध्येऽनन्तः प्रकीर्त्तितः ।
तदस्त्रं चक्रमुदितं यथेन्द्रेशानमध्यतः ॥
ब्रह्मा सपद्म इत्येते दिगीशा दश ईरिताः ।
मन्त्ररीतिमिदानीं त्वं समाकल्पय भामिनि ॥
प्रणवं पुरतो दत्वा तत्तन्नाम ततः परम् ।
ततः परं तत्तदस्त्रं सशब्दपरिबृंहितम् ॥
सवाहनपरीवारं सायुधं तदनन्तरम् ।
शब्दाश्चत्वार इत्येते ङेन्ताः कार्या नमस्ततः ॥
ततो दद्याद्बलिं देव्यै पूर्वोदितविधानतः ॥
अष्टम्यामधिकं दद्यात् सप्तमीवलिदानतः ॥

तन्त्रान्तरे

ततो यथाशक्ति जपं कृत्वा स्तोत्रमुदीरयेत् ।

वलिदानविधिः स्तोत्रं चाग्रे वक्ष्यते ।

तथा

साष्टाङ्गं प्रणमेद्भूमौ देवीं भक्तिपरायणः ।

(निर्णयामृते) पुराणान्तरे ।

ततः खड्गं नमस्कृत्य शत्रूणां वधसिद्धये ।
इच्छेत विजयं राज्ये सुभिक्षं चात्मनो नृपः ॥
पुनः पुनः प्रणम्यार्या संस्मरेद्धृदये शिवाम् ।
सर्वं कृत्वेति कौरव्य अष्टम्यां जागरं निशि ॥
[1]नटनाटकघोषैश्च कारयेच्च महोत्सवम् ।

---

१. नटनर्त्तकगीतैश्च इति पाठान्तरम् ।

अथाष्टमी नवम्योः सन्धौ चामुण्डापूजा ।

(महाकालसंहितायाम्)

अष्टमीनवमीसन्धौ कुर्वते केचिदर्चनम् ।
तत्सन्धिपूजनमिति पुराणादिषु कीर्त्तितम् ॥
नवम्यामर्धरात्रे वा तत्परेणापि पूजनम् ।
तान्त्रिकाः केचिदिच्छन्ति सिद्धिं तूभयथार्चने ॥
चामुण्डारूपधारिण्यास्तत्र देव्यास्तु पूजनम् ।
विहितं नान्यरूपिण्याः कृत इत्येष निर्णयः ॥
तन्मन्त्रं ध्यानमस्यास्तु समाकल्पय साम्प्रतम् ।

चामुण्डाया मन्त्रध्याने तन्त्रान्तरोक्ताष्टमातृकाप्रकरणे वक्ष्यामः ।

तथा ।

एवं ध्यात्वा च सम्पूज्य त्रिविधोपायनादिभिः ।
शक्तौ तु मार्त्तिकीः स्थालीः पूरयेदन्नजैर्नवैः ॥
पक्वान्नैराममांसैश्च रुधिरैर्देयपत्त्रिणाम् ।
ताश्च सम्पूजयेद्गन्धै रक्तपुष्पाक्षतैरपि ॥
उपरिष्टाद्धूपदीपैरखिलैर्मनुभिश्च यः ।
बलिं समुत्सृजेत् तेन महतीं श्रियमश्नुते ॥
शक्तियामे ततः पश्चात् केचित् कुर्वन्ति कौलिकाः ।
तद्विधानं पुरैवोक्तं तेनैवैतां समापयेत् ॥

अथ नवमीकृत्यम् ।

भविष्यपुराणे ।

नवम्यां श्रीसमायुक्ता देवैः सर्वैः सुपूजिता ।
जघान महिषं दुष्टमवध्यं देवतादिभिः ॥

लब्ध्वाभिषेकं वरदा शुक्ले चाश्वयुजस्य च ।
तस्मात् सा तत्र सम्पूज्या नवम्यां चण्डिका बुधैः ॥
महत्त्वं हि यतः प्राप्ता तत्र देवी सरस्वती ।
तदर्थं महती प्रोक्ता नवमीयं सदा बुधैः ॥
पूजयित्वा महादेवीं नवम्यां मन्त्रचण्डिकाम् ।
महत्त्वं प्राप्तवान् वीर ब्रह्मा विष्णुस्तथामराः ॥
तस्मादियं महापुण्या नवमी पापनाशिनी ।
उपोष्या तु प्रयत्नेन सततं सर्वपार्थिवैः ॥
पूर्वोत्तरेण ह्यृक्षेण संयुक्ता विधिवन्नृप ।
विशेषतो नृपाद्यैश्च बालैर्वृद्धैः सयौवनैः ॥
ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैरन्यैश्च सेवकैः ।

इत्यादि (दुर्गोत्सवपद्धतौ) ।

तन्त्रान्तरे ।

ततो महानवम्यां च पूजयेज्जगदम्बिकाम् ।
अष्टम्यां यावती प्रोक्ता विस्तरेण समर्हणा ॥
नवम्यामपि कर्त्तव्या तावत्येव वरानने ।
विशेषस्तत्र कर्त्तव्यं प्रभूतबलिदानकम् ॥

(महाकालसंहितायाम्)

नैमित्तिकक्रमेणैव पीठमूर्त्यर्चनं चरेत् ।
शक्तौ नित्योदितावृत्त्यर्चनं कुर्वीत साधकः ॥
नान्यां पूजां वरारोहे व्यवस्थेयं शिवोदिता ।
पीठमूर्त्तिं पत्रिकामृन्मूर्त्तिं यो भक्तिभावितः ॥

कुरुते तस्य विहितं पूजनद्वितयं तदा ।
पत्रिकायाः पुरः पूजा पीठमूर्त्योस्ततः परम् ॥
सर्वापि तान्त्रिकी रीतिः पीठमूर्त्योरुदीरिता ।
पत्रिकादिषु पौराणी रीतिरुक्ता पुरारिणा ॥
असंसृष्टं पृथक्कृत्य द्वयमेतन्मयोदितम् ।
ततः परं सुरेशानि पाठयेदथ वा पठेत् ॥
मार्कण्डेयपुराणान्तर्गतां भगवतीस्तुतिम् ।
समग्रां वा पठेदाहो वधं शुम्भनिशुम्भयोः ॥
महिषासुरस्याप्यथ वा मधुकैटभयोरपि ।
कुर्यादुभयमेवात्र विधिं सङ्कल्पपूर्वकम् ॥
ब्राह्मणान् वरयित्वैव वस्त्रालङ्करणासनैः ।
विदध्यात् कामनोल्लेखं पूजां शक्त्या च पुस्तके ॥
शनैः पठेत् पाठकोऽपि वर्णोच्चारणपूर्वकम् ।
सुव्यक्तं नातिविश्लिष्टं न शिरश्चालगीतवत् ॥
तनुमान्दोलयन् नापि न हसन् न रुदन् व्रजन् ।
नाश्नन्नान्यैरालपँश्च न मध्ये च्छिन्नवत् तथा ॥
आचान्तः कृतशौचश्च पदोरुद्गमनीयवान् ।
एतेन विधिनाधीते तुष्यते जगदम्बिका ॥
यथोक्तफलदात्री च भवति प्राणवल्लभे ।
यथैतत्पाठतो देवी प्रीता स्याद्द्रुतमीश्वरी ॥
न तथा धूपदीपस्रग्बलिनैवेद्यविस्तरैः ।
पठनं पाठनं वापि तस्मादेतस्य यत्नतः ॥

कार्यं शारदपूजायां कालिकातुष्टिमिच्छता ।
देवीशारदपूजायां यथैतस्य हि नित्यता ॥
होमस्यापि तथा ज्ञेया मुख्ये अङ्ग इमे मते ।
हस्तमात्रं विधायादौ स्थण्डिलं श्रद्धया मृदा ॥
तत्राग्निस्थापनं कृत्वा वैदिकैर्मनुभिः प्रिये ।
घृताहुतिं वा जुहुयात् तिलमिश्रामथापि वा ॥
विल्वपत्रं यवं पद्मं पायसं वा मधूक्षितम् ।
मन्त्रस्तत्र तु विज्ञेया भारती षोडशाक्षरी ॥
अथ वा जयदुर्गाया मन्त्रो यः परिनिष्ठितः ।

भारती षोडशाक्षरीति प्रकृताभिप्रायेण। जयदुर्गामन्त्रस्तु सकल-साधारण इति बोध्यम्।

तथा ।

सप्तशत्यास्तथा देवी एकैकश्लोक एव वा ।
मन्त्रे सहस्रसंख्या स्याच्छक्तावयुतमेव वा ॥
उभयत्रापि दातव्याः कर्मान्ते दक्षिणाः शुभाः ।
इदं कर्मद्वयं देवि मूर्त्तेः पुरत आचरेत् ॥
नाप्यदो द्वितयं कार्यं क्षपायां वासराद्दते ।
तस्यां कृतं तु विफलं जायते वेदशासनात् ॥
देवी सप्तशतीपाठं गृह्णाति विधिवत् कृतम् ।
विधिना वाप्यविधिना पुनर्होमं प्रयच्छति ॥
तस्माद्यत्नेन कर्त्तव्यो होमः शारदपूजने ।
होमः सप्तशतीपाठो वलिर्वादित्रवादनम् ॥

चतुष्टयमिदं शस्तं मासीषे कालिकार्चने ।
प्रभूतबलिदानं च कार्यं भूत्यनुसारतः ॥

अथ बलिदानविधिस्तत्रैव ।

ततो दद्याज्जीवबलिं यथालाभं यथाविधि ।
विधिस्तु द्विविधः प्रोक्तः श्रौत आगमिकस्तथा ॥
श्रौतः श्रुत्युक्तमन्त्रेणागमस्तन्त्रोक्तमन्त्रकैः ।
श्रौतोऽपि स्वस्वगृह्योक्तविधिना संप्रदीयते ॥
पशुजातिविशेषेण तत्राप्यस्ति भिदाधिका ।

(मेरुतन्त्रे),

बलिस्तु त्रिविधो ज्ञेयस्तान्त्रिकः स्मार्त्त एव च ।
वैदिकश्चेति तत्रादौ तान्त्रिकोऽष्टविधः स्मृतः ॥
नरश्च महिषः कोलश्छागोऽविः सारसस्तथा ।
कपोतः कुक्कुटश्चेति सामान्याः पूर्वपूर्वतः ॥

तथा ।

वैदिकं तु बलिं दद्यादोदनं स्विन्नमाषवत् ।
सरोचनमतिक्रूरदैवते वटकान्वितम् ॥

इत्युक्तं (महाकालसंहिताम्) ।

श्रौतः श्रुतिषु सन्धेयो योऽध्वरेषु निरूपितः ।
वक्ष्याम्यागमिकं सर्वं यागस्थानक्रमागतम् ॥
न स देवो न सा देवी देवयोनिभिदा न सा ।
न स कालो न तद्भूतं यो नेच्छति बलिं प्रिये ॥

अमूर्त्ता ये च कालांशा माससंवत्सरर्त्तवः ।
पक्षायनाहोरजनीतिथिप्रहरसंक्रमाः ॥
एतेऽपि वलिमिच्छन्ति किं पुनर्देवयोनयः ।
वनस्पत्योषधिलतातरुगुल्मनगादयः ॥
तथावगा जङ्गमाश्चापि वल्याकाङ्क्षां प्रकुर्वते ।
यस्य यस्य हि देवस्य यो यो वलिरुदीरितः ॥
एतत्प्रसङ्गेन शिवे स स कश्चन कथ्यते ।
स्वयम्भुवो बलिः सिंहो विष्णोर्वार्ध्रीणसः स्मृतः ॥
अश्व इन्द्रस्य कथितो गण्डकः परमेष्ठिनः ।

विष्ण्वादीनुद्दिश्य वार्ध्रीणसादेरुत्सर्गमात्रं न तु हिंसेति विधान-मुक्तावलीकृतः । वार्ध्रीणसलक्षणं त्वग्रे वक्ष्यते ।

तथा ।

शूकरो भैरवस्यापि प्रमथानां च जम्बुकः ।
प्रियो द्वीपी वेधसश्च चित्रको बलिरिष्यते ॥
गणाध्यक्षस्य भल्लूको यक्षाणां लोहितो मृगः ।
स्कन्दस्य गोधा विश्वेषां देवानां समरोऽपि च ॥
विनायकानां च बलिः कृष्णसार उदीरितः ।
वेतालानां च महिषो गुह्यकानां च सम्बरः ॥
शच्याः शल्यो रोहिषस्तु तुषितानां प्रकीर्त्तितः ।
कृकलाशो दानवानां दैत्यानां श्येन उच्यते ॥
हिरण्यगर्भस्य बलिरष्टापद उदीर्यते ।
ईशानस्य पदस्वर्चा रुरु रुद्रस्य कीर्त्यते ।

बलिर्ममापि गोकर्णः साध्यानां गवयस्तथा ।
धूमरो भासुराणां च वसूनामृक्ष इष्यते ॥
बृहस्पतेस्तु गवयो हस्ती चैव प्रजापतेः ।
कुरङ्गो गणसाध्यानां तदण उष्ट्रो निगद्यते ॥
श्वाह्वीयविश्वदेवानां वृषभः परिकीर्त्तितः ।
अग्नेस्तु कुटरुः पक्षी चक्रवाकः प्रचेतसः ॥
पारुष्णो गार्हपत्यस्य दक्षिणाग्नेस्तु चीनकः ।
चमरुराहवनीयस्य शशोऽर्यम्ण उदीरितः ॥
वायोर्बलाका सोमस्य हंसश्चन्द्रस्य वै लवः ।
वरुणस्य तथा नक्रो मित्रस्य च कुलीमकः ॥
चाषोऽग्निसोमयोर्ज्ञेय इन्द्राग्न्योः क्रौञ्च एव च ।
मित्र मित्रस्य मद्गुः स्यात् कुलीकस्त्वष्टुरेव हि ॥
आदित्यानां तथा न्यङ्कुः कृष्णोऽपि हि यमस्य च ।
स्यात् प्रजापत्यवाद्वोश्च गोमृगौ बलिरीश्वरि ॥
नासत्ययोर्मयूरोऽपि पूष्णो जम्बूक उच्यते ।
गर्दभो निर्ऋतेर्मित्रावरुणस्य कपोतकः ॥
गोधादि देवपत्नीनां मालिकः सवितुस्तथा ।
कुलीको देवयोनीनां राजझोऽप्सरसामपि ॥
अन्तरिक्षस्य योक्त्रस्तु भूमेराखुर्दिवः कशा ।
दिशां बलिस्तु नकुलो विदिशां बभ्रुरेव च ॥
अपां मत्स्यस्तेजमस्तु होमीयारुयो भुजङ्गमः ।
बलः सामान्यकालस्य तथा कालस्य चिल्लिका ॥

सुपर्णश्चापि दात्यूहो वलिर्वत्सरमासयोः ।
कपिञ्जलो वसन्ततोर्ग्रीष्मस्य कलविङ्ककः ॥
वर्षाणां तित्तिरिर्ज्ञेयः शरदो वर्तिका तथा ।
क्रकरश्चापि हैमन्तः शैशिरो वैककर्यपि ॥
पक्षस्य खञ्जरीटः स्यादयनस्य तु सारसः ।
पारावतो दिनस्यापि रात्रेः सीरायुरुच्यते ॥
प्रोक्ता जलौका सन्ध्याया यज्ञराजस्तिथेरपि ।
यामस्य सुखिलोकस्तु संक्रान्तेरव्यपायकः ॥
किरीकको ग्रहाणां च नक्षत्राणां शरव्यकः ।
राशीनामपि सङ्कल्यो लग्नानामपि चुञ्चुटः ॥
शिशुमारः समुद्रस्य नदीनां च तिमिङ्गिलः ।
आवर्त्तानां च मकरो विचीनां शङ्कुलोऽपि च ॥
उष्ट्रः पातालदेवस्य शङ्कुर्वै ताण्डवस्य च ।
पर्जन्यानां च मण्डूको वृष्टेरपि महीलताः ॥
विद्युतामपि सरबूको भारद्वाजो शनेरपि ।
सिनीवालीकुहूराकानुमतीनां क्रमेण हि ॥
शरादिकङ्कहारीतजीवञ्जीवाः प्रकीर्तिताः ।
वलिः कलञ्जः प्रेतानां पिशाचानां वकोऽपि च ॥
भूतानां कुररश्चापि कुक्कुटो ब्रह्मरक्षसाम् ।
गन्धर्वाणां कोकिलोऽपि घोणकानां च वायसः ॥
वर्त्तीकः क्षेत्रपालानां वटुकानां च कुक्कुटः ।
यावत्यो जातिहारिण्यस्तासां भारण्ड उच्यते ॥

छुच्छुन्दरीह्यश्मनः स्याज्जलस्य शरभो वलिः ।
चिल्लो वलिर्डाकिनीनां किन्नराणां च तक्षकः ॥
भूलिङ्गो योगिनीनां स्यान्निधीनां टिट्टिभो वलिः ।
इन्द्रियाणामथो वच्मि चक्षुषोर्दंशको वलिः ॥
श्रोत्रयोर्भ्रमरश्चापि घ्राणस्य सरघास्तथा ।
रसनाया वलिश्चिक्का मक्षिका च त्वचो वलिः ॥
पतङ्गो मनसश्चापि प्लुषिर्वाचो वलिर्मतः ।
झिल्लीकीटो वलिः पाण्योः खद्योतः पदयोरपि ।
पायोर्यूका समुद्दिष्टा उपस्थस्य सिनीपतिः ।
वनस्पतीनां मधुको लतानां तैलपायिका ॥
मत्कुणा ओषधीनां स्युस्तरूणां च पिपीलिका ।
गुल्मानां गन्धकीटोऽपि शैलानां वुद्गतास्तथा ॥
शवो वलिः पूतनाया राक्षसीनामहिर्वलिः ।
जातमात्रशिशुः षष्ठ्याः शङ्खो बालग्रहस्य च ॥
चकोरी गरुडस्यापि मातॄणां तैलपायिका ।
विद्याधराणां च कोलो यक्षाणां शुक एव च ॥
गृध्रोऽरुणस्य च वलिर्नरकस्य करेटुकः ।
राज्ञो वलिर्मर्कटोऽपि कान्तारस्य प्लवः खगः ॥
सर्वेषामेव देवानां देवीनां च विशेषतः ।
वलित्वेन विनिर्दिष्टा महिषच्छागलादयः ॥
जलजाः स्थलजाश्चापि ग्रामजारण्यजास्तथा ।
पशवः पक्षिणः कीटास्तिर्यग्योनय एव च ॥

इमे विधात्रा विहिता वलित्वेन दिवौकसाम् ।
नान्यैर्नैवेद्यसम्भारैस्तथा तुष्यन्ति देवताः ॥
यथा पशूनां बलिभिर्विहङ्गानां तथैव च ।
अत एव हि देवेशि मीमांसावेदयोरपि ॥
देवानांप्रियशब्दस्तु पशुपर्याय उच्यते ।
एवं विज्ञाय सिद्धान्तं देव्याः सन्तोषहेतवे ॥
पशून् दद्याद्बलित्वेन मेध्यानपि विहङ्गमान् ।
क्रिमिकीटादयः सर्वे ये तिर्यञ्चः प्रकीर्त्तिताः ॥
न ते देवीबलित्वेन विधात्रा विहिताः प्रिये ।
आलभेत वृषं श्वेतं यज्ञे गोमेधनामनि ॥
नरमेधे नरं चापि गजक्रान्ते गजं तथा ।
अश्वमेधे तथैवाश्वं शङ्खचूडे च हस्तिनम् ॥
ब्रवीति यत्र वेदोऽपि तत्र कैव विचारणा ।
तस्मान्नैमित्तिकार्चायां वलिरावश्यकः प्रिये ॥
विशेषेण प्रदातव्यो देवीसन्तोषहेतवे ।
वलिं विना नैव देवी पूजामङ्गीकरोति हि ॥
तत्राप्युभौ प्रशस्येते महिषश्छाग एव च ।
अन्यदेवोचितवलिविचारैः किं प्रयोजनम् ॥
येन सन्तुष्यते काली तं विचारं ब्रुवेऽधुना ।
याः काश्चिद्गुह्यकाल्यास्तु विहिताः पशुजातयः ॥
आरण्या अथवा ग्राम्या जलजानां च जातयः ।
खगानां जातयश्चापि ता एवादौ ब्रवीमि ते ॥

मत्स्या मृगा वराहाश्च कच्छपा महिषास्तथा ।
गण्डका गोधिका ग्राहाः शार्दूला हरयोऽपि च ॥
नकुलाः शरभश्चापि गवयश्छागलास्तथा ।
मनुष्याः पक्षिणश्चापि तेषां कोशा अपि प्रिये ॥
भगवत्या बलित्वेन विधात्रा बलिकल्पिताः ।
एतेषां बलिदानेन सर्वकार्याणि साधयेत् ॥

बलिदानफलान्याह ।

बलिभिर्वर्धते ह्यायुर्बलिभिः शाम्यते रुजा ।
जयत्यरातीन् बलिभिः प्राप्यते बलिभिर्धनम् ।
सिद्धिमाप्नोति बलिभिर्बलिभिस्त्रिदिवं व्रजेत् ।
निष्कामाणां बलौ दत्ते प्राप्यो मोक्षोऽपि यज्ञवत् ॥

मत्स्यादीनां जातिभेदानाह ।

जातिभेदानथो वक्ष्ये समासादवधारय ।
अष्टादशभिदा मत्स्याश्चतुर्विंशतिधा मृगाः ॥
वराहाः पञ्चधा प्रोक्तास्त्रिभेदाः कच्छपा अपि ।
द्विभेदा महिषास्तद्वद्गण्डकाश्च चतुर्विधाः ॥
गोधिका च त्रिभेदा स्याद्द्विभेदो ग्राह एव च ।
त्रिविधौ व्याघ्रसिंहौ च नकुलो द्विविधोऽपि च ॥
शरभश्चैकजातिः स्यान्नास्य भेदो वरानने ।
गवयास्त्रिविधः प्रोक्तश्छागः पञ्चविधो मतः ॥
चतुर्विधा मनुष्याश्च षट्त्रिंशज्जातयः खगाः ।
क्रमेण नामान्येतेषां व्याहरामि तव प्रिये ।

शङ्कुलो रोहितः शालः पाठीनो राघवोऽपि च ।
प्रोष्ठी नालशिशुद्वयङ्गमेरेटाङ्गुलि चाम्बटाः ॥
तिमिमाकूटराजीवगडकाः शस्तजातयः ।
गोकर्णकृष्णसारैणरुरुन्यङ्कुचमूरवः ॥
प्रियवातप्रमीचीनसमूहसृमरक्रषाः ।
रङ्कुशम्बरकन्दल्यः सुखरो रोहिषो वटः ॥
कदल्येणविशालाचपदङ्गोल्लाटरोहिताः ।
वराहास्तब्धकर्कोडकुशाचीणजलस्वनाः ॥
कूर्मश्चित्री चित्रकटो वामनश्चेति वै त्रिधा ।
अर्करः चीरिलश्चापि महिषो द्विविधो मतः ॥
कौञ्जरो वारिलश्चार्षी वैशः स्वङ्गाश्चतुर्विधाः ।
हिरण्या किञ्जिका मीना गोधिका त्रिविधा मता ॥
दीर्घग्रीवश्चर्मपूरो ग्राहो द्विविध एव च ।
तरक्षुस्तरुगश्चित्रो व्याघ्रस्त्रिविध उच्यते ॥
शरलः कुकयुर्मेदी सिंहोऽपि त्रिविधो मतः ।
स्थूलः कलिङ्गश्च तथा नकुलोऽपि द्विधेरितः ॥
एकजातिं विना नैव शरभोऽन्यः प्रजायते ।
लाटिको विट्चरः सास्नी गवयोऽपि त्रिधोच्यते ॥
त्रिपिवः पालितः चौरी वर्करो मारिषस्तथा ।
पञ्चभेदो भवेच्छागोऽ विरपि त्रिविधो मतः ॥
उर्मिकः पारिशो भेटो मनुष्यानपि मे शृणु ।
न मनुष्यत्वसामान्ये चातुर्विध्यं हि वर्त्तते ॥

प्रकारभेदतस्तस्या भिन्नता परिकल्पते ।
चण्डिकानुगृहीतस्य वितृष्णस्य भवाम्बुधौ ॥
तत्तल्लोकावाप्तिफलश्रवणोत्कण्ठितस्य च ।
स्वतः प्रवृत्तिर्देव्यास्तव बलिरूपो भवाम्यहम् ॥
[illegible] च स्वयं ब्रूते [illegible] बलित्वेन [illegible] ।
[illegible] सर्वेषां नृपस्य च विशेषतः ॥
स एव वन्दितो देवि द्वितीय[illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible] कीर्तितः ।
[illegible] देवि द्वितीयः स निगद्यते ॥
[illegible] ।
स तृतीयो विनिर्दिष्ट[illegible] ॥
[illegible] वा गृहे ।
[illegible] ॥
न हि [illegible] ।
[illegible] ये देव्यै बलित्वेन [illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥

तित्तिर्युरुकक्रौञ्चाश्च नवचाषशिखण्डिनः ।
योक्त्रदात्यूहसाकल्यपैङ्गराजन्यवायकाः ॥
जिहीकाः सुखिलोकाश्च मद्गुहारीतवर्त्तकाः ।
जीवञ्जीवाश्च हारीता कोयष्टाशमटटिट्टिभाः ॥
वककोकिलगृध्राश्च करेटुश्येनखञ्जनाः ।
चिरीकाश्चैव जहिकाः सीचापुञ्जन्तमेकलाः ॥
कशाः सुपर्णा भारुण्डा हामायाश्चापि पार्वति ।
इति ते कथिताः सर्वे षष्टिभेदा विहायसाम् ॥
देव्यै योग्यबलित्वेन नान्य उक्ता विहङ्गमाः ।
एतेषां जातिभेदास्तु वर्त्तन्ते डामरादिषु ॥
बहुत्वात् ते न कथ्यन्ते ग्रन्थगौरवभीतितः ।
कपोतभ्रामका भङ्कभनित्थतुरुकादयः ॥
पारावतास्तु दशधा हंसाः पञ्चविधास्तथा ।
राजहंसा मल्लिकाख्या धार्त्तराष्ट्राः परिस्फुटाः ॥]
माहेया एवमन्येऽपि ज्ञेया विहगजातयः ।

तथा॥

अधुना सम्प्रवक्ष्यामि बलिना येन येन हि ।
यं यं कालमभिव्याप्य तुष्टा भवति कालिका ॥
[1]अष्टादशविधैर्मत्स्यैः कच्छपैरपि चण्डिका ।
तृप्यते मासमात्रं हि बलित्वेन नियोजितैः ॥

---

१. मत्स्यादिभेदाः पशुभेदाश्च पूर्वमुक्ता संप्रति तेषामप्रचारात् तन्नामानि (शब्दकल्पद्रुमवाचस्पत्याभिधानादिष्वपि) सर्वाणि नोपलभ्यन्तेऽतः पुस्तकस्थान्येव रक्षितानि ।

ताम्रचूडस्य वह्निना हंससारसयोरपि ।
तृप्त्वा भवति मासौ द्वौ त्रीन् मासान् द्वीपिनक्रयोः ।
कलविङ्कैरुलूकैः स्यात् तृप्ता मासचतुष्टयम् ॥
पञ्च मासान् भवेत् तृप्ता शुकैः पारावतैरपि ।
द र्वाघ टैश्चकोरैश्च षण्मासांस्तृप्तिमाप्नुयात् ।
तृप्यते सप्त मासान् सा जिहीकैश्च कुलीरकैः ॥
चतुर्विंशतिभेदैश्च कुरङ्गैर्गवयैरपि ।
मासानष्टौ भवेत् तृप्ता नव मासान् पिकैरपि ॥
हारीतबलिना देवी दश मासाँश्च तृप्यते ।
तथा दात्यूहदानेन गजराजैर्वरानने ॥
मासानेकादश शिवा तृप्तिमायाति सिद्धिदा ।
गोधिकाबलिदानेन तृप्ताब्दं व्याप्य जायते ॥
अविना नकुलेनापि त्र्यब्दं तृप्ता भवेदपि ।
आजेन बलिना वापि तुष्टा स्यात् पञ्चवत्सरम् ॥
जीवञ्जीवेन पाङ्क्तेन तुष्यतेऽष्टौ च हायनान् ।
पार्वतैणेन वलिना वराहवलिनापि च ॥
द्वादशाब्दमभिव्याप्य तुष्टा भवति कालिका ।
हामायनामा यः पक्षी सिंहाकृतिधरोऽरुणः ॥
तद्दानात् तुष्यते देवी पञ्चविंशतिवत्सरम् ।
त्रिविधैरपि शार्दूलैर्महिषैर्द्विविधैरपि ॥
चतुर्विधैस्तथा खड्गैर्बलित्वेन समर्पितैः ।
शतसंवत्सरं यावच्चण्डिका प्रीतिमश्नुते ॥

एको वार्ध्रीणसोऽजश्च विशेषः परिकीर्त्यते ।
अपरः पक्षीजातीयो हिमवच्चरणास्थितः ॥
वृद्धःश्मश्रुधरः श्वेतः पादस्फेटीन्द्रियोज्झितः ।
त्रिपिबो रक्तरसनो निश्शृङ्गः स्वरभङ्ग्यजः ॥
पीतचञ्चू रक्तशिराः सितपक्षोऽसिताङ्घ्रिकः ।
नीलग्रीवः पाटलाभगलो वार्ध्रीणसः खगः

(कालिकापुराणेऽपि)

त्रिपिबं त्विन्द्रियक्षीणं श्वेतं वृद्धमजं परम् ।
वार्ध्रीणसं विजानीयाद्धव्यकव्येषु संस्कृतम् ॥
नीलग्रीवो रक्तशिराः कृष्णपादः सितच्छदः ।
वार्ध्रीणसः स पक्षी स्यान्मम विष्णोरपि प्रियः ॥

(महाकालसंहितायाम्)

अजवार्ध्रीणसैस्तुष्टा भवेत् त्रिशंतिवत्सरम् ।
निरङ्कसामान्यशशैर्बलित्वेन निरूपितैः ॥
जायते गुह्यकाली सा तुष्टा पञ्चशतं समाः ।
शरभैरथ सिंहैश्च शोणितैश्च स्वदेहजैः ॥
दत्ते सन्तुष्यते काली सहस्रं परिवत्सरान् ।
वार्ध्रीणसविहङ्गेन दत्तेन विधिना प्रिये ॥
अब्दं द्वादशसाहस्रं तुष्यते जगदम्बिका ।
चौराततायिरूपेण नारेण बलिना तथा ॥
त्रीणि लक्षाणि वर्षाणां प्रीतये गुह्यकालिका ।
एते ते कथिता देवि बलयस्तृप्तिहेतवः ॥

अथ निषिद्धबलयस्तत्रैव ।

अदेयानधुना वक्ष्ये पशूनपि विहङ्गमान् ।
भल्लूकान् मर्कटान् फेरून् सर्पानोतूञ्शुनस्तथा ॥
क्रमेलकांश्च बालेयान् शल्यान् विट्चरशूकरान् ।
जलजेष्वपि मण्डूकान् रासभान् शिशुमारकान् ॥
कुलीरान् दीर्घपृष्ठादीन् मीनानपि च भूरिशः ।
खगेषु वायसाँश्चिल्लान् दुर्विदान् कुलिकानपि ॥
एवमन्येऽपि विज्ञेया नानाशास्त्रागमादिषु ।

तथा ।

काँश्चिन्निषिद्धान् वक्ष्यामि विहितेषु बलिष्वपि ।
ग्राम्याणामथ वन्यानां पशूनां पक्षिणां तथा ॥
स्त्रियं नैव प्रयुञ्जीत बलिकर्मणि साधकः ।
ज्ञानपूर्वं बलिं दत्वा नरकं प्रतिपद्यते ॥
अज्ञानेन वितीर्यापि किञ्चित्पापं समश्नुते ।
अत्रिमाससमुत्पन्नं पशुं न विनिवेदयेत् ॥
न्यूनं तदर्धान्न खगं जातु देव्यै समर्पयेत् ।
भग्नशृङ्गं भग्नदन्तं छिन्नलाङ्गुलमेव च ॥
काणं व्यङ्गं रोगिणं च शृङ्गाहतनरं तथा ।
दुष्टं गलितरोमाणं क्षीरपं च गलाद्विशम् ॥
पशुं न दद्यादीदृक्षं तथा चैव विहायसम् ।
छिन्नत्रोटिं छिन्नपक्षं रुग्णमाहारवर्जितम् ॥

अनुड्डीनं तथाकाशे मातुरङ्के परिस्थितम् ।
विहितावपि विज्ञातौ न दद्यात् पशुपक्षिणौ ॥

तन्त्रान्तरे ।

कृष्णवर्णो बलिर्यस्तु श्वेतपुच्छो यदा भवेत् ।
छागलं तादृशं विद्वान् दूरतः परिवर्जयेत् ॥
एवं सितं कृष्णपुच्छं वर्जयेत् मतिमान् सदा ।

(महाकालसंहितायाम्)

यस्य यस्य निषिद्धो यः स इदानीं निरूप्यते ।
नरं केशरिणं व्याघ्रं चाषं खञ्जनमेव च ॥
स्वकीयरुधिरं मद्यं न दद्याद्ब्राह्मणः क्वचित् ।
तौ द्वौ खगौ तथा सिंहं द्विपिनं मानुषं तथा ॥
दत्वा रोगी च हीनायुर्भूत्वा नरकमश्नुते ।
आत्महत्यामवाप्नोति दत्वा स्वरुधिरं द्विजः ॥
दत्वा देव्यै द्विजो मद्यं ब्राह्मणाद्विच्युतो भवेत् ।
चाण्डालत्वमवाप्नोति सर्वकर्मविवर्जितः ॥
न कृष्णसारं वितरेद् वर्हिणं च नराधिपः ।
कृष्णसारं ददद्देव्यै द्वितीयो वर्ण ईश्वरि ॥
ब्रह्मघ्नत्वमवाप्नोति सर्वकर्मविवर्जितः ।
न वैश्याः शूकरं दद्युर्न वर्त्तककुलीयकौ ॥
ददतां तत्क्षणादेव महापातकता भवेत् ।
वर्णोऽपरो नो वितरेद् गोधिकाशुकखड्गिनः ॥

मूषं मार्जारकं चाषं शूद्रो दत्वा पतत्यधः ।
मोहाद्धठाद्वा ददतां सद्यो ब्रह्मघ्नता भवेत् ॥
वानप्रस्थो ब्रह्मचारी गृहस्थो वा दयापरः ।
सात्विको ब्रह्मनिष्ठश्च यश्च हिंसाविवर्जितः ॥
ते न दद्युः पशुबलिमनुकल्पं चरन्त्यपि ।

अनुकल्पेऽपि मुख्याधिकारिण एवाधिकार इति प्रागुक्तम् ।

अनुकल्पविधिस्तु तत्रैवोक्तो यथा ।

सात्विको जीवहत्यां हि कदाचिदपि नो चरेत् ।
इक्षुदण्डं च कुष्माण्डं तथा वन्यफलादिकम् ॥
क्षीरपिण्डैः शालिचूर्णैः पशुं कृत्वा चरेद्बलिम् ।
तत्तत्फलविशेषेण तत्तत्पशुमुपानयेत् ॥

तथा ।

महिषत्वेन कुष्माण्डं छागत्वेनैव कर्कटीम् ।
वृन्ताकं कुक्कुटत्वेन मेषत्वेन च तुम्बिकाम् ॥
रम्भापुष्पं बीजपुरं पिण्डं जीवं कलौ भवेत् ।
मानुषत्वेन पनसं मत्स्यत्वेनेक्षुदण्डकम् ॥
शूरणं शम्बरत्वेन तथा कोशातकं मृगे ।
पायसं तु गजत्वेन मार्जारत्वे कुलित्थकम् ॥
पटोलं शूकरत्वेन शर्करावालुकं तथा ।
खड्गत्वेन महेशानि मत्स्यत्वे कदलीफलम् ॥
मूषत्वे मूलकं चैव सारङ्गत्वे कलिङ्गकम् ।
करित्वे नारिकेलं च कल्पयेत् परमेश्वरि ॥

भागाः सर्वबलित्वेन सर्वेषां कुशरान्नतः ।

तथा ।

तत्तत्पशुप्रदातॄणां फलावाप्त्यै वरानने ।
घृतगोधूमैत्तवाद्यैः फाणितैरन्नजैस्तथा ॥
कृत्वा तं तं पशुं दद्युस्तत्तत्फलमवाप्नुयुः— इति ।

अथ प्रशस्तपशुलक्षणं (रत्नावल्याम्)

ऊर्ध्वश्रृङ्गो लम्बकर्ण एकवर्णोऽतिपीवरः ।
नीरोगः पुष्टकायश्च सदर्पश्च बलोर्जितः ॥
नाधिकाङ्गो न हीनाङ्ग एकद्वित्र्यादिहायनः ।
प्रशस्तपशुरीदृक्षो देवीप्रीतिकरः शुभः ॥

तन्त्रान्तरे ।

कृष्णवर्णश्छागलस्तु पृष्ठवंशे सितो यदि ।
प्रशस्तं तं विजानीयाद्विपरीतं विवर्जयेत् ॥

विपरीतमिति श्वेतवर्णम् । पृष्ठावच्छेदेन नीलमित्यर्थः ।

(त्रैपुरपद्धत्याम्)

बन्यन्ते छागलवलिं तथा मेषं सुरेश्वरि ।
प्रदद्यात् सर्वकालेषु सर्वकामार्थसिद्धये ॥
नित्ये नैमित्तिके काम्ये माहिषं वलिमाहरेत् ।
जयाय सर्वकामाय देवीलोकाप्तिसिद्धये ॥

(महाकालसंहितायाम्)

पशूनां यत्र बाहुल्यं भवेद्वित्तानुसारतः ।
तत्रैकं प्रथमं देवि सर्वलक्षणलक्षितम् ॥

ऊर्जस्विनं सुन्दरं च बलिनं पशुमुत्सृजेत् ।

तथा ।

पशूनामिह सर्वेषां प्रोक्षणं चैवमेव हि ।
कश्चिद्विशेष उत्सर्गे फलं दैवाद्युदीरणे ॥

(त्रैपुरपद्धत्याम्)

सर्वलक्षणसंयुक्तं पशुं संस्नाप्य मन्त्रतः ।
देव्यग्रे स्थापयित्वार्घोदकैः सम्प्रोक्षयेत् ततः ॥
अस्त्रमन्त्रेण संरक्ष्य कवचेनावगुण्ठ्य च ।
मूलमन्त्रं समुच्चार्य धेनुमुद्रामृतीकृतम् ॥
गन्धपुष्पाक्षतैः सम्यक् परिपूज्योपचारकैः ।
कर्णे तस्य पठेन्मन्त्रं पशुपाशविमोचनम् ॥
ओं पशुपाशाय विद्महे विप्रकर्णाय धीमहि
तन्नो जीवः प्रचोदयात् ।
गायत्रीयं समाख्याता पशुपाशविमोचिनी ।
इमां पठेद् दक्षकर्णे तस्य मुक्तिप्रसिद्धये ॥

संप्रोक्षयेदिति प्रोक्षणं मूलमन्त्रेणैव ।

अर्घपात्रोदकैः शुद्धैर्मूलेन प्रोक्षयेत् त्रिशः ।

इति महाकालोक्तेः ।

गायत्र्यन्तरमुक्तं तत्रैव ।

योगिनीबीजतो ङेन्तं बलिरूपं तु विद्महे ।
देवीप्रियं पूर्ववच्च धीमहीति ततःपरम् ॥
तन्नः पशुरिति प्रोच्य वदेच्चाथ प्रचोदयात्— इति ।

योगिनीबीजं ह्रीमिति (त्रैपुरपद्धत्याम्)

ततः खड्गं यजेन्मन्त्री मन्त्रेणानेन दत्ततः ।
तारं च भुवनेशानीं कालीयुग्मं समालिखेत् ॥
वज्रेश्वरीपदं पश्चाल्लोहदंष्ट्रां ततः परम् ।
ङेन्तां हृद्वसुयुग्मैकसङ्ख्यवर्णो मनुर्मतः ॥
अनेन गन्धपुष्पाद्यैः खड्गमभ्यर्चयेद्बुधः ।
ततस्तस्य मुष्टिदेशे मध्ये चाग्रे यथाक्रमम् ॥
गन्धपुष्पाक्षतैर्मन्त्री मिथुनत्रितयं यजेत् ।
वागीशीसहितौ ब्रह्मा लक्ष्मीनारायणौ तथा ॥
उमामहेश्वरौ चेति संप्रोक्तं मिथुनत्रयम् ।
ततश्चानेन मन्त्रेण तं खड्गमभिमन्त्रयेत् ॥
खड्गायासुरनाशाय शक्तिकार्याय तत्पर ।
पशुश्छेद्यस्त्वया शीघ्रं खड्गनाथ नमोऽस्तु ते ॥
ततस्तु ताम्रपात्रस्थकुशाक्षतजलादिकम् ।
गृहीत्वा मूलमुच्चार्य संकल्प्य पशुमुत्सृजेत् ॥
गृहीत्वाक्षततोयादि पशोः शिरसि संत्यजेत् ।
ततस्तेनैव खड्गेन मूलमन्त्रेण साधकः ॥
पशुच्छेदं प्रकुर्वीत स्वयं देवीमनुस्मरन् ।

(मेरुतन्त्रसिद्धान्तसारयोः)

यदा संचालयेद्गात्रं गृहीतस्तु यथेच्छया ।
यावन्न चालयेद्गात्रं पशुस्तावन्न हन्यते ॥

उत्तराभिमुखो भूत्वा बलिं पूर्वमुखं तथा ।
निरीक्ष्य साधकः पश्चादिमं मन्त्रमुदीरयेत् ॥
पशोत्वं बलिरूपेण मम भाग्यादुपस्थितः ।
प्रणमामि ततः सर्वरूपिणं बलिरूपिणम् ॥
चण्डिकाप्रीतिदानेन दातुरापद्विनाशनम् ।
चामुण्डाबलिरूपाय बले तुभ्यं नमो नमः ॥
यज्ञार्थे पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयम्भुवा ।
अतस्त्वां घातयाम्यद्य तस्माद्यज्ञे वधो भव ॥
इमं देहं परित्यज्य भूत्वा देववपुर्धरः ।
मोदस्व प्रमथैः सार्धं यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥
ऐं ह्रीं श्रीमिति मन्त्रेण तं बलिं मत्स्वरूपिणम् ।
चिन्तयित्वा न्यसेत् पुष्पं कुम्भकेनास्य मस्तके ॥

(महाकालसंहितायाम्)

ध्यायेत् कुसुममादाय खड्गमादौ वरानने ।
कृष्णं पिनाकपाणिं च कालरात्रिस्वरूपिणम् ॥
उग्रं रक्तास्य नयनं रक्तमाल्यानुलेपनम् ।
रक्ताम्बरधरं चैव पाशहस्तं कुटुम्बिनम् ॥
पिबमानं च रुधिरं भुञ्जानं क्रव्यसंहतिम् ।
क्षोभयन्तं जगत् सर्वं कम्पनादिप्रचारणैः ॥
वेष्टितं मृत्युकालाभ्यां वामदक्षिणभागतः ।

तन्त्रान्तरे ।

ततः खड्गं यजेन्मन्त्री पाद्याद्यैरुपचारकैः ।
गन्धपुष्पाक्षताद्यैश्च मन्त्रेणानेन मन्त्रवित् ॥

मन्त्रस्तु पूर्वोक्त एव ।

(महाकालसंहितायाम्) ।

ततो बद्धाञ्जलिर्मन्त्रं पठेत् खड्गं निरीक्ष्य वै ।

रसना त्वं चण्डिकायाः सुरलोकप्रसाधकः ॥

भुङ्क्ष्वैतस्य पशो रक्तं क्रव्यसंहतिमेव च ।

छिन्धीममिव[1] मे शत्रुं मङ्गलानि प्रयच्छ मे ॥

दैत्यदानवरक्तोऽसृङ्मेदोन्मत्त नमोस्तु ते ।

एतेन खड्गमामन्त्र्य तन्नामाष्टकमुच्चरन् ॥

गृह्णीयान्निशितं खड्गं येन सद्योभवेद्वधः ।

असिर्विशसनः खड्गस्तीक्ष्णधारो दुरासदः ॥

श्रीगर्भो विजयश्चैव धर्मपाल नमोऽस्तु ते ।

(मेरुतन्त्रे)

ओं हूं फडिति मन्त्रं च जपन् संछेदयेद्बलिम् ।

एकेनैव प्रहारेण छिन्नो दैवततुष्टये ॥

(महाकालसंहितायामपि)

चन्द्रहासेन खड्गेन छिन्द्यादेकप्रहारतः ।

उत्थाय हननं कुर्यान्नोपविश्य कदाचन ॥

(कालिकापुराणे)

चन्द्रहासेन कर्त्र्या वा छेदनं मुख्यमुच्यते ।

दात्रासिधेनुक्रकचशङ्कुलाभिस्तु मध्यमम् ॥

असिधेनुः स्वल्पखड्गः शङ्कुला चक्रकर्त्तरी ।

क्षुरक्षुरप्रभल्लैश्च मध्यमं परिकीर्त्तितम् ॥

---

१. छिन्धीश पिव इति २ पु. पा ।

एभ्योऽन्यैः शक्तिबाणाद्यैर्वलिश्छेद्यः कदापि न ।
नाति देवी वलिं तं तु दाता मृत्युमवाप्नुयात् ॥
हस्तेन छेदयेद्यस्तु प्रोक्षणं साधकः पशुम् ।
पक्षिणं वा ब्रह्महत्यां स प्राप्नोति दुरुत्सहाम् ॥
नामन्त्र्य खड्गं तु वलिं नियुञ्जीत विचक्षणः ।

तन्त्रान्तरे ।

सर्वेषामुत्तमः खड्गश्चन्द्रहासः सुखावहः ।
पञ्चाशदङ्गुलः कार्यः किं वा तालत्रयेण तु ॥
करवीरदलाकारः किं वा पद्मदलाकृतिः ।
अथ वा कुब्जखड्गेन दण्डखड्गेन भेदयेत् ॥

(वीरतन्त्रे तु रेतन एवात्र प्रकाशः)

कृकाटिकायां संलग्नां घर्षयेच्छुरिकां पशोः ।
मन्त्रमुच्चारयन् वीरश्चतुर्वर्गफलाप्तये ॥

(पुनरन्यप्रकारेण । अन्नदाकल्पे)

इत्थं निवेद्य च पशुं कृत्वा चोर्द्धमुखंततः ।
मूलं समुच्चरन् खड्गं घर्षयेच्छेदयेत पशुम् ॥
यथा धारोष्णरुधिरं पशुकण्ठविनिर्गतम् ।
धारारूपं महादेव्यै पतेद्देवीमुखे मुहुः ॥

इति महाकालसंहितायां छेदनरेतनयोमध्ये रेतनैव महाकालेनोक्तम् ।

(महाकालसंहितायाम्)

सहस्रायुतलक्षाणां वलीनां सम्भवे सति ।
द्वौ त्रीन् पञ्च तथाष्टौ वा दश वा द्वादशापि वा ॥

एभ्योऽधिकान् नैव कुर्याद्देवी[1] भावतया स्थितान् ।
प्राच्याशाभिमुखान् कृत्वा युगपन्मन्त्रमीरयेत् ॥
तन्त्रेणैव बलीन् सर्वान् प्रोक्षयेद्देशिकोत्तमः ।
छेदका अपि भूयांसः कर्त्तव्याः कमलानने ॥
हरिद्वीपजकोरअलुलायाकाशगामिनः ।
दद्यादेतान् वामभागे पानकानि च यानि च ॥

उरभ्रो मेषः ।

तथा ।

मत्स्यान् ग्राहान् शशान् खड्गान् कमठान् कोलगोधिकाः ।
यावतो मृगभेदांश्च दद्यात् संमुख एव हि ॥

(श्रीक्रमसंहितायाम्)

यत्नतस्तं वलिं दद्यान्न हन्यादात्मना पुनः ।
यदि हन्यात् प्रमादेन रौरवं नरकं व्रजेत् ॥

(महाकालोऽपि)

स्वहस्तेन पशुं हत्वा पशुयोनिमवाप्नुयात् ।

तन्त्रान्तरे तु ।

स्वयं वा भ्रातृपुत्रो वा भ्राता वा सुहृदेव वा ।
सपिण्डश्छेदयेद्वापि शुद्धान्तःकरणो यदि ॥
न रिपुं नाङ्गहीनं वा न काणं नापि कुब्जकम् ।
नयोजयेच्छत्रुपक्षं वलिच्छेदनकर्मणि ।— इत्युक्तम्

महिषवलिदाने विशेष उक्तो (महाकालसंहितायाम्)

---

१. देवीभाव — इति पाठान्तरम् ।

विशेषः कश्चिदधिको महिषे तं ब्रुवेऽधुना ।
तदङ्गे देवताः सर्वाः पूजयेत् कुसुमाक्षतैः ॥
प्रणवादिनमोऽन्तैश्च मध्ये ङेन्तैः पदैस्तथा ।
स्थानानि देवताश्चापि क्रमेण कथयामि ते ॥
ब्रह्मरन्ध्रे च नासायां कर्णयो रसने तथा ।
नेत्रयोर्वदने चैव ललाटे तदनन्तरम् ॥
दक्षगण्डे वामगण्डे ग्रीवायां केश एव च ।
दक्षभ्रुवि तथा वामभ्रुवि चैवं वरानने ॥
ओष्ठेऽधरे च स्कन्धे च हृदये पृष्ठ एव च ।
जठरे चरणे पुच्छे सर्वस्मिन् देह एव च ॥
ब्रह्मा मेदिन्यथाकाशः सर्वतो मुख एव च ।
ज्योतींषि विष्णुश्चन्द्रश्च शक्रो वह्निर्महेश्वरः ॥
नैऋतिर्मित्रावरुणौ तथा लक्ष्मीः सरस्वती ।
धनेश्वरः सर्पराज आदित्यः साध्य एव च ॥
गन्धर्वेन्द्रस्तथा सिद्धा चामुण्डा सर्वशेषगा ।
अनेनैव प्रकारेण नरस्यापि प्रपूजयेत् ॥
क्रमसिद्धं पूर्वगतमदोऽधिकमिहार्हणम् ।
अथोभयोः शेषगतान् मन्त्रानाकलय प्रिये ॥
यमस्य वाहनत्वेन ख्यातस्त्वमसि कासरः ।
वसतः शृङ्गयोरग्रे मृत्युकालौ सदा तव ॥
भवानेव परिद्वेष्टि जवनांस्तुरगानपि ।
तव रूपं समास्थाय रम्भासुरसुतः पुरा ॥

भगवत्या समं युद्धं कृतवान् दर्पमोहितः ।
देव्या त्वं निहतश्चासि तथा क्रान्तं शिरस्तव ॥
वहस्यतश्चण्डिकां त्वं शिरसा भङ्गुरेण वा ।
त्वत्तो नान्यो बलिः कश्चिद्देव्याः प्रीतिप्रदायकः ॥
अतो ददामि काल्यै त्वां भक्तियुक्तेन चेतसा ।
मयि कल्याणमाधाय गच्छ कासर सद्गतिम् ॥

नरबलौ विशेषमाह ।

मनुष्यबलिदाने तु विशेषः कश्चिदीरितः ।
पूर्वेद्युरकृताहारं संपरित्यक्तमैथुनम् ॥
स्नातं रक्ताम्बरधरं नरं मुण्डितमस्तकम् ।
रक्तचन्दनदिग्धाङ्गं कृत्तश्मश्रुनखं तथा ॥
अजाताश्रुकमुद्रिक्तं न दीनं नाप्यधोमुखम् ।
न बाडवं न चाण्डालं न क्लीवं पतितं न च ॥
चतुर्विधेभ्योऽपि शिवे स्वयमागतमुत्तमम् ।
प्रोक्षयेत् पशुसामान्यरूपेण प्रथमं ततः ॥
महिषोक्तप्रकारेण पश्चादेतान् मनून् जपेत् ।
सर्वेषु प्राणिषु श्रेष्ठस्त्वं मनुष्य इति स्थितः ॥
बलिश्रेष्ठ महाभाग देवगर्भश्रियावृतः ।
रक्ष मां सर्वभीतिभ्यः सिद्धिं देहि तथोत्तमाम् ॥
राज्यं देहि यशो देहि देहि चानुत्तमां गतिम् ।
आरोग्यं दीर्घमायुश्च प्रजावृद्धिं रणे जयम् ॥

कल्याणं विपुलान् भोगान् दारानपि हृदीप्सितान् ।
कात्यायन्यां दृढां भक्तिं लक्ष्मीमप्यधिकां स्थिराम् ॥
दत्त्वा राज्यं परित्यज्य शरीरं पाञ्चभौतिकम् ।
देवीलोकं व्रज क्षिप्रं सज्ञातिसुतबान्धवम् ॥
महादानैर्महायज्ञैस्तपोभिरतिदुष्करम् ।
यत् स्थानं नाप्यते लोकैस्तत् त्वं गच्छ नरर्षभ ॥
अङ्गीकृतो महाकाल्या मांसशोणितलिप्सया ।
देवीलोकं सुदुष्प्राप्यं प्राप्नुहि त्वं द्रुतं गतः ॥
तत्र गत्वा शिवं ध्याहि मामकीनं जगत्पते ।
देवीलोकगतिः काम्या मत्प्रसादात् तवेदृशः ॥
त्वत्प्रसादादहं शत्रून् जयेयं रणमूर्धनि ।
श्लोकानष्टाविमान् देवि पठेन्नरवलिक्षणे ॥

गण्डकेऽपि विशेष उक्तस्तत्रैव ।

खड्गमन्त्रं समाख्यास्ये गण्डको येन दीयते ।
द्विपदेहाकृते खड्ग शस्त्राभेद्यकलेवर ॥
तृप्ता भवेयुः पितरस्त्वन्मांसेन सुरा अपि ।
न च त्वत्तोऽधिकः कश्चित् पवित्रः पृथिवीतले ॥
त्वत्कोटिजपात्राणि शस्तानि श्राद्धकर्मणि ।
मया देव्या वलित्वेन त्वमद्य विनिवेदितः ॥
मम विघ्नान् समुत्सार्य सद्यो देवीगणो भव— इति ।

(यामले)

एवं हत्वा पशून् सद्यस्तदीयरुधिरं तथा ।

स्वर्णादिरचिते पात्रे गृह्णीयादुष्णफेनिलम् ॥

(कालिकापुराणे)

ओं ह्रीं ऐं ह्रीं श्रीं कौशिकी रुधिरेणाप्यायताम्— इति ।

पात्रे नियोजयेद्रक्तं शिरस्येव प्रदीपकम् ॥

(महाकालसंहितायाम्)

अथ पात्राणि वक्ष्येऽहं स्थाप्यते यत्र शोणितम् ।

हैमे वाराजते ताम्रे ग्राह्यं रक्तं महीभृता ॥

सामन्तैर्माण्डलिकैश्चैव ताम्रे वा कांस्यरैत्ययोः ।

दरिद्रगृहिभिश्चापि मार्तिके वाथ दारवे ॥

अथ वा पत्रपुटके नैव लोहे कदाचन ।

न रङ्गे सीसके चापि नारिकेलफलत्वचि ॥

कौलानां सर्वपात्रेभ्यः कपालं श्रेष्ठमिष्यते ।

एषां पशूनां पललैर्यावती तृप्तिरीरिता ॥

भगवत्याः प्रिये तृप्ती रुधिरैरपि तावती ।

नित्ये नैमित्तिके वापि कात्यायन्याः प्रपूजने ॥

विना बलिं नैव दद्यादामे पललशोणिते ।

पशोर्वा पक्षिणो वापि नरस्यापि विशेषतः ॥

अथ मस्तकपतनफलं तत्रैव ।

एवं दत्वा बलिं देव्यै बलिदानविधिर्यथा ।

शुभाशुभं विजानीयाद्राज्यस्य च नृपस्य च ॥

यदि वायव्यदिग्भागे नैर्ऋत्ये दक्षिणेऽपिवा ।

मस्तके पतिते चैव हानिरत्र विनिर्दिशेत् ॥

शेषेषु दिक्षु सर्वासु विदिक्षु च फलं शृणु ।
पूर्वे चोत्तरदिग्भागे पतेत यदि मस्तकम् ॥
सर्वसम्पत्करं विद्याद्राजा राज्यं विनिर्दिशेत् ।
भ्रमित्वा दक्षिणे कर्णे यदा पतति वै शिरः ॥
तदा सिद्धिश्च मासान्ते वामकर्णे विपद्भवेत् ।
राज्ञामग्रे भवेद्धानिर्गृहस्थानां भवेच्छुभम् ॥
ऐशान्यां मध्ययोश्चैव पतते यदि मस्तकम् ।
छिन्नं शिरो निपतितं सहास्यं यदि दृश्यते ॥
विभूतिं तस्य जानीयाद्राजा राज्यं विनिर्दिशेत् ।
तदा स्वल्पेन कालेन सर्वसिद्धिर्भवेद्ध्रुवम् ॥
एकवारे भवेत् सिद्धिर्द्विवारे हानिरुच्यते ।
गृहस्थानां विजानीयाद्राज्ञां तु विपरीतकम् ॥
यद्यश्रु दृश्यते नेत्रे तदा हानिं विनिर्दिशेत् ।

(त्रपुरपद्धत्याम्)

दक्षिणे पतिते सिद्धिर्वामभागे च निन्दितम् ।
सव्ये तु पतिते छेदे देवीमन्त्रं स्मरेद् बुधः ॥
ततः कुण्डादिके हुत्वाऽऽहुतिभिर्दशपञ्चभिः ।
शमयेद्धूङ्कृतेर्दोषं वलिलक्षणलक्षितम् ॥

(महाकालसंहितायाम्)

दद्याद्राक्षसदिग्भागे मन्त्री वलिशिरः स्वयम् ।
तद्दक्षिणे रक्तपात्रं विपरीतं न संददेत् ॥

देवस्य संमुखं कृत्वा छिन्नं भागं प्रकल्पयेत् ।
तदेव शस्तं जानीयान्मध्यमं तदुदीरितम् ॥
वलीनामिति संज्ञानं शिरश्च पुरतो ददेत् ।

तथा ।

न भूमौ स्थापयेच्छीर्षं न चैव विपरीतकम् ।
शिरः सलोहितं दद्यात् पुर एव न चान्यतः ॥
रुधिरादानकाले तु पात्रे स्वविभवाहृते ।
सैन्धवं स्थापयेत् किञ्चित् फलानामेकमेव हि ॥
तद्रक्तं हविरेव स्यात् पुरोडाशं च तच्छिरः ।
नासाग्रीवाण्डपुच्छपललानि निकृत्य हि ॥
पशूनां वदने क्षिप्त्वा ततः संस्थापयेत् पुरः ।
तथा पत्त्रिपक्षं च वीनां त्रोटौ विनिक्षिपेत् ॥
पशुवच्चरणस्यापि शीर्षे कमललोचने ।
वलीनां मस्तके दद्यात् प्रदीपं धूपवर्त्तिकाम् ॥
दहनाल्लोमकेशानां यो गन्ध उपतिष्ठते ।
घ्राति तं चण्डिका देवी सन्तुष्टा तु प्रजायते ॥
तस्मिन्नेव ह्यवसरे आधिक्यं धूपदीपयोः ।
यथा विभवतो देवि कर्त्तव्यं भक्तितत्परः ॥
वल्याधिक्ये च शीर्षाणां विधेयाः पङ्क्तयस्तथा ।
सधूपदीपाः कुसुमाक्षतपुञ्जान्वितास्तथा ॥

तथा ।

शिरश्च संमुखे स्थाप्यं सदीपं पात्रवर्जितम् ।
स चापि हविरक्तः स्यादथवा तिलजोक्षितः ॥
सार्षपं न प्रदातव्यं न चान्यफलसम्भवम् ।
मूर्धाभिषिक्तो हविषा तैलेन बहुसिद्धिभाक् ॥
अन्यबीजोद्भवे रोगं शोकं मृत्युं च बिन्दति ।
यथा लोमानि दह्यन्ते यत्नात् कार्यं तथा नरैः ॥

तन्त्रान्तरे

सूत्रवर्त्तिं प्रदद्याच्च वस्त्रवर्त्तिः प्रशस्यते ।
अङ्गुष्ठस्य प्रमाणं च दीर्घं चैव षडङ्गुलम् ॥
कार्पाससूत्रकैर्दद्यादेकविंशतिसूत्रकैः ।
सुगन्धिद्रव्यैस्तत् कुर्यात् कर्पूरागुरुचन्दनैः ॥
ग्रहाणां कच्छपानां च गोधायाश्च विशेषतः ।
मत्स्यानामपि पक्षिणां न दीपं दापयेच्छिवे ।
शीर्षोपरि ज्वलद्दीपं यावत्कालं प्रवर्त्तते ।
तावत्कालं वसेत् स्वर्गे तस्माद्यत्नेन दापयेत् ॥
लोमदाहोद्भवं गन्धं घ्रात्वा देवी प्रसीदति ।
तस्मात् संवर्धयेद्दीपं तस्मात् पात्रं विवर्जयेत् ॥
निर्वाणे मृत्युमाप्नोति दीयमाने प्रदीपके ।

(महाकालसंहितायाम्)

ततः पात्रं पुरः कृत्वा देव्याः सपशुशोणितम् ।
शर्कराघृतदूर्वाणां प्रदद्यात् त्रिर्महाघृतम् ॥

---

१. तेन सा इति ३ पु. पा ।

सैन्धवं शृङ्गवेरं च कदलीफलमेव च ।
पातयेन्मधुराणां च काममुद्दिश्य साधकः ॥
अष्टधा विभजेद्दिग्वन्मध्ये चैकं कुशादिभिः ।
दत्वा किञ्चिद्घृतं तत्र कुर्यात् तर्पणमुद्रया ॥
तर्पणं भागभाजां वै देवीनां द्विर्द्विरेव च ।
आद्यन्तिमौ वारहार्दौ मध्ये आदिमनोऽपि ॥
तत्तन्नाम्ना मन्त्रमपि तर्पयामीति संयुतम् ।
द्वितीयरूपं ङेन्तं च तद्द्वितीयपदोदितम् ॥
मध्ये नित्यादितश्चाख्यपात्रवत् पीठगा क्रिया ।
पूर्वस्यां दिशि चामुण्डा दक्षिणस्यां तु योगिनी ॥
डाकिन्युक्ता पश्चिमायामुत्तरस्यां तु भैरवी ।
विदारिकाग्नेयकोणे नैर्ऋत्यां पापराक्षसी ॥
पूतना चापि वायव्ये ईशाने कालिका तथा ।
ततः स्तुतिं प्रकुर्वीत बद्धाञ्जलिपुटोऽग्रतः ॥
जयदेवि जगन्मातर्जय पापौघहारिणि ।
जय जन्मजराव्याधितृणदावानलाकृते ॥
जय सर्वविपत्तिघ्ने जय त्रिदशवन्दिते ।
जय नित्यानन्दरूपे जय कल्याणदायिनि ॥
जय शत्रुक्षयकरे जय रोगप्रशासिनि ।
जय भीमे जयाघोरे जय शङ्कटतारिणि ॥
जयामृतरसास्वादतुन्दिलामन्दविग्रहे ।
त्रिनेत्रे विकरालास्ये मुण्डमालाविभूषिते ॥

सर्वासुरक्षयकरि खड्गखट्वाङ्गधारिणि ।
महाघोरे महारावे दैत्यदर्पनिषूदिनि ॥
इमं पशुबलिं देवि गृहीत्वा कालरात्रिके ।
प्रीता भव महाचण्डे रक्ष मां शरणागतम् ॥
आयुर्देहि धनं देहि भाग्यं कीर्त्तिं च देहि मे ।
स्त्रियं देहि सुतान् देहि सर्वान् कामांश्च देहि मे ॥
उग्रचण्डे प्रचण्डासि प्रचण्डकरवालिनि ।
महाचण्डोग्रदोर्दण्डे विश्वेश्वरि नमोऽस्तु ते ॥
रक्ष मां शरणापन्नं त्वत्पादार्पितमानसम् ।
हर पापं हर क्लेशं हर शोकं हरासुखम् ॥
हर रोगं हर क्षोभं हर दैन्यं हरप्रिये ।
स्तुतिमेतां पठित्वैवं दण्डवत् प्रणमेद्भुवि ॥
गुह्यकालि जगद्धात्रि सर्वान्तर्यामिनीश्वरि ।
गृहीत्वेमं पशुबलिं यथोक्तफलदा भव ॥
कायेन मनसा वाचा त्वत्तो नान्या गतिर्मम ।
अन्तश्चरसि भूतानां द्रष्ट्री त्वं परमेश्वरि ॥

(यामले)

कात्यायनि महामाये दुर्गे दुर्गतितारिणि ।
नमस्तुभ्यं जगद्धात्रि कालरात्रिस्वरूपिणि ॥
एवं स्तुत्वा महादेव्यै दत्त्वा च सुमनोऽञ्जलिम् ।
साष्टाङ्गं प्रणमेद्भूमौ भक्तियुक्तेन चेतसा ॥

सुमनोऽञ्जलीनिति बहुवचनं कापिञ्जलाधिकरणन्यायेन त्रित्वे पर्यवस्यति। तथा च पुष्पाञ्जलित्रयं दत्वा प्रणमेदित्यर्थः।

इति बलिदानविधिः।

अथ पशुपक्षिणां वस्त्वन्तराणां च दैवतानि।

(महाकालसंहितायाम्)।

पशूनां च विहङ्गानामन्येषामपि वस्तुनाम्।
ब्रवीमि देवताः सर्वाः क्रमेणोत्सर्गकर्मणि॥
प्राजापत्यो गजः प्रोक्तस्तुरगो यमदैवतः।
तथा चैकशफाः सर्वे कथिता यमदैवताः॥
महिषश्च तथा याम्य उष्ट्रो वै नैर्ऋतो मतः।
गोवृषौ रुद्रदैवत्यौ छाग आग्नेय उच्यते॥
मेषस्तु वारुणो ज्ञेयो वराहो वैष्णवो मतः।
गौरीदेव्यौ व्याघ्रसिंहौ गण्डको ब्रह्मदैवतः॥
यावन्तो मृगभेदाः स्युः कथिता वायुदैवताः।
यावन्तः पक्षिणः सर्वे वायव्याः परिकीर्त्तिताः॥
प्राजापत्यास्तथा मत्स्याः कच्छपाः साध्यदैवताः।
गोधा वरुणदैवत्या ग्राहा अपि च तादृशाः॥
तथा च बभ्रूशलभवादित्येशानदैवतौ।
कन्या दासस्तथा दासी प्राजापत्या नरास्तथा॥
अभयं शिवदैवत्यं धरित्री विष्णुदवता।
तथा समुद्रदैवत्यं रत्नमुक्ताफलादिकम्॥

जलाशयास्तथा सर्वे वारिधानी कमण्डलुः ।
प्रपा कुम्भश्च करकं ज्ञेयं वरुणदैवतम् ॥
सुवर्णमग्निदैवत्यं लौहं भैरवदैवतम् ।
कांस्ये पूषाऽश्विनौ चापि देवता परिकीर्तिता ॥
रङ्गं नासत्यदैवत्यं सीसकं वायुदैवतम् ।
ताम्रं च सूर्यदैवत्यं पित्तलं कुजदैवतम् ॥
रजतं चन्द्रदैवत्यं खर्परं पितृदैवतम् ।
गुडं कुवेरदैवत्यं शर्करा मित्रदेवता ॥

अन्यत्र तु ।

आपो गुडे देवताः स्युः ··· ··· इत्युक्तम् ।

तथा ।

जाङ्गलं वह्निदैवत्यं[1] मधु स्याद्यक्षदैवतम् ।
ताम्बूलदेवता ज्ञेया शक्रो विद्याधरोऽथवा ॥

तन्त्रान्तरे ।

ताम्बूले देवताः शक्रविद्याधरविनायकाः ।

महाकालः ।

तथा मृत्युञ्जयो देवो घृतेषु परिनिष्ठितः ।
तैलं तु राहुदैवत्यं कार्पासं केतुदैवतम् ॥
क्षीरं च तारादैवत्यं दधि[2] चौषधिदैवतम् ।

---

१ ब्रह्मदैवत्यमिति— ४ पु. पा।

२. दध्यौषधीशदैवत्यमित्यन्यत्र पाठः । तत्रौषधीशश्चन्द्रः ।

अन्यत्र तु ।

क्षीरे नारायणः प्रोक्तो दध्नि सर्पाः प्रकीर्त्तिताः— इत्युक्तम् ।

तथा ।

पिष्टं शचीदैवतं च सिन्दूरमपि पार्वति ।

तन्त्रान्तरे ।

अन्येषु देवताः सर्वा देवः पिष्टे प्रजापतिः ।

महाकाले ।

लवणं चाब्धिदैवत्यं जलं वरुणदैवतम् ।
देवः स्मरश्च गन्धर्वो मधुपर्के च चन्दने ॥
पुष्पं च लक्ष्मीदैवत्यं धूपे देवो वनस्पतिः ।
अप्सरोदैवतं ज्ञेयं सर्वं मृगमदादिकम् ॥
दीपोऽपि वह्निदैवत्यो नैवेद्यं विष्णुदैवतम् ।
पादुका सोमदैवत्या छत्रं स्यादिन्द्रदैवतम् ॥
देवता कामधेनुः स्याच्चामरे त्रिदशेश्वरि ।
पताका वायुदैवत्यमिन्दुः सिंहासनस्य च ॥
व्यजनं वायुदैवत्यमिन्द्रः सिंहासनस्य च ।
माला च रतिदैवत्या डाकिनीदेवता सुरा ॥
मांसं निर्ऋतिदैवत्यं वितानं चन्द्रदैवतम् ।
प्राजापत्यानि शस्यानि पक्वान्नानि च सर्वशः ॥
वाचस्पत्यानि वासांसि पाण्डुराण्यसितानि च ।
मयुदैवानि रक्तानि दुर्गादैवं तु पट्टकम् ॥

विद्या ब्राह्मी विनिर्दिष्टा विद्याप्रकरणानि च ।
सारस्वतानि ज्ञेयानि पुस्तकाद्यानि पार्वति ॥

पात्राणामपि सर्वेषां विश्वकर्माधिदैवतम् ।

(यामले)

वाद्यं चतुर्विधं ज्ञेयं रुद्रगन्धर्वदैवतम् ।

महाकालः ।

द्रुमाणां च लतानां च शाकानां हरितैः सह ।
फलानामपि सर्वेषां देवो ज्ञेयो वनस्पतिः ॥
अजिनानि तथा शय्या रथ आसनमेव च ।
उपानहौ तथा दोला यच्चान्यत् प्राणिवर्जितम् ॥
उत्तानाङ्गिरदैवत्यं प्रवदन्ति मनीषिणः ।
ध्वजो वै धर्मदैवत्यः सीरं पर्जन्यदैवतम् ॥
गृहं तु सर्वदैवत्यमनुक्तं यन्मया प्रिये ।
तत् सर्वं रुद्रदैवत्यं ज्ञेयमुत्सर्गकर्मणि ॥

इति दैवतानि ।

अथ कुमारीपूजाविधिः ।

(महाथर्वणसंहितायाम्)

ततः कुमारीयजनं कुर्यात् साधकसत्तमः ।
यस्मिन् कृते तु विधिवत् कर्मणः साङ्गता भवेत् ॥

अकृते चाङ्गहानिः स्याद्विशेषाच्छरदर्चने ।

(महाकालसंहितायाम्)

समाप्य पूजामासायं प्रदोषे पर्युपस्थिते ।

कुमारीपूजनं कुर्याद्विधिना पञ्चमं हितम् ॥

तथा ।

भक्तभद्राभद्रमुभे तद्‌व्यनक्ति सुरेश्वरि ।

स्वयं तद्रूपमास्थाय मूढभावमुपेयुषि ॥

दिदृक्षुरायाति शिवा भक्तिपूजनसम्भृतिः ।

तस्मात् तत्रादरः कार्यो भक्तिभावं च जानता ॥

देवतास्त्रिविधोत्पातैर्यथादेशे हिताहितम् ।

सूचयन्ति तथैवैषां वार्षिकं सुरवन्दिते ॥

तद्विज्ञानार्थमप्येषा पूजितव्या प्रयत्नतः ।

चतुर्णामपि कौलानां समाचारानामानुकल्पिनाम् ॥

नैवात्र मतभेदोऽस्ति नैवार्चनभिदापि वा ।

न च पूर्वोत्तरौ पक्षौ न च सन्देहकल्पना ॥

भवेच्च फलबाहुल्यं तुष्टिर्देव्यास्तथैव च ।

विशिष्य ज्ञायतेऽनेन तथा भावि शुभाशुभम् ॥

ज्ञाते शुभे भवेत् तोषोऽन्यस्मिंश्चोपायचिन्तनम् ।

तथा

न तथा तुष्यति शिवा बलिहोमस्तुतीरणैः ।

कुमारीपूजनेनात्र यथा सद्यः प्रसीदति ॥

न केवलं पूजयेत् तां भोजयेच्चापि यत्नतः ।

तथा ।

व्यङ्गता चाप्यकरणात् पूजायाः परिकीर्त्तिता ।

कुमारीपूजनेनात्र यथा सद्यः प्रसीदति ॥

करणात् साङ्गतापि स्यादन्यस्मिन्नकृतेऽपि हि ।

तथा ।

कौलानां निशि पूजोक्ता स्मार्त्तानामापराह्णिकी ।
नित्या तु शारद्यर्चायां काम्या नैमित्तिकीतरा ॥

कुमारीलक्षणमाह ।

सुस्नातां रक्तपीतादि नानारागोज्ज्वलांशुकाम् ।
सर्वालङ्कारचित्राङ्गीमज्ञातानङ्गचेष्टिताम् ।
अजातपुम्मनःसङ्गां सप्ताष्टनववार्षिकीम् ॥
अनीचजातिं गौराङ्गीं पितृमातृमतीमपि ॥
अदन्तुरामवाग्दन्तामधिकोनाङ्गवर्जिताम् ।
अदीर्घकेशीमुद्दीप्तां सुस्मितास्यामलोभनाम् ॥

निषिद्धालक्षणमुक्तं तत्रैव ।

श्यामां दीर्घदतीमोतुनयनां पिङ्गमूर्घजाम् ।
तनुमूनगतिं क्रुद्धां कुब्जां खञ्जां च खर्विकाम् ॥
भ्रूकेशाल्पत्वसहितां तथा चैव गलद्व्रणाम् ।
जातस्तनरजोऽनङ्गां प्रयत्नेन विवर्जयेत् ॥

तन्त्रान्तरे ।

अधिकाङ्गीं च हीनाङ्गीं रोगिणीं च व्रणाङ्किताम् ।
अन्धां काणां केकरां च कुरूपां लोमशां त्यजेत् ॥

(महाकालसंहितायाम्)

एतद्भिन्ना कुमारी तु वरणीयार्चनक्रमे ।

(मेरुतन्त्रे)

विप्रां सर्वेष्टसंसिद्ध्यै यशसे क्षत्रियोद्भवाम् ।
वैश्यजां धनलाभाय पुत्राप्त्यै शूद्रजां यजेत् ॥

(स्कान्दे)

दारुणे चान्त्यजां कन्यां पूजयेद्विधिना नरः ।

(यामले)

यः कुमारीं यजेन्मन्त्री सर्वपर्वसु सर्वदा ।
तेनार्चिता महादेवी सत्यं सत्यं न संशयः ॥
सन्ध्यैकवर्षा संप्रोक्ता द्विवर्षा च सरस्वती ।
त्रिधामूर्त्तिस्त्रिवर्षा च चतुरब्दा च कालिका ।
सुभगा पञ्चवर्षेयमुमा षड्वार्षिकी भवेत् ।
मालिनी सप्तवर्षा च अष्टमी कुब्जिका मता ॥
नवाब्दा कालसंकर्षा दशवर्षापराजिता ।
एकादशाब्दा रुद्राणी द्वादशाब्दा च भैरवी ॥
तत्परा स्यान्महालक्ष्मीस्तत्परा कुलनायिका ।
क्षेत्रज्ञा तत्परा प्रोक्ता षोडशाब्दा च चण्डिका ॥
एवं क्रमेण विज्ञेया विना पुष्पं कुमारिका ।

(हेमाद्रौ स्कान्दे)

एकैकां पूजयेत् कन्यामेकवृद्ध्या तथैव च ।
द्विगुणं त्रिगुणं वापि प्रत्येकं नवकं तु वा ॥

तथा ।

'नवभिर्भजते भूमिमैश्वर्यं द्विगुणेन तु ।
एकवृद्धया लभेत् क्षेममेकैकेन श्रियं लभेत् ।।
एकवर्षा तु या कन्या पूजार्थे तां विवर्जयेत् ।
गन्धपुष्पफलादीनां प्रीतिस्तस्या न विद्यते ।।

(वाडवानलीये)

उत्तमा सा परिज्ञेया सप्ताष्टनवहायना ।
मध्यमा पञ्चवर्षा च षडब्दा दशहायना ।।
एकद्वित्रिचतुर्वर्षा रुद्राब्दाद्यावरा स्मृता ।

(महाकालसंहितायाम्)

गीतवादित्रनिर्घोषैरानन्दादरपूर्वकम् ।
नीत्वा पूजागृहद्वारि कुमारीस्ता अयुग्मिकाः ।।
पञ्च वा सप्त वा चापि नवैकादश वा पुनः ।
मुख्यैका तासु कर्त्तव्या या स्यात् सर्वाङ्गसुन्दरी ।।
बह्वीनामप्यभावे हि भवेदेका कुमारिका ।
काम्ये नैमित्तिके चैका बह्व्यः शारदपूजने ।।
श्रेणीभूता उत्थिताश्च नम्रीभूताननना अपि ।
स्थापयित्वा क्रमेणैता मुख्यामादौ नियोज्य च ।।
देवीबुद्धिं विधायास्यां साधको विगतत्वरः ।
गृहीतमदिरामत्तः कल्पिताचंनसम्भृतिः ।।

---

१. नवभिर्जृम्मते इति ४ पु. पा. ।

प्राणायामं विधायादौ ततो भूतापसारणम् ।
गुरुं गणपतिं नत्वा वामदक्षिणयोस्ततः ॥
मध्ये कुमारीं च तथा मूलदेवीस्वरूपिणीम् ।
छोटिकाभिस्तथा तालत्रितयैर्बन्धनं दिशाम् ॥

तथा ।

कुमार्या मूलभूतायाः पादौ प्रक्षालयेत् ततः ।

तथा ।

तज्जलं मस्तके दद्याद्देवीपादोदमज्ञया ।
स्वोत्तरीयांशुकेनैव पादाम्बूपनयेत् ततः ॥
पुनरक्षतमादाय विघ्नानुत्सारयेत् प्रिये ।
उदीर्यमाणमन्त्रेण तालत्रयपुरःसरम् ॥
तारपाशकलाकूर्चास्त्राणि प्रथमतो वदेत् ।
भूतान्यपसारय च विघ्नान् नाशय चेत्यपि ॥
हृच्छीर्षे चरमे दद्यादेकविंशाक्षरो मनुः ।
कुमार्याः सहिताः सर्वे तथा देवीस्वरूपया ॥
दर्शनार्थं समायान्ति यावन्तो देवयोनयः ।
प्रेता भूताः पिशाचाश्च गन्धर्वा गुह्यका अपि ॥
राक्षसा दानवा यक्षा ये चान्ये क्रूरकर्मिणः ।
सह प्रविश्य कौमार्या मण्डपं शारदार्चनम् ॥
लुम्पन्ति च कुमार्यर्चां पूजां विध्वंसयन्ति च ।
अतो वारद्वयं कार्यं विघ्नस्योत्सारणं प्रिये ॥

ततः स्ववामहस्तेन कुमार्या दक्षिणं करम् ।
गृहीत्वा दक्षचरणविनिःक्षेपपुरःसरम् ॥
पङ्क्तीभूताः कुमारीस्ता श्लोकरूपं मनुं पठन् ।
पूजागृहान्तः शनकैर्नमन्मौलिः प्रवेशयेत् ॥
समस्तजगतामाद्ये जगदाधाररूपिणि ।
कुमारीरूपमास्थाय प्रविशेदं गृहं मम ॥
भवत्याः कीदृशं रूपं जाने मातरहं न हि ।
कुमारीरूपमेवेदं पश्यामि नरचक्षुषा ॥
भक्तिं मदीयां विज्ञाय त्वत्पादाम्बुजयोः शिवे ।
त्वया प्रकटितं रूपमीदृशं सर्वसिद्धये ॥
दृष्टिः कार्या न मे पापे सञ्चारेणासतः पथः ।
दृढायां केवलं भक्तौ दातव्या सुरवन्दिते ॥
शिवाद्यास्तव रूपं हि कीदृशं नेति जानते ।
ज्ञास्यामि को वराकोऽहं पाञ्चभौतिकविग्रहः ॥
इति पञ्च पठन् श्लोकान् स्वपृष्ठेनैव तारयेत् ।
अनीक्षमाण एवेशि गीतवाद्यपुरःसरम् ॥

(यामले)

स्नापिता गन्धतैलेन नानाभरणभूषिता ।
आनीय देवतापार्श्वे स्थापनीया सुधीमता ॥

(महाकालसंहितायामपि)

मुख्यं तत्पूजनं प्रोक्तं मुख्याया एव तन्मनुम् ।
तत्पूजयैव ताः सर्वाः पूजिताः स्युर्न संशयः ॥

तथा।

बलिं दत्वा ततो देवयोनिभ्यः परमेश्वरि।
आरभेत निरालस्यः कुमारीन्यासमुत्तमम्॥
नामान्यादौ खलु महाचण्डयोगेश्वरी मता।
ततः सिद्धिकराली च पुनः सिद्धिविकराल्यपि॥
महान्तामार्यथ ज्ञेया वज्रकापालिनी ततः।
मुण्डमालिन्यट्टहासिन्येते द्वे परिकीर्त्तिते॥
चण्डकापालिनी कालचक्रेश्वर्यप्यनन्तरम्।
गुह्यकाली ततः कात्यायनीकामाख्यया सह॥
चामुण्डा सिद्धिलक्ष्मीश्च कुब्जिका तदनन्तरम्।
मातङ्गी तदनु ज्ञेया चण्डेश्वर्यथ कीर्त्यते॥
सर्वशेषेऽथ कौमारी एता अष्टादशेरिताः।

एतानि गुह्येशीविषयाणि।

अन्यत्र तु।

नामान्यादौ व्याहरामि दुर्गा नारायणी शिवा।
महामाया योगनिद्रा कालरात्री कपर्दिनी॥
उग्रचण्डा भद्रकाली अजिता चापराजिता।
कात्यायनी महाकाली कामाख्या कुलनायिका॥
भैरवी भुवनेशी च कौमार्योष्टादश स्मृताः।

इति नामान्तराण्युक्तानि।

तथा।

अङ्गान्यतो वच्मि शिरो मुखं तदनु चक्षुषी।
कर्णौ नासापुटे चापि कपोलौ तत्पुरो पुनः॥

अधरोष्ठौ दन्तपङ्क्ती स्कन्धौ हृदयमेव च ।
बाहू च जठरं पृष्ठमूरुजानु तथैव च ॥

जङ्घे पादौ च सर्वाङ्गं तावन्त्येव स्थलानि च ।

(त्रिशक्तिरत्ने)

कलादी च कलान्तं ताः पूजयेद्विधिना बुधः ।
उपविश्यासने दिव्ये कुमारीं साधकोत्तमः ॥
वक्ष्यमाणेन विधिना देहेस्या न्यासमाचरेत् ।
कुमारिका स्यात् प्रथमा द्वितीया नायिका मता ॥
तृतीया भैरवी ख्याता तुर्या वागीश्वरी भवेत् ।
पालिका पञ्चमी प्रोक्ता सम्बुद्ध्यन्ताः कुलादिकाः ॥
न्यस्याः पञ्चाङ्गयोगेन कुमारीणां कलेवरे ।
वामावर्त्तक्रमादास्य चतुष्कं पूजयेत् क्रमात् ॥
ततः सिद्धा जया पूर्वा जयान्या कुब्जिका परा ।
कालिका पञ्चमी प्रोक्ता विज्ञेया बोधिता इमाः ॥
पूर्वादिवक्त्रसंयुक्ता चतुर्थ्यन्ता नमोऽन्तकाः ।
तत्तत्स्थानेषु विन्यस्याः स्वधिया क्रमपूर्वकम् ॥
पञ्चप्रणवयोगेन चैतन्यमनुना सह ।
न्यासजालं हि पूर्वोक्तं कुर्यात् साधकसत्तमः ॥

(महाकालसंहितायाम्)

ततोऽर्घस्थापनं कुर्यान्नित्यके यदुदाहृतम् ।
पूजोपकरणस्यापि शुद्धिरुक्ता पुरोक्तवत् ।

तथा।

ततो ध्यानं प्रकुर्वीत कुमार्या वक्ष्यमाणकम् ।

तन्त्रान्तरे।

प्रसन्नवदनाम्भोजां प्रोद्यद्बालार्कसप्रभाम् ।
रक्ताम्बरां रक्तमाल्यां नानालङ्कारभूषिताम् ॥
सस्मितां दिव्यकन्याभिः क्रीडारसपरायणाम् ।
ध्यायेत् कुमारिकां बालां स्वभक्ताभीष्टसिद्धिदाम् ।

तथा।

उपचारांस्ततः सर्वान् पाद्यादीन् स्तुतिपश्चिमान् ।

समर्पयेदिति शेषः।

(यामले)

यष्टव्या पूर्वमार्गेण वक्ष्यमाणेन वा पुनः ।
स्वनामभिश्चतुर्थ्यन्तैस्त्रितारायैर्नमोऽन्तकैः ॥
देवता पश्चिमे मन्त्री यजेदेताः सलक्षणाः ।
आद्या शुद्धा कालिकान्या तृतीया ललिता स्मृता ॥
चतुर्थी मालिनी ख्याता पञ्चमी स्याद् वसुन्धरा ।
सरस्वती रमा गौरी दुर्गा तु नवमी भवेत् ॥
पञ्चाब्दं नववर्षं च यजेद्बालं विचक्षणः ।
पञ्चाब्दो वटुकः प्रोक्तो नववर्षो गणेश्वरः ॥

तथा।

प्रदद्यादासनं वाचा ह्रिया पाद्यं समर्पयेत् ।
रमया.र्घं निवेद्याथ त्रिधा चन्दनमर्पयेत् ॥

कुमार्यै शक्तिबीजेन प्रदद्यात् कुसुमोच्चयम् ।
चैतन्यमनुना मन्त्री धूपदीपादिकं न्यसेत् ॥
तारा एते समाख्याता भृगुर्भवक्षसन्वितः ।
बिन्दुनादसमाक्रान्तश्चैतन्यमनुरीरितः ॥
क्वचिद् भैरवबीजं तु पञ्चमः प्रणवो मतः ।

एकस्या एव पूजने त्रिताराद्यमन्त्रेणैव समस्तोपचारसमर्पणं बोध्यम् ।

त्रिताराद्येन मन्त्रेण सर्वं तस्यै निवेदयेत्— इतिवचनात् ।

(महाकालसंहितायाम्)

भूषणानि दुकूलानि सिन्दूरालक्तकावपि ।
कज्जलादर्शविख्याततालवृन्तानि पेटिका ॥
परिकर्माधारचोलमञ्चिकापीठदोलिका ।
पाञ्चालिका च मञ्जूषा पादुके कुथपट्टके ॥
चन्द्रातपोपसङ्ख्यानं तथोद्वर्त्तनभाजनम् ।
शय्योपधानपर्यङ्काः समुद्गं च प्रसाधनी ॥
प्रतिग्राहश्च हिन्दोला तथा सीमन्तवर्त्तिका ।
गोरोचनामृगमदौ कर्पूरं कुङ्कुमं तथा ॥
एवमादीनि चान्यानि यावच्छक्यानि सुन्दरि ।
प्रदातव्यानि वस्तूनि कुमारी तुष्यते यथा ॥

तथा ।

ततो यत् स्थापितं पात्रं कुमार्यै प्रतिपादयेत् ।
स्वक्षुर्यात् सा च तत्रैव तथा यत्नं समाचरेत् ॥

अगृहीते तु तत्पात्रे महान् दोषोऽभिजायते ।
अतो यत्नस्तथा कार्यः स्वीक्रियेत यथा तया ॥
ततो गृहीत्वा कुसुमाक्षतं तस्याः कलेवरे ।
पञ्चाशत्सङ्ख्यकाः शक्तीः क्रमतः परिपूजयेत् ॥
ता इदानीं प्रवक्ष्यामि सावधाना निशामय ।
आद्या जया च विजया ऋद्धिदा माययान्विता ॥
कला च सिद्धिदा सूक्ष्मा प्रभा स्यात् सुप्रभा ततः ।
विद्युता च विशुद्धिश्च नन्दिनी च विशुद्धियुक् ॥
अपराजिता च ललिता लक्ष्मीर्गौरी तथैव च ।
अथ मेधा च गायत्री सावित्री च स्वधा पुनः ॥
स्वाहेच्छे च क्रिया विद्या प्रज्ञा दीक्षा च चेतना ।
भद्रा ज्येष्ठा तथोमा च शिवा च मुदिता क्षमा ॥
श्रद्धाथ विमला कौमुद्यपि वै विशदा ततः ।
अशोका ज्ञानदा चैव बलदा राज्यदापि च ॥
मैत्री तदनु रुद्राणी भवानी च मृडान्यपि ।
सर्वज्ञा चण्डिका चापि कुमारी सर्वशोषणा ॥
पञ्चाशत्सङ्ख्यका एताः कुमार्याः शक्तयः स्मृताः ।
भैरवानष्ट तदनु पूजयेदक्षतादिभिः ॥
भैरवीभ्यस्ततो विघ्नविनायकेभ्य एव च ।
वटुकक्षेत्रपालाभ्यां योगिनीभ्यस्तथैव च ॥
भूतेभ्यः प्रेतयक्षेभ्यो डाकिनीभ्यस्तथैव च ।
एतत्पूजां प्रकुर्वीत सदूर्वाक्षत[1]चन्दनैः ॥

---

१. कुर्वीत पूजनं देवि कुसुमा— इति ४, ५ पू. पा. ।

पुनरष्टौ सर्वशेषे ङेन्ता देवीर्यजेत् प्रिये ।
महामाया कालरात्री ततो वै सर्वमङ्गला ॥
पूज्या डमरुका पश्चाद्राजराजेश्वरी तथा ।
सम्पत्प्रदा भगवती कुमारी तदनन्तरम् ॥

(यामले)

कुलान्तः पूजयेदेनां कुलकोणेष्विमा यजेत् ।
कामेश्वरी च वज्रेशी तृतीया भगमालिनी ॥
उपरिष्टात् कुलद्वन्द्वकोणेष्वेताः समर्चयेत् ।
अनङ्गकुसुमानङ्गमन्मथानङ्गपूर्विका ॥
मदनानन्दशब्दाद्या चतुर्थी कुसुमोत्तरा ।
पञ्चम्यनङ्गमदनातुरानङ्गपदादिका ॥
शिशिरा कथिता ह्येताः शक्तयो रससङ्ख्यकाः ।
अनेन विधिना पूज्या कुमारी साधकोत्तमैः ॥

(महाकालसंहिताम्) ।

समाप्येत्थं कुमार्यर्चां तत्पुरो भुवि वारिणा ।
वर्त्तुलं मण्डलं कृत्वा तन्मध्ये कुलकामिनीम् ॥
विलिख्य जलकुसुमाक्षतचन्दननागजैः ।
पूजयेन्मण्डलं तच्च शुभदायै नमो वदेत् ।
स्थालीगतं च तत्सर्वमन्नं तत्र निवेश्य हि ।
नानाविधां च सामग्रीं लेह्यचोष्यादिघट्टिताम् ॥
मांसमीनसुरापूर्णां भक्ष्यचर्व्यादिपूरिताम् ।
कुमारीदक्षहस्तं च स्थापयित्वा कमूर्धनि ।

उत्तानं वक्ष्यमाणेन मनुनान्नं समुत्सृजेत् ।

अन्नोत्सर्गमन्त्रस्तु ।

ऐं ह्रीं श्रीं स्त्रीं सौः सर्वशक्तिस्वरूपायै सर्वसिद्धिदायै भगवत्यै कुमार्यै भक्ष्यभोज्यनानाविधान्नकल्पितषड्रसोपेतमिदं महाभोगनैवेद्यं तुभ्यमहं निवेदयामि गृहाण २ भुङ्क्ष्व २ प्रसीद २ सर्वसिद्धिं मे प्रयच्छ २ ऐं ह्रीं श्रीं नमः स्वाहा ।

इति पद्धतिकृतोक्तः ।

तथा ।

इतरासां कुमारीणां प्रत्येकं पूजनं चरेत् ।
गन्धपुष्पैर्धूपदीपैर्नैवेद्यै रन्नसङ्कुलैः ॥

तथा ।

अन्नानि यादृशान्यस्यै मुख्यायै कल्पितानि हि ।
अन्याभ्यस्तादृशान्येव दातव्यान्येष निश्चयः ॥
फलाफलं तु मुख्याया ज्ञेयमत्र विपश्चिता ।
भुञ्जानासु कुमारीषु न तूर्यध्वनिमाचरेत् ॥
नान्यत्र च मनो दद्यात् संवाधं नैव कल्पयेत् ।
कोलाहलं निषेधेत अमङ्गल्यानि यानि च ॥
रुदितापानवायुं च प्रयत्नेन विवर्जयेत् ।
सावधानो भवेदत्र किमादौ भक्षयन्ति ताः ॥
मिथः किं वा प्रजल्पन्ति कुत्र वा वस्तुविग्रहः ।
कुत्र दृष्टिं प्रक्षिपन्ति भीताः किं वा वदन्त्यमूः ॥
इत्यादिनानाजातीयाश्चेष्टा आसां प्रयत्नतः ।
सावधानतया ज्ञेया भद्राभद्रस्य सूचकाः ॥

भक्षयन्तीषु तास्वेवं पठेत् तत्स्तोत्रमत्वरम् ।
कृताञ्जलिर्नम्रशिरा आसामन्ने क्षिपन् दृशौ ॥
जय कालि महाभीमे भीमरावे भयापहे ।
संसारदावाग्निशिखे वृजिनार्णवतारिणि ॥
ब्रह्मेन्द्रोपेन्द्रभूतेशप्रभृत्यमरवन्दिते ।
सर्गपालनसंहारकारण्यहितमारिणि ॥
गुह्यकालि परानन्दरसपूरितविग्रहे ।
परब्रह्मरसास्वादकैवल्यानन्ददायिनि ॥
गुणातीतेऽपि सगुणे महाकल्पान्तनर्त्तकि ।
कुमारीरूपमास्थाय विद्याप्रज्ञास्वरूपिणि ॥
आगतासि ममागारं शारदार्चासमाप्तये ।
सांवत्सरिककल्याणसूचनाय तथैव च ॥
धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि सफलं जीवितं मम ।
यस्मात् त्वमीदृशं कृत्वा कौमारं रूपमुत्तमम् ॥
गुह्यकालि समायाताऽऽह्निकपूजाजिघृक्षया ।
त्वमेवैतेन रूपेण देवेभ्यः प्रार्थिता पुरा ॥
दत्तवत्यसि साम्राज्यं वरानपि समीहितान् ।
मह्यमप्यद्य देवेशि वरं देहि सुपूजिता ॥
ब्रह्मणे सृष्टिसामर्थ्यं त्वं पुरा दत्तवत्यसि ।
विष्णवे च त्वमेवादास्तथा पालनशक्तिताम् ॥
महारुद्राय संहारकर्तृत्वमददः शिवे ।
देवेभ्यश्चापि दैत्यानां नाशने दत्तामपि ॥

अन्तर्यामिन्यसीशानि त्रिलोकीवासिनामपि ।
निवेदयामि किं तेऽहं सर्वकर्मैकसाक्षिणि ॥
शत्रुनाशं राज्यलाभं शरीरारोग्यमेव च ।
त्वत्पादाम्बुजयोर्भक्तिं याचेऽहं चतुरो वरान् ॥
नमस्ते भगवत्यम्ब नमस्ते भक्तिवत्सले ।
नमस्ते जगदाधाररूपिणि त्राहि मां सदा ॥
मातरं वेद्मि ते रूपं न शरीरं न वा गुणम् ।
भक्त्या हृत्स्थितया पूजां तव जानाम्यनन्यधीः ॥
त्वं माता त्वं पिता बन्धुस्त्वमेव जगदीश्वरि ।
त्वं गतिः शरणं त्वं च स्वर्गस्त्वं मोक्ष एव च ॥
विहाय त्वां जगन्मातर्नान्यां जानामि देवताम् ।
नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमो नमः ॥
एभिः श्लोकैः स्तुतिं कृत्वा कुमारीणां वरानने ।
दद्यादाचमनीयं हि भोजनान्ते गतत्वरः ॥
ततः प्रदद्यात् ताम्बूलं मृगचन्द्राधिवासितम्
सह वाद्यादिभिस्तावदनुव्रज्य विसर्जयेत् ॥
शुभाशुभफलं वच्मि साम्प्रतं तव पार्वति ।
तत्राप्यादौ शुभं वक्ष्ये विपरीतं ततोऽस्य च ॥
तदुच्छिष्टं ततो दद्याज्जम्बुकेभ्योऽथ भूतले ।
निखनेदप्सु वा देवि समालोच्य विसर्जयेत् ॥
आदौ भक्ते करे दत्ते सुभिक्षं विषये भवेत् ।
पायसे यजमानस्य पशुवृद्धिः प्रजायते ॥

घृते स्यादायुरारोग्यं पृजामैश्वर्यवृद्धये ।
तथा मोदकशष्कुल्योः सन्ततिर्भूयसी भवेत् ॥
मत्स्यजातिष्वर्थलाभः कृशरे यानसम्पदः ।
मांसे तु पुत्रलाभः स्यात् तेमने कामिनी भवेत् ॥
फलं मांसविशेषस्य भिन्ने मिश्रं ब्रुवे हि तत् ।
अर्थलाभस्तु वाराहे खाड्गे तु विजयो रणे ॥
माहिषेण तु मांसेन राज्यप्राप्तिर्भवेद्ध्रुवम् ।
आरोग्यं हारिणेनाशु कार्ष्णसारेण वाग्मिता ॥
शाशे मेधाविता गच्छेदाजेष्वजरतामपि ।
आवेये पललं देवि सर्वकल्याणमाप्नुयात् ॥
कामठे मेदिनीलाभो बह्वन्नत्वं च राङ्कवे ।
वार्ध्रीणसे शत्रुनाशो हांसे मनुजवश्यता ॥
तैत्तिरेऽभीष्टसिद्धिश्च वार्त्तके पापसंक्षयः ।
मनस्तोषो बलाकायां फलेचोर्विश्ववश्यता ॥
कीर्त्तिस्तु महती दध्नि दुग्धे सम्पदनुत्तमा ।
पिष्टके तनयावाप्तिः शाके च रिपुसंक्षयः ॥
हालायां पुण्यवृद्धिः स्याच्चोष्ये संपत् सुवाग्मिता ।
धनागमः फाणिते तु कूर्चिकायां बलोन्नतिः ॥
तुम्बीवृन्ताककूष्माण्डकारवेल्लपटोलकैः ।
घोषशूरणदीर्घाङ्घ्रिमूलकैस्तेमने कृते ॥
विद्यालाभो भवेद्देवि तक्रे वाक्पटुतापि च ।
गोधूमचूर्णघटिते वस्तुनि प्रतिभा रणे ॥

वेद्यां दृष्टौ भवेन्मोचो मण्डपेऽप्युन्नतिर्भवेत् ।
चामरच्छत्रयोस्तालवृन्तपर्यङ्कयोरपि ॥

घण्टादर्पणयोश्चापि दृग्दाने भूतिरुत्तमा ।
आकल्पालङ्करणयोः स्पर्शचालनदृष्टिषु ॥

नानाविधानि द्रव्याणि भवन्ति महितुः प्रिये ।
एवं विधानि भूयांसि चेष्टितान्यशनानि च ॥

शुभादेशानि जायन्ते विपरीतान्यतः शृणु ।
मुख्यभूता कुमारी चेद्वमति द्वित्रिवारकम् ॥

दुर्भिक्षं जायते वश्यं प्रजाः स्युः पीडिता अपि ।
राजा विनाशमायाति कुमार्या रोदने कृते ॥

उच्चारे तु महामारी पुरीषे पुरदाहनम् ।
अभोजने शत्रुभयमापदो बहुभोजने ॥

अभाषणे त्वामयाः स्युर्विपदो बहुभाषणे ।
उपसर्गा बहुविधाश्चेष्टया करपादयोः ॥

अतिलज्जा विनाशाय तथा निर्लज्जता शुभा ।
नानोत्पातास्तु मौने स्युः स्वापे बाहोर्विनाशनम् ॥

सर्वनाशस्तु भीतायां क्रुद्धायां मृत्युरेव च ।
आवेशे तत्क्षणाद्राजा म्रियते नात्र संशयः ॥

शङ्कितायां शत्रुशङ्का शान्तायामीतितो भयम् ।
चिन्तितायां तु विज्ञेयं तद्राष्ट्रस्यैव पातनम् ॥

मोहे वित्तविनाशः स्याज्जाड्ये पूजा च निष्फला ।
चाञ्चल्ये चञ्चला लक्ष्मीः पूजकस्यैव जायते ॥
विषादवत्यथ यदि कुमारी तत्र जायते ।
सरुजं सप्रजं राष्ट्रं तदा सीदति पार्वति ॥
रोगेण म्रियते राजा यदि रुग्णा प्रजायते ।
दुर्भिक्षमरकातङ्का यद्यश्रूणि विमुञ्चति ॥
सर्वनाशो भवेत् तर्हि धुनोति यदि मस्तकम् ।
त्रस्तायां रिपुजस्त्रासस्तस्य राज्ञः प्रदिश्यते ॥
कम्पे सति स्याद्विमुखी कालिका परमेश्वरी ।
नीचैः शिरश्चेत् कुरुते असन्तुष्टा तदेश्वरी ॥
हीनायुः स्यात् तदा पृथ्वीपतिश्चेद्गद्गदस्वरा ।
पूजकस्य भवेद्दैन्यं व्याकुला यदि जायते ॥
मोहने व्याकुलायां तु सर्वं नगरमाकुलम् ।
व्रीडितायां भवेद्रोगः स्वेदे दारधनक्षयः ॥
अधोवायुः पतति चेत् कुमार्या दैवयोगतः ।
पीडितं परचक्रेण तदा भवति पत्तनम् ॥
गीतं गायति चेत् तत्र कुमारी रहितक्रिया ।
सप्रजाराष्ट्रतनयदारस्य नृपतेर्मृतिः ।
सहागताभिः कदाचिन्मुख्या विवदते यदि ।
तदा समायात्यकस्मात् परचक्रं सुदारुणम् ॥
यया कयाचित् सार्धं वा येन केन चिदेव वा ।
कुमारी भाषते वीतभयं मन्दाक्षसाध्वसा ॥

প্রজায়ন্তে তদা তস্য বিষয়েষু পদীতয়ঃ।
ব্যত্যাসং যদি মদ্দস্য কুর্বতে করচালনৈঃ॥
গ্রস্তং সমস্তং ভবতি মনসো বাঞ্ছিতং প্রিয়ে।
উপায়নীকৃতং যদ্যদ্দ্রব্যং দেব্যৈ তু মণ্ডপে॥
তচ্চেন্ কগাভ্যা স্পৃশতি কান্দিশীকো ভবেন্নৃপঃ।
নির্বাপয়নি চেদ্দীপং কুমারী মুখমারুতৈঃ॥
বুদ্ধিভ্রংশো ভবেৎ তর্হি জ্ঞানদীপশ্চ নশ্যতি।
দৈবযোগাচ্চ নৃত্যন্তি কুমার্যশ্চেৎ সুরাকুলাঃ॥
সরাজকঃ সবিষয়ঃ শ্মশানমিব জায়তে।
বাসাংস্যুৎসৃজ্য নগ্নাঃ স্যুর্যদি তত্র কুমারিকাঃ॥
শত্রুভি র্ম্রিয়তে তর্হি রাজা সমরমূর্ধনি।
যদি ফূৎকৃত্য কূর্দন্তে করৌ ধৃত্বা ভ্রমন্তি চ॥
ভূতাবেশঃ ক্ষিতীশস্য জায়তে নাত্র সংশয়ঃ।
উচ্চরিষ্যামি হাস্যে বা বদন্তীত্থং কুমারিকাঃ॥
ভোজনাবসরে তর্হি মহামারীভয়ং ভবেৎ।
বামে বা দক্ষিণে বাপি চলত্তারকয়া দৃশা॥
রক্তোগ্রয়া ঘূর্ণয়তে শিরঃ স্বস্য কুমারিকা।
কুরুতে বাট্টহাসং সা যেন ত্রস্যন্তি মানবাঃ॥
ভূতাবেশো ভবেৎ তর্হি প্রেতা নৃত্যন্তি বা পুরে।
দন্তৈর্দন্তান্ পীডয়িত্বা কুর্যাৎ কটকটারবম্॥
প্রযাতি সদনং মৃত্যোঃ সদারসুতবান্ধবঃ।
দৃশাবনিমিষে কৃত্বা সন্দশ্যৌষ্ঠং রদেন হি॥

संतर्जयति शीर्षं चेत् कम्पयन्ती कुमारिका ।
तदेव फलमुद्दिष्टं यत् स्यात् कटकटारवे ॥
आद्यन्तिकं भजेन्मौनं करेणान्नं स्पृशेन्न च ।
शिरोऽत्यर्थं च नमयेदङ्गुष्ठेन लिखेद् भुवम् ॥
विदध्याद् भूतले रेखां करजैर्निष्प्रयोजनम् ।
संहताभ्यां कराभ्यां च कण्डूयेदथ वा शिरः ॥
तृणान्यकारणाच्छिन्द्यादङ्गुलीस्फोटमाचरेत् ।
पाणिभ्यां मुद्रयेन्नेत्रे द्वौ कर्णौ पिदधाति वा ॥
कुर्वीत वा बाहुरिकां पार्ष्णिघृष्टिं करोति वा ।
महान्तं ग्रासमादत्ते मुखं व्यादाय तिष्ठति ॥
अन्नोपरि क्षुतं धत्ते जृम्भणं वा मुहुर्मुहुः ।
गृहीत्वा पाणिना वान्नं चतुर्दिक्षु क्षिपत्यपि ॥
उत्थाय वा प्रचलति त्यक्त्वान्नं पूजनं तथा ।
आयाति वमनं वास्याः स्यातां रोमाञ्चवेपथू ॥
निर्गच्छतो वा तद्गात्रात् पूयास्रे हेतुमन्तरा ।
अकस्मादेव कुरुते काकुं चेत् कारणं विना ॥
अश्लीलं वल्गति तथा स्त्रवग्र्यर्थे प्रगेदिति ।
आमुक्तालङ्कृतिर्भुञ्जेद्गृहं यास्यामि वा वदेत् ॥
यस्य कस्यापि वा कुर्याद् भर्त्सनं तत्स्थले स्थिता ।
उपालभेत वा कां चित् सहैवास्या उपेयुषी ॥
भिनत्ति वा निदानं वा स्वहस्तवलयानि वा ।
कृते मृतस्य कस्यापि बन्धोः शोचति तत्र सा ॥

यत्किञ्चिद्वा प्रलपति निर्निमित्तं कुमारिका ।
सर्वमेतदमङ्गल्यं विज्ञेयं त्रिदशार्चिते ॥
दुर्भिक्षं धननाशं च रोगो मारीभयं तथा ।
पदे पदे च विपदः शोको व्याधी रिपून्नतिः ॥
परचक्रागमो कस्मादग्निदाहः पुरे गृहे ।
मृत्युत्रासश्च दारिद्र्यं विच्छेदो बन्धुभिः सह ॥
भूतप्रेतपिशाचाभिनिवेशोऽपि गृहे गृहे ।
अष्टाभिस्तु महारोगैः प्रजानां निधनं भवेत् ॥
कुमारीचेष्टितद्वारा ज्ञायते हि शुभाशुभम् ।
वार्षिकं च फलं राज्ञो जयो वाथ पराजयः ॥
मृत्युर्दुःखं धनं सौख्यं शत्रुभीतिर्बलोन्नतिः ।
राज्यवृद्धिः प्रजापीडा व्यङ्गतानीकसंचयः ॥
कुमारीपूजनात् सर्वं ज्ञायते भोजनादपि ।
परीक्षा यत्नतस्तस्माद्राज्ञा स्वस्य शुभाशुभम् ॥
अर्चितोऽपि विशेषेण भोजनेन सुरेश्वरि ।
जाते शुभे समीचीनं वृत्ते तदितरत्र हि ॥
काम्यार्चा बहुसम्भारैर्दोषं तज्जं निवारयेत् ।
निवृत्य स्वगृहं रुग्णा जाता यदि कुमारिका ॥
तस्मिन्नेवाह्नि भवेत् तथापि न शुभं फलम् ।
इत्यादि फलबाहुल्यं शुभस्याप्यशुभस्य च ॥
मया विविच्य कथितं ध्रियस्व हृदि यत्नतः ।
ततो निशीथसमये विधिवत् पूजनं ततः ॥

(वाडवानलीये)

पूजिता शरदर्चायां या कुमार्युक्तलक्षणा ।
सर्वपर्वसु सा पूज्या यावत् पुष्पं न दृश्यते ॥

पुष्पमित्युपलक्षणम् ।

महाकालः ।

पीठमूर्त्योः प्रकुर्वीत धूपदीपानुलेपनैः ।
नैवेद्यैरुपचारैश्च गीतवाद्यादिभिस्तथा ॥

(यामले)

कुमारी पूजिता हन्ति कलुषं पूर्वसञ्चितम् ।
कुमारिकां विजानीयात् साक्षात् प्रकृतिरूपिणीम् ॥
पत्रं पुष्पं फलं तोयं यत्किञ्चिद्वस्तु शोभनम् ।
अनन्तफलदं प्रोक्तं कुमार्यै चेत् समर्पयेत् ॥
पृथिवीदानजं पुण्यं सोऽश्नुते नात्र संशयः ।
स सर्वसिद्धिमाप्नोति यः कुमारीं समर्चयेत् ॥
वसन्ति सततं देहे कुमार्या योगिनीगणाः ।
अतः पूज्या नमस्या सा लालनीया तदिच्छया ।
अशक्त्या पूजयेदेकां कुमारीं साधकोत्तमः ।
विना कुमारिकापूजां न पर्व परिहापयेत् ॥
यो नित्यमर्चयेदेतां तस्य स्यात् सिद्धिरुत्तमा ।
नवरात्रे समायाते नवम्यन्तं निशातधीः ॥
नानोपहारैरभ्यर्च्य कुमारीं वृद्धिपूर्वकम् ।
वृद्धिक्रमेण प्रयजेद्वाञ्छितां सिद्धिमाप्नुयात् ।

अथवा पूजयेन्मन्त्री युवतीर्नव संख्यका ।
हृल्लेखा गमना रक्ता महाछ्छदमा करालिका ॥
इच्छा ज्ञाना क्रिया दुर्गा नवनामभिरीरिता ।
पूर्ववत् पूजयेन्मन्त्री जपेत् साग्रं सहस्रकम् ॥
यदि सा चोभमायाति स्वयमेव विलासिनी ।
तया सह नयेद्रात्रिं वासरं वा निशातधीः ॥
कुमारीं न स्पृशेद्देव भावयुक्तेन चेतसा ।
अन्यथा मृत्युमाप्नोति नो चेद्देवी पराङ्मुखी ॥

(महाकालसंहितायाम्)

एवं दोषगुणौ ज्ञात्वा कुर्वीत विधिपूर्वकम् ।
कुमारीपूजनं भक्त्या शरत्पूजनकर्मणि ॥
वलिहोमादयश्चास्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।

इति कुमारीपूजाविधिः ।

अथ शिवावलिः ।

(कुलचूडामणौ)

विल्वमूले प्रान्तरे वा श्मशाने वापि साधकः ।
मांसप्रधानं नैवेद्यं सन्ध्याकाले निवेदयेत् ॥

(महाकालसंहितायाम्)

पुराद्वहिर्निशाकाले महारण्यसमीपतः ।
गृहीत्वा भक्ष्यवस्तूनि पूजासम्भृतिमप्युत ॥

आप्तैरनुगतो द्विजैः प्रदद्यात् फेरवीबलिम् ।
आमानि पक्वान्यपि च मांसानि विधिनार्पयेत् ॥
तत्रोदीचीदिग्वदनो वीतभीः शुचिरूर्जितः ।
प्राणायामं षडङ्गं च विधायार्घं प्रपूज्य वै ॥
उत्थाय मुक्तचिकुरः शिवा आकारयेच्छनैः ।

(कुलचूडामणौ)

कालि कालीति वक्तव्यं तत्र सा शिवरूपिणी ।
पशुरूपा समायाति परिवारगणैः सह ॥
भुक्त्वा रौति यदैशान्यां मुखमुत्तोल्य सुस्वरम् ।
तदैव मङ्गलं तस्य ना यथा कुलभूषणः ॥
अवश्यमन्नदानेन तोषयेन्नियतं शिवाम् ।
नित्यश्राद्धं यथा सन्ध्यावन्दनं पितृतर्पणम् ॥
तथेयं कुलदेवीनां नित्यता कुलपूजने ।
पशुरूपां शिवां देवीं यो नार्चयति निर्जने ॥
शिवारावेण तस्याशु सर्वं नश्यति निश्चितम् ।
जपपूजा विधानानि यत्किञ्चित्सुकृतानि च ॥
गृहीत्वा शापमासाद्य शिवा रोदिति निर्जने ।
एकया त्वश्यते यत्र शिवया देव भैरव ॥
तत्रैव सर्वशक्तीनां प्रीतिः परमदुर्लभा ।
पशुशक्तिर्नरे शक्तिः पक्षिशक्तिश्च भैरव ॥
पूजिता विगुणं कर्म सगुणं कारयेद्यतः ।
तेन सर्वप्रयत्नेन कर्त्तव्यं पूजनं महत् ।

राजादिभयमापन्नं देशान्तरभयादिकम् ।
शुभाशुभानि कर्माणि विचिन्त्य वलिमाहरेत् ॥
गृहण देवि महाभागे शिवे कालाग्निरूपिणि ।
शुभाशुभफलं व्यक्तं ब्रूहि गृहण वलिं तव ॥
एवमुच्चार्य दातव्यो वलिः कुलजनप्रिये ।

(महाकालसंहितायाम्)

स्थानादस्मादपसरेत् किञ्चिद्दूरतरं प्रिये ।
शिवा यथा वीतभया आगच्छन्त्यन्नसन्निधौ ॥
तत्र स्थित्वा निरीक्षेत किं किं ता भक्षयन्ति हि ।
सर्वा आगत्य चेत् सर्वं प्रदत्तं भक्षयन्ति हि ॥
विनिर्दिशेत् सर्वसिद्धिं राज्यलाभं धनागमम् ।
यद्यत् ता भक्षयन्त्यन्नं तत्तत्फलमवाप्नुयात् ॥
यद्यच्च नैव खादन्ति तत्तन्नैव फलं लभेत् ।
कुमारीपूजनादौ तु विशेषोऽस्योपवर्णितः ॥
तेन नात्र ब्रुवे देवि ग्रन्थाधिक्यभयादपि ।
कुमारीरूपमास्थाय यथाऽऽयाति महेश्वरी ॥
शिवारूपं तथा कृत्वा स्वयमायाति कालिका ।
ततो भक्तिः प्रकर्त्तव्या तासु यत्नेन साधकैः ॥
शिवासु भक्षयन्तीषु सर्वेभ्यो वलिमाहरेत् ।
संहारभैरवायादौ वटुकेभ्यस्ततः परम् ॥
विनायकेभ्यो मातृभ्यः क्षेत्रपालेभ्य एव च ।
योगिनीभ्यो डाकिनीभ्यः शिवदूतीभ्य एव च ॥

पुरोक्तो मन्त्र आसिद्धिं तेन तेन वलिं हरेत् ।
महदैश्वर्यमाप्नोति निःशेषं भक्षयन्ति चेत् ॥
अर्धे तु मध्यमा सिद्धिरभक्षे तु विपद् भवेत् ।

(कुलचूडामणौ)

यदि नो गृह्यते वत्स तदा नैव शुभं भवेत् ।
शुभं यदि भवेत् तत्र भक्ष्यते तदशेषतः ॥

(महाकालसंहितायाम्)

खादित्वोत्थाय तिष्ठत्सु शिवावृन्देषु तत्र हि ।
दण्डवत् प्रणमेत् सर्वाः स्वेष्टदेवीधिया स्वयम् ॥
पुष्पाञ्जलिं समादाय गन्धचन्दनचर्चितम् ।
उत्थाय मुक्तचिकुरो मीलिताक्षो दिगम्बरः ॥
भक्तिशाली वीतभयः किञ्चित्प्रणतकन्धरः ।
स्तुतिं कुर्यात् स्तवैरेतैर्वरप्रार्थनपूर्वकम् ॥
शिवारूपधरे देवि गुह्यकालि नमोऽस्तु ते ।
उल्कामुखि ललज्जिह्वे घोररावे शृगालिनि ॥
श्मशानवासिनि प्रेते शवमांसप्रियेऽनघे ।
अरण्यचारिण्यनघे शिवे जम्बुकरूपिणि ॥
नमोऽस्तु ते महामाये जगत्तारिणि कालिके ।
मातङ्गि कुक्कुटे रौद्रि महाकालि नमोऽस्तु ते ॥
सर्वसिद्धिप्रदे भीमेऽभयङ्करि भयापहे ।
प्रसन्ना भव देवेशि मम भक्तस्य चण्डिके ॥

संसारसागरतरे जय सर्व शुभङ्करि ।
विस्रस्तचिकुरे चण्डि चामुण्डे मुण्डमालिनि ॥
संहारकारिणि क्रुद्धे सर्वसिद्धिं प्रयच्छ मे ।
दुर्गे किराति शवरि प्रेतासनगतेऽभये ॥
अनुग्रहं कुरु सदा कृपया मां विलोकय ।
राज्यं प्रयच्छ विकटे वित्तमायुः सुतान् स्त्रियम् ॥
शिवावलिप्रदानेन त्वं प्रसन्ना भवेश्वरि ।
नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमोऽस्तु ते ॥
इत्येतैरष्टभिः श्लोकैः शिवास्तोत्रमुदीरयेत् ।
ततस्तच्छेषमन्नं यद् भाजनं चान्यदेव वा ॥
सर्वं हि निखनेद् भूमौ प्रयत्नेनैव पार्वति ।
यदि काकाः खराः श्वानो ये चान्ये पापजातयः ॥
भक्षयन्ति तदुच्छिष्टं तदा विघ्नः प्रजायते ।
रात्रावेव समागच्छेन्निर्भयो विपिनान्तरात् ॥

इति शिवावलिविधिः ।

अथ कृत्यशेषमाह ।

आगत्य गन्धपुष्पाद्यैः पुनर्देवीं प्रपूजयेत् ।

तथा ।

ततः प्रदक्षिणीकृत्य पतित्वा दण्डवद् भुवि ।
भक्तिनम्रः स्तुतिं जल्पेत् काकुगद्गदया गिरा ॥
अलिका नासिका बाहू वक्षो जठरमेव च ।
पादौ क्ष्मां स्पर्शतो दण्डप्रणामः स हि गद्यते ॥

आयुर्देहि यशो देहि भगं भगवति देहि मे ।
पुत्रान् देहि धनं देहि कामान् सर्वांश्च देहि मे ॥
प्रचण्डे पुत्रदे नित्यं सुप्रीते सुरनायिके ।
कुलोद्योतकरे चोग्रे जयं देहि नमोस्तु ते ॥
उग्रचण्डे प्रचण्डासि प्रचण्डबलनाशिनि ।
नमस्ते सर्वदा देवि विश्वेश्वरि नमोऽस्तु ते ॥
दुर्गोत्तारिणि दुर्गे त्वं सर्वाशुभनिषूदिनि ।
धर्मार्थमोक्षदे देवि नित्यं मे वरदा भव ॥
दुर्गे देवि महाभागे त्राहि मां शरणागतम् ।
महिषासृङ्मदोन्मत्ते प्रणतोस्मि प्रसीद मे ॥
हर पापं हर क्लेशं हर शोकं हराशुभम् ।
हर रोगं हर क्षोभं हर मानं हरप्रिये ।।
कालि कालि महाकालि कालिके पापहारिणि ।
धर्मकामप्रदे देवि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥
संग्रामे विजयं देहि धनं देहि सदा गृहे ।
धर्मकामार्थसम्पत्तीर्देहि देवि नमोऽस्तु ते ॥
महिषघ्नि महामाये चामुण्डे मुण्डमालिनि ।
आयुरारोग्यविजयं देहि देवि नमोऽस्तु ते ॥
आयुर्ददातु मे काली पुत्रानपि सदा शिवा ।
अर्थकामौ महामाया विभवं सर्वमङ्गला ॥
शिरो मे चण्डिका पातु कण्ठं पातु सुरेश्वरी ।
हृदयं पातु चामुण्डा सर्वतः पातु कालिका ॥

ब्रह्माणी चैव कौमारी वाराही वैष्णवी तथा ।
माहेश्वरी नारसिंही इन्द्राणी शिवदूत्यपि ॥
महाकाली च चामुण्डा भैरवी कौशिकी तथा ।
उग्रचण्डा प्रचण्डा च चण्डोग्रा चण्डनायिका ॥
चण्डा चण्डवती चैव अतिचण्डा च चण्डिका ।
एताश्चान्याश्च रुद्राणि यास्ते तिष्ठन्ति शक्तयः ॥
ताभिः सहैव मां रक्ष संग्रामे संकटे तथा ।
नानापुराणवाक्येन नानादेवर्षिभाषितैः ॥
सदाशिवाज्ञया चापि त्वमेव शरणं मम ।
त्वां विहायेतरां नैव संश्रये देवतां शिवे ॥
अतः परं यदुचितं तत् कर्त्तुं मातरर्हसि ।
आध्याकुलं च दारिद्र्यं रोगं शोकं च दारुणम् ॥
बन्धुस्वजनवैराग्यं दुर्गे त्वं हर दुर्गतिम् ।
राज्यं तस्य प्रतिष्ठा च लक्ष्मीस्तस्य सदा स्थिरा ॥
प्रभुत्वं तस्य सामर्थ्यं यस्य त्वं मस्तकोपरि ।
धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं सफलं जीवितं मम ॥
आगतासि यतो दुर्गे माहेश्वरि ममालयम् ।
अर्घ्यं पुष्पं च नैवेद्यं धूपं दीपं बलिं तथा ॥
गृहाण वरदे देवि कल्याणं कुरु सर्वदा ।
कृत्वैवं विधिना दण्डप्रणामं स्तुतिपूर्वकम् ॥
पूजां समर्पयेद् देव्यै गृहीत्वा पाणिना जलम् ।
मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वरि ॥

यदर्चितं मया देवि परिपूर्णं तदस्तु मे ।
गृहीतुं शारदीं पूजां मर्त्यमण्डलमागताम् ॥
चण्डिके त्वां नमाम्यद्य पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ।
कायेन मनसा वाचा त्वत्तो नान्या गतिर्मम ॥
अन्तश्चरसि भूतानां ज्ञात्री त्वं सर्वसाक्षिणी ।
एतावत् कृत्यमुदितं शारदीयार्चनक्रमे ॥
प्रातरारभ्य देवेशि रात्रेर्यामत्रयावधि ।
शिवाबलिं कुमार्यर्चां प्रभूतं बलिमेव वा ॥
हित्वाऽदस्त्रयमष्टम्यामयमेव विधिः प्रिये ।
ततः प्रसादं देव्या यदवशिष्टं भवेदनु ॥
गन्धं पुष्पं च नैवेद्यं सिद्धं वाऽसिद्धमेव वा ।
बन्धुभिः सह भुञ्जीत हास्यकौतुकपूर्वकम् ॥
गीतनृत्यादिकं पश्चाद् देव्यग्रे विनियोजयेत् ।
क्रीडां च ज्ञातिभिः सार्धं विदधीत विचक्षणः ॥

एतावदशक्तौ संक्षिप्तपूजोक्ता (कालिकापुराणे) ।

सम्यक्कल्पोदिता पूजा यदि कर्त्तुं न शक्यते ।
गन्धं पुष्पं च धूपं च दीपं नैवेद्यमेव च ॥
अभावे तोयपुष्पाभ्यां तदभावे च भक्तितः ।
संक्षेपपूजा कथिता ... ... इति ॥

इति नवमीकृत्यम् ।

अथ द्वितीयादिनवमीपर्यन्तं रेवन्तादिपूजाविधिः— तदुक्तम् (स्कन्दपुराणे)

शान्तये वृद्धयेऽश्वानामात्मनो विजयाय च ।
द्वितीयादिनवम्यन्तं रेवन्तं पूजयेन्नृपः ॥

ग्रंथान्तरे ।

आश्विनस्य सिते पक्षे नवमी यावदेव हि ।
द्वितीयां तिथिमारभ्य पूजयेद्विविधार्हणैः ॥
रेवन्तमुच्चैःश्रवसं तुरङ्गानभिरक्षितान् ।
वर्धन्ते वाजिनस्तेन सर्वोपद्रववर्जिताः ॥

अभिरक्षितानिति रक्षणहेतुस्तद्विधिश्चोक्तः ।

(शालिहोत्रे)

अश्वयुजि शुक्लपक्षे द्वितीयादि सप्तरात्रं तु ।
बडवारूपेणैका स्वातिः सौरं रथं वहति ॥
सा भारेणाक्रान्ता क्रुद्धाम्यान्याञ्शिरीक्षते वाहान् ।
तेषां तेजः सत्वं बलं च कृत्स्नं निगृह्णाति ॥
सञ्जायन्ते रोगा महोपसर्गैः समन्विताः कष्टाः ।
तस्मात् स्वात्युपतापे वाजिषु पीडा भवेन्महती ॥
एवं च सप्तरात्रं स्वातेः सम्पात एव निर्दिष्टः ।
तत्र दिवाकरकिरणैरस्पृष्टा वाजिनो रक्ष्याः ॥
शालां ततोपलिप्तां मनोरमां वर्जितां च रविकिरणैः ।
नानाकारैः पुष्पैरलङ्कृतां धूपितां कुर्यात् ॥
तस्यां स्नातास्तुरगाः सुधूपिता अर्चिता द्वितीयायाम् ।
पुरुषैश्च शस्त्रहस्तैः सप्ताहं रक्षितव्यास्तु ॥

तथा ।

शुभेऽहनि मुहूर्त्ते च क्ष्मापतिः सपुरोहितः ।
कृतमङ्गलसंस्कारान् वाहान् शालां प्रपूजयेत् ॥

ज्योतिःशास्त्रेऽपि ।

स्वाती नाम रवेः पत्नी वरदा रूपिणी रथम् ।
वहन्ती साश्विने मासि सूर्यरश्मिसमाश्रिता ॥
सप्ताहं पीडयेदश्वांस्ततः स्नानार्च्चितान् गृहे ।
रेवन्तं पूजयित्वाथ बद्ध्वा पोटालिकां गले ॥

तथा ।

शुक्लपक्षे द्वितीयायां शालां संवेष्ट्य रक्षयेत् ।
आदित्यरश्मितो वाहान् कटैर्वस्त्रादिकैस्तथा ॥
अस्तं गते दिनकरे कटादीनपकर्षयेत् ।
प्रवातार्थं पुनर्दद्याद्यावत् सन्ध्या न जायते ॥
शालाप्रवेशविहितां रक्षां कण्ठे प्रदापयेत् ।
लोहकं निम्बपत्राणि गुग्गुलं सर्षपान् घृतम् ॥
चैलबद्धां वचां हिङ्गु बध्नीयाद्वाजिनां गले ।
घर्षणं भ्रामणं चैव तथा चैवापवर्त्तनम् ॥
निशाशेषे प्रकर्त्तव्यं यावद्दूरे दिवाकरः ।
एतत्प्रतिदिनं कुर्यात् सप्तरात्रमतन्द्रितः ॥
कारयेद्ब्राह्मणांश्चैव शान्ति स्वस्त्ययनानि च ।

(ब्रह्मपुराणेऽपि)

शान्तिस्वस्त्ययने कार्ये तदा तेषां दिने दिने ।
धाना भल्लातकं कुष्टं वचां सिद्धार्थकांस्तथा ॥

पञ्चरङ्गेण सूत्रेण कण्ठे तेषां तु बन्धयेत् ।
वायव्यैर्वारुणैः सौरैः शाक्तैर्मन्त्रैः सवैष्णवैः ॥

वैश्वदेवैस्तथाग्नेयैर्होमः कार्यो दिने दिने ।
तुरगा रक्षणीयाश्च पुरुषैः शस्त्रपाणिभिः ॥

न च ताड्याः क्वचित् तत्र न च वाह्याः कदाचन ।

(शालिहोत्रे)

शिरसि स्थापयेद्देवीं रेवन्तं पूजयेत् सदा ।

तथा ।

नानाखाद्यनिवेद्यानि रेवन्ताय निवेदयेत् ।

तथा ।

वेदीं च कल्पयित्वा धुरि च विधानेन पावकं जुहुयात् ।

धुरि शालाशिरोभागे ।

सायं प्रातश्च शुचिः पुरोहितो ब्रह्मचारी स्यात् ।
शालिहोत्रगदितेन मन्त्रेणानेन होमयेत् ॥

रोहिताश्व महाभाग हव्यवाडमरोत्तम ।
धूमध्वज क्रतुद्वार स्वर्गस्य प्रथित पथि ॥

उत्तिष्ठ होमं गृह्णीमं शान्तिरस्य हयेषु च ।
स्वाहेति तत्र मन्त्रेण प्रापयेत् प्रथमाहुतिम् ॥

ततः प्रजापतीन्द्राय सोमाय वरुणाय च ।
विवस्वते कुवेराय सुषेणायाहिशालिने ॥

आदित्येभ्यस्तथाश्विभ्यां रुद्रेभ्यो वसुभिः सह ।
विष्णोश्च विश्वदेवानां साध्यानां मरुद्भिः सह ॥
वासुकिप्रमुखानां च नागानां गरुडस्य च ।
सर्वासां पौर्णमासीनां तिथीनां चैव सर्वशः ॥
देवीनां नदीनां सागराणां वनस्पतीनाम् ।
स्वाहाकारेण जुहुयात् तृतीयं च हुताशने ॥
देवानामेव सर्वेषां स्वाहाकारेण होमयेत् ।
दुर्बलानीह रक्षांसि प्रत्यूषे ब्रह्मतेजसा ॥
भवन्ति तस्मात् प्रत्यूषे स्नापयेत् पोषयेद्धयान् ।
पुरोहितस्तु द्विः कालं तर्पयित्वा द्विजोत्तमम् ॥
पुण्याहं कारयेन्नित्यं स्वस्त्याशीर्मङ्गलान्वितम् ।
नटनर्तकगन्धर्वाः सूतचारणमागधाः ॥
तुरगानुपतिष्ठेयुः सप्ताहं शान्तिकारणात् ।
मनोज्ञान् मधुरान् शब्दान् श्रुत्वा गच्छन्ति वै ग्रहाः ॥
वादित्रं वाहनागारे तस्मान्नित्यं प्रयोजयेत् ।
अतिक्रम्य च सप्ताहमष्टम्यां स्नापयेद्धयान् ॥
वरुणाय बलिं दत्वा पश्चात् तोयेऽवगाहयेत् ।

अष्टम्यामिति द्वितीयामारभ्याष्टमीतिथावित्यर्थः ।

ग्रन्थान्तरे

तानश्वान् समलङ्कृत्य वाजिशालां प्रवेश्य च ।
प्रतिमायां चित्रपटे स्थण्डिले मण्डलेऽथवा ॥

नानोपचारसम्भारै रेवन्तं देवमर्चयेत् ।
नमो देवाधिदेवाय तुरङ्गबलचारिणे ॥
सूर्यपुत्राय देवाय तुरङ्गाणां हिताय च ।
तुरङ्गपार्षदस्य नृगजोपरि धावति ॥
साश्वमश्वाधिपं रक्ष शरणं त्वां व्रजाम्यहम् ।
इति पुष्पाञ्जलिं दत्वा रेवन्ताय बलिं हरेत् ॥

तथा ।

सूर्यपुत्र महाबाहो छायाहृदयनन्दन ।
शान्तिं कुरु तुरङ्गाणां रेवन्ताय नमोऽस्तु ते ॥
एवं स्तुत्वाथ विधिवदुच्चैःश्रवसमर्चयेत् ।

(ब्रह्मपुराणे)

अश्वयुक्शुक्लपक्षे तु स्वातीयोगे सुशोभने ।
पूर्वमुच्चैःश्रवा नाम प्रथमं सूर्यमावहत् ॥
तस्मात् साश्वैर्नरैस्तत्र पूज्योऽसौ श्रद्धया सदा ।
पूजनीयाश्च तुरगा नवमीं यावदेव हि ॥

ग्रन्थान्तरे ।

उच्चैःश्रवो नमस्तुभ्यं नमः क्षीराब्धिनन्दन ।
वाहान् वर्धय वाहेन्द्र सर्वोत्पातं विनाशय ॥
एवं स्तुत्वोच्चैःश्रवसं तुरगान् पूजयेत् ततः ।
नानोपचारैस्तेषां तु कर्णजापमिदं पठेत् ॥

गन्धर्वकुलजातोऽसि मा भूयाः कुलदूषकः ।
ब्रह्मणः सत्यवाक्येन सोमस्य वरुणस्य च ॥
तेजसा चैव सूर्यस्य मुनीनां तपसा तथा ।
रुद्रस्य ब्रह्मचर्येण पवनस्य बलेन च ॥
प्रभावाच्च हुताशस्य वर्त्तस्व त्वं तुरङ्गम ।
स्मर त्वं राजपुत्रोऽसि कौस्तुभं च मणिं स्मर ॥
सुरासुरैर्मथ्यमानात् क्षीरोदादमृतादिभिः ।
जात उच्चैःश्रवा पूर्वं तेन जातोऽसि तत् स्मर ॥
यां गतिं ब्रह्महा गच्छेत् पितृहा मातृहा तथा ।
भूम्यर्थेऽनृतवादी च रणे यस्तु पराङ्मुखः ॥
सूर्याचन्द्रमसौ वायुर्यावत् पश्यन्ति दुष्कृतम् ।
व्रज त्वं तां गतिं क्षिप्रं तच्च पापं भवेत् ततः ॥
विकृतिं यदि गच्छेथा युद्धेऽध्वनि तुरङ्गम ।
रिपून् विजित्य समरे भर्त्रा सह सुखी भव ॥
तुरङ्गम चिरं जीव परशस्त्रैरलक्षितः ।
सदा मां समरे रक्ष स्वामिकार्यं सदा कुरु ॥

ज्योतिःशास्त्रे ।

नार्चयेज्जलजैः पुष्पैर्वाहनार्घविधिं प्रति ।
सौगन्धिकं विशेषेण तेषां दद्यान्न सर्वदा ॥
ग्रहहोमस्तु कर्त्तव्यो ग्रहाणामर्चनं तथा ।
अनेन विधिना यस्तु करोति तुरगोत्सवम् ॥

तस्य तुरङ्गनाथस्य न कदाचिद्भयं भवेत् ।

गजपूजाप्युक्ता (ब्रह्मपुराणे)

ज्येष्ठायोगे पुरा तत्र गजाश्चाष्टौ महाबलाः ।
पृथिवीमवहन् पूर्वं सशैलवनकाननाम् ॥
कुमुदैरावतौ पद्मः पुष्पदन्तोऽथ वामनः ।
सुप्रतीकोऽञ्जनो नीलस्तस्मात् तांस्तत्र पूजयेत् ॥

शाक्रादृचात् समारभ्य नवम्यन्तं च पूर्ववत् ।

गजपूजामन्त्रस्तु ।

पान्तु वो वसवो रुद्रा आदित्याः समरुद्गणाः ।
भर्त्तारं रक्ष नागेन्द्र समयः प्रतिपाल्यताम् ॥
अवाप्नुहि जयं युद्धे समये स्वस्ति नो व्रज ।
श्रीस्तु सोमाद्बलं कृष्णात् तेजः सूर्याज्जवोऽनिलात् ॥
स्थैर्यं मेरोर्जयो रुद्राद्यशो देवात् पुरन्दरात् ।
युद्धे रक्षन्तु नागास्त्वां दिशश्च सह दैवतैः ॥
आश्विनौ सह गन्धर्वैः पान्तु त्वां सर्वतः सदा ।

इति ज्योतिःशास्त्रे प्रोक्तः ।

इति रेवन्तादिपूजाविधिः ।

अथ शक्तिसङ्गमोक्ता काम्यविशेषा लिख्यन्ते ।

नवरात्रव्रतासक्तो नवनाथो भवेद्ध्रुवम् ।
गौडकाश्मीरद्रविडमार्गेण त्रिविधो भवेत् ॥

अष्टम्यन्तं जपः कार्यस्ततोऽष्टम्यां तु होमयेत् ।
अर्धरात्रे समायाता पूर्वविद्धापि पार्वति ॥
साष्टमी सर्वकार्याणां कर्त्री भवति निश्चितम् ।
होमपूजादिकं तत्र कुर्याद्यत्नेन पार्वति ॥

द्वितीयदिवसे चेत् सा तदैवोपोषणं चरेत् ।

तथा ।

घटिका षोडश त्याज्या आद्या प्रतिपदस्तु याः ।
कलशस्थापनं कुर्यात् कल्याणं जायते तदा ॥
नवम्यां पारणं कुर्याद्दशम्यां तु विसर्जनम् ।
काश्मीराख्यं क्रमं देवि शृणु यत्नेन पार्वति ॥
नवरात्रं निराहारो होमोऽष्टम्यां तथा भवेत् ।
नवम्यां विप्रभोज्यं स्याद्दिग्वेधे पारणं चरेत् ॥
नवरात्रं निराहारो निर्विकल्पं जितेन्द्रियः ।
अष्टमीनवमीसन्धौ होमकर्म समाचरेत् ॥
नवम्यां विप्रभोज्यं स्याद्दशम्यां पारणं चरेत् ।
केरलाख्यः क्रमः प्रोक्तो निर्णयं शृणु पार्वति ॥
तिथिक्षये तथा वृद्धौ यथोक्तेन तु वर्त्मना ।
अष्टमीनवमीप्राप्तौ पूर्ववेधो न दुष्यति ॥
अष्टम्यामर्धरात्रे तु यत् किञ्चित् कुरुते नरः ।
तत्तदक्षयमायाति नवदुर्गाप्रयोगतः ॥
एकोत्तरप्रविद्धा वा स्तोत्रं जपादिकं चरेत् ।
प्रथमेऽह्नि जपो यावत् तावत् कुर्याच्च वा सुधीः ॥

उदयास्तमयं जप्त्वा त्रैलोक्यविजयी भवेत् ।
नवरात्रव्रते स्त्रीणां[1] मृत्युयोगो भवेद्यदा ॥
सैव देवी न संदेहस्तां पूज्य विजयी कलौ ।
ताम्बूलागुरुकस्तूरीदिव्याम्बरविभूषणैः ॥
सूर्योदयं समारभ्य पुनः सूर्योदयान्तरम् ।
तावज्जप्त्वा निरातङ्क सर्वसिद्धीश्वरो भवेत् ॥
एकासनगतो भूत्वा नवरात्रं तु शाम्भवीम् ।
मुद्रामालम्बयेद्देवि नवनाथाधिपो भवेत् ॥
गुहायां मठिकायां वा निर्जने पर्वतेऽपि वा ।
अधोमुखो वा देवेशि नवरात्रं निरम्बुभुक् ॥
स्वमाच्छाद्य मृदा देवि तत्र संस्थापयेद् घटम् ।
यवाङ्कुरान् समारोप्य शाम्भवीं मुद्रिकां चरेत् ॥
दृढासनी वा शयनी यथोद्दिष्टं समाचरेत् ।
कापालिकावधूतानां व्रतमेतन्मयेरितम् ॥

शाम्भवी मुद्रा तु (त्रिपुरासारसमुच्चये)

अथ पार्ष्णिनिरुद्धकम्बुनिर्ना
ध्वजमूलस्थितसव्यपादपार्ष्णिः ।
ऋजुकायशिरोधरो यतात्मा
विषयेभ्यो विनिवर्त्तितेन्द्रियश्च ॥
काकीचञ्च्वग्रकृष्टैर्मुहुरुदरदरीं पूरयित्वा समीरै-
रङ्गुष्ठाभ्यामुभाभ्यां नररिपुविवरे तर्जनीभ्यां च नेत्रे ॥

---

१. स तु योगो इति ४ पुस्पा ।

नासारन्ध्रं निरुध्य स्थिरविमलमतिर्मध्यमाभ्यामथास्यं ।
त्वन्याभिर्नातिगाढं कमलजनिलये स्थापयेन्मानसं स्वम् ॥

इति ॥

तथा (शक्तिसङ्गमे)

आज्ञा भवति देवेशि तदैवोषोषणं चरेत् ।
आज्ञा यदि न जायेत तदा ग्रामाधिपस्य च ॥
देशाधिपस्य विप्रस्य पूजकस्य स्त्रियस्तथा ।
आज्ञां गृहीत्वा देवेशि वरं प्रार्थ्य सुखी भवेत् ॥
भक्तप्रीता च सा दुर्गा स्वयमाज्ञां प्रयच्छति ।
वीरशाक्तविधानेन चण्डदर्पव्रतं चरेत् ॥
जिह्वां संत्रोट्य यत्नेन द्विवेदेषुरसाङ्गुलाम् ।
जिह्वा सा पुनरायाति तेन सिद्धीश्वरो भवेत् ॥
नवरात्रं समासाद्य महाष्टम्यां निशामुखे ।
देवीं यत्नेन सम्पूज्य सङ्कल्पं कामनान्वितम् ॥
शिरःपुष्पं कर्त्तयित्वा पूर्णमध्यकनिष्ठतः ।
यन्त्रे देवे निवेद्याथ शिवतुल्यो भवेद्ध्रुवम् ॥
पुनः शिरः समायाति महाचीनवरः स तु ।
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगः कथ्यते शृणु ॥
नवरात्रं निराहारः श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ।
महाष्टम्यामर्धरात्रे अङ्गुष्ठान्मस्तकावधि ॥
मांसं संकर्त्य यत्नेन यथोक्तं कुण्डमाचरेत् ।
होमयेत् तत्र देवेशि देवी प्रत्यक्षतामियात् ॥

देवीदेहं भवेत् तद्धि नात्र कार्या विचारणा ।
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगः कथ्यते शृणु ॥
नवरात्रे निराहारो गुरुभक्तो महाव्रती ।
कुण्डं पुरुषमात्रं तु कृत्वा तत्राविशङ्कितः ॥
पञ्चपल्लवकाष्ठानां वह्निं तत्र समाचरेत् ।
अङ्गुष्ठान्मस्तकं यावत् स्वदेहं होमयेद्व्रती ॥
अग्निशय्यां च वा कृत्वा देवीं पश्यति निश्चितम् ।
अर्चापरः क्रमेणैव लतागेहप्रवेशनात् ॥
भवेत् कल्पलतातुल्यः साधको नात्र संशयः ।
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगः कथ्यते शृणु ॥
नवरात्रं निर्विकल्पो निराहारो दृढव्रतः ।
यमुद्दिश्य क्रियां कुर्यात् तमेव वशमानयेत् ॥
कामवीजं साध्यनाम वशीकुर्विति चोच्चरेत् ।
स्वाहामुच्चार्य देवेशि प्रदीप्ते जठरानले ॥
होमयेद्यत्नतो देवि तदहं वशमानयेत् ।
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगः कथ्यते शृणु ॥
नवरात्रं निराहारः सत्यवादी जितेन्द्रियः ।
सहदेवीरसं गृह्य नवम्यां परमेश्वरि ॥
पूर्वोक्तमनुना देवि पाश्राण्यापिण्डमाहरेत् ।
आजन्मान्तं वशीकुर्यात् तमेव सकुटुम्बकम् ॥
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगः कथ्यते शृणु ।
नवरात्रं मौनयुक्तो वृत्तासनसमन्वितम् ॥

पारणादिवसे प्राप्ते गोमुखं कारयेत् प्रिये ।
पूर्वोक्तमनुना देवि होमयेज्जठरानले ॥
स्वगेहे तत्त्वरात्रेण तदहे दिवसत्रयात् ।
आजन्मान्तं वशं कुर्यान्महादेवाधिकं नरम् ॥
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगः कथ्यते शृणु ।
नवरात्रं मौनयुक्तो वृत्तासनसमन्वितम् ॥
पारणादिवसे प्राप्ते गोमुखं कारयेत् प्रिये ।
पूर्वोक्तमनुना देवि होमयेज्जठरानले ॥
स्वगेहे तत्वरात्रेण तद्गेहे दिवसत्रयात् ।
आजन्मान्तं वशं कुर्यान्महादेवाधिकं नरम् ॥
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगः कथ्यते शृणु ।
नवरात्रं निराहारो गुरुभक्तो महाव्रती ॥
वामाङ्गुष्ठोपरिस्थित्वा वेदरात्रं महेश्वरि ।
दक्षाङ्गुष्ठोपरि तथा वेदरात्रं महेश्वरि ॥
नवम्यां पारणं कुर्याद्भिन्वे पिण्डं प्रदापयेत् ।
जगत्त्रयं वशीकुर्यान्नात्रकार्या विचारणा ॥
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगः कथ्यते शृणु ।
नवरात्रं पर्यटन् वै रोचनासनसंयुतः ॥
होमं कुर्यान्महाष्टम्यां नवम्यां पारणं चरेत् ।
सर्वस्वदानं कृत्वा तु त्रैलोक्यविजयी भवेत् ॥
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगः कथ्यते शृणु ।
गोमूत्राशी महेशानि नवरात्रं महेश्वरी ॥

यं कं चिद्वै जपेन्मन्त्रं नवम्यां होममाचरेत् ।
नवम्यां पारणं कुर्याद् गोमुखेन महेश्वरि ॥
देवतादर्शनं भूयाद्रात्रौ स्वप्ने महेश्वरि ।
अथवान्यप्रकारेण प्रयोगं शृणु पार्वति ॥
नवरात्रं जितग्रासो मौनव्रतधरः शुचिः ।
निर्द्वन्द्वो निरहङ्कारः सत्यवादी महामतिः ॥
राजाकर्षणकामश्चेद्राज्ञः सदनदिङ्मुखः ।
पारणामिच्छया कुर्याद्रात्रिजापी सदा भवेत् ॥

त्रैलोक्यं वशमायाति नात्र कार्या विचारणा ।

अथ दशमीकृत्यम् ।

तत्रैव ।

ततो दशम्यां निर्वाह्य स्नातो नित्यक्रियां निजाम् ।
यावच्छक्त्युपचारैस्तु पूजयेन्न्यासमुज्जहन् ॥
कृताञ्जलिः पठेत् पश्चाद्विसर्जनमनूनिमान् ।
विधिहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं यदर्चितम् ॥
पूर्णं भवतु तत्सर्वं त्वत्प्रसादान्महेश्वरि ।
शक्नुवन्ति न ते पूजां कर्त्तुं ब्रह्मादयः सुराः ॥
अहं किं वा करिष्यामि मृत्युधर्मा नरोऽल्पधीः ।
न जानेऽहं तेऽम्बरूपं न शरीरं न वा गुणान् ॥
एकामेव हि जानामि भक्तिं त्वच्चरणाब्जयोः ।
तां भक्तिं हृदि सम्भाव्य शारदार्चां प्रगृह्य च ॥

गच्छ देवि निजस्थानं मह्यं दत्वा वरान् बहून् ।
एतान् मन्त्रान् समुच्चार्य चरलग्ने चरांशके ॥
प्रतिमां पत्रिकां वापि चालयेत् पूजकः शनैः ।
निर्माल्येन ततो देव्याः पूजयेत् कलशोपरि ॥
निर्माल्यवासिनीं देवीं ङेन्तां नमःपदेन हि ।
प्रदर्श्य योनिमुद्रां च ऐशान्यां दिशि निःक्षिपेत् ॥
निर्माल्यं भगवत्यास्तच्चण्डेश्वर्यै नमो वदन् ।
मृण्मूर्त्ति पत्रिकां वापि जलेऽगाधे विनिःक्षिपेत् ॥
स्रोतस्यथो मज्जयित्वा नदीवेगेन हारयेत् ।
पीठमूर्त्तीं स्वके स्थाने चालयित्वा निवेशयेत् ॥
चालने यन्मनुद्वन्द्वं तदिदानीं निशामय ।
उत्तिष्ठ देवि चामुण्डे शुभां पूजां प्रगृह्य मे ॥
कुरुष्व मम कल्याणमष्टाभिः शक्तिभिः सह ।
गच्छ गच्छ परं स्थानं स्वस्थानं देवि चण्डिके ॥
यत् पूजितं मया देवि परिपूर्णं तदस्तु ते ।
गम्यतामर्थलाभाय क्षेमाय विजयाय च ॥
शत्रोर्दर्पविनाशाय पुनरागमनाय च ।
व्रज त्वं स्रोतसि जले मद्गेहे तिष्ठ भूतये ॥
आगामिवत्सरे च त्वं पुनरायास्यसि ध्रुवम् ।
इति देवीं चालयित्वा मनुना कथयिष्यता ॥
महावाद्यरवं कुर्यान्नभोदिक्पूरि सर्वतः ।
तारत्रपारुषश्चैव शाकिनी डाकिनी तथा ॥

चामुण्डे चलयुग्मं च चालय द्वितयं तथा ।
कूर्चास्त्रानलकान्ताभिर्मनुश्चालनकर्मणि ।
शङ्खतूर्यनिनादैश्च मृदङ्गैः पटहैस्तथा ॥
ढक्काभेरीझर्झरैश्च पणवानकगोमुखैः ॥
तालवादित्रवीणाभिरातोद्यैर्डिण्डिमैरपि ।
मुरजैर्वेणुभिर्हिङ्गैस्तालमानलयान्वितैः ॥
धूलीकर्दमविक्षेपैः क्रीडाकौतुकमङ्गलैः ।
वेशयुग्वेशनिचयैर्विविधैः शावरोत्सवैः ॥
भगलिङ्गाभिधानैश्च भगलिङ्गप्रगीतकैः ।
भगलिङ्गक्रियाशब्दैर्वेशचेष्टाभिरुक्तिभिः ॥
विसर्जनस्यावसरे क्रीडितव्यं निजेच्छया ।
कार्यं जरद्भिरप्येतद्देवीसन्तोषहेतवे ॥
परैर्वा क्षिप्यते यस्तु यः परान् नाक्षिपत्यपि ।
तस्य क्रुद्धा भगवती शापं दद्यात् सुदारुणम् ॥
एतत्प्रासङ्गिकीं देव्या उक्तिं समवधारय ।
ममानन्दे सदानन्दः सदानन्दो भविष्यति ॥
ममानन्दे निरानन्दो निरानन्दो भविष्यति ।
यथा यथा ममानन्दे भवत्युन्मत्तवज्जनः ॥
तथा तथाहं तुष्यामि तत्कृतार्चासु वल्लभ ।
ख्यातं मम भगं चिह्नं लिङ्गं चिह्नं तव प्रभो ॥
लिङ्गाङ्कत्वाद्भगाङ्कत्वादियं माहेश्वरी प्रजा ।
त्वां मां विहाय नैवान्यत् किञ्चित् त्रिभुवनोदरे ॥

तस्मान्मत्पूजनस्यान्ते स्वन्मच्चिह्वोक्तिभिर्जनः ।
यः क्रीडति महाभाग स मे मनसि तिष्ठति ॥
अकुर्वाणोऽपि सुरतं भगं भगमिति ब्रुवन् ।
लिङ्गं लिङ्गमिति प्रोच्य मां तोषयति तत्क्षणात् ॥
रेतः सिक्तं भवेद्यादृक् तादृश्यत्र प्रजायते ।
भगं त्रिजगतां स्रष्टृ को वा निन्दतुमर्हति ॥
इत्यादिवचनैर्देव्या यथेष्टं विहरेज्जनः ।
उपस्थयोनिभजनशब्दैस्तत्तत्क्रियान्वितैः ॥
ततो नित्योदकाभ्यासं स्वयमम्भः प्रविश्य च ।
पत्रिकां मृण्मयीं मूर्तिं तदन्तः स्थापयेच्छनैः ॥
निमज्ज्याम्भसि सम्पूज्य पत्रिकां वर्जितां जले ।
मया देवि वरान् दत्वा ततो गच्छेन्निजालयम् ॥
इत्यनेन तु मन्त्रेण देवीं संस्थापयेज्जले ।
पीठमूर्त्योरिदं कर्म न कार्यं त्रिदशेश्वरि ॥
ततः सर्वैर्जनैः सार्धं जलक्रीडां समाचरेत् ।
निमज्जनोन्मज्जनैश्च तथा पिञ्जलताम्बुभिः ॥
अन्यैर्जलविहारैश्च क्षणं कौतुकमाचरेत् ।
प्रदद्याद्दक्षिणां पूजां कारयित्वा स्वभक्तितः ॥
हिरण्यं रजतं धेनुं भूमिं वासांसि मन्दिरम् ।
यावच्छक्यं च यच्छक्यं दातव्यं दक्षिणां ततः ॥
यानि देव्यै प्रदत्तानि महोपकरणान्यपि ।
विभज्य तानि सर्वेभ्यो दातव्यानीति निश्चयः ॥

पूजाफलान्याह् —

एवमुक्तप्रकारेण कृत्वा शारदपूजनम् ।
यदाप्नोति फलं देवि तदिदानीं निशामय ॥
सप्तलोकोपरि शिवे वैकुण्ठो लोक उच्यते ।
तदूर्ध्वं शिवलोको हि गोलोकस्तदनन्तरम् ॥
तस्योपरि प्रियतमे देवीलोको विराजते ।
योजनानां कोटिशतं विस्तीर्णं तावदायतम् ॥
विभवा वा गुणा यस्य मम वाचामगोचराः ।
कल्पकोटिशतं साग्रं तत्रायं वसति प्रिये ॥
अव्याहतगतिर्भूत्वा षडानन इवापरः ।
त्रिलोकीं विचरत्येष द्वितीयो द्विरदाननः ॥
यदीहावतरत्येष कदाचित् कालपर्ययात् ।
शतसंवत्सरायुः स्यात् समस्तपृथिवीपतिः ॥
तेजसा सूर्यसदृशः कान्त्या चन्द्रमसा समः ।
कुवेरसन्निभो वित्ते क्षमया क्षमया समः ॥
स्थैर्ये सुमेरुणा तुल्यो गाम्भीर्ये सागरोपमः ।
विद्यया वाक्पतिसमः सौन्दर्ये मन्मथोपमः ॥
प्रियंवदो विनीतश्च दातामितपराक्रमः ।
किं बहूक्तेन देवेशि यावन्तो हि गुणाः स्मृताः ॥
तमेकं संश्रयन्ते हि समुद्रं सरितो यथा ।
प्रत्येकमस्या बाहुल्यं वर्तते फलसम्भवे ॥

न विस्तरभयाद्वच्मि डामरेषु तदीरितम् ।
न तादृशं फलं किञ्चिद्यन्न स्यात्क्षारदार्चनात् ॥

ततोऽपराजितां सम्पूज्य यात्रां कुर्यात् । तदुक्तं (निर्णयामृते) पुराणान्तरे ।

दशम्यां पूजयित्वा तु मृण्मयीं चापराजिताम् ।
कलशं तोयसंपूर्णं जयन्तीपल्लवाननम् ॥
चतुर्वर्णैस्तदा यात्रा कर्त्तव्या साधनेन च ।
दशम्यां च वली राजा पूजयित्वापराजिताम् ॥
दशदिक्षु मनोयोगाद्यात्रां कृत्वाथवा नृपः ।
नीराजनं स्वस्य कृत्वा ततो नीराजयेद्बलम् ॥

नीराजनमन्त्रस्तत्रैव ।

चतुरङ्गबलं मह्यं सुस्थिरत्वं व्रजत्विह ।
विजयो मम सर्वत्र अस्तु मेऽग्निप्रसादतः— इति ॥
सर्वत्र विजयो मेऽस्तु त्वत्प्रसादात् सुरेश्वरि— इति ।

(कृत्यरत्ने) अपराजितपूजने संक्षिप्तप्रकारस्तु अपराह्णे ईशानीदिशमाश्रित्य सीमानमुल्लङ्घ्य –

'अद्याश्विनशुक्लदशम्यां क्षेमसिद्ध्यर्थमपराजितापूजां करिष्ये' इति सङ्कल्प्य कलशेऽष्टदलपद्मयन्त्रमध्ये अपराजितायै नमः— इत्यपराजिताम् ।

तद्दक्षिणे — क्रियाशक्त्यै नमः— इति जयाम् ।
वामे — उमायै नमः — इति विजयां चावाह्य ॥

ॐ अपराजितायै नम । ॐ जयायै नमः । ॐ विजयायै नमः ।

इति मन्त्रैः सम्पूज्य प्रणम्य ।

इमां पूजां मया देवी यथाशक्ति निवेदिताम् ।

रक्षार्थं तु समादाय व्रज स्वस्थानमुत्तमम् — इति ।

विसर्जयेत् ।

(महाथर्वणसंहितायाम्)

अथ नीराजनं राज पराह्णे विदधीत वै ।

विचित्रवेशवसनः सह स्वजनबान्धवैः ॥

चूडामणिपरिस्फूर्यत्कीरीटकुण्डलोज्ज्वलः ।

लमत्प्रालम्बिको मुक्तामाली कटकमण्डितः ॥

केयूरी भृङ्गली तद्वदङ्गुलीयकभूषितः ।

उष्णीषी बद्धनिस्त्रिंशश्चर्चितो मलयद्रवैः ॥

चन्द्रकुङ्कुमकस्तूरीविलेपनसुवासितः ।

नानाविषयजानश्वान् भूषाभिः परिबृंहयेत् ॥

गान्धारजानुत्तरजान् पारसीकोद्भवानपि ।

काम्बोजवानायुभवान् वाह्लीकमणिमन्धजान् ॥

युक्तांस्तदीयभूषाभिः कुथाभिरुपशोभितान् ।

एवमेव गजेन्द्रांश्च कुथघण्टाङ्कुशोज्ज्वलान् ॥

कलिङ्गजङ्गलभवांश्चेदितैलङ्गसम्भवान् ।

एवं रथानपि व्यूहे तदुपस्करसंयुतान् ॥

पदातींश्च भटांश्चापि नानाप्रहरणान्वितान् ।

कोदण्डशरनिस्त्रिंशशूलपट्टीशतोमरान् ॥

गदापरिघचक्रर्ष्टिभुशुण्डीपाशकौरजान् ।
भिन्दिपालहुताशक्तिपर्शुकुन्ताहिमुद्गरान् ॥
खट्वाङ्गवज्रमुशलपाशायोगुडकर्त्तरीः ।
शतघ्नीशल्यकुद्दालक्रकचच्छुरिकास्तथा ॥
एतान्यन्यानि चास्त्राणि दधतः स्फुरितौजसः ।
चतुरङ्गबलं चेत्थं कृत्वाग्रेमरमीश्वरि ॥
नानाविधैर्वाहनैश्च पौरजानपदानपि ।
वादित्राणि च सर्वाणि वादयित्वा विशेषतः ॥
महाकोलाहलं कृत्वा समराभिप्रयाणवत् ।
जय जीवेति निनदैः स्तूयमानो महीपतिः ॥
विनिर्गच्छेत् पुरात् स्वीयादनुकूलां दिशंप्रति ।
ब्राह्मणानग्रतः कृत्वा ताम्बूलं चर्वयेन्मुहुः ॥
नटान् मल्लान् वन्दिनश्च शिल्पिनो गणिकास्तथा ।
दैवज्ञान् वणिजो दूतानन्यान् वै देशिकानपि ॥
विलोकयन् हृष्टमना एतेभ्यः पारितोषिकम् ।
ददन्नुत्साहसंयुक्तो विजिगीषुरिव व्रजेत् ॥
एतन्नीराजनं नाम घटनाया बलास्त्रयोः ।

अथ खञ्जनादिदर्शनविधिस्तत्रैव ।

एतत् कृत्वा महीपालो भूपितस्तेन चान्वितः ।
खञ्जनं सारसं चापं प्रयत्नेन विलोकयेत् ।
अनूपकच्छगोस्थानगोविडम्बुरुहादिषु ।
स्थितो रुवन् विधुन्वानः पक्षती खञ्जनः शुभः ॥

मङ्गलं खञ्जनं दृष्ट्वा मध्यस्थाने मनोरमे।
शुभं स्यादशुभं ज्ञेयं विपरीते न संशयः ।

वृक्षेषु गोषु गजवाजिमहोरगेषु
राज्यप्रदः कुशलदः शुचिशाद्वलेषु ।

भस्मास्थिकाष्ठतुषलोमतृणेषु दृष्टो
रिष्टं ददाति बहुशः खलु खञ्जरीटः ॥

तस्मिन् निधिर्भवति मैथुनमेति यस्मिन्
यस्मिन् पुनर्वसति तत्र दिशन्ति काचम् ।

अङ्गारमप्युपदिशन्ति पुरीषिणोऽस्य
तत् कौतुकाय च शुभाय च खञ्जरीटः ॥

दृष्ट्वा तु खञ्जनं राजा प्रणमेद्विहिताञ्जलिः ।
इमं मन्त्रं समुच्चार्य श्लोकरूपं वरानने ॥

खञ्जनः खञ्जरीटश्च शङ्खमौलिः शुभप्रदः ।
महापद्मो नीलगलश्चपलाङ्गो हरिद्विजः ॥

यः खञ्जरीटं प्रणमेदेभिर्नामभिरष्टभिः ।
जायते मङ्गलं तस्य सतो गेहे यतः पथि ॥

नारायणशरीरोत्थ संवत्सरशुभप्रद ।
शालग्रामशिलाकण्ठ खञ्जरीट नमोऽस्तु ते ॥

वासुदेवस्वरूपेण सर्वकामफलप्रद ।
पृथिव्यामवतीर्णोऽसि खञ्जरीट नमोऽस्तु ते ॥

त्वं योगयुक्तो मुनिपुत्रकस्त्व-
मदृश्यतामेषि हिमोद्गमेन ।
त्वं दृश्यसे प्रावृषि निर्गतायां
त्वं खञ्जनाश्चर्यमयो नमस्ते ॥
अशुभं खञ्जनं दृष्ट्वा देवब्राह्मणपूजनम् ।
शान्तिं कुर्वीत कुर्याच्च स्नानं सर्वौषधीजलैः ॥
अयं खगस्तु विज्ञेयो विष्णुरूपी सुरेश्वरि ।
संसूचयति वर्षोत्थं मङ्गलामङ्गलद्वयम् ॥
देवीरूपस्तु विज्ञेयः सारसः पक्षिराडपि ।
तं दृष्ट्वा तोयतर्वद्रिसदूर्वोर्वीतलेषु हि ॥
प्रणमेच्छुभदं केशगमस्थिगमभद्रदम् ।
तथा कुर्वाण आहारं चञ्च्वा कण्डूं तनावपि ॥
तिष्ठन् कुलाये शावाय दद्द्वा भोजनं शुभम् ।
सारसः सरसीवासः पुष्करः पुष्करालयः ।
विघ्नापहर्ता पक्षीन्द्रो देवीरूपो महाबलः ।
विघ्नं नाशय पक्षीन्द्र शुभं देहि महाबल ॥
पुष्कराब्दफलं ब्रूहि जहि शत्रून् महाबलः ।
पठित्वेदं पद्ययुगं प्रणमेत सारसं बुधः ।
विपरीते तथैतस्य पूर्ववच्छान्तिकं चरेत ।
अथ चाषं निरीक्ष्यापि महारुद्रस्वरूपिणम् ॥
पूर्वोदितेषु स्थानेषु प्रणमेन्मङ्गलप्रदम् ।
अन्यत्राशुभदातारं विहगं शिवरूपिणम् ॥

अशोकश्च विशोकश्च नन्दीशः पुष्टिवर्धनः ।
ताम्रचूडो मणिग्रीवः स्वस्तिकश्चापराजितः ॥
अष्टावेतानि नामानि चाषं दृष्टा तु यः पठेत् ।
अग्रतो धनलाभाय पार्श्वतो विजयाय च ॥
पृष्ठतः क्षेमवित्ताभ्यां दिव्य चाष नमोऽस्तु ते ।
अशोकाय नमस्तुभ्यं सर्वाभीष्टप्रदाय च ॥
नीलकण्ठाय भद्राय भद्ररूपाय ते नमः ।
भद्र त्वं देहि मे भद्रमाशां पूरय पूरक ॥
स्वस्तिकोऽसि कुरु स्वस्ति त्वं मां नन्दीश नन्दय ।
अशोक कुर्वशोकं मां पुष्य त्वं पुष्टिवर्धन ॥
एवं चाषं नमस्कृत्य प्रणमेच्च शमीतरुम् ।
अमङ्गलानां शमनीं शमनीं दुष्कृतस्य च ॥
दुःस्वप्नशमनीं धन्यां प्रपद्येऽहं शमीं शुभाम् ।
शमी शमयते पापं शमी लोहितकण्टका ॥
धारिण्यर्जुनबाणानां रामस्य प्रियवादिनि ।
करिष्यमाणयात्राया यथाकालं सुखं मया ॥
तत्र निर्विघ्नकर्त्री त्वं भव श्रीरामपूजिते ।
इति संप्रार्थ्य मूलस्थां गृहीत्वा पीतमृत्तिकाम् ॥
प्रदक्षिणीकृत्य तथा शमीवृक्षं महीपतिः ।
नियुद्धं प्रेक्ष्य मल्लानां भटानां शस्त्रलाघवम् ॥
भरतानां प्रेषणं च धावनं गजवाजिनाम् ।
अस्तंगते दिनमणौ दीपिकाशतसंवृतः ॥

प्रविशेन्नगरं राजा कोलाहलपुरःसरम् ।
अनेन विधिना यस्तु कुरुते शारदं महम् ॥
तस्य देवी सदा तुष्टा सदा नैव विमुञ्चति ।
फलं यच्छारदार्चाया वक्तुं तत् केन शक्यते ॥
ईदृश्येव च वासन्ती पूजा कार्या मधौ सिते ।

श्रीविद्याविषये तु श्रीविद्याकल्पे (वृहद्वडवानलतन्त्रे)

इषे शुक्लप्रतिपदि संस्थाप्य विधिवत् घटम् ।
अभ्यर्चयेन्नवाहानि क्रमाच्छ्रीचक्रनायिकाः ॥
एकैव श्रीमहाविद्या नवधा परिकीर्तिता ।

त्रिपुरादिचक्रनायिकाविषये तु पूर्वखण्डे प्रकाशितम् ।

तत्रैव ।

सप्तम्यां पादुकादानं कार्यं विधिविधानतः ।
सायाह्ने बोधनं कार्यं श्रीचक्रे चाधिवासनम् ॥
रात्रौ जागरणं कृत्वा वाद्यगायनतत्परः ।
अष्टम्यां तु महास्नानं कारयेद्विविधैर्जलैः ॥
नवम्यां च महापूजां विधायाथ प्रयत्नतः ।
कुच्छान्नबलिदानं च कुरुकुल्लादिकान् प्रति ॥
पशुयागं विधायाथ कुमारीयागमाचरेत् ।

दुर्गाकल्पे श्रीविद्याकल्पे च (कल्पवृक्षतन्त्रे)

इषे कार्या महापूजा पूर्वोक्तविधिना शिवे ।
माघे चैत्रे तथाषाढे तथैव बोधनं विना ॥

माघे तु भोजनं दद्यान्नानाव्यञ्जनसंयुतम् ।
चैत्रे शुक्लनवम्यां तु देव्यै शय्यां समर्पयेत् ॥
शुक्लाषाढप्रतिपदि दद्याच्चामरघण्टकाम् ।

श्रीविद्याकल्पे (बृहद्वडवानलतन्त्रे)

इति दुर्गोत्सवविधिः

अथ भैरवीचक्रादिविधिः (महानिर्वाणतन्त्रे)

माघे शुक्ले प्रतिपदि घटं संस्थापयेद्बुधः ।
घटोपरि चक्रराजं संस्थाप्य विधिपूर्वकम् ॥
आवाह्य साङ्गावरणां श्रीमत्त्रिपुरसुन्दरीम् ।
कामेश्वर्यादिकान्नित्यान् पौर्णिमान्तं यजेत् क्रमात् ॥

श्रीदेव्युवाच ।

किमिदं भैरवीचक्रं तत्त्वचक्रञ्च कीदृशम् ।
तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि कृपया वक्तुमर्हसि ॥

श्रीसदाशिव उवाच ।

कुलपूजाविधौ देवि चक्रानुष्ठानमीरितम् ।
विशेषपूजासमये तत्कार्यं साधकोत्तमैः ॥
भैरवीचक्रविषये न तादृङ् नियमः प्रिये ।
यथासमयमासाद्य कुर्याच्चक्रमिदं शुभम् ॥
विधानमस्य वक्ष्यामि साधकानां शुभावहम् ।
आराधिता येन देवी तूर्णं यच्छति वाञ्छितम् ॥
कुलाचार्यो रम्यभूमावास्तीर्यासनमुत्तमम् ।
कामाद्येनास्त्रबीजेन संशोध्योपविशेत्ततः ॥

सिन्दूरेण कुसीदेन केवलेन जलेन वा ।
त्रिकोणं चतुरस्रञ्च मण्डलं रचयेत् सुधीः ॥
विचित्रघटमानीय दध्यक्षतविमृक्षितम् ।
फलपल्लवसंयुक्तं सिन्दूरतिलकान्वितम् ॥
सुवासितजलैः पूर्णं मण्डले तत्र साधकः ।
प्रणवेन तु संस्थाप्य धूपदीपौ प्रदर्शयेत् ॥
सम्पूज्य गन्धपुष्पाभ्यां चिन्तयेदिष्टदेवताम् ।
संक्षेपपूजाविधिना तत्र पूजां समाचरेत् ॥
विशेषमत्र वक्ष्यामि शृणुष्वामरवन्दिते ।
गुर्वादिनवपात्राणां नात्र स्थापनमिष्यते ॥
यथेष्टं तत्त्वमादाय संस्थाप्य पुरतो व्रती ।
प्रोक्षयेदस्त्रमन्त्रेण दिव्यदृष्ट्यावलोकयेत् ॥
अलियन्त्रे गन्धपुष्पं दत्वा तत्र विचिन्तयेत् ।
आनन्दभैरवीं देवीमानन्दभैरवं तथा ॥
नवयौवनसम्पन्नां तरुणारुणविग्रहाम् ।
चारुहासामृताभासोल्लसद्वदनपङ्कजाम् ॥
नृत्यगीतकृतामोदां नानाभरणभूषिताम् ।
विचित्रवसनां ध्यायेत् वराभयकराम्बुजाम् ॥
इत्यानन्दमयीं ध्यात्वा स्मरेदानन्दभैरवम् ।
कर्पूरपूरधवलं कमलायताक्षम्
दिव्याम्बराभरणभूषितदेहकान्तिम् ।

वामेन पाणिकमलेन सुधाढ्यपात्रम्
दक्षेण शुद्धिगुटिकां दधतं स्मरामि ॥
ध्यात्वैवमुभयोस्तत्र सामरस्यं विचिन्तयन् ।
प्रणवादिनमोऽन्तेन नाममन्त्रेण देशिकः ॥
सम्पूज्य गन्धपुष्पाभ्यां शोधयेत् कारणं ततः ।
पाशादित्रिकबीजेन स्वाहान्तेन कुलार्चकः ॥
अष्टोत्तरशतावृत्त्या जपन् हेतुं विशोधयेत् ।
गृहकार्यैकचित्तानां गृहिणां प्रबले कलौ ॥
आद्यतत्त्वप्रतिनिधौ विधेयं मधुरत्रयम् ।
दुग्धं सिता माक्षिकञ्च विज्ञेयं मधुरत्रयम् ॥
अलिरूपमिदं मत्वा देवतायै निवेदयेत् ।
स्वभावात् कलिजन्मानः कामविभ्रान्तचेतसः ॥
तद्रूपेण न जानन्ति शक्तिं सामान्यबुद्धयः ।
अतस्तेषां प्रतिनिधौ शेषतत्त्वस्य पार्वति ॥
ध्यानं देव्याः पदाम्भोजे स्वेष्टमन्त्रजपस्तथा ।
ततस्तु प्राप्ततत्त्वानि पललादीनि यानि च ॥
प्रत्येकं शतधानेन मनुना चाभिमन्त्रयेत् ।
सर्वं ब्रह्ममयं ध्यात्वा निमील्य नयनद्वयम् ॥
निवेद्य पूर्ववत् कान्त्यै पानभोजनमाचरेत् ।
इदन्तु भैरवीचक्रं सर्वतन्त्रेषु गोपितम् ॥
तवाग्रे कथितं भद्रे सारात्सारं परात्परम् ।
विवाहो भैरवीचक्रे तत्त्वचक्रेऽपि पार्वति ॥

सर्वथा साधकेन्द्रेण कर्त्तव्यः शैववर्त्मना ।
विना परिणयं वीरः शक्तिसेवां समाचरन् ।।
परस्त्रीगामिनां पापं प्राप्नुयान्नात्र संशयः ।
संप्राप्ते भैरवीचक्रे सर्वे वर्णाः द्विजोत्तमाः ।।
निवृत्ते भैरवीचक्रे सर्वे वर्णाः पृथक् पृथक् ।
नात्र जातिविचारोऽस्ति नोच्छिष्टादिविवेचनम् ।।
चक्रमध्यगता वीरा मम रूपा नराख्यया ।
न देशकालनियमो न वा पात्रविचारणम् ।।
येन केनाहृतं द्रव्यं चक्रेऽस्मिन् विनियोजयेत् ।
दूरदेशात् समानीतं पक्वं वाऽपक्वमेव वा ।।
वीरेण पशुना वापि चक्रमध्यगतं शुचि ।
चक्रारम्भे महेशानि विघ्नाः सर्वे भयाकुलाः ।।
विभीतास्ते पलायन्ते वीराणां ब्रह्मतेजसा ।
पिशाचा गुह्यका यक्षा वेतालाः क्रूरजातयः ।।
श्रुत्वात्र भैरवीचक्रं दूरं गच्छन्ति साध्वसम् ।
तत्र तीर्थानि सर्वाणि महातीर्थादिकानि च ।।
सेन्द्रामरगणाः सर्वे तत्रागच्छन्ति सादरम् ।
चक्रस्थानं महातीर्थं सर्वतीर्थाधिकं शिवे ।।
त्रिदशा यत्र वाञ्छन्ति तत्र नैवेद्यमुत्तमम् ।
म्लेच्छेन स्वपचेनापि किरातेनापि हूणुना ।।
आमं पक्वं यदानीतं वीरहस्तार्पितं शुचि ।
दृष्ट्वा तु भैरवीचक्रं मम रूपांश्च साधकान् ।।

मुच्यन्ते पशुपाशेभ्यः कलिकल्मषदूषिताः ।
प्रबले कलिकाले तु न कुर्याच्चक्रगोपनम् ॥
सर्वत्र सर्वदा वीरः साधयेत् कुलसाधनम् ।
चक्रमध्ये वृथालापं चाञ्चल्यं बहुभाषणम् ॥
निष्ठीवनमधोवायुं वर्णभेदं विवर्जयेत् ।
क्रूरान् खलान् पशून् पापान् नास्तिकान् कुलदूषकान् ॥
निन्दकान् कुलशास्त्राणां चक्राद्दूरतरं त्यजेत् ।
स्नेहाद्भयादानुरक्त्या पशूंश्चक्रे प्रवेशयन् ॥
कुलधर्मात् परिभ्रष्टो वीरोऽपि नरकं व्रजेत् ।
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राः सामान्यजातयः ॥
कुलधर्माश्रिता ये वै पूज्यास्ते देववत् सदा ।
वर्णाभिमानाच्चक्रे तु वर्णभेदं करोति यः ॥
स याति घोरनिरयमपि वेदान्तपारगः ।
चक्रान्तर्गतकौलानां साधूनां शुद्धचेतसाम् ॥
साक्षाच्छिवस्वरूपाणां पापशङ्का भवेत् कुतः ।
यावद्वसन्ति चक्रेषु विप्राद्याः शैवमार्गिणः ॥
तावत्तु शाम्भवाचारांश्चरेयुः शिवशासनात् ।
चक्राद्विनिःसृताः सर्वे स्वस्ववर्णाश्रमोदितम् ॥
लोकयात्राप्रसिद्ध्यर्थं कुर्युः कर्म पृथक् पृथक् ।
पुरश्चर्याशतेनापि शवकुण्डचितासनात् ॥
चक्रमध्ये सकृज्जप्त्वा तत्फलं लभते सुधीः ।
भैरवीचक्रमाहात्म्यं को वा वक्तुं क्षमो भवेत् ॥

सकृदेतत् प्रकुर्वाणः सर्वैः पापैः प्रमुच्यते ।
षण्मासं भूमिपालः स्यात् वर्षं मृत्युञ्जयः स्वयम् ॥
नित्यं समाचरन् मर्त्यो ब्रह्मनिर्वाणमाप्नुयात् ।
बहुना किमिहोक्तेन सत्यं जानीहि कालिके ॥
इहामुत्र सुखावाप्त्यै कुलमार्गो हि नापरः ।
कलेः प्राबल्यसमये सर्वधर्मविवर्जिते ॥
गोपनात् कुलधर्मस्य कौलोऽपि नारकी भवेत् ।
कथितं भैरवीचक्रं भोगमोक्षैकसाधनम् ॥
तत्त्वचक्रं कुलेशानि साम्प्रतं वच्मि तच्छृणु ।
तत्त्वचक्रं चक्रराजं दिव्यचक्रं तदुच्यते ॥
नात्राधिकारः सर्वेषां ब्रह्मज्ञान् साधकान् विना ।
परब्रह्मोपासका ये ब्रह्मज्ञा ब्रह्मतत्पराः ॥
शुद्धान्तःकरणाः शान्ताः सर्वप्राणिहिते रताः ।
निर्विकारा निर्विकल्पा दयाशीला दृढव्रताः ॥
सत्यसङ्कल्पका ब्राह्मास्त एवात्राधिकारिणः ।
ब्रह्मभावेन तत्वज्ञे ये पश्यन्ति चराचरम् ॥
तेषां तत्त्वविदां पुंसां तत्त्वचक्रेऽपि कारिता ।
सर्वं ब्रह्ममयं भावश्चक्रेऽस्मिँस्तत्त्वसंज्ञके ॥
येषामुत्पद्यते देवि त एव तत्वचक्रिणः ।
न घटस्थापनात्रास्ति न बाहुल्येन पूजनम् ॥
सर्वत्र ब्रह्मभावेन साधयेत् तत्त्वसाधनम् ।
ब्रह्ममन्त्री ब्रह्मनिष्ठो भवेच्चक्रेश्वरः प्रिये ॥

ब्रह्मज्ञैः साधकैः सार्धं तत्त्वचक्रं समारभेत् ।
रम्ये सुनिर्मले देशे साधकानां सुखावहे ॥

विचित्रासनमानीय कल्पयेद्विमलासनम् ।
तत्रोपविश्य चक्रेशः सहितो ब्रह्मसाधकैः ॥

आसादयेत्तु तत्वानि स्थापयेदग्रतः शिवे ।
तारादिप्राणबीजान्तं शतावृत्त्या जपन् मनुम् ॥

सर्वतत्त्वेषु चक्रेश इमं मन्त्रमुदीरयेत् ।
ब्रह्मार्पणं ब्रह्महविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम् ॥

ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्मसमाधिना ।
सप्तधा वा त्रिधा जप्त्वा तानि सर्वाणि शोधयेत् ॥

ततो ब्राह्मेण मनुना समर्प्य परमात्मने ।
ब्रह्मज्ञैः साधकैः सार्द्धं विदध्यात् पानभोजनम् ॥

ब्रह्मचक्रे महेशानि वर्णभेदं विवर्जयेत् ।
न देशकालनियमो न पात्रनियमस्तथा ॥

ये कुर्वन्ति नरा मूढा दिव्यचक्रे प्रमादतः ।
कुलभेदं ब्रह्मभेदं ते गच्छन्त्यधमां गतिम् ॥

अतः सर्वप्रयत्नेन ब्रह्मज्ञैः साधकोत्तमैः ।
तत्त्वचक्रमनुष्ठेयं धर्मकार्यार्थमुक्तये ॥

इति भैरवीचक्रादिविधिः

बिभ्रत्यद्भूतभूतिभूतपवचोवैचित्र्यचित्रामृत—
स्रोतःशालिनि सन्निबन्धनसरित्संभेदमभ्यर्हितम् ।

सन्मुक्तोपमयुक्तिशालिनि तरङ्गः प्रागदेकादशो
विज्ञश्रीनरदेवनिर्मितपुरश्चर्यार्णवेऽस्मिन् नवे ॥

इति श्रीमन्महाराजाधिराजप्रतापसिंहसाहविरचिते पुरश्चर्यार्णवे दुर्गामन्त्रपुरश्चरणदुर्गोत्सवविधिर्नामैकादशस्तरङ्गः ।

अथ ब्रह्माण्यादिमन्त्रास्तत्पुरश्चरणविशेषाश्च निरूप्यन्ते ।

(मेरुतन्त्रे) ब्रह्माणीमन्त्रः

मुनय उचुः ।

देवदेव महादेव भक्तानुग्रहकारक ।
ब्राह्माद्यष्टौ भास्करस्य रथे तिष्ठन्ति शक्तयः ॥
रणे मृतानां योगेन मृतानां सहगामिनाम् ।
स्वर्गं याश्च प्रयच्छन्ति तन्मनून् ब्रूहि शङ्कर ॥

शिव उवाच ।

ब्रह्मशक्तिस्तु शक्तीनां नायिका परिकीर्त्तिता ।
योगिनां मुक्तिदात्री सा योगिनां भोगदा मता ॥
ब्रामित्येकाक्षरं बीजं मुनिर्वाचस्पतिर्मतः ।
गायत्री छन्द उद्दिष्टं बः शक्तिः कीलकं वचः ॥

अस्या ध्यानम् ।

ध्यायेद् ब्राह्मीं पलाशस्थां हंसारूढां चतुर्भुजाम् ।
अक्षमालावराभीतिकमण्डलुकरारुणाम् ॥
बीजेनैव षडङ्गानि ... ... इति ।

पुरश्चरणं तत्रैव ।

लक्षमेकं जपेमन्त्रं पलाशसमिधैर्हुनेत् ।
तत्पुष्पयुक्तसलिलैस्तर्पयेन्मार्जयेत् कुशैः ॥

माहेश्वरीमन्त्रः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि सम्यङ्माहेश्वरीविधिम् ।
ओं ह्रीं नमो भगवति माहेश्वर्यै इह संवदेत् ॥
परमे पदमुच्चार्यैश्वर्यै स्वाहान्तको मनुः ।
तारादिरेकविंशार्णोऽश्वारूढावत्परं मतम् ॥

ध्यानम्

वृषारूढां भालचन्द्रां त्रिनेत्रां शशिसन्निभाम् ।
दधतीं शूलडमरू महाहिवलयां भजे ॥

पुरश्चरणम् ।

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं विल्वपत्रैर्घृतप्लुतैः ।
जुहुयात् तद्दशांशेन महदैश्वर्यवान् भवेत् ।

कौमारीमन्त्रः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि कौमार्या विधिमुत्तमम् ॥
कौं कौमार्यै नम इति षडर्णो मन्त्र ईरितः ॥
मुनिर्ब्रह्मा च गायत्री छन्दः कौमारिका भवेत् ।
देवता कौमिदं बीजं कौमार्यै शक्तिरुच्यते ॥
मन्त्रवर्णैः षडङ्गानि हृदि ध्यायेच्च देवताम् ।

ध्यानम् ।

शक्त्यन्नस्रग्वराभीतिकरां बन्धूकसन्निभाम् ।
मयूरध्वजिनीं रक्तवस्त्रामौदुम्बरस्थिताम् ॥
हस्तिकञ्चुकिकां रम्यां नानालङ्कारभूषिताम् ।

पुरश्चरणम् ।

लक्षषट्कं जपः प्रोक्तः पञ्चखाद्यैस्तथा हुनेत् ।
मधुरत्रयसंयुक्तैः सिद्धमन्त्रस्तदा भवेत् ॥
तर्पणं मार्जनं कृत्वा कुमारीणां च भोजनम् ।

वैष्णवीमन्त्रः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि वैष्णवीमन्त्रमद्भुतम् ।
अकचटतपयशा वैष्णव्या मन्त्र ईरितः ॥
अष्टाक्षरो मनुश्चास्य नारदोनुष्टुबुच्यते ।
छन्दस्तु वैष्णवी देवी न्यासः प्रणवपूर्वकः ॥
मूलमन्त्राक्षरैः कुर्यात् त्रिभिस्त्रिभिरनुक्रमात् ।
एकैकं च जपेत् पश्चादङ्गानि षडनुक्रमात् ॥

ध्यानम् ।

शोणपद्मप्रतीकाशां मुक्तमूर्धजलम्बिनीम् ।
लसत्काञ्चनसम्भूतकुण्डलोज्ज्वलशालिनीम् ॥
स्वर्णरत्नसमुन्नद्धकिरीटस्रग्धारिणीम् ।
कृष्णशुक्लारुणैर्नेत्रैस्त्रिभिश्चारुविभूषिताम् ॥

वन्धूकदन्तरसनां शिरीषसुमनासिकाम् ।
कम्बुग्रीवां विशालाक्षीं सूर्यकोटिसमप्रभाम् ॥
चतुर्भुजां सुवसनां पीनोन्नतपयोधराम् ।
दक्षिणाभ्यां कराभ्यां तु खड्गं च जपमालिकाम् ॥
बिभ्रतीं वामहस्ताभ्यामभयं च वरं तथा ।
अनल्पनागनासोरुं गुप्तगुल्फां सुपार्ष्णिकाम् ॥
गात्रेण रत्नस्तम्भं च सम्यगालम्ब्य संस्थिताम् ।
किमिच्छसीति वचनं व्याहरन्तीं मुहुर्मुहुः ॥
पञ्चाननं पुरः संस्थं निरीक्षन्तीं स्ववाहनम् ।

ईदृशीं चण्डिकां ध्यायेदिति शेषः ।

पुरश्चरणम् ।

लक्षद्वयं जपेदस्य पुरश्चरणकर्मसु ।
दशांशं होममाज्येन कर्त्तव्यं तर्पणादिकम् ॥

अस्या मन्त्रान्तरं तत्रैव ।

ओं नमोऽन्ते च वैष्णव्यै मन्त्रःप्रोक्तः षडक्षरः ।
मन्त्रार्णैरत्र चाङ्गानि शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥

अथापराजितावैष्णवीमन्त्रस्तत्रैव ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि वैष्णवीमपराजिताम् ।
तारमाकर्षिणिपदमावेशिनि ततो भवेत् ॥
ज्वालामालिनि रमणि रामणि भरणीति च ।

धारणि तपनीत्युक्त्वा तापिनि मनोन्मादिनि ॥
शोषिणीति पदं प्रोच्य ततः संमोहिनीति च ।
तथा नीलपताके च महानीले महाप्रिये ॥
महाग्नेयि महाचण्डे महारौद्रि महेति च ।
वज्रिणीति तदादित्यरश्मिजाह्नवि संवदेत् ॥
यमघण्टे किलिकिलिचिन्तामणिपदं वदेत् ॥
सुरभि सुरोत्पन्ने च सरस्वतिपदं ततः ॥
सर्वकामदुघे प्रोच्य यथा मम मनीषितम् ।
कार्यं तन्मे सिध्यत्विति स्वाहान्तोऽयं मनुर्मतः ॥
षड्द्वाशतार्णो मुन्यादिः प्राग्वत् सौख्यप्रदो मनुः ।
जपेद्वर्णशतं होमादिकं पूर्ववदाचरेत् ॥

अथ वाराहीमन्त्रः ।

अथ वार्त्तालिकां वक्ष्ये वाराहीं शत्रुघातिनीम् ।
ऐं ग्लौं ठँठँठमिति हुं स्वाहान्तोऽष्टाक्षरो मनुः ॥
छन्दोऽनुष्टुप् च कपिलो मुनिर्वार्त्तालिका सुरी ।
वाराह्यत्र षडङ्गानि क्रमाद्द्विद्वीन्दुभूमिभिः ॥
द्वाभ्यां ध्यायेत् ततो देवीं विद्युद्भासां कराम्बुजैः ।
दधानामङ्कुशं पाशं मुद्गरं शक्तिमेव च ॥
विद्युद्भासां त्रिनेत्रां च नाशयन्तीं तथा रिपून् ।

पुरश्चरणम् ।

वसुलक्षं जपित्वान्ते बिल्वपत्रैर्हयारिजैः ।
धात्रीफलैर्भृङ्गराजैः कुशैश्चापि दशांशतः ॥

होमः कार्यस्तर्पणादि कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
एवं सिद्धमनुर्मन्त्री प्रयोगान् कर्त्तुमर्हति ॥

श्यामलावाराहीमन्त्रः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि मालामन्त्रं सुसिद्धिदम् ।
ओं ऐं ग्लौं ऐं नमः प्रोच्य ततो भगवतीति च ॥
वार्त्तालिवाराहियुगं वाराहमुखिवाग्भवम् ।
ग्लौं ऐँ अन्धे अन्धिनीति नमो रुन्धे च रुन्धिनि ॥
नमो भञ्जे भञ्जिनीति नमो मोहेति मोहिनि ।
नमस्तम्भे स्तम्भिनीति नमः ऐं ग्लौं च वाग्भवम् ॥
सर्वदुष्टप्रदुष्टानां सर्वेषां सर्ववाग्वदेत् ।
चित्तचक्षुर्मुखगतिजिह्वास्तम्भं कुरुद्वयम् ॥
शीघ्रं वश्यं कुरु कुरु ऐं ग्लौं ऐं ठचतुष्टयम् ।
हूं फट् स्वाहेति मन्त्रोऽयं वेदरुद्राक्षरः स्मृतः ॥
मुनिः शिवोऽस्य जगति छन्दो वार्त्तालिका सुरी ।
वाराह्यस्य शिरः प्रोक्तं शिखा वाराहमुख्यपि ॥
अन्धे अन्धिनि वर्मोक्तं रुन्धे रुन्धीनि नेत्रकम् ।
भञ्जे भञ्जिनि चास्त्रं स्यात् ततो ध्यायेच्च चण्डिकाम् ॥

अस्या ध्यानम्

रक्ताब्जकर्णिकायां तु शवासनसमास्थिताम् ।
मुण्डमालालसत्कण्ठां नीलाभां दधती करैः ।
अभयं मुशलं चापि हलं चापि वरं तथा ।
वाराहास्यां तुङ्गकुचां त्रिनेत्रामरुणाम्बराम् ॥

पुरश्चरणम् ।

जपेन्मन्त्रं सहस्राणि बन्धूककुसुमैस्तिलैः ।
जुहुयात् ... ... इति ॥

स्वप्नवाराहीमन्त्रः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि वाराहीं स्वप्नसंज्ञिकाम् ।
ओं ह्रीं नमश्च वाराहि घोरे स्वप्नं विसर्गयुक् ॥
ठद्वयं वह्निजायान्तो मन्त्रः पञ्चदशाक्षरः ।
ईश्वरोऽस्य मुनिः प्रोक्तो जगती छन्द ईरितम् ॥
देवता स्वप्नवाराहि बीजं तारः प्रकीर्त्तितः ।
हृल्लेखा शक्तिरुद्दिष्टा ठद्वयं कीलकं मतम् ॥

ध्यानम् ।

ततो ध्यायेद्घनश्यामां त्रिनेत्रामुन्नतस्तनीम् ।
कोलास्यां चन्द्रभालां च दंष्ट्रोद्धृतवसुन्धराम् ॥
खड्गाङ्कुशौ दक्षिणयोर्वामयोश्चर्मपाशकौ ।
अश्वारुढां च कोलास्यां नानालङ्कारभूषिताम् ॥

पुरश्चरणम् ।

लक्षं जपेद्दशांशेन नीलपद्मैस्तिलैर्हुनेत् ।

इन्द्राणीमन्त्रः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि इन्द्राणीं नष्टराज्यदाम् ।
इं इन्द्राण्यै नम इति मन्त्रः प्रोक्तः षडक्षरः ॥
गुरुर्मुनिश्च गायत्री छन्दो देवीन्द्रवल्लभा ।
इं बीजं शक्तिरिन्द्राणी नमः कीलकमुच्यते ॥

ध्यानम् ।

वज्रपाशवराभीतिहस्ता श्यामाम्बरावृता ।
चतुर्दन्तगजाकल्पच्छायासंस्था हिरण्यभा ॥

पुरश्चरणम् ।

लक्षषट्कं जपेन्मन्त्रं मालतीकुसुमैर्हुनेत् ।
त्रिमध्वक्तैस्तावदेव राज्यार्थं राजवृक्षकैः ॥

चामुण्डामन्त्रस्तन्त्रान्तरे ।

मायाबीजं समुच्चार्य चामुण्डा ङेयुता पुनः ।
नमोऽन्तो नगवर्णोऽयं मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥
शिवो मुनिश्च गायत्री छन्दोऽमुष्य च देवता ।
चामुण्डा मन्त्रवर्णैश्च द्विरावृत्या षडङ्गकम् ॥

ध्यानम् ।

नीलोत्पलदलश्यामा चतुर्बाहुसमन्विता ।
खट्वाङ्गं चन्द्रहासं च बिभ्रती दक्षिणे करे ॥
वामे चर्म च पाशं च ऊर्ध्वतो भावतः पुनः ।
दधती मुण्डमालां च व्याघ्रचर्माम्बराधरा ॥
कृशाङ्गी दीर्घदंष्ट्रा च अतिदीर्घातिभीषणा ।
लोलजिह्वा निम्नरक्तनयनाकारभीषणा ॥
कबन्धवाहनासीना विस्तारिश्रवणानना ।

पुरश्चरणम् ।

वर्णलक्षं जपेमन्त्रं दशांशं मधुरप्लुतैः ।
पायसैर्जुहुयान्मन्त्री ततो सिद्धो भवेन्मनुः ॥

एषा तु मातृकाचामुण्डा

महालक्ष्मीमन्त्रस्तत्रैव ।

मायाबीजं समुद्धृत्य स्वबीजं च समुद्धरेत् ।
ततो ङेन्ता महालक्ष्मीर्नमोऽन्तोऽष्टाक्षरो मनुः ॥
मुनिरस्य शिवः प्रोक्तो गायत्री छन्द ईरितम् ।
देवता तु महालक्ष्मीर्मन्त्रवर्णैः षडङ्गकम् ॥

ध्यानम् ।

सुवर्णवर्णदीप्ताङ्गी त्रिनेत्रा सिंहवाहिनी ।
ईषत्प्रहसिता देवी नीलोत्पलदलेक्षणा ॥
भुजषोडशसम्पन्ना सर्वालङ्कारभूषिता ।
खड्गं घण्टां शरं सूत्रमङ्कुशं शूलपद्मकम् ॥
दधाना दक्षिणैर्हस्तैरनाथेभ्यो वरप्रदा ।
तथा वामैर्हस्तपद्मैः खेटकं डिण्डिमं धनुः ॥
कमण्डलुं नागपाशं कपालं पुस्तकाभयम्
जाज्वल्यमाना तेजोभिरतीवाह्लादकारिणी ॥

पुरश्चरणम् ।

लक्षमेकं जपेन्मत्रं दशांशं मधुरप्लुतैः ।
विदध्यात् पायसैर्होममेवं सिद्धो भवेन्मनुः ॥

एषा तु मातृकामहालक्ष्मीः ।

आनन्दभैरव (सर्वाम्नाये विशेषत ऊर्ध्वाम्नाये) तन्त्रान्तरे ।

सूर्यकोटिप्रतीकाशं चन्द्रकोटिसुशीतलम् ।
अष्टादशभुजं देवं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् ॥

अमृतार्णवमध्यस्थं ब्रह्मपद्मोपरिस्थितम् ।
वृषारूढं नीलकण्ठं सर्वाभरणभूषितम् ॥
कपालखट्वाङ्गधरं घण्टाडमरुवादिनम् ।
पाशाङ्कुशधरं देवं गदामुशलधारिणम् ॥

अस्य मन्त्रः ।

ह्स्च्म्ल्व्र्यूँ ।

तन्त्रान्तरे । आनन्दभैरवीध्यानम् (सर्वाम्नाये विशेषत ऊर्ध्वाम्नाये)

ततो ध्यायेत् सुधादेवीं चन्द्रकोट्ययुतप्रभाम् ।
हिमकुन्देन्दुधवलां सर्वानन्दकरोद्यताम् ॥
प्रहसन्तीं विशालाक्षीं देवदेवस्य सन्मुखीम् ।
सर्वरत्नविचित्राङ्गी त्र्यम्बकां भूतविग्रहाम् ॥
अष्टादशभुजाकीर्णां नीरजायतलोचनाम् ।
आयुधानेकसंयुक्तैर्भुजैरष्टादशैर्वृताम् ॥
ज्ञानमुद्रापरा भद्रे अभया च द्वितीयका ।
दक्षिणे मांसखण्डानि वामे पाशं तु भीषणम् ॥
मुद्गरं दक्षिणे हस्ते वामे शूलं सुवर्चसम् ।
दक्षिणे निघृणं शुभ्रं वामे खेटं सुवर्त्तुलम् ॥
दक्षिणे च शिलावृत्तं वामे घण्टा च सुस्वनाम् ।
दक्षिणे वाममुष्टिं च वामे चापं सुवंशजम् ॥
दक्षिणे डमरू श्रेष्ठं वामे भृङ्गरवाकुलम् ।
दक्षिणे नृकपालं च वामे दण्डं महाबलम् ॥

दक्षिणे वज्रदीप्यन्तं वामे कट्टारिका शुभा ।
निर्घृणां चैव निर्लज्जां त्यागां सुरां च मानिनीम् ॥
त्रासयन्त्यसुरान्सर्वान्देवानामभयंकरीम् ।

अस्या मन्त्रः ।

ब्रह्माण्यादि ।

अथ गोरक्षनाथमन्त्रः । (दक्षिणाम्नाये) (कल्पद्रुमतन्त्रे)

गर्ग उवाच ।

अथ मन्त्रं प्रवक्ष्यामि शृणु त्वं यदुनन्दन ।
जपन्ति साधका वीरास्तन्मन्त्रान् श्रद्धयान्विताः ॥
शीघ्रं भवति सिद्धिर्वै साधकानां शिवाज्ञया ।

तथा ।

गोरक्षस्य मनुं जप्त्वा योगीन्द्रो भविता नरः ।
विना गोरक्षमन्त्रेण योगसिद्धिर्न जायते ।
गोरक्षस्य प्रसादेन सर्वकर्माणि साधयेत् ।

मन्त्रा यथा ।

ओं ह्रीं श्रीं हुं फट् स्वाहा ।
ओं ह्रीं श्रीं गों गोरक्ष हुं फट् स्वाहा ॥
ओं श्रीं ह्रीं हँ हाँ गोरक्षनाथाय निरञ्जनात्मने हुं फट् स्वाहा ।
ॐ श्रीँ गोँ ह्रीँ हँ हाँ गोरक्षनाथाय निरञ्जनात्मने हँ सँ फट् हसः ।

इति चत्वारो मन्त्राः ।

अथ गायत्री।

ओं ह्रीं श्रीं गों गोबीजाय विद्महे गोरक्षाय धीमहि तन्नो निरञ्जनः प्रचोदयात्।

अथ ऋष्यादिन्यासः।

गोरक्षनाथमन्त्रस्य बृहदारण्यको मुनिः।
छन्दोऽनुष्टुब्देवता च नाथो गोरक्षसंज्ञकः॥

कराङ्गन्यासस्तु।

ओं ह्रीं श्रीं गों गोरक्षनाथाय अङ्गुष्ठाभ्यां नमः[1]।

इत्यादि।

अथ ध्यानम्।

शुद्धस्फटिकसंकाशो जटाजूटी त्रिलोचनः।
निरञ्जनो निराकारो निर्विकल्पो निरामयः॥
त्रिमूर्त्तिं च त्रिलोकेशं विधिविष्णुमहेश्वरम्।
विश्वरूपं निराकारं गोरक्षनाथदैवतम्॥

गोरक्षध्यानान्तरम् (तन्त्रान्तरे)

चन्द्रार्कद्रुहिणाच्युताम्बुजलसल्लोकेशकंसारिभिः
कालाभैरवसिन्धुरास्यहनुमत्क्रोडैः परीवारितम्।
वन्दे तं नवनाथसिद्धमहितं मेघाहिमालासनं
मालापुस्तकशूलडिण्डिमधरं गोरक्षमृत्युञ्जयम्॥

---

१. ह्रैं फट् हूँ इति मतान्तरे।

अथ पुरश्चरणम् ।

लक्षं शताधिकं जप्त्वा साधकः शुद्धमानसः ।
साधयेत् सर्वकार्याणि नात्र कार्या विचारणा ॥
धारयेद्यो नरो नित्यं मन्त्रमेनं विशेषतः ।
स योगसिद्धिमाप्नोति गोरक्षस्य प्रसादतः ॥

मत्स्येन्द्रनाथध्यानम् (तन्त्रान्तरे)

यं विष्णुं प्रवदन्ति वैष्णवगणाः शैवाः शिवं शक्तिकाः
शक्तिं भास्करभक्तिका दिनमणिं ब्रह्मस्वरूपं द्विजाः ।
मत्स्येन्द्रं मुनयो वदन्ति सततं लोकेश्वरं वैदिका
अन्यं तं करुणामयं प्रतिदिनं तन्नौमि सिद्धेश्वरम् ॥

अथ शीतलामन्त्रो (मेरुतन्त्रे) पूर्वाम्नाये ।

अथ वक्ष्ये महेशस्य वस्त्रप्रक्षालिका तु या ।
शीतलेति च विख्याता मसूर्या चिपिटेश्वरी ॥
तारो माया रमा शीतलायै हृच्च नवाक्षरः ।

यामले तु ।

माया श्रीशीतला ङेन्ता हृदन्तोऽष्टाक्षरो मनुः—इत्युक्तम् ।

(मेरुतन्त्रे)

उपमन्युर्मुनिश्छन्दो बृहती शीतला सुरी ।
षड्दीर्घयुक्त्रपालक्ष्मीबीजाभ्यां स्यात् षडङ्गकम् ॥

ध्यानं तु (यामलादौ)

नमामि शीतलां देवीं रासभास्थां दिगम्बराम् ।
मार्जनीकलशोपेतां शूर्पालङ्कृतमस्तकाम् ॥

तैलादिमलसंयुक्तवस्त्रपोटलिशीर्षकाम् ।
त्रिकोणान्तर्यजेद्देवीं कोद्रवां च मसूरिकाम् ॥
शराविकां च कोणेषु भूपुरे त्वष्टभैरवान् ।

पुरश्चरणम् ।

अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं पायसेन दशांशतः ।
हुत्वा कृत्वा तर्पणादि मन्त्रसिद्धिः प्रजायते ॥
नाभिमात्रे जले स्थित्वा यः सहस्रं जपेन्मनुम् ।
तेन संमार्जितास्तीव्राः स्फोटा नश्यन्ति तत्त्वणात् ॥
साधितो येन मन्त्रोऽयं तस्य वंशे न शीतला ।
तेनाभिमन्त्रितं भस्म यद्गृहे तत्र सा न हि ॥

एतत्पुरुषस्यापि मन्त्रस्तत्रैवोक्तः (पूर्वाम्नाये)

अथातः संप्रवक्ष्यामि भर्त्तुरस्याः परं मनुम् ।
तारः प्रासादबीजं यं वं व्योमव्यापिने द्विठः ॥
एकादशार्णमन्त्रोऽयं न्यासध्यानार्चनादिकम् ।
प्रासादमन्त्रवज्ज्ञेयमर्धलक्षं पुरस्कृतिः ॥
दशांशं जुहुयादाज्यैस्तर्पणादि ततश्चरेत् ।

इति गोरक्षनाथप्रकरणम् ।

अथोक्तदेवतानां पूजायन्त्राणि प्रदर्श्यन्ते ॥

तत्रादौ विघ्नराजयन्त्रं (मेरुतन्त्रे)

श्रीपर्ण्यादिकृते पीठे रचयेत् कुङ्कुमादिना ।
चतुर्द्वारयुतं कुर्याच्चतुरस्रत्रयं शुभम् ॥
तन्मध्येऽष्टदलं कार्यं पूजापीठं गणेशितुः ।

अथ लक्ष्मीगणेशयन्त्रं तत्रैव ।

अष्टपत्राम्बुजद्वन्द्वं कर्णिकाकेशरोज्ज्वलम् ।
चतुर्द्वारसमायुक्तं चतुरस्रत्रयाकृतम् ॥

शक्तिगणेशक्षिप्रसादहेरम्बहरिद्रागणेशयन्त्रं विघ्नराजयन्त्रवत् ।

अथ महागणपतियन्त्रं तत्रैव ।

धर्मादिक्लृप्ते पूर्वोक्ते तीव्रादिनवशक्तिके ।
पूजायन्त्रं गणेशस्य मातृकापद्म उच्यते ॥
चतुर्द्वारसमायुक्तं चतुरस्रत्रयावृतम् ।
तत्कर्णिकायां षट्कोणं तदन्तश्च त्रिकोणकम् ॥

विरञ्चिगणनायकयन्त्रं विघ्नराजयन्त्रवत् । वक्रतुण्डयन्त्रं लक्ष्मीगणेशयन्त्रवत् । एवमग्रिमयोरपि विघ्नराजसमानम् ।

अथ सूर्ययन्त्रं (सौरपद्धतौ)

लिखेदष्टदलं पद्मं तद्बाह्येऽष्टदलं लिखेत् ।
चतुरस्रं ततो बाह्ये सूर्ययन्त्रमिदं स्मृतम् ॥

(महाक्रमार्चनपद्धतौ तु)

मध्येऽष्टदलपद्मं च अष्टशृङ्गं ततः परम् ।
द्वादशारं च कमलं वेदास्रद्वारमेव हि— इत्युक्तम् ॥

क्वचित् तु चतुरस्रावृतमष्टदलमात्रमुक्तम् ।

अन्यत्र तु द्वादशदलपद्ममुक्तम् ।

विष्णुयन्त्रं तत्रैव ।

अष्टपत्रं लिखेत् पद्मं कर्णिकाकेशरोज्ज्वलम् ।
चतुरस्रावृतं बाह्ये पूजापीठं मधुद्विषः ॥

मत्स्ययन्त्रम्। तत्रैव

षट्पत्रं विलिखेत् पद्मं तद्बाह्ये च चतुर्दलम्।
सप्तपत्रं तु तद्बाह्ये तद्बाह्येऽष्टदलं लिखेत्॥

ततश्चतुर्दशदलं तद्बहिः षोडशच्छदम्।
वसुच्छदं तु तद्बाह्ये चतुरस्रं ततो बहिः॥

कूर्मयन्त्रं तु भूपुरावृतमष्टदलपद्ममेव।

वराहयन्त्रं (प्रपञ्चसारे)

अष्टपत्रमथ पद्ममुल्लसत्-
कर्णिकं विधिवदारचय्य च।

मण्डलं रविसहस्रसन्निभं
शूकरं यजत तत्र सिद्धये॥

नृसिंहयन्त्रम् (विष्वक्सेनसंहितायाम)

अष्टपत्रं लिखेत् पद्मं कर्णिकाकेशरान्वितम्।
तद्बाह्येऽष्टदलं लेख्यं तद्बाह्येपि वसुच्छदम्॥

चतुरस्रं ततो बाह्ये यन्त्रं श्रीनारसिंहकम्।

अन्यत्र तु पूर्वोक्तविष्णुयन्त्रमेव श्रीनृसिंहयन्त्रमुक्तम।

वामनयन्त्रम्।

षड्दलं पद्ममालिख्य तद्बाह्ये षोडशच्छदम्।
तद्बहिर्वसुपत्रं च तद्बाह्ये द्वादशच्छदम्॥

अष्टपत्रं ततो बाह्ये तद्बहिर्भूपुरत्रयम्।

परशुरामयन्त्रम् ।

आदौ चतुर्दलं पद्मं तद्बाह्येऽष्टदलं लिखेत् ।
अष्टपत्रं ततो बाह्ये तद्बहिर्दशपत्रकम् ॥
तद्बहिर्द्वादशारं च षोडशारं च तद्बहिः ।
तद्बहिर्भूपुरद्वन्द्वं चतुर्द्वारोपशोभितम् ॥

अथ रघुनाथयन्त्रम् ।

अष्टपत्रं लिखेत् पद्मं षट्कोणोज्ज्वलकर्णिकम् ।
पुनरष्टदलं बाह्ये लिखेत्वृत्तत्रयाद्बहिः ।
तद्बहिर्द्वादशदलं तद्बाह्ये विलिखेत् क्रमात् ।
दन्तपत्रं च तद्बाह्ये भूपुरत्रितयावृतम् ॥

राम यन्त्रम् ।

अत्र केचित् ।

देहात्मनोर्यथा भेदो यन्त्रदैवतयोस्तथा ।
तस्मात् पीठे महामन्त्रं लिखित्वा तत्र पूजयेत्- इति ॥

व शिष्टवचनादस्मिन् सपर्यायन्त्रेऽपि साधारणयन्त्रोक्तमन्त्रवर्णानयथास्थानं लिखित्वा श्रीरामः पूज्य इति वदन्ति ।

धारणयन्त्रे मन्त्रलिखनप्रकारस्तु (रामतापिन्या-) उक्तः ।

यथा ।

त्रिरेखापुटमालिख्य मध्ये तारद्वयं लिखेत् ।
तन्मध्ये बीजमालिख्य तदधः साध्यमालिखेत् ॥
द्वितीयान्तं च तस्योर्ध्वे षष्ठ्यन्तं साधकं तथा ।
कुरुद्वयं च तत्पार्श्वे लिखेद्बीजान्तरे रमाम् ॥

तत्सर्वं प्रणवाभ्यां च वेष्टयेद् बुद्धिमद्धिमान् ।
दीर्घभाजि षडस्रेषु लिखेद्बीजं हृदादिभिः ॥
कोणपार्श्वे रमामाये तदग्रेऽनङ्गमालिखेत् ।
क्रोधं कोणाग्रान्तरेषु लिखेन्मन्त्र्यभितो गिरम् ॥
वृत्तत्रयं साष्टपत्रं सरोजे विलिखेत् स्वरान् ।
केशरे चाष्टपत्रे च वर्गास्तिकमथो लिखेत् ॥
तेषु मालामनोर्वर्णान् विलिखेदूर्मि (४५) संख्यकान् ।
अन्ते पञ्चाक्षरानेवं पुनरष्टदलं लिखेत् ॥
तेषु नारायणाष्टार्णं लिखेत् तत्केशरे रमाम् ।
तद्बहिर्द्वादशदलं विलिखेद्द्वादशाक्षरम् ॥
तथोन्नमो भगवते वासुदेवायेत्यनुक्रमम् ।
आदिक्षान्तान् केशरेषु वृत्ताकारेण संलिखेत् ।
तद्बहिः षोडशदलं लिखेत् तत्केशरे ह्रियम् ।
वर्मास्त्रातिसंयुक्तं दलेषु द्वादशाक्षरम् ॥
तत्सन्धिश्रीरजादीनां मन्त्रान् मन्त्री समालिखेत् ।
हं सं भं वं लं षं जं च लिखेत् सम्यगतो बहिः ।
द्वादशारं महापद्मं नादविन्दुसमायुतम् ।
विलिखेन्मन्त्रराजार्णं तेषु पत्रेषु यत्नतः ॥
ध्यायेदष्टवसूनेकादश रुद्रांस्तथैव च ।
द्वादशेनांश्च धातारं वषट्कारं ततो बहिः ॥
भूगृहं वज्रशूलाढ्यं रेखात्रयसमन्वितम् ।
द्वारोपेतं च राश्यादिभूषितं फणिसंयुतम् ॥

एवं मण्डलमालिख्य तस्य दिक्षु विदिक्षु च ॥
नारसिंहं च वाराहं लिखेन्मन्त्रद्वयं तथा ।
कूटरेफानुग्रहेन्दुनादशक्त्यादिभिर्युतः ।
यो नृसिंहः समाख्यातो ग्रहमारणकर्मणि ॥
अन्त्यार्घीशवियद्बिन्दुनादैर्बीजं च शौकरम् ।
हूंकारं चात्र रामस्य मालामन्त्रोऽधुनेरितः ॥
तारो नतिश्च निद्रायाः स्मृतिर्वेदश्च कामिका ।
रुद्रेण सहिता वह्निमेधामरविभूषिताः ॥
दीर्घा क्रूरयुताः ह्लादिन्यधो दीर्घा समानदा ।
क्षुधा क्रोधिन्यमोघा च विश्वमप्यथ मेधया ॥
युक्ता दीर्घा ज्वालिनी च ससूक्ष्मा मृत्युरूपिणी ।
सप्रतिष्ठाह्लादिनी त्वक् क्ष्वेडा प्रीतिश्च सामरा ॥
ज्योतिस्तीक्ष्णाग्निसंयुक्ता श्वेतानुस्वारसंयुता ।
कामिका पञ्चमोलान्ता स्तान्तान्तो धान्त इत्यथ ॥
समानन्तो दीर्घयुक्तो वायुः सूक्ष्मयुतो विषा ।
कामिका कामिका रुद्रयुक्ताथोपिस्थिरासमे ॥
तापिनी दीर्घयुक्ता भूरनिलोऽनन्तगोऽनलः ।
नारायणात्मकः कालः प्राणोम्भोविद्यया युतम् ॥
पिता रतिस्तथा लान्तो युक्तो योन्या तथा नतिः ।
सप्तचत्वारिंशदर्णो गुणान्तस्त्वगुणः स्वयम् ।
अयं राज्याभिषिक्तस्य रामस्योक्तक्रमाल्लिखेत् ।
इदं सर्वात्मकं यन्त्रं प्रागुक्तमृषिसेवितम् ॥

सेवकानां मोक्षकरमायुरारोग्यवर्धनम् ।
अपुत्राणां पुत्रदं च बहुना किमनेन वै ॥
प्राप्नुवन्ति क्षणात् सम्यगत्र धर्मादिकानपि ।
इदं रहस्यं परममीश्वरेणापि दुर्गमम् ॥
इदं यन्त्रं समाख्यातं न देयं प्राकृते जने ।

श्रीकृष्णबलरामयोर्यन्त्रं तु पूर्वोक्तविष्णुयन्त्रमेव ।

बुद्धयन्त्रं तु भूपूरावृतद्वात्रिंशद्दलं पद्मम् ।

एवं ध्यात्वा यजेत् पद्मे द्वात्रिंशत्पत्रसंमिते ।

इति (मेरुतन्त्र) वचनात् ।

विष्णुयन्त्रमेव कलिकयन्त्रम् ।

हयग्रीवादियन्त्रमपि विष्णुयन्त्रमेव ।

गोपालसुन्दरीयन्त्रं श्रीचक्रं तच्चाग्रे वक्ष्यते ।

अथ शिवयन्त्रं (प्रपञ्चसारे)

अष्टपत्रगुणवृत्तराशिभि-
वींथिकल्पतरुभिः समावृतम् ।
मण्डलं प्रतिविधाय शूलिनः
पीठमन्त्रनवशक्तिभिर्यजेत् ॥

क्वचित् तु भूपुरत्रयावृताष्टदलपद्मत्रयात्मकं शैवयन्त्रमुक्तम् ।

कर्णिकाकेशरभ्राजद्वसुपत्रत्रयं लिखेत् ।
चतुर्द्वारसमायुक्तं चतुरस्रत्रयावृतम् ॥

(सिद्धान्तसंग्रहे)

भूपुरत्रयमध्ये तु लिखेदष्टदलत्रयम् ।
केशराग्रपत्रेषु मध्ये बिन्दुं प्रकल्पयेत् ॥

दक्षिणामूर्तिन्त्रं (मेरुतयन्त्रे)

पद्मत्रयसमोपेते भूगृहत्रितयान्विते ।
चतुर्द्वारयुते ··· ··· ··· इति ॥

पाशुपतास्त्रयन्त्रं तत्रैव ।

पद्ममष्टदलं कृत्वा कर्णिकाकेशरान्वितम् ।
चतुर्द्वारसमायुक्तं चतुरस्रत्रयावृतम् ॥

अथ वटुकयन्त्रं तत्रैव ।

शैवे पीठे यजेद्देवमन्तर्व्योमाष्टपत्रकम् ।
ऊर्ध्वात्रिकोणषट्कोणमष्टपत्रं गृहावृतम् ॥

अथ क्षेत्रपालयन्त्रं तत्रैव ।

शैवे पीठे यजेदष्टपत्रे दिक्स्वरभूषिते ।

अथ भवानीयन्त्रं तन्त्रान्तरे ।

आदौ त्रिकोणमालिख्य तद्बाह्येऽष्टदलाम्बुजम् ।
भूपुरं चापि तद्बाह्ये भवानीमत्र पूजयेत ॥

एतदेव त्रिकोणशून्यं यन्त्रान्तरम् ।

गरुडयन्त्रं तु वक्ष्यमाणमातृकायन्त्रमेव ।

पूजयेन्मातृकापद्मे गरुडं वेदविग्रहम्- इति ।

(मेरुतन्त्र) वचनात् ।

कार्त्तवीर्ययन्त्रं तु पूर्वोक्तविष्णुयन्त्रमेव ।

काम्यपूजायां तु विशेष उक्तो (मेरुतन्त्रे)

अथातो दक्षिणे मार्गे वक्ष्यते काम्यपूजनम् ।
शुद्धभूमावष्टगन्धैर्लिखेद्यन्त्रं तदुच्यते ॥

लिखेद्दशदलं पद्मे कर्णिकायां समालिखेत् ।
ल्प्लौँ क्लीमोमैश्च पत्रेषु प्रणवाद्यानि संलिखेत् ॥
मन्त्रस्य नव बीजानि ततो यन्त्रान्तरेषु च ।
फडादिदशवर्णांश्च मन्त्रस्यैव समालिखेत् ॥
शषसहान् स्वरांश्चापि केशरेषु द्विशो लिखेत् ।
वेष्टयेत् कादिभिर्वर्णैः शहसहविवर्जितैः ॥
तद्बाह्ये चतुरस्रं तु वेष्टयेद्भूतवर्णिकैः ।
कामनाभेदतस्तानि वाय्वग्निक्ष्मा जलं नभः ॥
पञ्च ह्रस्वा पञ्च दीर्घा एकाराद्याश्च पञ्च च ।
पञ्चवर्णा पञ्च याद्याः षत्तराश्च सहौ क्रमात् ॥
स्तम्भने पार्थिवैराप्यैः शान्तौ वश्ये च तैजसैः ।
उच्चाटने वायवीयैर्विद्वेषे चापि नाभसैः ॥
मारणे तैजसैः शान्तौ चाप्यैः पुष्टौ च पार्थिवैः ।
अस्मिन् यन्त्रे तोयपूर्णे घटे भूपं प्रपूजयेत् ॥
कुम्भं स्पृष्ट्वा जपेन्मत्रं सहस्रं तेन सेचयेत् ।
सम्यक् साध्यं तदा स स्यात् पत्रवान् रोगवर्जितः ॥
यशस्वी दीर्घजीवी च सत्कलत्रोऽनुरञ्जकः ।
वाक्सिद्धश्चापि तेजस्वी प्रतापी विजितेन्द्रियः ॥
शत्रूपद्रवमापन्नो ग्रामे वा मण्डपे पुरे ।
संस्थापयेदिदं यन्त्रमरिभीतिनिवृत्तये ॥
अथ वक्ष्ये वामगानां यन्त्रभेदं शृणुष्व तत् ।
लिखेदष्टदलं पद्मं ससाध्यं क्रौं च मध्यतः ॥

यौं यैमाद्यन्तयोस्तस्य लिखेत् पत्रेषु च क्रमात् ।
मन्त्रबीजाष्टकं चान्ते दले लेख्यं पुनश्च फट् ॥
पत्रान्तरे शेषवर्णानन्ते वर्णद्वयं लिखेत् ।
द्विशः स्वरान् केशरेषु द्विधोष्मार्णसमन्वितान् ॥
वृत्तद्वयं च तद्बाह्ये तयोर्वीथ्यां च कादिकान् ॥
ऊष्मोनांश्चतुरस्रं तु वज्राष्टकसमन्वितम् ।
तद्बाह्ये विलिखेत् तत्र पूर्ववद्भूतवर्णिकान् ।
स्नानार्थं घटपानीयमन्यत् पूर्ववदीरितम् ॥

हनुमद्यन्त्रं तन्त्रान्तरे ।

अष्टपत्रं लिखेत् पद्मं कर्णिकाकेशगोज्ज्वलम् ।
भूपुरं च ततो बाह्ये लिखित्वा तत्र पूजयेत् ॥

स्मरयन्त्रं तत्रैव ।

यन्त्रं लिखेत् ततो विद्वान् वसुपत्राम्बुजं शुभम् ।
तद्बहिः षोडशदलं चतुरस्रेण संयुतम् ॥

मातृकायन्त्रं (शारदायाम्)

व्योमेन्द्वौ रसनार्णकर्णिकमचां द्वन्द्वैः स्फुरत्केशरं
यन्त्रान्तर्गतपञ्चवर्गयशलार्णादि त्रिवर्गं क्रमात् ।
आशास्वश्रिषु लान्तलाङ्गलियुजा क्षोणीपुरेणावृतं
पद्मं कल्पितमत्र पूजयत तां वर्णात्मिकां देवताम् ॥

व्योम हकारः । इन्दुः सकारः । औ इति स्वरूपम् । रसानार्णो विसर्गः । तन हौरिति आशास्वित्यादि । आशासु दिक्षु । अ स्र

कोणेषु। ळान्तो बकारः। लाङ्गली ठकारः। तथा चतुर्दिक्षु वकारयुक्तेषु कोणेषु ठकारयुक्तेनेत्यर्थः। शेषं स्पष्टम्।

भूतलिपियन्त्रं तु अष्टदलोपरि षोडशदलं तदुपरि चतुर्द्वारयुक्तं चतुरस्रमिति (शारदा-) टीकायामुक्तम्।

अथ श्यामासपर्यायन्त्रं (कालीतन्त्रे)

आदौ त्रिकोणं विन्यस्य त्रिकोणं च बहिर्न्यसेत्।
ततो वै विलिखेन्मन्त्री त्रिकोणत्रयमुत्तमम्॥
ततो वृत्तं समालिख्य लिखेदष्टदलं ततः।
वृत्तं विलिख्य विधिवल्लिखेद्भूपुरमेककम्॥

यन्त्रान्तरमुक्तं (कुमारीकल्पे)

आदौ त्रिकोणं विन्यस्य त्रिकोणं तद्बहिर्न्यसेत्।
बहिस्त्रिकोणमालिख्य षट्कोणं च बहिर्न्यसेत्॥
मध्ये तु बैन्दवं चक्रं बीजेनापि विभूषितम्।
षट्कोणात् तु बहिः पद्मं भूपुरैकेण संयुतम्॥
ज्ञात्वैवं मुक्तिमाप्नोति यन्त्रमेतन्न संशयः।

पद्ममष्टदलम्। भूपुरं च चतुर्द्वारयुक्तम्।

तदुक्तं (भैरवतन्त्रे)

शक्त्याग्निभ्यां च षट्कोणं तत्र शक्तित्रयं लिखेत्।
पद्ममष्टदलं भूमिपूश्चतुर्द्वारसंवृतम्॥

शक्त्यग्निभ्यामिति। शक्तिरधोमुखत्रिकोणम्। अग्निरूर्ध्वमुखं त्रिकोणम्। ताभ्यां षट्कोणे सिद्धे तन्मध्येवाधोमुखत्रिकोणत्रयं लिखेदित्यर्थः।

तथा ।

स्वर्णादिरचिते पात्रे रक्तचन्दनर्चिते ।
स्वयम्भूकुसुमाक्ते वा रक्ताक्ते चान्यथा शुचिः ॥
रक्तचन्दनलेखन्याथवा स्वर्णशलाकया ।

रक्तचन्दनचर्चिते पशुना स्वयम्भूकुसुमाद्यक्ते वीरेण यन्त्रं लेखनीयमित्यर्थः ।

(कुमारीकल्पे)

एतत् तु विलिखेत् ताम्रे कुण्डगोलविलेपिते ।
स्वयम्भूकुसुमैर्युक्ते कुङ्कुमारुणसेविते ॥

(स्वतन्त्रतन्त्रे)

स्वयम्भूकुसुमं कुण्डगोलोत्थं रोचनागुरुः ।
काश्मीरमृगनाभी च मद्यं मलयजोद्भवम् ॥
एष गन्धः समाख्यातः सर्वदा चण्डिकाप्रियः ।
एतेन गन्धयोगेन योनिचक्रक्रमं लिखेत् ॥

(मुण्डमालायाम्)

ताम्रपात्रे कपाले वा श्मशाने काष्ठनिर्मिते ।
शनिभौमदिने वापि वीरभृतकसम्भवे ॥
स्वर्णे रौप्ये तथा लौहे चक्रमर्च्यं विधानतः ।

अत्रापि कपालादिविधेर्वीरपरतत्वं वेदितव्यम् ।

गुह्यकालीयन्त्रं (महाकालसंहिताम्)

सविन्दुत्र्यारपञ्चारविभिन्ननवकोणयुक् ।
वृत्तयोरन्तरेऽष्टारयुतं तदनु भाविनि ॥

त्र्यस्वर्कभूपच्छदनाम्भोजवृत्तान्वितं ततः ।
अष्टाशनिसमायुक्तमन्तर्बहिरथापि च ॥
अष्टशूलाष्टमुण्डाढ्यं वह्निज्वालायुतेन हि ।
श्मशानेनावृतं शेषे शोणितोदेन वेष्टितम् ॥
यन्त्रराजमिदं देवि पूजनाय प्रकल्पितम् ।
भरतश्च्यवनश्चापि हरितश्च जबालकः ॥
दक्षश्चैते जनाःपञ्च पूजयन्त्यमुनांबिकाम् ।
बिन्दुः पञ्चारषट्कोणत्रिकोणनवकोणगः ॥
अष्टारवृत्तसहितषोडशच्छदपद्मयुक् ।
पुनर्वृत्तान्वितः शेषे पूर्ववत् सकलं प्रिये ॥
पूज्योऽयं रामयक्षेशनाहुषाणां वरानने ।

कामकलाकालीयन्त्रं तत्रैव ।

यन्त्रमस्याः प्रवक्ष्यामि तत्र धेहि मनः प्रिये ।
भूपुरे वसुपत्राढ्यं पद्ममष्टदलान्वितम् ॥
केशराणि प्रकल्प्यानि तदन्तश्चापि कर्णिकाम् ।
कर्णिकान्तस्त्रिकोणस्य त्रितयं पृथगेव हि ।
बहिस्त्रिकोणकोणेषु लिखेद्बीजत्रयं शुभम् ।
मायाबीजं तु वामे स्यात् क्रोधबीजं तु दक्षिणे ॥
अधः पाशं विनिर्दिश्य कन्दर्पार्णं तु मध्यतः ।
तदन्तःस्थायिनी देवी तत्र सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥

एतद्यन्त्रं महादेवि सर्वकामफलप्रदम् ।
एतस्य सर्वयन्त्राणि कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥

श्मशानकालीयन्त्रम् (स्वतन्त्रतन्त्रे)

पद्मं चाष्टदलं वृत्तं तद्बाह्येऽष्टकवर्गकम् ।
धरण्यां विलिखेदाद्यं चतुष्कं च चतुष्ककम् ॥
पूर्वादि उत्तरान्तं च मध्ये देवीं प्रपूजयेत् ।

सिद्धिलक्ष्मीयन्त्रं (कालानलतन्त्रे)

यन्त्रोद्धारमहं वक्ष्ये सिद्धिलक्ष्म्या द्विज शृणु ।
चतुरस्रं चतुर्द्वारं वृत्तत्रयेण वेष्टितम् ॥
अष्टारं च रविदलं पुनरष्टदलं लिखेत् ।
षट्कोणमध्ये कोणं च तत्र बिन्दुं विचिन्तयेत् ॥

तारायन्त्रं (फेरवीये)

अष्टपत्रं लिखेत् पद्मं त्रिकोणोज्ज्वलकर्णिकम् ।
मायां पूर्वदले न्यस्य याम्ये बीजं द्वितीयकम् ॥
तथोत्तरे पश्चिमे च फट्कारं विलिखेत् ततः ।
मध्ये बीजं लिखित्वा ... ... इति ॥

(फेत्कारिणीतन्त्रे)

सयोनि गोमयेनाष्टपत्रमब्जं सुशोभनम् ।
भूपुरं वसुवज्राढ्यं यन्त्रमेकजटात्मकम् ॥

(मेरुतन्त्रे)

ततस्तां पूजयेत् पिठे पद्मे षट्कोणकर्णिके ।
धरागृहावृते पीठमादावर्च्यं सशक्तिकम् ॥

एतयोर्भूपुरमधिकमुक्तम् ।

तथा त्रिकोणषट्कोणयोर्विकल्पः (नीलतन्त्रे)

व्योमेन्दौ रसनार्णकर्णिकमचां द्वन्द्वैः स्फुरत्केशरं
वर्गोल्लासिवसुच्छदं वसुमतीगेहेन संवेष्टितम् ।
ताराधीश्वरवारिवर्णविलसद्दिक्कोणसंशोभितं
यन्त्रं नीलतनोः परं निगदितं सर्वार्थसिद्धिप्रदम् ॥

इदं च नीलसरस्वतीयन्त्रं नीलतनोरित्यभिधानात् ।

(फेत्कारिणीतन्त्रोक्तयन्त्रमेकजटायाः । (फेरवीयं मेरुतन्त्रोक्तं) च तारायाः इति सम्प्रदायविदः ।

केचित् तु व्योमेन्दावित्यादिना धारणयन्त्रमुक्तम् । पूर्वोक्तानि यन्त्राणि तारैकजटानीलसरस्वतीसाधारणानीति वदन्ति ।

(मत्स्यसूक्ते)

अनुक्तकल्पे यन्त्रं तु लिखेत् पद्मं दलाष्टकम् ।
षट्कोणकर्णिकं वृत्तं वेदद्वारोपशोभितम् ॥

श्रीयन्त्रं (यामले)

बिन्दुत्रिकोणवसुकोणदशारयुग्मं
मन्वस्रनागदलसंयुतषोडशारम् ।
वृत्तत्रयं च धरणीसदनत्रयं च
श्रीचक्रराजमुदितं परदेवतायाः ॥

अस्मिन् यन्त्रे केशरा न कर्त्तव्याः ।

योऽस्मिन् यन्त्रे महेशानि केशराणि प्रकल्पयेत् ।
योगिनीसहितास्तस्य हिंसां कुर्वन्ति भैरवाः ॥

इति (भूतभैरवोक्तेः)

एतद्दर्शनफलमुक्तं (यामले)

सम्यक् शतक्रतून् कृत्वा यत् फलं समवाप्नुयात् ।
तत् फलं लभते भक्त्या कृत्वा श्रीचक्रदर्शनम् ॥
महाषोडशदानादि कृत्वा यल्लभते फलम् ।
तत् फलं समवाप्नोति कृत्वा श्रीचक्रदर्शनम् ॥
सार्धत्रिकोटितीर्थेषु स्नात्वा यत् फलमश्नुते ।
लभते तत्फलं भक्त्या कृत्वा श्रीचक्रदशनम् ॥

अथ पूजाफलम् ।

कोटिलिङ्गप्रतिष्ठायां यत् फलं समुदाहृतम् ।
तत्फलं लभते नूनं श्रीचक्रस्य च पूजनात् ॥

अथ दानफलम् ।

श्रीचक्रं कारयित्वा तु यो दद्यात् साधकाय च ।
भूचक्रं तेन दत्तं हि सशैलवनसागरम् ॥

अथैतत्पादोदकमाहात्म्यम् ।

गङ्गापुष्करनर्मदासयमुनागोदावरीगोमती-
गङ्गाद्वारगयाप्रयागवदरीवाराणसीसिन्धुषु ।
रेवासेतुसरस्वतीप्रभृतिषु ब्रह्माण्डभाण्डोदर-
तीर्थस्नानसहस्रकोटिगुणितं श्रीचक्रपादोदकम् ।

अथैतच्चक्रोद्धारप्रकारस्तन्त्रान्तरोक्तः प्रदर्श्यते ।

वृत्तं कृत्वेष्टमानेन मध्ये सूत्रं तु पातयेत् ।
पूर्वपश्चिमलग्नाग्रं द्विचत्वारिंशवद्भवेत् ॥

पूर्वदिग्भागतः कार्या रेखा दोषापनुत्तये ।
त्यक्त्वा षड्भागमाद्या स्याद्रेखा याम्योत्तराश्रिता ॥
पञ्चभागाँस्ततस्त्यक्त्वा द्वितीयापि तथा भवेत् ।
ततो भागचतुष्केण दूरतस्त्रितया भवेत् ॥
ततो भागत्रयं त्यक्त्वा रेखा स्यात् तु चतुर्थिका ।
भागद्वयं ततस्त्यक्त्वा रेखा कार्याथ पञ्चमी ॥
सप्तमी स्यात् त्रिभिर्भागैश्चतुर्भागैस्तथाष्टमी ।
नवमी पञ्चभिर्भागैरेवं रेखा विधाय तु ॥
अन्तरं वृत्ततः षड्भिरंशैराद्यन्तरेखयोः ।
सूर्यादिग्रहनामानि नवानां धारयेत् क्रमात् ॥
पार्श्वद्वयेऽपि कर्त्तव्यं रेखाग्राणां विमार्जनम् ।
अग्रयोरुभयोर्लुम्पेत् सूर्ये भागत्रयं त्रयम् ॥
पञ्चभागान् प्रलुम्पेत द्वितीया पार्श्वयोर्द्वयोः ।
मार्जनं च भवेदेवमग्रयोः शनिभौमयोः ॥
बुधरेखाग्रयोर्लुम्प्याद्भागान् षोडष यत्नतः ।
अष्टादश विलुम्पेत भागान् गुर्वग्रयोर्द्वयोः ॥
षोडशोभयतो लुम्पेद्भागान् भृग्वग्रयोस्तथा ।
राहुकेत्वोः क्रमेण स्यादष्टषड्भागमार्जनम् ॥
सूर्याग्रे चुम्बतः शुक्रे मध्यं सोमाग्रके पुनः ।
चुम्बतः केतुमध्यं तु भौमाग्रे वृत्तचुम्बके ॥
बुधाग्रे राहुमध्यं तु चुम्बतस्तद्वदेव हि ।
चुम्बतः शनिमध्यं तु अग्रभागौ बृहस्पतेः ॥

पूर्वस्यां वृत्तमध्यं चुम्बतोऽग्रे शनेरपि ।
राह्वग्रे सूर्यमध्यं तु चुम्बतस्तद्वदेव हि ॥
केत्वग्रे चुम्बतो भौमं भृग्वग्रे सोमचुम्बके ।
एवं चक्रं लिखित्वा तु भवेदतिमनोरमम्— इति ॥

बालायन्त्रं तु वक्ष्याणत्रिपुरभैरवीयन्त्रवत् ।

(त्रिपुरासारसमुच्चये) यन्त्रान्तरमुक्तम् ।

त्रिकोणं विलिख्यानु वृत्तं दलानां
ततः पञ्चकं तद्बहिश्चापि वृत्तम् ।
पुनः षड्दलं बाह्यतश्चापि वृत्तं
लिखेदष्टपत्राणि तद्बाह्यतोऽपि ॥

भुवनेश्वरीयन्त्रम् (शारदायाम्)

पद्ममष्टदलं बाह्ये वृत्तं षोडशभिर्दलैः ।
विलिखेत् कर्णिकामध्ये षट्कोणमतिसुन्दरम् ॥
चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत् ।

त्रिपुरभैरवीयन्त्रम् (शारदायाम्)

पद्ममष्टदलोपेतं नवयोन्याढ्यकर्णिकम् ।
चतुर्द्वारसमायुक्तं भूगृहं विलिखेत् ततः ॥

चैतन्यभैरवीयन्त्रं (ज्ञानार्णवे)

त्रिकोणं चैव षट्कोणं वसुपत्रं वरानने ।
चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत् ॥

भुवनेश्वरीभैरवीकमलेश्वरभैरव्योरपि तदेव यन्त्रम् । सम्पत्प्रदाभैरवीयन्त्रं त्रिपुरभैरवीयन्त्रवत् । कामेश्वरभैरवीयन्त्रं चैतन्यभैरवीयन्त्रवत् ।

षट्कूटाभैरवीयन्त्रम् (ज्ञानार्णवे)

यन्त्रमस्या वरारोहे त्रिकोणं संपुटं लिखेत् ।
बहिरष्टदलं पद्मं रविपत्रं ततो लिखेत् ॥
चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत ।

रुद्रभैरवीयन्त्रं तत्रैव ।

त्रिकोणं चैव वृत्तं च वृत्ताष्टदलपङ्कजम् ।
वृत्तं भूमण्डलं चैव ... ... इति ॥

छिन्नमस्तायन्त्रम् (यामले)

त्रिकोणं विन्यसेदादौ तन्मध्ये मण्डलत्रयम् ।
तन्मध्ये विलिखेद्योनिं द्वारत्रयसमन्वितम् ॥
बहिरष्टदलं पद्मं भूबिम्बत्रितयं पुनः ।
कूर्मबीजं लिखेन्मध्ये त्रिकोणे हसमन्वितम् ॥

(तन्त्रान्तरे)

अथोच्यते यन्त्रराजं वैरोचन्या महेश्वरि ।
षट्कोणं प्रथमं लेख्यं मध्यदेशे त्रिकोणकम् ॥
सूर्यबिम्बं ततो दद्याच्चतुरस्रं ततः परम् ।
भूगोलं च ततो दद्याच्चतुरस्रं ततः परम् ॥
अष्टपत्रं ततो दद्याद्यथास्थानं च देशिकः ।
चन्द्रबिम्बं ततो दद्याद्वह्निबिम्बं ततः परम् ॥

भूगोलं च ततो दद्याद्भूपुरत्रितयं ततः ।
वज्रशूलसमायुक्तं कोणे टङ्कं नियोजयेत् ॥
किञ्जल्के केशरे दद्यान्मन्त्रवर्णांस्त्रिकोणके ।
इति कामोपरि ध्यायेद्देवीं वैरोचनीं शुभाम् ॥

(तन्त्रान्तरे)

भैरवोक्तमहं वक्ष्ये यन्त्रं सर्वसमृद्धिदम् ।
त्रिकोणं प्रथमं लेख्यं षट्कोणैर्वेष्टयेच्च तत् ॥
त्रिबिम्बं च ततो दद्याद् गणानां परिणामकम् ।
भूपुरत्रितयं कुर्याद्वज्रशूलसमन्वितम् ॥
कोणदेशे ततो दद्याट्टङ्कास्त्रं सुमनोहरम् ।
यथास्थाने लिखेद्धीमान् कर्त्तृ खर्परकं शुभम् ॥
रतिकामोपरि ध्यायेद् देवीं वैरोचनीं शुभाम् ।

(मेरुतन्त्रे)

त्रिकोणं रसकोणं वाष्टदलं भूपुरं ततः ।

धूमावतीयन्त्रं तन्त्रान्तरे ।

लिखेदष्टदलं पद्मं भूपुरेण च वेष्टितम् ।

बगलामुखीयन्त्रं (मेरुतन्त्रे)

सौवर्णे वाथवा रौप्ये पैत्तले वाथ भूर्जके ।
कर्पूरागुरुकस्तूरीश्रीखण्डकुङ्कुमैरपि ॥
लिखेद्यन्त्रं प्रयत्नेन लेखन्या हेमतारयोः ।
मध्ये योनिं समालेख्य तद्बाह्ये तु षडस्रकम् ॥
तद्बाह्येऽष्टदलं पद्मं तद्बाह्ये षोडशच्छदम् ।
चतुरस्रत्रयं बाह्ये चतुर्द्वारोपशोभितम् ॥

मातङ्गीयन्त्रं तन्त्रान्तरे।

षट्कोणाष्टदलं पद्मं लिखेद्यन्त्रं मनोरमम्।
एतस्मिन् पूजयेत् पीठे नवशक्तीः क्रमादिमाः॥

यन्त्रान्तरं (मेरुतन्त्रे)

त्रिकोणं पञ्चकोणं च बहिरष्टदलद्वयम्।
षोडशारं चाष्टदलं भूपुरत्रितयं लिखेत्॥

एतद्द्वयमप्युच्छिष्टचाण्डालिन्याः। राजमातङ्गीयन्त्रं तु तद् ध्यानात् प्रागेवोक्तम्। वश्यमातङ्ग्यादिभेदानामपि तदेव यन्त्रमाकलनीयम्।

सुमुखीयन्त्रम्।

त्रिकोण पञ्चकोणं च वृत्तमष्टदलावृतम्।
चतुरस्रं च तद्बाह्ये सुमुखीयन्त्रमीरितम्॥

लक्ष्मीयन्त्रम् (मेरुतन्त्रे)

धर्मादिकल्पिते पीठे भूपुरद्वारशोभिते।
दलाष्टके केशराख्ये कर्णिकायां यजेदिमाम्॥

भूपुरावेष्टितमष्टदलपद्मत्रयात्मक यन्त्रमन्यत्रोक्तम्।

सरस्वतीयन्त्रं तन्त्रान्तरे।

पद्ममष्टदलं लेख्यं चतुरस्रावृतं शुभम्।
यन्त्रमेतद्वरारोहे वाग्देव्याः परिकीर्त्तितम्॥

त्वरिताया नित्यक्लिन्नायाश्च यन्त्रं पूर्वोक्तभुवनेश्वरीयन्त्रवत्।

अथान्नपूर्णायन्त्रं (मेरुतन्त्रे)

त्रिकोणं च चतुःपत्रं वसुपत्रं ततः परम् ।
कलापत्रं च भूबिम्बं चतुरस्रत्रयावृतम् ॥

प्रत्यङ्गिरायन्त्रमन्नपूर्णायन्त्रवत् ।

कुब्जिकायन्त्रम्

ज्वालामम्बुकबन्धे त्रितयवृतियुते तोरणे द्वारयुग्मे ।
पृथ्वीरेखात्रिवृत्ते वसुदलकमलाकारसंकर्णिकायाम् ।
तन्मध्यं वाग्भवस्थं शिव सगति सदतं तु नादाञ्जलीनां
अम्राह्वे मूलचक्रे जयतु शुभ शुभं सम्पदामेकलक्ष्मीम् ॥

तन्त्रान्तरे ।

बिन्दुत्रिकोणंरसकोणवृत्तं
दलाष्टकं षोडशपत्रवृत्तम् ।
धारागृहं सर्वरहस्यगर्भं
श्रीकुब्जिकायन्त्रमिदं प्रसिद्धम् ॥
बिन्दुत्रिकोणषट्कोणमष्टपत्रं सकेशरम् ।
श्रीमत्कुब्जेश्वरीयन्त्रं सद्वारं भूपुरत्रयम् ॥

तन्त्रान्तरे ।

बिन्दुत्रिकोणषट्कोणमष्टपत्राम्बुजं तथा ।
समातृबीजाष्टदलमष्टभृङ्गं सभूपुरम् ॥

गङ्गायन्त्रं तु सरस्वतीयन्त्रवत् । भूपुरावृतषडस्रं वाग्मतीयन्त्रम् । अष्टदलकमलद्वयात्मकं चन्द्रयन्त्रम् ।

अथ भौमयन्त्रं (मेरुतन्त्रे)

त्रिकोणं पूर्वमुद्धृत्य पञ्चधा विभजेत् ततः
तृतीयरेखां चिह्नाभ्यां लाञ्छयेत् समभागतः ॥
आद्यरेखाग्रयुगलं तृतीयाचिह्नयोर्न्यसेत् ।
द्वितीयाग्रे समाकृष्य तृतीयाचिह्नयोर्न्यसेत् ॥
युता रेखा तृतीया तु समा भाज्या समं ततः ।
तुर्या चिह्नद्वयेनाथ त्रिभिश्चिह्नैश्च पञ्चमी ॥
तृतीयाग्रे प्रकुर्वीत पञ्चम्या मध्यचिह्नजे ।
तुर्याग्रे योजयेत् सम्यक् पञ्चम्या चिह्नयोर्द्वयोः ॥
अथ मीनद्वये दद्यात् सूत्रयुग्मं विचक्षणः ।
एवमेकाधिकाः सम्यक् कोष्ठानां विंशतिर्भवेत् ॥

बुधादीनां यन्त्रं तु भूपुरावृताष्टदलकमलम् । तेषां यन्त्रान्तराणि विस्तरभयान्नलिख्यन्ते ।

पिङ्गलादिग्रहमातृयन्त्रं तु त्रिकोणपञ्चकोणाष्टदलभूपुररूपम् । षड्दलाद्बहिरष्टदलमिन्द्रयन्त्रम् । अग्नियन्त्रमपि तदेव । अष्टदलमात्रमग्नेर्यन्त्रान्तरम् । यमयन्त्रमिन्द्रयन्त्रवत् । नैर्ऋतयन्त्रं तु पञ्चकोणगर्भाष्टदलपद्मम् । षड्दलाद्बहिरष्टदलं वरुणयन्त्रम् । षड्दलाद्बहिरष्टदलत्रयं वायुयन्त्रम् । कुबेरयन्त्रमष्टदलमात्रम् । ईशानयन्त्रं शिवयन्त्रवत् । ब्रह्मयन्त्रं तु दशदलपद्मम् । विष्णुयन्त्रमेवानन्तयन्त्रम् । षट्कोणकर्णिकषोडशदलपद्मं ब्राह्मीयन्त्रम् । पञ्चकोणगर्भाष्टदलकमलं कौमारीयन्त्रम् । वैष्णवीयन्त्रमष्टदलपद्मम् । तदेव वाराहीयन्त्रमपि ।

मालायन्त्रं तु यन्त्रान्तरमुक्तम (मेरुतन्त्रे)

योनिपञ्चास्रषट्कोणाष्टपत्रशतपत्रकम् ।
सहस्रदलभूबिम्बसंवीतं द्वारशोभितम् ।

कैलाशाचलमध्यस्थं पीठमेतद्विचिन्तयेत् ।

त्रिकोणषोडशदलाष्टदलदशदलद्वयात्मकं स्वप्नवाराहीयन्त्रं तत्रैवोक्तम् । षट्कोणगर्भाष्टदलपद्ममैन्द्रीचामुण्डामहालक्ष्मीयन्त्रम् ।

नवदुर्गात्मकचामुण्डामन्त्रयन्त्रं तु तन्त्रान्तरे ।

एतन्मन्त्रावृतत्र्यस्रषट्कोणाष्टदलं लिखेत् ।
पञ्चविंशद्दलं बाह्ये चतुरस्रावृतं शुभम् ॥

दुर्गायन्त्रं (मेरुतन्त्रे)

अष्टपत्राम्बुजद्वन्द्वं चतुरस्रत्रयावृतम् ।
चतुर्द्वारसमायुक्तं कुङ्कुमादिभिरुद्धरेत् ॥

यन्त्रपुरश्चरणं तन्त्रान्तरे ।

आदौ यन्त्रस्य सिद्ध्यर्थे तन्मन्त्रस्य पुरस्क्रियाम् ।
कृत्वायुतप्रमाणेन पश्चाद्यन्त्रस्य वाचरेत् ।
यथाधारे यथाद्रव्यैर्यन्त्रं संलिख्य यत्नतः ।
तत्रावाह्यैव तद्देवं संपूज्य विधिपूर्वकम् ॥
ध्यात्वा बलिं जपं होमं कृत्वा देवं विसर्जयेत् ।
एकैकवारमावर्त्य तन्मन्त्रं संस्मरन् बुधः ॥
इत्थं जपादिभिः सिद्धे यन्त्रे नासाध्यता क्वचित् ।
दिक्सहस्रप्रमाणेन यन्त्रे कार्या पुरस्क्रिया ॥

धारणयन्त्रसाधनमुक्तम् (मेरुतन्त्रे)

अथ यन्त्रविधिं वक्ष्ये सर्वतन्त्रेषु गोपितम् ।
सिद्धस्य लिखनादेव यन्त्रसिद्धिः प्रजायते ॥

न भावि यत्र कार्यं तु सिद्धस्यापि तदा भवेत् ।
दुःस्वप्नदर्शनं पूर्वं तदा यन्त्रं न कारयेत् ॥

साधकस्य शुभे घस्रे समाराध्येष्टदेवताम् ।
स्वप्यात् त्रिदिवसं भूमौ हविष्याशी जपे रतः ।

एतद्यन्त्रं करिष्यामि मम तत् कीदृशं प्रभो ।
स्वप्ने वदैतद्देवेशि तदङ्गत्वेन पूजनम् ॥

प्रदोषसमये कृत्वा लिखेत् त्रिदिवसं भुवि ।
तृतीयदिवसे रात्रौ यथा स्वप्नः प्रजायते ॥

तथैवाज्ञां गृहीत्वा तु सत्स्वप्ने चालिखेत् भुवि ।
अस्वप्ने वाथ दुःस्वप्ने नैव कुर्याल्लिखेद्धि तत् ॥

जीवसंस्थापनं यन्त्रे कुर्याद्येन फलं लभेत् ।
षष्ठ्यन्तं साधकपदं मध्यबीजोर्ध्वतो लिखेत् ॥

द्वितीयान्तं साध्यमथ कुरुद्वन्द्वं च पार्श्वयोः ।
हसौर्यन्त्रस्य जीवः स्यान्मध्यभागादधो लिखेत् ॥

हंसः सोऽहं मनोरस्य लिखेदेकैकमक्षरम् ।
ईशानादिषु कोणेषु दक्षपार्श्वे च इद्वयम् ॥

उद्वयं वामपार्श्वे च पूर्वाशादौ लिखेत् क्रमात् ।
लं रं मं सं तथा वं यं सं हं पूर्वादिके लिखेत् ॥

ईशानपूर्वयोर्मध्ये आं ह्रीं वायव्यसौम्ययोः ।
एवं दिक्पालबीजानि दशदिक्षु न्यसेत् क्रमात् ॥

यन्त्रराजाय विद्महे वरप्रदाय धीमहि तन्नो यन्त्रः। प्रचोदयात्।

एतस्याः प्रतिकाष्ठायां लिखेद्वर्णत्रयं त्रयम्।

बहिः प्राणप्रतिष्ठायां मन्त्रं सर्वत्र वेष्टयेत्॥

एवं तु लिखितं यन्त्रं भवेत् सिद्धिप्रदायकम्।

स्थलानुक्तौ भूर्जपत्रे चौमे वा ताम्रपत्रके॥

यन्त्रं विलिख्य गुटिकां बद्ध्वा सूत्रेण वेष्टयेत्।

लाचायाच्छादितं स्वर्णे रौप्ये ताम्रेऽथवा चिपेत्॥

यद् देवताकं यन्त्रं स्यात् तद्बीजेन च पूजयेत्।

तदभावे मातृकार्णैर्यन्त्रपूजां समाचरेत्॥

अष्टोत्तरसहस्रं तु मूलं जप्त्वा हुनेद् घृतम्।

तत्संपातेन संसिक्तं कृत्वा यन्त्रं नियोजयेत्॥

मूर्ध्नि बाहौ गले वापि तत्तदिष्टार्थसिद्धये।

(मेरुतन्त्रे)

उपास्या वा भूतलिपिर्यन्त्रसिद्धिविधायिनी।

अक्लेशेनैव सर्वेषां यन्त्राणां सिद्धिमाप्नुयात्॥

भूतलिपिनिर्णयः (शारदायाम्)

अथ भूतलिपिं वक्ष्ये सुगोप्यामतिदुर्लभाम्।

यां प्राप्य शम्भोर्मुनयः सर्वान् कामान् प्रपेदिरे॥

पञ्च ह्रस्वाः सन्धिवर्णा व्योमेराग्निर्जलं धरा।

अन्तमाद्यं द्वितीयं च चतुर्थं मध्यमं क्रमात्॥

पञ्चवर्गाक्षराणि स्युर्वान्तः श्वेतेन्दुभिः सह।

एषा भूतलिपिः प्रोक्ता द्विचत्वारिंशदक्षरैः॥

पञ्च ह्रस्वा इति अकारादयः। सन्धिवर्णा एकारादयश्चत्वारः। व्योम हकारः। इरो यकारः अग्नीरेफ। जलं वकारः। धरा पृथ्वी तद्बीजं लकारः। अन्तमित्यादि वर्गस्येति शेषः। बान्तः शकारः श्वेतः षकारः। इन्दुः सकारः।

तथा।

आयंवरार्णा वर्गाणां पञ्चमाः शार्णसंयुताः।
वर्गाद्या इति विज्ञेया नव वर्गाः स्मृता अमी॥

आयंवरार्णा इति। अश्च ए च अंवरार्णश्च ते। आयंवरार्णा अकारैकारहकारा,इत्यर्थः। वर्गाणां पञ्चमा ङञणनमाः। शार्ण शकारः। एते वर्णा नवानां वर्गाणामाद्या इत्यर्थः।

भूतलिपित्वं दर्शयति।

व्योमेराग्निजलक्षोणीवर्गवर्णान् पृथग्विदुः।
द्वितीयवर्गे भूर्न स्यान्नवमे सजलं धरा॥

भूर्न स्यादिति। द्वितीयवर्णस्य वर्णचतुष्टयात्मकत्वादिति भावः। एवमग्रेऽपि बोध्यम्।

तथा।

विरिञ्चिविष्णुरुद्राश्विप्रजापतिदिगीश्वराः।
क्रियादिशक्तिसहिता नवदुर्गेश्वराः स्मृताः॥
ऋषिः स्याद्दक्षिणामूर्त्तिर्गायत्री छन्द ईरितम्।
देवता कथिता सद्भिः साक्षाद्वर्णेश्वरी परा॥
हादिषड्वर्णकैः कुर्यात् षडङ्गानि सजातिभिः।

(मेरुतन्त्रे)

स्वरहीनैर्हयाद्यैश्च मन्त्रार्णैः पञ्चपञ्चभिः।

ध्यानं (शारदायाम्)

ध्यायेल्लिपितरोर्मूले देवीं तन्मयपङ्कजे ।
वदन्ति सुधियो वृक्षं नित्यं वर्णमयं शुभम् ॥
परसंविन्महाबीजं बिन्दुनादमहाशिवम् ।
पृथिव्यक्षरशाखाभिः सर्वाशासु विजृम्भितम् ॥
सलिलाक्षरपत्रैः स्वैः संछादितयुगत्रयम् ।
वह्निवर्णाङ्कुरैर्दीप्तं रत्नैरिव सुरद्रुमम् ॥
मरुद्वर्णलसत्पुष्पैर्द्योतयन्तं वपुःश्रियम् ।
आकाशार्णफलैर्नम्रं सर्वभूताश्रयं परम् ॥
परामृताख्यमधुभिः सिञ्चन्तं परमेश्वरीम् ।
वेदागमादिभिः क्लृप्तसमुन्नतिमनोहरम् ॥
शिवशक्तिमयं साक्षाच्छायाश्रितजगत्त्रयम् ।
एतामाश्रित्य सुधियः सर्वान् कामान् प्रपेदिरे ॥
अङ्कोन्मुक्तसशाङ्ककोटिसदृशीमापीनतुङ्गस्तनीं ।
चन्द्रार्धान्वितमस्तकां मधुमदादालोलनेत्रत्रयाम्
बिभ्राणामनिशं वरं जपवटीं विद्यां कपालं करै –
राद्यां यौवनगर्वितां लिपितनुं वागीश्वरीमाश्रये ॥

अथ पुरश्चरणम् ।

लक्षं न्यसेज्जपेत् तावज्जुहुयादयुतं तिलैः ।
पूजयेदन्वहं देवीं पीठे प्रागीरिते सुधीः ॥

(मेरुतन्त्रेऽपि)

लक्षं प्रजप्यादयुतं तिलैर्हुत्वा च तर्पयेत् ।
एवं भूतलिपिः सेव्या यन्त्रसिद्धिः प्रजायते ॥
श्रीविद्याराधने वापि समर्थो जायते नरः ।

इति भूतलिपिपुरश्चरणम् ।

अथ मातृकान्यासपुरश्चरणम् (शारदायाम्)

दीक्षितः प्रोक्तमार्गेण न्यसेल्लक्षं समाहितः ।
जपेत् तत्संख्यया विद्वानयुतं मधुराप्लुतैः ॥
विदधीत तिलैर्होमं मातृकामन्वहं जपेत् ।

☞ मातृकाध्यानम् (तन्त्रचिन्तामणौ)

श्रीभैरव उवाच ।

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि पञ्चाशद्वर्णनिर्णयम् ।
एकैकस्य तु वर्णस्य ध्यानधारणरूपकम् ॥
आयुधान्यासनं मुद्राः कर्म तेषां पृथक् पृथक् ।
एतत्सर्वं समासेन शृणुष्व कथयामि ते ॥
बहुशो मन्त्रकोषास्तु संसारे संभवन्ति च ।
सत्याद्याः पशवः प्रोक्ता ईशानान्ताः सुमध्यमे ॥
ब्रह्मा तेषां चरेद्यज्ञो मोचनायात्मकं प्रति ।
पञ्चाशदक्षरा एते कलाः पञ्च तथैव च ॥
पृथिव्यां यानि भूतानि पञ्चैतानि पृथक् पृथक् ।
द्विसप्तभुवनं सर्वं ब्रह्मव्याप्तं समन्ततः ॥
एभ्यो मन्त्राः समुद्भूता नानाकर्मकराश्चये ।
मन्त्राणां चैव रूपं च प्रमाणं दैवतं तथा ॥

वक्त्राणि च भुजांश्चैव वर्णान् वर्णायुधानि च ।
साधका ये न जानन्ति न तेषां सिद्धिदाःक्वचित् ॥
यानि कर्म्माणि कुर्वन्ति यत्र यत्रापि योजिताः ।
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन ज्ञातव्या मातृका बुधैः ॥
(क) कारं कनकाभासं सौवर्णकलशासनम् ।
सुवर्णकवचं हैमं महापुरुषविग्रहम् ॥
खड्गहस्तं चतुर्वक्त्रं महारौद्रं चतुर्भुजम् ।
चोभयेत् पृथिवीं सर्वां विषनाशस्य का कथा ॥
(ख) कारं धूम्रवर्णाभं चापपाणि खरासनम् ।
त्रिशीर्षं त्रिभुजं रौद्रं त्रिकलं नवलोचनम् ॥
सर्वग्रहहरं ह्यन्तमन्तरायहरन्तथा ।
सर्वज्वरहरञ्चैव ग्रहसैन्यविमर्दनम् ॥
(ग) कारं गगनारूढमष्टबाहु चतुर्मुखम् ।
त्रिशूलपाणि रौद्रञ्च हिमकुन्देन्दुसन्निभम् ॥
विषंनाशयते ह्येष मज्जात्वगस्थिगं तथा ।
गजवक्त्रं स्वयं ह्यन्तं सर्वविघ्नविनाशनम् ॥
(घ) कारं वृषभारूढं दशबाहु महावलम् ।
पञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रञ्च शूलपाणि महाभुजम् ॥
इन्दीवरदलश्यामं मेघगम्भीरनिःस्वनम् ।
ब्रह्मराक्षसवेतालान्नाशयेन्नात्र संशयः ॥
(ङ) कारं नागमारूढं द्विभुजं पिङ्गलोचनम् ।
हरहाससितं सौम्यं वीणाखड्गरतं सदा ॥

स्मरतां चैव सर्वेषां बालग्रहविमर्दनम् ।
नाशयेत् स्मरणादेव विषं स्थावरजङ्गमम् ॥
(च) कारं तु हिमाभासं शशाङ्ककृतशेखरम् ।
चतुर्वक्त्रं चाष्टभुजं पाशपट्टीशधारिणम् ॥
पद्मासनरतं नित्यं सर्पखण्डितमेखलम् ।
ध्यानधारणसंयुक्तं ये वार्चादिसमन्विताः ॥
दुष्टरोगैश्च येः केचिद् व्याधिता ज्वरव्याधिभिः ।
सर्वे ते मुक्तरोगाश्च स्मरणादस्य जायते ॥
गोनासाजगरैर्दष्टा धुन्धुमारैश्च मारिताः ॥
ये स्युस्तेषां विषोच्छेद करोत्येव न संशयः ॥
तद्विषं नाशमायाति तमः सूर्योदये यथा ।
(छ) कार श्वेतवर्णाभः छागसंस्थः महाबलः ॥
भुजैः षोडशभिर्दिव्यैः शोभमानो यथा रविः ।
पट्टिशं परशुं शूलं मुद्गरं कलशं तथा ॥
धारयन्नायुधानीत्थमन्यान्यपि विशेषतः ।
यस्मिन् स्थाने विषं घोरं स्थितं स्थावरजङ्गमम् ॥
नाशयेत् त्वरितं ह्येष स्मरतो नात्र संशयः ।
(ज) कारं हरिणाकारं द्विभुजं नवशीर्षकम् ॥
शृङ्खला चायुधं तस्य शशाङ्काङ्कितशेखरम् ।
यस्यानुस्मरणाद् देवि विषं स्थावरजङ्गमम् ॥
नाशयेत् पठितो योगी पयोदानिव भास्करः ।
(झ) कारं कृष्णमेघाभं षड्भुजं नवलोचनम् ॥

त्रिशीर्षं च महाकायं दंष्ट्रालीढं बलीयसम् ।
दुष्ट ग्रहान् महारौद्राञ्ज्वरं वा भूतदोषजम् ॥
विषं हलाहलं रौद्रं योगानां कृत्रिमं तथा ॥
मुष्टिना ग्राहयित्वा तु तत्स्थापयति तत्क्षणात् ।
(ञ) कारं धनवर्णाभं भिन्नाञ्जन निभोपमम् ।
मकरस्थं चतुर्वक्त्रं भुजाष्टकविभूषितम् ॥
असिमुद्गरहस्तं च वज्रहस्तं महाबलम् ।
बालग्रहाणां सर्वेषां पठनादेव नाशनम् ॥
(ट) कारमग्निवर्णाभं दहन्तमिव पावकम् ।
भुजैः षोडशभिर्दिव्यैर्दिव्यमालाकृतं वपुः ॥
मेषारूढं महाकायं सर्पमेखलमण्डितम् ।
त्रिशीर्षं च वृहद्रूपं सिन्दूराभं महाद्युतिम् ॥
ज्वलन्तं मुद्गरं शक्तिज्वालाजटिलभूषितम् ।
ग्रहाणां निग्रहे ह्येष भूतानां डाकिनीषु च ।
निमज्ज्योन्मज्जयेदेनं तं नयेद्विषदूषितम् ।
(ठ) कारं कुन्दपुष्पाभं वृषारूढं महाबलम् ।
चतुर्भुजं महाकायमेकशीर्षं त्रिलोचनम् ॥
गोक्षीरधवलं नित्यं विषसैन्यविमर्दनम् ।
आत्मरक्षा परस्यैव पथि वा निर्जने वने ॥
गजसिंहवराहेषु व्यालव्याघ्रभयेषु च ।
विषबन्धे प्रयोक्तव्यं जीवरक्षासु चिन्तयेत् ॥
सुवर्णममृतं ह्येनं कालदंष्ट्रो भवेद्यदि ।

अहिनां स्तम्भने प्रोक्तं सर्वसत्वेषु शीतलम् ॥
(ड) कारं हरितं ध्यायेत् दंष्ट्राभीषणविग्रहम् ।
चतुर्वक्त्रं महाकायं चतुर्विंशाद्ध लोचनं ॥
धर्मासनसमारूढं दण्डपाणिं जटाधरम् ।
यक्षराक्षसभूतादिडाकिनीसिद्धयोगिनीः ॥
स्कन्दादीनि शरौघाश्च पिशाचोरगकिन्नराः ।
कुष्माण्डा राक्षसाश्चैव स्मरणादेव नाशयेत् ॥
(ढ) कारं भुजगारूढं फणिलक्षणभूषितम् ।
ज्वलनार्कप्रतिकाशमारक्तायतलोचनम् ॥
दंष्ट्राकरालिनं घोरं मेघगम्भीरनिःस्वनम् ।
चतुःषष्टिभुजैर्दिव्यैर्नानाप्रहरणायुधम् ॥
दंष्ट्राटंकाक्षमालांश्च शूलपट्टिशधारिणम् ।
गदामुदरपाशांश्च खड्गं चक्रं च बिभ्रतम् ॥
क्षोभयेत् पृथिवीं सर्वां सशैलवनकाननाम् ।
सुरकिन्नरसिद्धानां दैत्यदानवरक्षसाम् ॥
नागानां दमनो ह्येष पातालतलवासिनाम् ।
दृढमाकर्षणे योज्यं मेघानां च निवारणे ॥
लूतागर्दभविस्फोटा लोहालिंगादिचर्चिकाः ।
डाकिनीभूतदोषांश्च नाशयेन्नात्र संशयः ॥
(ण) कारं गौरवर्णं च तामसीकुसुमप्रभम् ।
चतुर्भुजं चतुर्वक्त्रं कृष्णदंष्ट्राकरालिनम् ॥
राजवर्णनिभश्यामज्वलद्भासुरलोचनम् ।

मेरुशृङ्गयुतं भीमं चापहस्तविभूषितम् ।
त्रासयन्तं महानादं क्षोभयन्तं रसापहम् ।
विषाणि विविधाकारा नश्यन्ते नात्र संशयः ॥
(त) कारं रक्तवर्णाभं पूर्णकुम्भोपरिस्थितम् ।
शशाङ्ककृतमूर्द्धानं द्विभुजं मीनवाहनम् ॥
एकशीर्षं ततः सूक्ष्मनेत्रत्रयविभूषितम् ।
निःशेषो विषनागानामन्तरायान् विशेषतः ॥
स्मरणान्नाशयेच्छूलं घनंवाताहतं यथा ।
(थ) कारं हरिवर्णाभं शङ्खकुन्देन्दुनिर्मलम् ।
मकरापृष्ठमारूढमारक्तायतलोचनम् ॥
दीर्घस्कन्धं सुरूपञ्च शरांश्च पञ्च बिभ्रतम् ।
मन्मथं तं स्वयं देवि कन्दर्पग्रहनाशनम् ॥
दीपैर्गुरुपुष्पैश्च सुगन्धैश्चानुलेपनैः ।
अकालमरणं ह्येष नाशयत्यचिरात् स्वयम् ॥
(द) कारं श्वेतवर्णाभं कम्बुवाहनसंस्थितम् ।
क्षीरोदकलशावर्त्तमध्यगं चिन्तयेत् सदा ॥
त्रित्रिशीर्षं महाकायं शोभमानत्रिलोचनम् ।
त्रिनेत्राणि च सर्वाणि वक्त्राणि सुस्थितानि च ॥
ज्वरं नाशयते घोरं तृतीयकचतुर्थकम् ।
साध्यं रात्रिज्वरं चैव शीतदाहज्वरं तथा ॥
(ध) कारं पटलाभासं धनुष्पाणिं चतुर्भुजम् ।
एकशीर्षं महाकायं सिंहारूढं महाबलम् ॥

रौद्राट्टहासनिनदं ग्रहसै यविमर्दनम् ।
तुष्टा तु हरते दोषं छायादोषं तु नाशयेत् ॥
परदोषकृतं चैव वलीनां लंघनं तथा ।
अनिलादिप्रहारैश्च रक्षते नात्र संशयः ॥
(न) कारं नीलवर्णाभं कृत्यासारकृतायनम् ।
चतुर्वक्त्रं चाष्टबाहुं ज्वालावंशधरं शुभम् ॥
तोमरास्त्रधरं सत्यं चक्रपाणिं सुभूषितम् ।
विविधानि च यन्त्राणि धारयेत् तु विशेषतः ॥
आकाशगमनं चैव गुटिकाञ्जनसन्निभम् ।
वेतालोत्थापनं चैव स्वस्थाने सर्वकर्मणि ॥
(प) कारं रक्तपद्माभं पद्मस्थं पद्मधारिणम् ।
शङ्खचक्रगदापाणिं पीतकाषायवाससम् ॥
चतुर्भुजं चतुर्वक्त्रं पद्मेशस्योपरिस्थितम् ।
यक्षराक्षभूतानि पिशाचान् ब्रह्मराक्षसान् ॥
कुष्माण्डान् डाकिनीं चैव भूतवेतालराक्षसान् ।
अपस्मारग्रहांश्चैव तथा बालग्रहानपि ॥
स्मरणान्नाशयत्येष विषं स्थावरजङ्गमम् ।
कायिकं वाचिकं चैव मानसं त्रिविधन्तथा ॥
जन्मान्तरकृतं पापं नाशयेत् स्मरणादसौ ।
(फ) कारं पठ्यते योगी योगिनी हृदये तथा ।
चतुर्भुजं चतुर्वक्त्रं हंसारूढं विचिन्तयेत् ॥

कपाली चाक्षमाली च स्रग्वी मेखलवानपि ।
सृष्टिकर्ता जगत्येव त्रैलोक्यप्रभुरव्ययः ॥
अमृताकर्षणो ह्येष जीवदाने विशेषतः ।
भयनाशं सदा कुर्यात् सत्वानन्दो विशेषतः ॥
(व) कारं कृष्णवर्णाभं साक्षाद्वरुणदैवतम् ।
नागासनसमारूढं फणिव्याकुललोचनम् ॥
हिमकुन्देन्दुसंकाशं शङ्खगोक्षीरसन्निभम् ।
षड्विंशार्द्धभुजं सौम्यं मणिरत्नविभूषितम् ॥
गदापाणिं च देवेशं राशिचक्रसमाकुलम् ।
खड्गपाशधरं सौम्यं दाहज्वरविनाशनम् ॥
वातिकं पैत्तिकं चैव श्लैष्मिकं सान्निपातिकम् ।
वारिधारानिपातेन निर्विषं कुरुते क्षणात् ॥
(भ) कारं कृष्णवर्णाभं पीतकौशेयवाससम् ।
दण्डहस्तं महाकायं महिषासुरवाहनम् ॥
कालपाशधरं रौद्रं आरक्तायतलोचनम् ।
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन कालदंष्ट्रास्य योजयेत् ॥
(म) कारं वृषभारूढं भस्मोद्धूलितधूसरम् ।
नीलकण्ठश्च जटिलं सर्वनीतिकरं शिवम् ॥
पञ्चवक्त्रं दशभुजं त्रिंशार्द्धपिङ्गलोचनम् ।
कपालासिधरं तीक्ष्णत्रिशूलां कुशधारिणम् ॥
(यकारं) संप्रवक्ष्यामि स्वयं वायुं व्यवस्थितम् ।
षड्भुजं शतवक्त्रं च महाबलपराक्रमम् ॥

कुरङ्गासनमारूढं शुभ्राम्बरधरं तथा ।
सर्वदोषाः शमं यान्ति सिंहं दृष्ट्वा यथा मृगाः ॥
(र) कारंमग्निवर्णाभं रक्तकौशेयवाससम् ।
रक्ताक्षं रक्तदंष्ट्रं च रसनासप्त्व्याकुलम् ॥
चतुर्भुजं चतुर्वक्त्रं कालाग्निरुद्रतेजसम् ।
दुष्टानां प्रशमार्थोयं विषसुप्तं प्रबोधयेत् ॥
(व) कारं तु हिमाभासं मूषिकोपरि संस्थितम् ।
आयुधं तस्य पाशं तु चतुर्वक्त्रं चतुर्भुजम् ॥
शुक्लवस्त्रधरं नित्यं सौम्यरूपं सुलोचनम् ।
आप्यायनं च सर्वेषां विषाणां चैव नाशनम् ॥
(श) कारं तु हिमाभासं मयूरोपरि संस्थितम् ।
षड्भुजं शक्तिहस्तं च शिखिवाहनसंस्थितम् ॥
षड्वक्त्रं स्वयमेवेशतनूजं शिखिवाहनम् ।
दर्शनात् तस्य नश्यन्ति महापातकराशयः ॥
(ष) कारं षड्भुजं रौद्रं त्रिशीर्षं नवलोचनम् ।
त्रिपदं रक्तनेत्रञ्च ज्वलन्तमिव पावकम् ॥
भूतपृष्ठे समारूढं पाशतोमरमुद्गरैः ।
शोभितं भुजदण्डैश्च सौम्यरूपं महाप्रभुम् ॥
(स) कारं सर्वलोकेषु सर्वभूतेषु संस्थितम् ।
भूमिकीटपतङ्गेषु चिन्तयेदमृतोपमम् ॥
(ह) कारं संप्रवक्ष्यामि शब्दरूपं परात्परम् ।
सूक्ष्मं निरञ्जनं नित्यं शब्दातीतं परात्परम् ॥

भिन्नेन्द्रनीलसंकाशं कालिन्दीजलसन्निभम् ।
ध्यातश्च नाशयत्येष विषं स्थावरजङ्गमम् ॥
(च) कारं पठ्यते यस्तु स्वयम्भूवरुणायकम् ।
पद्मासनसमारूढं शशाङ्ककृतशेखरम् ॥
जटामुकुटसन्नद्धं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् ।
अणिमाद्यष्टकप्रोतं सर्वायुधविभूषितम् ॥
दण्डकण्ठाख्यमालां च गदाचक्रत्रिशूलिनम् ।
अंकुशं रत्नपात्रं च सर्वत्रोपरिवारितम् ॥
सर्वसिद्धिकरो ह्येष चकारः परिपठ्यताम् ।
ब्रह्माविष्णुमहेशाद्या नित्यं ध्यायन्ति योगिनः ॥
एतन्मन्त्रं वरं प्राप्य त्यजेदन्यत्पलालवत् ।
नवतत्त्वसमायुक्तः चकारः परिपठ्यताम् ॥
व्याधितस्करचौरेभ्यो बन्धने ग्रहसंकटे ।
जपन् स्मरन् तं ध्यायन् वै न भयं विद्यते क्वचित् ॥
अधुना संप्रवक्ष्यामि कलानां च यथार्थतः ।
पूर्वतश्चैव वर्णानां तथैवमनुपूर्वशः ॥
(अ) कारं विष्णुदैवत्यं वैष्णाव्या चापराजिता ।
शङ्खचक्रगदापाणिं चतुर्वक्त्रं चतुर्भुजम् ॥
गरुडासनमारूढं सर्वदुष्टनिकृन्तनम् ।
(आ) कारं ब्रह्मदैवत्यं हंसारूढं चतुर्भुजम् ।
चतुर्वक्त्रं सुरूपं च सुरक्तायतलोचनम् ॥

दण्डं कमण्डलुं चैव मंजुमेखलधारिणम् ।
ब्रह्मसूत्रधरा देवो ब्रह्माणी प्रतिपद्यताम् ॥
(इ) कारं पार्वती देवी सौम्यरूपा त्रिलोचना ।
सुभ्रूललाटबिम्बौष्ठी वलित्रितयशालिनी ॥
कुटिलाकुञ्चिताकेशी पीनोन्नतपयोधरा ।
(ई) कारमीश्वरं विद्याज्जटामुकुटधारिणम् ।
शशाङ्कशेखरं देवं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् ॥
कपालमालिनं देवं जटामुकुटधारिणम् ।
शिवशक्त्या सहैकात्म्यं त्रिदशैरपि दुर्लभम् ॥
(उ) कारं विनतापुत्रं स्वयं तार्क्ष्यपतिं शुभम् ।
अव्याहतगतिं नित्यं भुवनानि चतुर्दश ॥
हरिं वहेत् तु तद् देवी यक्षभूतविनाशिनी ।
सर्वेषां च ग्रहादीनां उन्मादकारिणी शुभा ॥
(ऊ) कारं हंसमित्युक्तं शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ।
स्मरणात् सर्वपापानि नाशयेन्नात्र संशयः ॥
(ऋॠऌॡ) वेदं च ऋग्यजुः सामः प्रकीर्त्तितः ।
वेदमाथर्वणं चैव पूजाकाले तु चिन्तयेत् ॥
(ए) कारं षण्मुखं विद्याच्चतुर्विंशार्द्धलोचनम् ।
शिखिवाहनमारूढं शक्तिहस्तं महाबलम् ॥
स्मरणान्नाशयेदेष कौमारग्रहपीडनम् ।
(ऐ) कारं सुरराजेन्द्रमैरावतरथे स्थितम् ।
तेजस्विनं सहस्राक्षं वज्रहस्तं महाबलम् ॥

द्विभुजं सौम्यवदनं बिन्दुत्रयविभूषितम् ।
(ओ) कारं सिंहमारूढं त्रिनेत्रं च महाबलम् ।
द्विभुजं सौम्यवदनं शोभमानमहाभुजम् ॥
शिवदूती च सा देवी श्मशाननिलया प्रिया ।
(औ) कारो भैरवः साक्षाज्ज्वालाकपिललोचनम् ।
दंष्ट्राकरालिनं भीमं लेलिहानं सुभीषणम् ॥
त्रिपादं त्रिकदं ज्ञेयं त्रिशीर्षं कञ्शेखरम् ।
आधारमर्द्ध मातृणां योगिनीनां सदालयम् ॥
शूलमुद्गरवीणासिवीणाङ्कुशधरं तथा ।
गजचर्म्मनिबद्धाङ्गं सर्वमेखलमण्डितम् ॥
सर्वाभरणसंयुक्तं मणिकुण्डलभूषितम् ।
नृत्यमानं श्मशानेषु वेतालैः सह क्रीडते ॥
(अं) कारं बिन्दुसंयुक्तं शुष्का देवी तु भीषणा ।
तथान्त्रपिशिताहारा चास्थिभिः कृतमेखला ॥
अस्थिचर्मा च निर्मांसा प्रेतवाहनसंस्थिता ।
दंष्ट्राकरालिनी चोग्रा मेघगम्भीरनिःस्वना ॥
शुष्का शुष्कमुखी भीमा चोर्ध्वकेशी भयानका ।
समांसरुधिराहारा श्मशाने नित्यवासिनी ॥
गजचर्म्मोत्तरीया तु नागाभरणभूषिता ।
चामुण्डा मुण्डवेगा च खेचरी हृदयङ्गमा ॥
(अः) षोडशं चैव बीजं शीतं तु हिमशीतलम् ।
पूर्णेन्दुवदनं सौम्यकरं षोडशवत् सदा ।

सिच्यमानं सदा ध्येयादमृतं स्रवते सदा ।
एतच्चाप्यायनं जीवं विषमज्वरनाशनम् ॥

एकाह्निकं मुहूर्त्तश्च तृतीयक चतुर्थकम् ।
शीतज्वरं महाघोरं पित्तोन्मादज्वरं तथा ॥

मासं षाण्मासिकं चैव तथा सम्वत्सरादिकम् ।
नाशनं सर्वरोगाणामायुरारोग्यवर्द्धनम् ॥

एतद् देवि मयाख्यातं धर्मसर्वस्वमात्मनः ।
न कस्य चिन्मयाख्यातं त्वां विना वरवर्णिनि ॥

यो न जानाति मूढात्मा मातृकाज्ञानमुत्तमम् ।
व्यर्थः परिश्रमस्तेषां सिद्धिमार्गस्तु दूरगः ॥

क्षेमः शम्भुः स्वयं देवः पञ्चास्यश्चन्द्रशेखरः ।
खट्वाङ्गाङ्कुशशूलाक्षमालाटंकमणिगदा ॥

दण्डमुद्गरचक्रांकदशपाणि र्हलायुधः ।
धर्माधर्मवेदयुगो धर्मासननराद्धत ॥

वर्णा क्षेत्रेश्वरा मन्त्रा न पृथक् तेन संस्थिताः ।
सिद्धिदाः पूजिता नित्यं जपध्यानपरायणैः ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वर्णध्यानं भुजायुधाः ।
कार्यसिद्धिश्चिन्तनीया नियोज्यास्तत्त्वदर्शिना ॥
उमातिलकानित्यैता प्रेत्तवाक्यागमान् बहून् ।

इति मातृकाप्रकरणम

अथ त्रिलोहीमुद्रा तत्रैव ।

सोमसूर्याग्निरूपाः स्युर्वर्णा लोहत्रयं तथा ।
रौप्यमिन्दुः स्मृतो हेम सूर्यस्ताम्रं हुताशनः ॥
लोहभागाः समुद्दिष्टाः स्वराद्यक्षरसंख्यया ।
तैर्लोहैः कारयेन्मुद्रामसङ्कलितसङ्गताम् ॥
साग्रं सहस्रं संजप्य स्पृष्ट्वा तां जुहुयात् ततः ।
तस्यां संपातयेन्मन्त्री सर्पिषा पूर्वसंख्यया ॥
निःक्षिप्य कुम्भे तां मुद्रामभिषेकोक्तवर्त्मना ।
आवाह्य पूजयेद् देवीमुपचारैः समाहितः ॥
अभिषिञ्च्य विनीताय दद्यात् तां मुद्रिकां गुरुः ।
इयं रक्षा क्षुद्ररोगविषज्वरविनाशिनी ॥
व्यालचौरमृगादिभ्यो रक्षां कुर्याद्विशेषतः ।
युद्धे विजयमाप्नोति धारयन्मनुजेश्वरः ॥

सोमसूर्याग्निरूपा इति । अकारादय स्वरा सोमरूपाः । कादयो मान्ताः स्पर्शवर्णाः सूर्यरूपाः । यकारादयो व्यापकर्णा अग्निरूपा इत्यर्थः ।

तथेति । तथैव लोहत्रयमपि सोमसूर्याग्निरूपमित्यर्थः । एतदेव स्फुटयति रौप्यमित्यादि । भागा अंशाः । स्वराद्यक्षरसंख्ययेति । रौप्यस्य षोडश । हेम्नः पञ्चविंशतिः । ताम्रस्य दशभाग इत्यर्थः ।

असङ्कलितसङ्गतामिति । असङ्कलितामेकरूपतामनापन्नाम् । सङ्गतां परस्परसम्बद्धाम् । संजप्येति । जपश्चात्र मातृकावर्णानामेव ।

तस्यां संपादयेदिति । स्वाहेति हुत्वा तस्यां मुद्रायां संपाताज्यं निःक्षिपेदित्यर्थः ।

अभिषेकोक्तवर्त्मनेति । काम्याभिषेकोक्तरीत्येत्यर्थः । काम्याभिषेकस्तु तत्रैव ।

पूर्वोक्तं पङ्कजं कृत्वा कुम्भं संस्थाप्य पूर्ववत् ।
क्वाथेन पूरयेन्मन्त्री यथावत् क्षीरशाखिनाम् ॥
अष्टगन्धं विलोड्यास्मिन् नवरत्न समन्विते ।
आवाह्य पूजयेद् देवीं मातृकामुक्तमार्गतः ॥
सहस्रं साधितैस्तोयैरभिषिञ्चेत् प्रियं नरम् ।
भानुवारे शुभे लग्ने ब्राह्मणानपि भोजयेत् ॥
गुरवे दक्षिणां दद्याद्भक्तियुक्तः स्वशक्तितः ।
रक्षाकरं विशेषेण कृत्वा द्रोहोपशान्तिदम् ॥
ऐश्वर्यजननं पुंसां सर्वसौभाग्यसिद्धिदम् ।
अभिषेकमिमं प्राहुर्विश्वसंमोहनं परम्— इति ॥

देवीं मातृकांसरस्वतीम् ।

अभिषिञ्च्येति । अभिषेकस्तु विलोममातृकावर्णः कार्यः ।

अभिषिञ्चेद्विलोमेन साध्यन्तं दत्तदक्षिणम् ।

नवरत्नमुद्रा तत्रैव ।

विभजेन्मातृकां मन्त्री नववर्गान् यथाक्रमात् ।
अष्टावष्टौ स्वराः स्पर्शाः पञ्चशो व्यापका अपि ॥
नववर्गाः समुत्पन्नाः नवरत्नेश्वरग्रहाः ।
अर्केन्दुरक्तज्ञगुरुभृगुमन्दाहिकेतवः ॥
माणिक्यं मौतिकं चारु विद्रुमं गारुडं पुनः ।
पुष्परागं लसद्वज्रं नीलं गोमेदकं शुभम् ॥
वैदूर्यं नवरत्नानि मुद्रां तैः कल्पयेच्छुभाम् ।
जपहोमादिकं सर्वं कुर्यात् पूर्वोक्तवर्त्मना ॥

यो मुद्रां धारयेदेनां तस्य स्युर्वशगा ग्रहाः ।
वहते तस्य सौभाग्यं लक्ष्मीरप्यहता भवेत् ॥
कृत्वा द्रोहा विनश्यन्ति नश्यन्ति सकलापदः ।
रक्षोभूतपिशाचाद्या नेक्षन्ते तं भयाकुलाः ॥
उपर्युपरि वर्धन्ते धनरत्नादिसम्पदः ।
अनामिकायां धार्यैषा मुद्रा सर्वसमृद्धिदा ॥

इति नवरत्नमुद्रा ।

इति षोढान्यासपुरश्चरणं तन्त्रान्तरे ।

देवीभावसमायुक्तः षोढान्यासपरो भवेत् ।
दशविद्याविधौ सा च दशधा भिन्नभिन्नतः ॥
प्रत्येकं षडृषिं तं तं तद्ध्यानं च समाचरेत् ।
ऋषिच्छन्दादिकं यत्र कीर्तितं परमेश्वरि ॥
तदेव तत्र गदितमनुक्ते मूलदेववत् ।
ध्यानं छन्दादिकं स्तोत्रं देवीवत् सर्वमेव तु ॥
अयुतं च पुरश्चर्या न्यासस्तत्क्रमयोगतः ।

प्रत्येकमहाविद्यास्वाम्नायेषु च । (षड्धा) षोडा न्यास विधानं पृथक् पृथक् भवति । तत्सर्वं लघुषोढेति कथ्यते । तेषु श्रीविद्याविषये षोढा न्यासस्तु (गणेशग्रहनक्षत्र योगिनी राशी पीठ च) परन्तु सर्वोपरि महाषोढा न्यासः ।

तदत्र प्रदर्श्यते (कुलार्णवतन्त्रे)

श्री देव्युवाच ।

कुलेश श्रोतुमिच्छामि श्रीप्रासादपरामनुम् ।
मन्त्रराजं वदेशान न्यासध्यानादिभिः सह ॥

श्रीईश्वरउवाच ।

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
तस्य श्रवणमात्रेण शिवाकारः प्रजायते ॥
इतः पूर्वं मया नोक्तो मन्त्रोऽयं यस्य कस्य चित् ।
तव स्नेहाद्वदाम्यद्य शृणु मत्प्राणवल्लभे ॥
अनन्त चन्द्रभुवनमिन्दुबिन्दुयुगान्वितः ।
श्रीप्रासादपरामन्त्री भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥
पराप्रासादमन्त्रस्तु सादिरुक्तः कुलेश्वरि ।
प्रकाशानन्दरूपत्वात् प्रत्यक्षफलदानतः ॥
प्रसन्नचित्तवश्यत्वात् प्रसिद्धार्थनिरूपणात् ।
प्राक्तनाघप्रशमनात् प्रपन्नार्तिविनाशनम् ॥
प्रसादकरणाच्छिघ्रं प्रसादमनुरीरितः ।
परतत्त्वस्वरूपत्वात् परमात्मप्रकाशनात् ॥
परमानन्दजननात् परधर्मनिदर्शनात् ।
परीक्षाफलदानाच्च परमैश्वर्यकारणात् ॥
परत्वात सर्वमन्त्राणां परामन्त्र इतीरितः ।
कुलमन्त्रमिदं देवि न्यासं शृणु वदामिते ॥
आदौ प्रातः समुत्थाय गुरुदेवानुचिन्तनम् ।
कन्दमूले मनः कृत्वा कुर्याद्विण्मूत्रमोचनम् ॥
शौचास्य शोधनं स्नानं सन्ध्यातर्पणमाचरेत् ।
एकान्ते द्वारयजनं विघ्नत्रयनिवारणम् ॥

पूजास्थानप्रवेशश्च तथासनोपवेशनम् ।
देवीपूजागृहध्यानं शिवादिगुरुवन्दनम् ॥
आसनं गणपक्षेत्रपालवन्दनमीश्वरि ।
पादुका स्मरणश्चैव दिनायार्चनं प्रिये ॥
कराङ्गशोधनं प्राणयामः स्वब्रह्मरन्ध्रके ।
दिग्बन्धनाश्चाङ्गयुग्मविधियुक्ताश्च मातृकाम् ॥
दशप्रकारभूताख्यां लिपिं कमठसंज्ञकाम् ।
ऋषिरस्य परः शम्भुश्छन्दश्चाव्यक्तपूर्विका ॥
गायत्री देवता चात्र सर्वमन्त्रेश्वरी परा ।
दीर्घत्रययुतं मूलं बीजं शक्तिश्च कीलकम् ॥
षड्दीर्घयुक्तमूलेन षडङ्गानि च पार्वति ।
ईषतत्पुरुषाघोरसद्योजातात्मनस्तथा ॥
पञ्चाङ्गुलिषु विन्यस्य मूर्त्ति वक्त्रेषु विन्यसेत् ।
पञ्चसु ब्रह्मणि तैथैवाङ्गविन्यासमाचरेत् ॥
आधारशक्तिमारभ्य पीठयन्त्रान्तमम्बिके ।
अल्पषोढां कुलेशानि कुर्यात् पूर्वोक्तिवर्त्मना ॥
महाषोढाहयं न्यासं ततः कुर्यात् समाहितः ।
वक्ष्यमाणेण विधिना देवता भावसिद्धये ॥
यस्य कस्यापि नैवोक्तं तव स्नेहाद्वदाम्यहम् ।
प्रपञ्चो भुवनं मूर्त्तिमन्त्रदैवतमातरः ॥
महापोढाह्वयो न्यासः सर्वन्यासोत्तमोत्तमः ।
तत्रादौ परमेशानि प्रपञ्चन्यास उच्यते ॥

प्रपञ्चद्वीपजलधिगिरिपत्तनपीठकाः ।
क्षेत्रं वनाश्रमगुहानदीचत्वरकोद्भिदः ॥
स्वेदाण्डजजरायुजा इत्युक्तास्ते हि षोडश ।
श्रीर्माया कमला विष्णुवल्लभा पद्मधारिणी ॥
समुद्रतनया लोकमाता कमलवासिनी ।
इन्दिरा मा रमा पद्मा तथा नारायणप्रिया ॥
सिद्धलक्ष्मीराजलक्ष्मीर्महालक्ष्मीरितीरिताः ।
शक्तयस्तु प्रपञ्चानां स्वराणामधिदेवताः ॥
लवस्त्रुटिः कला काष्ठा निमेषः श्वास एव हि ।
घटिका च मुहूर्त्तश्च प्रहरो दिवसस्तथा ॥
सन्ध्या रात्रिस्तिथिश्चैव वारो नक्षत्रमेव च ।
योगश्च करणं पक्षौ मासो राशिर्ऋतुस्तथा ॥
अयनं वत्सरयुगप्रलयाः पञ्चविंशतिः ।
एतेषां स्थाननियमो हृदयान्तः समीरितः ॥
आर्योमा चण्डिका दुर्गा शिवापर्णाम्बिका सती ।
ईश्वरी शाम्भवी शान्ती पार्वती सर्वमङ्गला ॥
दाक्षायणी हैमवती महामाया महेश्वरी ।
मृडानी चैव रुद्राणी शर्वाणी परमेश्वरी ॥
काली कात्यायनी गौरी भवानीति समीरिताः ।
शक्तयः स्थुलवादीनां स्पर्शानामधिदेवताः ॥
एतासां स्थाननियमो हृदयान्तः समीरितः ।
पञ्चभूतानि तन्मात्रं ज्ञानकर्मेन्द्रियाणि च ॥

गुणान्तः करणावस्था ध्यायेद्दोषान् दशानिलान् ।
ब्राह्मी वागीश्वरी वाणी सावित्री च सरस्वती ॥
गायत्री वाक्प्रदा पश्चात् शारदा भारती प्रिये ।
विद्यात्मिका पञ्चभूतव्यापकानामधीश्वराः ॥
वाग्भवं भुवनेशीञ्च लक्ष्मीबीजं त्रितारकम् ।
त्रितारमूलविद्यान्ते मातृकाक्षरतः परम् ॥
वदेत् प्रपञ्चरूपायै श्रियै नम इति क्रमात् ।
प्रपञ्चादिभिरायोज्य वर्णान् शक्तीर्नियोजयेद् ॥
मातृकान्याससंप्रोक्तस्थानेष्वेवं न्यसेत् प्रिये ।
त्रितारमूलसकलप्रपञ्चादिस्वरूपतः ॥
आयैपराम्बादेव्यै नम उक्त्वा व्यापकं न्यसेत् ।
प्रपञ्चन्यास एव स्याद् भुवनन्यास उच्यते ॥
त्रितारमूलमन्त्रान्ते अं आं इं अतलं वदेत् ।
लोकश्च निलयञ्चैव शतकोटिपदं ततः ॥
गुह्याद्या योगिनी मूलङ्घ्युतन्तु वदेत् प्रिये ।
वदेदाधारशक्त्यम्बादेव्यै च पादयोर्न्यसेत् ॥
ईं उं ऊं वितलं गुह्यतरं चानन्तसंज्ञकम् ।
शेषञ्च पूर्ववत्प्रोच्य गुल्फयोर्देवि विन्यसेत् ॥
ऋं ॠं लृं सुतलञ्चातिगुह्यं चाचिन्त्यसंज्ञकम् ।
शेषञ्च पूर्ववत्प्रोच्य जङ्घयोर्विन्यसेत् प्रिये ॥
ॡं एं ऐं महातलञ्च महागुह्यं पदं ततः ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य देवि जान्वोः प्रविन्यसेत् ॥

ओं औं तलातलं देवि परं गुह्याभिधानकम् ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य ऊर्वोर्दिवेशि विन्यसेत् ॥
अं अः रसातलञ्चैव रहस्यं ज्ञानसंज्ञकम् ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य गुह्यदेशे प्रविन्यसेत् ॥
कवर्गेणापि पातालं लोकेति निलयेति च ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य मूलाधारे तु विन्यसेत् ॥
चवर्गं भूतलञ्चेति रहस्यं डाकिनीमपि ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य स्वाधिष्ठाने न्यसेत् प्रिये ॥
टवर्गेणभुवो लोकं रहस्यं राकिणीमपि ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य नाभौ च विन्यसेत् प्रिये ॥
तवर्गं स्वश्च परमरहस्यं लाकिनीमपि ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य हृदये विन्यसेत् प्रिये ॥
पवर्गञ्च महर्लोकं रहस्यं काकिनीमपि ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य तालुमूले न्यसेत् प्रिये ॥
यवर्गञ्च जनो गुप्ततरञ्च शाकिनीमपि ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य आज्ञायाञ्च न्यसेत् प्रिये ॥
शवर्गञ्च तपश्चातिगुह्यञ्च हाकिनीमपि ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य ललाटे विन्यसेत् प्रिये ॥
लं क्षं सत्यं महागुह्यं यक्षिणीमपि च प्रिये ।
शेषञ्च पूर्ववत् प्रोच्य ब्रह्मरन्ध्रे च विन्यसेत् ॥
त्रितारमूलमन्त्रान्ते चतुर्दशमुखं वदेत् ।
नाधिपायै श्रीपरायै देव्यै च व्यापकं न्यसेत् ॥

कृत्वैवं भुवनन्यासं मूर्त्तिन्यासमथाचरेत् ।
केशवनारायणमाधवगोविन्दविष्णवः ॥
मधुसूदनसंज्ञश्च स्यात् त्रिविक्रमवामनौ ।
श्रीधरश्च हृषीकेशः पद्मनाभो दामोदरः ॥
वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ।
अचोन्केन्द्राणी चेशानी चोग्रोर्द्धनयना तथा ।
ऋद्धिश्च रूपिणी लूका लूनदोषैकनायिका ।
ऐकारिणी चौघवती सर्वकामाञ्जनप्रभा ॥
अस्थिमालाधरा चेति संप्रोक्ताः स्वरदेवताः ।
भवः शर्वोऽथ रुद्रश्च पशुपतिश्चोग्र एव च ॥
महादेवस्तथा भीम ईशस्तत्पुरुषाह्वयः ।
अघोरसद्योजातौ च वामदेव इतीरिताः ॥
करभद्रा खगचला गरिमादिफलप्रदा ।
घण्टाधरोग्रनयना चन्द्रधर्त्री ततः परम् ॥
छन्दोमयी जगत्स्थाना ज्वलत्तारा ततः परम् ।
ज्ञानदा च टङ्कधरा धृतिर्द्वादश ईरिताः ॥
कमादीनां ठडान्तानां वर्णानां देवतास्त्विमाः ।
ब्रह्मा प्रजापतिर्वेधाः परमेष्ठी पितामहः ॥
विधाता च विरिञ्चिश्च स्रष्टा च चतुराननः ।
हिरण्यगर्भ इत्युक्ताः क्रमाद् ब्रह्मादयो दश ॥
यक्षिणी रञ्जिनी लक्ष्मीर्वज्रिणी शशिधारिणी ।
षडाधारलया सर्वनायिका हसितानना ॥

ललिता च क्षमा चेति प्रोक्ता याद्यर्णदेवताः ।
त्रितारमूलमन्त्रान्ते स्वरान् विष्णून् सशक्तिकान् ॥
चतुर्थ्या नमसा युक्तान् मस्तके चानने न्यसेत् ।
सस्कन्धपार्श्वकट्यूरुजानुजङ्घापदेषु च ॥
दक्षादिवामपर्यन्तं विन्यसेत् परमेश्वरि ।
क्रमाद्यर्णयुतान् मन्त्री भवादीन् शक्तिसंयुतान् ॥
पादपार्श्वबाहुकण्ठपश्चवक्त्रेषु विन्यसेत् ।
दशाधारेषु ब्रह्मादीन् यादिशक्तियुतान्न्यसेत् ॥
त्रितारमूलमन्त्रान्ते श्रीत्रिमूर्त्याम्बिकां वदेत् ।
आद्यै पराम्बादेव्यै च नमसा व्यापकं न्यसेत् ॥
मूर्त्तिन्यासं विधायेत्थं मन्त्रन्यासं समाचरेत् ।
त्रितारमूलं अं आं इं एकलक्षञ्च कोटि च ॥
भेदश्च प्रणवाद्येकाक्षरात्माखिलमन्त्रतः ।
ततोऽधिदेवतायै स्यात् सकलञ्च फलप्रदाम् ॥
आद्यै तथैककूटेश्वर्यम्बादेव्यै नमो वदेत् ।
ईं उं ऊं आदि हंसादि द्विकूटं पूर्ववत् परम् ॥
ऋं ॠं लृं आदि वह्न्यादि त्रिकूटं पूर्ववत् परम् ।
लॄं एं ऐं च चतुर्लक्षं चन्द्रादि पूर्ववत् परम् ॥
ओं औं अं अः पञ्चलक्षं सूर्यादि पूर्ववत् परम् ।
कं खं गं चैव षड्लक्षं स्कन्धादि पूर्ववत् परम् ॥
घं ङं चं सप्तलक्षं गणेशादि पूर्ववत् परम् ।
छं जं झं अष्टलक्षं वटुकादि पूर्ववत् परम् ॥

ञं टं ठं नवलक्षञ्च ब्रह्मादि पूर्ववत् परम् ।
डं ढं णं दशलक्षञ्च विष्ण्वादि पूर्ववत् परम् ॥
तं थं दं एकादशलक्षं रुद्रादि पूर्ववत् परम् ।
धं नं पं द्वादशलक्षं वाण्यादि पूर्ववत् परम् ॥
फं बं भं त्रयोदशलक्षं गौर्य्यादि पूर्ववत् परम् ।
मं यं रं चतुर्दशलक्षं गौर्य्यादि पूर्ववत् परम् ॥
लं वं शं पञ्चदशलक्षं दुर्गादि पूर्ववत् परम् ।
षं सं हं लं क्षं षोडषलक्षं त्रिपुरादि च षोडश ॥
अक्षरात्माखिलमन्त्राधिदेवतायै सकलं ततः ॥
तथा फलप्रदायै च षोडश कूटेश्वरी पुनः ॥
अम्बादेव्यै नमः प्रोक्तो मन्त्रन्यासो महेश्वरि ।
आधारलिङ्गयोर्नाभिहृत्कण्ठे नेत्रयोरपि ॥
निरोधिकायामर्द्धेन्दौ बिन्दौ चैव कलापदे ।
उन्मन्यां विष्णुवक्त्रे च नादे नादान्त एव च ॥
ध्रुवमण्डलदेशे च विन्यसेत् कुलनायिके ।
त्रितारमूलमन्त्रान्ते सर्वमन्त्रात्मिकापदम् ॥
आद्यै पराम्बादेव्यै च हृदये व्यापकं न्यसेत् ।
मन्त्रन्यासं विधायेत्थं दैवतन्यासमाचरेत् ॥
त्रितारमूलमन्त्रान्ते अं आं सहस्रकोटि च ।
योगिनीकुलशब्दान्ते सेवितायै पदं वदेत् ॥
निघृत्याम्बापदं देव्यै नमः इत्युच्चरेत् प्रिये ।
इं ईं योगिनीप्रतिष्ठां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥

उं ऊं तपस्विविद्याश्च शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
ऋं ॠं शान्तं तथा शान्तिं शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
लृं लॄं मुनिं शान्त्यतीतां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
एं ऐं देवश्च हृल्लेखां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
ओं औं राक्षसशब्दान्ते गगनां पूर्ववत् परम् ।
अं अः विद्याधरां रक्तां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
कं खं सिद्धिमहोच्छुष्मां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
गं घं साध्यकरालाश्च शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
ङं चं साप्सरसं जयां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
छं जं गन्धर्वविजयां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
झं ञं गुह्यकशब्दान्ते अजितां पूर्ववत् परम् ।
टं ठं यक्षापराजितां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
डं ढं किन्नरवामाश्च शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
णं तं पन्नगज्येष्ठाश्च शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
थं दं च पितृरौद्राम्बां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
धं नं गणेशमायाश्च शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
पं फं भैरवशब्दान्ते कुण्डलीं पूर्ववत् परम् ।
बं भं वटुककालीश्च शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
मं यं क्षेत्रेशशब्दान्ते कालरात्रीश्च पूर्ववत् ।
रं लं प्रमथभगवतीं शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
वं शं ब्रह्मसर्वेश्वरीं शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
षं सं विष्णुश्च सर्वज्ञां शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥

हं लं रुद्रसर्वकर्त्रीं शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
क्षं चराचरशक्तिश्च शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ॥
अङ्गुष्ठगुल्फजङ्घासु जानूरुकोटिपार्श्वके ।
स्तनकक्षकरस्कन्धकर्णमूर्धस्वपि क्रमात् ॥
दक्षभागादिवामान्तं विन्यसेत् कुलनायिके ।
त्रितारमूलमन्त्रान्ते सर्वदेवात्मिकां पदम् ॥
आयै परामबादेव्यै च हृदये व्यापकं न्यसेत् ।
देवन्यासं विधायेत्थं मातृकान्यासमाचरेत् ॥
त्रितारमूलमन्त्रान्ते कवर्गानन्तकोटिभूः ।
चरीकुलसेवितायै आं चां हि मङ्गलापदम् ॥
अम्बादेव्यै नमो ब्रूयादां क्षां ब्रह्माण्यतः परम् ।
अम्बादेव्यै ततोनन्तकोटिभूतकुलं वदेत् ॥
सहिताय ततो मङ्गलनाथाय अं क्षं वदेत् ।
अं क्षं असिताङ्गभैरवनाथाय नम उच्चरेत् ॥
चवर्गं खेचरीं ईं लां चर्चिकाश्च महेश्वरीम् ।
वेतालं ईं लं चर्चिकं रुरुं शेषञ्च पूर्ववत् ॥
टवर्गं पातालचरीं ऊं हां योगेशचाण्डकौ ।
कौमारीञ्च पिशाचञ्च उं हं योगेशचाण्डकौ ॥
तवर्गं दिक्चरीं ॠं सां हरसिद्धान्तवैष्णवीम् ।
अपस्मारं ॠं सं हरसिद्धक्रोधादिपूर्ववत् ॥
पवर्गं सहचरीं ॡं पां भट्टि वाराह्यतः परम् ।
ब्रह्मराक्षसकं ॡं पं भट्टोन्मत्तादिपूर्ववत् ॥

यवर्गं स्यादिरिचरीं ऐं शां किलकिलेति च ।
इन्द्राणीं चेटकं एं शं किलिः कपालिकस्तथा ॥
शवर्गं स्यात् वनचरीं औं वां कालादिरात्रि च ।
चामुण्डां प्रेतं ओं वं च कालरात्रिश्च भीषणः ॥
लं क्षं जलचरी अः लां वदेत् पश्चाच्च भीषणाम् ।
महालक्ष्मीं शाकिनीञ्च अं लं पश्चाच भीषणम् ॥
संहारभैरवञ्चैव शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
मूलाधारलिङ्गनाभिष्वनाहतविशुद्धयोः ॥
आज्ञाभालतलब्रह्मरन्ध्रेष्वेवं प्रविन्यसेत् ।
त्रितारमूलमन्त्रान्ते मातृभैरवशब्दतः ॥
अधिपायै पराम्बादेव्यै नमो व्यापकं न्यसेत् ।
मातृन्यासं महेशानि कुर्यादेवं समाहितः ॥
एवं न्यस्ततनुर्देवि ध्यायेद्देवमनन्यधीः ।
अमृतार्णवमध्योद्यन्मणिद्वीपे सुशोभिते ॥
कल्पवृक्षवनान्तःस्थमणिमाणिक्यमण्डपे ।
नवरत्नमयश्रीमत्सिंहासनगतेऽम्बुजे ॥
त्रिकोणान्तःसमासीनं चन्द्रसूर्यायुतप्रभम् ।
अर्द्धाम्बिकासमायुक्तं प्रविभक्तविभूषणम् ॥
कोटिकन्दर्पलावण्यं सदा षोडशवार्षिकम् ।
मन्दस्मितमुखाम्भोजं त्रिनेत्रं चन्द्रशेखरम् ॥
दिव्याम्बरस्रगालेपं दिव्याभरणभूषितम् ।
पानपात्रञ्च चिन्मुद्रां त्रिशूलं पुस्तकं करैः ॥

विद्यासंसिद्धिं विश्राणं सदानन्दसुखेक्षणम् ।
महाषोढोदिताशेषदेवतागणसेवितम् ॥
एवं चित्ताम्बुजे ध्यायेदर्द्धनारीश्वरं शिवम् ।
पुंरूपं वा स्मरेद्देवि स्त्रीरूपं वा विचिन्तयेत् ॥
अथवा निष्कलं ध्यायेत् सच्चिदानन्दलक्षणम् ।
सर्वतेजोमयं देवि सचराचरविग्रहम् ॥
ततः सन्दर्शयेन्मुद्रादशकं परमेश्वरि ।
योनिं लिङ्गञ्च सुरभिं चेति[1] मुद्राचतुष्टयम् ॥
वनमालां महामुद्रां रनभो मुद्रामिति क्रमात् ।
यथाशक्ति मन्त्रमूलं जपेत् श्रीपादुकानपि ॥
मूर्द्धिन सञ्चिन्तयेद्देवि श्रीगुरुं शिवरूपिणम् ।
सहस्रदलपङ्कजे सकलशीतरश्मिप्रभम् ॥
वराभयकराम्बुजं विमलगन्धपुष्पाम्बरम् ।
प्रसन्नवदनेक्षणं सकलदेवतारूपिणम् ॥
स्मरेत् शिरसि हंसगं तदभिधानपूर्वं गुरुम् ।
एवं न्यासे कृते देवि साक्षात् परशिवो भवेत् ॥
मन्त्री नैवात्र सन्देहो निग्रहानुग्रहक्षमः ।
महाषोढाह्वयं न्यासं यः करोति दिने दिने ॥
देवाः सर्वे नमस्यन्ति तं नमामि न संशयः ।
महाषोढाह्वयं न्यासं करोति यत्र पार्वति ॥

---

१. मुद्राचतुष्टयं तु देवताहस्तगतपानपात्रचिन्मुद्रात्रिशूलपुस्तकानि । नरभो मुद्रा तु खेचरीमुद्रा, महामुद्रा तु सङ्घट्टमुद्रेति बोध्यम् ।

दिव्यक्षेत्रं समुद्दिष्टं समन्ताद्दशयोजनम् ।
कृत्वा न्यासमिमं देवि यत्र गच्छति मानवः ॥
तत्र स्याद्विजयो लाभः सम्मानः पौरुषं प्रिये ।
महाषोढाकृतन्यासस्तेन यो वन्द्यते शिवे ॥
षण्मासान्मृत्युमाप्नोति यदि त्राता शिवः स्वयम् ।
वज्रपञ्जरनामानमेतं न्यासं करोति यः ॥
दिव्यन्तरीक्षभूशैलजलारण्यनिवासिनः ।
प्रचण्डभूतवेतालदेवरक्षोग्रहादयः ॥
भयग्रस्तेन मनसा नेक्षन्ते तं कुलेश्वरि ।
महाषोढाकृतन्यासं ब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥
देवाःसर्वे नमस्यन्ति ऋषयोऽपि मुनीश्वराः ।
बहुनोक्तेन किं देवि न्यासमेतं मम प्रियम् ॥
नापुत्राय वदेद्देवि नाशिष्याय प्रकाशयेत् ।
आज्ञासिद्धिमवाप्नोति तस्मान्न्यासं समाचरेत् ॥
अस्मात् परतरा रक्षा देवताभावसिद्धिदा ।
लोके नास्ति न सन्देहः सत्यं सत्यं वरानने ॥
ऊर्ध्वाम्नायप्रवेशश्च पराप्रासादचिन्तनम् ।
महाषोढापरिज्ञानं नाल्पस्य तपसः फलम् ॥
इति ते कथितं देवि मन्त्रोद्धारादिकं प्रिये ।
समासेन कुलेशानि किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति षोढान्यासस्तत्पुरश्चरणञ्च ।

अथ सहस्रनामस्तवकवचानां पुरश्चरणं तत्रैव ।

ईश्वर उवाच ।

सहस्रनामस्तोत्रेषु कवचेष्वपि पार्वति ।
कवचादौ तु या प्रोक्ता सा वै कार्या पुरस्क्रिया ॥
यत्रानुक्ता पुरश्चर्या तत्र किं वा विधीयते ।
अयुतं तु पुरश्चर्या स्तोत्रमात्रे प्रकीर्त्तिता ॥
सहस्रनामकवचे पुरश्चर्या त्वियं मता ।
एवं पुरस्क्रियां कृत्वा दशांशं हवनादिकम् ॥
तर्पणं मार्जनं देवि कुत्रचित् परिकीर्त्तितम् ।
महाकालमते प्रोक्तं तत्रस्थं चेत् समाचरेत् ॥
विप्रसंतोषणेनैव सर्वं सिद्ध्यति पार्वति ।
हवनं तु तथा कार्यं पुरश्चर्यादिकं भवेत् ॥
सहस्रनामरूपं वै कीदृशं परमेश्वरि ।
तथा च कवचं देवि किंरूपं परिकीर्त्तितम् ॥
शिवदेव्योस्तु संवादो ब्रह्मरन्ध्रं प्रकीर्त्तितम् ।
अन्ये श्लोकाः केशतुल्या ऋषिः शिरउदीरितम् ॥
छन्दो मुखं भवेद्देवि देवता हृदयं भवेत् ।
बीजं गुह्यमिति प्रोक्तं शक्तिं तु पदकौ विदुः ॥
सर्वाङ्गं कीलकं देवि ह्यर्थवादः प्रकीर्त्तितः ।
स्तोत्रमध्ये स्थितं यद्यत् तत् सर्वं स्तोत्ररूपकम् ॥
एवं च देवदेवेशि स्तोत्ररूपं प्रकीर्त्तितम् ।
तथैव कवचं देवि ज्ञात्वा पाठं पठेत् प्रिये ॥

अङ्गहीने भवेन्नाशः सर्वथा परमेश्वरि ।
फलस्तुत्यादिकं देवि अङ्गमित्यभिधीयते ॥
आद्योपान्तं विना देवि फलमर्धं प्रकीर्त्तितम् ।
अत्रार्थे प्रत्ययो देवि षडङ्गाद्या यथा स्मृताः ॥
हवनं कवचादीनां श्लोकान्ते विहितं च वा ।
आद्योपान्तं पठित्वा तु पश्चात् तु हवनं मतम् ॥
आदौ पूर्णं तु संपठ्य तथैवान्ते महेश्वरि ।
मध्ये नामानि पाठ्यानि पुरश्चर्या प्रकीर्त्तिता ॥
श्लोकान्ते हवनं प्रोक्तं श्लोकान्ते मार्जनादिकम् ।
तत्र स्तोत्रोक्तविधिना पुरश्चर्यादिकं चरेत् ॥
स्तोत्रमावर्त्य सम्पूर्णं तदन्ते गणनां चरेत् ।
सम्पूर्णहोमयोगोऽयं कथितस्ते प्रियम्वदे ॥
सारूप्यं कवचाख्यं च सायुज्यं स्तोत्रमीरितम् ।
सान्निध्यं नामसाहस्रं त्रितयं परिकीर्त्तितम् ॥
कवचं कवचरूपं स्यात् स्तोत्रं सहचरो भवेत् ।
सहस्रनामस्तोत्रं तु पूजास्थाने प्रकीर्त्तितम् ॥
पूजा दुर्गास्वरूपा स्याद्बलिदानं तु मारणम् ।
मन्त्रो राजा पुरश्चर्या राजसम्पत्तिरीरिता ॥
सम्पत्त्या तु विना राजा न शोभति महेश्वरि ।
सम्पत्तिमूलमेतद्धि सर्वमेव प्रकीर्त्तितम् ॥
होमो मन्त्र इति प्रोक्तः पर्जन्यास्त्रं तु तर्पणम् ।
जलं दुर्गास्वरूपं वै त्वभिषेकः प्रकीर्त्तितः ॥

ब्राह्मणानां भोजनं तु दुष्टसैन्यप्रभक्षणम् ।
देवतागुरुविद्यैक्यं त्वात्मैक्यं परिभाव्य च ॥

सर्वसिद्धीश्वरो भूत्वा त्रैलोक्याधिपतिर्भवेत् ।
यथा च राजराज्यादौ शत्रुसैन्यभयं भवेत् ॥

सिद्धिराज्ये महादेवि तथैव परिकीर्त्तितम् ।
दुर्गयन्त्रादिकं देवि देशराज्ये यथा मतम् ।

तथैव सिद्धिराज्यस्य पुरश्चर्यादिकं मतम् ।
मन्त्रो राजा गुरुर्मन्त्री गणेशा द्वारपालकाः ॥

साधनं शवमुण्डस्य सिंहासनमितीरितम् ।
साधकेन तथा कार्यं येन सर्वं तु सिध्यति ॥

नैमित्तिकं च काम्यं च हयद्विरदकौ मतौ ।
होमधूपः पताका स्याज्जयस्तु सिद्धभूमिका ॥

सिद्धिराजाधिपे देवि किं न सिद्ध्यति भूतले ।
षोढान्यासादिकं सेना देवता राज्यदायिका ॥

यन्त्रं तु वज्रदुर्गं तु जीवचक्रं त्वभेदकम् ।
कवचादि पुरश्चर्या प्रोक्ता किं श्रोतुमिच्छसि ॥

इति स्तवकवचसहस्रनामपुरश्चरणम् ।

अनुक्तपुरश्चरणानां स्तवकवचादीनां पुरश्चरणमेतत् ।

उक्तपुरश्चरणानां तु तेषां कल्पोक्तमेव तत् कार्यम्। अथ कर्पूरस्तवपुरश्चरणम् (वीरतन्त्रे)

देव्युवाच।

कर्पूराख्यमिदं स्तोत्रं यदुक्तं भवता पुरा।
षट्कर्मसाधनं तस्य प्रयोगं वद शङ्कर॥

श्रीशिव उवाच।

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि कर्पूरस्तवसाधनम्।
सकृत् कृतेऽपि देवेशि काली तुष्टा भवेत् सदा॥
शनिभौमदिने देवि स्नात्वा प्रयतमानसः।
सम्पूज्य कालिकां देवीं सङ्कल्पं सम्यगाचरेत्॥
कृत्वा षोढादिकं देवि पठेत् स्तोत्रमनुत्तमम्।
अयुतैकप्रमाणेन तद्दशांशं हुनेत् सुधीः॥
तर्पणं चाभिषेकं च ब्राह्मणान् भोजयेत् ततः।
पश्चात् स्वकार्यसिद्ध्यर्थं प्रयोगानाचरेत् यतः॥
राज्ञो भये समुत्पन्ने दुर्भिक्षे शत्रुसंकटे।
त्रासोत्पन्ने महेशानि रोगशोकभये तथा॥
पठेत् स्तोत्रं महाकाल्याः सर्वशान्ति प्रयच्छति।
कुमारीपूजनं चान्ते कर्त्तव्यं सुसमाहितः॥
एवं कृते महेशानि सम्यक् सिद्धिर्भवेद्ध्रुवम्।

इति कर्पूरस्तवपुरश्चरणम्।

अथ सप्तशतीस्तवविधानम्।

(मुक्तावल्याम्)

सप्तशत्याविधानं तु शृणु वक्ष्यामि यत्नतः।
यज्ज्ञात्वा साधकश्रेष्ठः सर्वसिद्धिमवाप्नुयात्॥

(मेरुतन्त्रे)

सप्तशत्यास्तु सकलं तत्त्वं वेद्म्यहमेव हि ।
पादोनं श्रीहरिर्वेत्ति वेत्त्यर्धं तु प्रजापतिः ॥
व्यासस्तूर्यांशकं वेत्ति कोट्यंशमितरे जनाः ।

(वाराहीतन्त्रे)

ऋषिच्छन्दादिकं न्यस्य पठेत् स्तोत्रं विचक्षणः ।

ऋष्यादिन्यास उक्तो (मेरुतन्त्रे)

सप्तशत्याश्चरित्रे तु प्रथमे पद्मभूर्मुनिः ।
छन्दो गायत्रमुदितं महाकाली तु देवता ॥
वाग्बीजं पावकस्तत्त्वं धर्मार्थे विनियोजनम् ।
मध्यमस्य चरित्रस्य मुनिर्विष्णुरुदाहृतः ॥
उष्णिक्छन्दो महालक्ष्मीर्देवता बीजमद्रिजा ।
वायुस्तत्त्वं धनप्राप्त्यै विनियोग उदाहृतः ॥
उत्तरस्य चरित्रस्य मुनिः शङ्कर उच्यते ।
महासरस्वती देवी त्रिष्टुप् छन्द उदाहृतम् ॥
कामो बीजं रविस्तत्त्वं कामाप्त्यै विनियोजनम् ।

तन्त्रान्तरे ।

नवार्णमन्त्रवर्णैस्तु षडङ्गन्यासमाचरेत् ।

देवतात्रयध्यानानि (दुर्गाप्रकरणे) प्रोक्तानि ।

अथ पाठक्रमो (वाराहीतन्त्रे)

आधारे स्थापयित्वा तु पुस्तकं वाचयेत् ततः ।
हस्ते संस्थापनाद्देवि भवेदल्पफलं यतः ॥

यावन्नपूर्यतेऽध्यायस्तावन्न विरमेत् पठन् ।
यदि प्रमादादध्याये विरामो भवति प्रिये ॥
पुनरध्यायमारभ्य पठेत् सर्वं मुहुर्मुहुः ।
अनुक्रमात् पठेद्देवि शिरःकम्पादिकं त्यजेत् ॥

(महाकालसंहितायाम्)

ब्राह्मणान् वरयित्वैवं वस्त्रालङ्करणासनैः ।
विदध्यात् कामनोल्लेखं पूजां शक्त्या च पुस्तके ॥
शनैः पठेत् पाठकोऽपि वर्णोच्चारणपूर्वकम् ।
सुव्यक्तं नापि विश्लिष्टं न शिरश्चालगीतवत् ॥
तनुमान्दोलयन्नापि न हसन्न रुदन् व्रजन् ।
नाश्नन्तान्यैरालपंश्च न मध्ये छिन्नवत् तथा ॥
आचान्तः कृतशौचश्च पादोरुदमनीयवान् ।
एतेन विधिनाधीते तुष्यते जगदम्बिका ॥
यथोक्तफलदात्री च भवति प्राणवल्लभे ।

(वाराहीतन्त्रे)

प्रणवं चादितो दत्त्वा स्तोत्रं वा संहितां पठेत् ।
अन्ते च प्रणवं दद्यादित्युवाचादिपूरुषः ॥

तथा ।

स्वयं च लिखितं यच्च शूद्रेन लिखितं भवेत् ।
अब्राह्मणेन लिखितं तच्चापि विफलं भवेत् ॥
स्तोत्रे न दृश्यते यत्र प्रणवं तत्र विन्यसेत् ।
सर्वत्र पाठे विज्ञेयस्त्वन्यथा विफलं भवेत् ॥

(देवीपुराणे)

वाचकं पूजयित्वा तु यथाविभवविस्तरैः ।
वाचयीत ततो राजन् देवीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥
तदन्ते शान्तिशब्दस्तु जनस्य सनृपस्य च ।
अनेन विधिना राजन् यः पठेच्छृणुयादपि ॥
चिन्तयेद्वाचयेद्वापि तस्य पुण्यफलं शृणु ।
वाजपेयसहस्रस्य अश्वमेधशतस्य च ॥
यत् फलं लभते तात तत् फलं शतधा भवेत्— इत्यादि ।

(मरीचिकल्पे)

रात्रीसूक्तं जपेदादौ मध्ये सप्तशतीस्तवम् ।
प्रान्ते तु जपनीयं वै देवीसूक्तमिति क्रमः ॥
एवं संपुटितं स्तोत्रं सर्वकामार्थ सिद्धये ।

अत्र रात्रिसूक्तञ्च ।

त्वं स्वाहा त्वं स्वधा— इत्यादि प्रथमचरित्रस्थस्तुतिरूपं देवीसूक्तम् ।

नमो देव्यै— इत्यादि तृतीयचरित्रस्थस्तुतिरूपमितिनागोजिभट्टादयः ।

अन्ये तु सूक्तद्वयं वैदिकमेवेत्याहुः ।

(मेरुतन्त्रे)

मार्कण्डेयपुराणोक्तं नित्यं चण्डीस्तवं पठेत् ।
पुटितं मूलमन्त्रेण जपन्नाप्नोति वाञ्छितम् ॥

मूलमन्त्रश्च दुर्गाप्रकरणोक्तो नवार्णः ।

अथ पुरश्चरणं (मरीचिकल्पे).

कृष्णाष्टमीं समारभ्य यावत् कृष्णचतुर्दशीम् ।
वृद्ध्यैकोत्तरया जाप्यं पूर्वसंपुटितं तु तत् ॥
एवं देवि मया प्रोक्तः पौरश्चरणिकः क्रमः ।
तदन्ते हवनं कुर्यात् प्रतिश्लोकेन पायसैः ॥
[1]रात्रिसूक्तं प्रतिहृ[2]चं तथा देव्यास्तु सूक्तकम् ।

प्रतिश्लोकेनेति । तस्य (कात्यायनीतन्त्रोक्त—) मन्त्रविभागेन तदज्ञाने तु श्लोकेनैव नवरात्रे प्रकारान्तरेण पुरश्चरणमुक्तं तत्रैव ।

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि नवरात्रविधानकम् ।
जपेदेकोत्तरां वृद्धिं दिनानि नवसंख्यया ॥
नवाक्षरीविधानेन सम्पूज्याथ विचक्षणः ।
सहस्रं प्रजपेन्मन्त्रं प्रत्येकं च यथाविधि ॥
हुत्वा दशांशतो होमं तत्र सिद्धिमवाप्नुयात् ।

इति पुरश्चरणम् ।

अथ प्रसङ्गाच्छतचण्डीविधिर्लिख्यते ।

तथा च (मेरुतन्त्रे)

शतचण्डीविधानं तु प्रवक्ष्ये प्रीतये नृणाम् ।
नृपोपद्रवआपन्ने दुर्भिक्षे भूमिकम्पने ॥
अतिवृष्ट्यामनावृष्टौ परचक्रभये क्षये ।
सर्वे विघ्ना विनश्यन्ति शतचण्डीविधौ कृते ॥

---

१. रात्रिं प्रपद्ये— इत्यादि रात्रिसूक्तम् ।

२, अहं रुद्रेभिः— इत्यादि देवीसूक्तम् ।

रोगाणां वैरिणां नाशो धनपुत्रसमृद्धयः ।
शङ्करस्या भवान्या वा प्रासादनिकटे शुभम् ॥
मण्डपं द्वारवेद्याढ्यं कुर्यात् सध्वजतोरणम् ।
तत्र कुण्डं प्रकुर्वीत प्रतीच्यां मध्यतोऽपि वा ॥
स्नात्वा नित्यकृतिं कृत्वा योजयेद्दशवाडवान् ।
जितेन्द्रियान् सदाचारान् कुलीनान्[1] सत्यवादिनः ॥
व्युत्पन्नांश्चण्डिकापाठे रतान् लज्जादयावतः ।
मधुपर्कविधानेन वस्त्रस्वर्णादिदानतः ॥
जपार्थमासनं मालां दद्यात् तेभ्योऽपि भोजनम् ।
ते हविष्यान्नमश्नन्तो मन्त्रार्थगतमानसाः ॥
भूमौ शयानाः प्रत्येकं जपेयुश्चण्डिकास्तवम् ।
मार्कण्डेयपुराणोक्तं दशकृत्वः सचेतसः ॥
नवार्णं चण्डिकामन्त्रं जपेयुश्चायुतं क्वचित्[2] ।

वाडवा विप्राः । अत्र च।

पञ्चभिः सप्तभिर्वापि नवैकादशभिस्तथा ।
अदीर्घदिवसे क्षिप्रं विदध्याच्चण्डिकामखम् ॥
अयुग्मब्राह्मणैः कार्यं शतावृत्तं सुसिद्धये ।
त्रिपञ्चसप्तनवभिर्दिनैः पक्षेण वा पुनः ॥
देवीमाहात्म्यपाठं तु युग्मैर्विप्रैः कृतं च यत् ।
निष्फलं च भवेत् सर्वं भूतिनाशं च प्राप्नुयात् ॥

---

१. कृतज्ञान् इति पाठान्तरम् ।

२. पृथक् इति पाठान्तरम् ।

इति यद्वचनं क्रोडतन्त्रनाम्ना पठ्यते तत् तु निर्मूलम्। तन्त्रानुपलम्भादनेकतन्त्रविरोधाच्च ।

तथा ।

यजमानः पूजयेच्च कन्यानां दशकं शुभम् ।
द्विवर्षाद्या दशाब्दान्ताः कुमारीः परिपूजयेत् ॥

तथा ।

विप्रां सर्वेष्टसंसिद्ध्यै यशसे क्षत्रियोद्भवाम् ।
वैश्यजां धनलाभाय पुत्राप्त्यै शूद्रजां यजेत् ॥

द्विवर्षादीनां प्रत्येकं नामानि ।

द्विवर्षा सा कुमार्युक्ता त्रिमूर्तिर्हायनत्रिका ।
चतुरब्दातु कल्याणी पञ्चवर्षा तु रोहिणी ॥
षडब्दा कालिका प्रोक्ता चण्डिका सप्तहायना ।
अष्टवर्षा शाम्भवी स्याद्दुर्गा तु नवहायना ॥
शुभद्रा दशवर्षोक्ता ता मन्त्रैः परिपूजयेत् ।
एकाब्दायाः प्रीत्यभावो रुद्राब्दा तु विवर्जिता ॥
मन्त्राक्षरमयीं लक्ष्मीं मातॄणां रूपधारिणीम् ।
नवदुर्गात्मिकां साक्षात् कन्यामावाहयाम्यहम् ॥
कुमारिकादिकन्यानां पूजामन्त्रान् ब्रुवेऽधुना ।
जगत्पूज्ये जगद्वन्द्ये सर्वशक्तिस्वरूपिणि ॥
पूजां गृहाण कौमारि जगन्मात्रे नमोऽस्तु ते ।
त्रिपुरां त्रिपुराधारां त्रिवर्गज्ञानरूपिणीम् ॥

त्रैलोक्यवन्दितां देवीं त्रिमूर्त्तिं पूजयाम्यहम् ।
कलात्मिकां कलातीतां कारुण्यहृदयां शिवाम् ॥
कल्याणजननीं नित्यां कल्याणीं पूजयाम्यहम् ।
अणिमादिगुणाधारामकाराद्यक्षरात्मिकाम् ॥
अनन्तशक्तिकां लक्ष्मीं रोहिणीं पूजयाम्यहम् ।
कामचारीं शुभां कान्तां कालचक्रस्वरूपिणीम् ॥
कामदां करुणोदारां कालिकां पूजयाम्यहम् ।
चण्डिबीजां चण्डमयीं चण्डमुण्डप्रभञ्जनीम् ॥
पूजयामि सदा देवी चण्डिकां चण्डविक्रमाम् ।
सदानन्दकरीं शान्तां सर्वदेवनमस्कृताम् ॥
सर्वभूतात्मिकां लक्ष्मीं शाम्भवीं पूजयाम्यहम् ।
दुर्गमे दुस्तरे कार्ये भवदुःखविनाशिनीम् ॥
पूजयामि सदा भक्त्या दुर्गां दुर्गतिनाशिनीम् ।
सुन्दरीं स्वर्णवर्णाभां सुखसौभाग्यदायिनीम् ॥
सुभद्रजननीं देवीं सुभद्रां पूजयाम्यहम् ।
एतैर्मन्त्रैर्लक्षणाढ्यां तां तां कन्यां समर्चयेत् ॥
गन्धैः पुष्पैर्भक्ष्यभोज्यैर्वस्त्रैराभरणैरपि ।
वेद्यां विरचिते रम्ये सर्वतोभद्रमण्डले ॥
घटं संस्थाप्य विधिवत् तत्रावाह्यार्चयेच्छिवाम् ।
तदग्रे कन्यकाश्चापि भोजयेद्ब्राह्मणानपि ॥
उपचारैश्च विविधैः पूर्वोक्तावरणान्यपि ।
एवं चतुर्दिनं कृत्वा पञ्चहोमान् समाचरेत् ॥

एतेन प्रथमे ह्निप्रत्येकमेकैकावृत्तिः । द्वितीये द्वे द्वे । तृतीये तिस्रस्तिस्रः । चतुर्थे चतस्रश्चतस्र इत्युक्तं भवति ।

तदुक्तं (रुद्रयामले)

एकं द्वे त्रीणि चत्वारि जपेद् दिनचतुष्टये ।
पञ्चमे दिवसे प्रातर्होमं कुर्याद्विधानतः- इति ॥

अथ ब्राह्मणहोमद्रव्याण्युक्तानि (मेरुतन्त्रे)

पायसान्नैस्तु मध्वक्तैर्द्राक्षारम्भाफलैरपि ।
मातुलुङ्गैरिक्षुखण्डैर्नारिकेलैः पुरैस्तिलैः ॥
जातीफलैराम्रफलै रम्यैर्मधुरवस्तुभिः ।
सप्तशत्या दशावृत्त्या प्रतिश्लोकं हुतं चरेत् ॥
अयुतं च नवार्णेन स्थापितेऽग्नौ विधानतः ।
होमविधौ यो विशेषः स चाग्रे वक्ष्यते मया ॥
कृत्वावरणदेवानां होमं तन्नाममन्त्रतः ।
कृत्वा पूर्णाहुतिं सम्यग्देवमग्निं विसृज्य च ॥
अभिषिञ्चेच्च यष्टारं विप्रौघः कलशोदकैः ।

अभिषेकमन्त्रस्तु ।

विश्वेश्वरीं जगद्धात्रीम्- इत्यादि ।
देव्या यया ततमिदम्- इत्यादि ॥
नमो देव्यै महादेव्यै- इत्यादि ।
देवि प्रपन्नार्त्तिहरे प्रसीद- इति चत्वारः श्लोकाः ॥
निष्कं सुवर्णमथवा प्रत्येकं दक्षिणां दिशेत् ।

(मारीचिकल्पे तु)

पञ्चस्वर्णाः शतावृत्ते पञ्चावृत्ते तु तत्त्रयम् ।
पञ्चावृत्ते स्वर्णमेकं त्रिरावृत्ते तदर्धकम् ॥
एकावृत्ते पादमेकं दद्याद्वा शक्तितो बुधः— इत्युक्तम् ॥

(कात्यायनीतन्त्रे)

एकैकं दशविप्रेभ्यो दद्याद्गोमिथुनं समम् ।
निष्कत्रयसमायुक्तं वस्त्रालङ्कारभूषितम् ॥

(मेरुतन्त्रे)

भोजयेच्च पृथग्विप्रान् भक्ष्यभोज्यैः पृथग्विधैः ।
तेभ्योऽपि दक्षिणां दत्त्वा गृह्णीयादाशिषस्तथा ॥
एवं कृते जगद्वश्यं सर्वे नश्यन्त्युपद्रवाः ।
राज्यं धनं यशः पुत्रानिष्टमन्नं लभेत च ॥

(कात्यायनीतन्त्रे)

यद्यत् कार्यं समुद्दिश्य क्रियते शतचण्डिका ।
तत् तत् तस्य महालक्ष्मीः सत्यमाशु प्रयच्छति ॥

अथ सहस्रचण्डीविधानमुक्तं (मेरौ)

एतद्दशगुणं कुर्याच्चण्डीसाहस्रजं विधिम् ।
विद्यावतः सदाचारा ब्राह्मणान् वृणुयाच्छतम् ॥
प्रत्यहं चण्डिकापाठान् विदध्युस्ते दशामितान् ।
अयुतं प्रजपेयुस्ते प्रत्येकं नववर्णकम् ॥
पूर्वोक्ताः कन्यकाः पूज्याः पूर्वमन्त्रैः शतं शुभाः ।
एवं दशाहं संपाद्य होमं कुर्युः प्रयत्नतः ॥

सप्तशत्याः शतावृत्त्यां प्रतिश्लोकं विधानतः ।
लक्षसंख्यं नवार्णं च पूर्वोक्तैर्द्रव्यसंचयैः ॥
होतृभ्यो दक्षिणां दत्त्वा पूर्वोक्तान् भोजयेद्द्विजान् ।
सहस्रसंमितान् साधून् देव्याराधनतत्परान् ॥
एवं सहस्रसंख्याते कृते चण्डीविधौ नृणाम् ।
सिद्ध्यत्यभीप्सितं सर्वं दुःखौघश्च विनश्यति ॥
मारीदुर्भगरोगाद्या नश्यन्ति व्यसनोच्चयाः ।

(रुद्रयामले)

राज्यभ्रंशे महोत्पाते जनमारे महाभये ।
गजमारेऽश्वमारे च परचक्रभये तथा ॥
इत्यादौ विविधे दुःखे क्षयरोगादिजे भये ।
सहस्रचण्डिकापाठं कुर्याद्वा कारयेत् तथा ॥

(मेरुतन्त्रे)

नेमं विधिं वदेद्दुष्टे खले चौरे गुरुद्रुहि ।
साधौ जितेन्द्रिये दान्ते वदेद्विधिमिमं परम् ॥
एवं सा चण्डिका तुष्टा वक्तॄन् श्रोतॄन् प्ररक्षति ।

अथ होमविधिः ।

चतुरस्रे समे कुण्डे समन्ताद्धस्तमात्रके ।
एकावरणसंयुक्ते योनिमण्डलमण्डिते ॥
दशांशविधिना होममुक्तहव्येन साधयेत् ।
नित्यचण्ड्यां नवचण्ड्यां कुण्डमेवं विधं स्मृतम् ॥

एतद्द्विगुणितं कुण्डं शतचण्ड्यां प्रकीर्त्तितम् ।
संस्कारैरष्टभिः कुण्डं संस्कृत्याग्निं निधापयेत् ॥
कुण्डमध्ये भुवं दर्भैः परिमार्ज्य प्रलेपयेत् ।
प्रागग्राः स्रुवमूलेन रेखास्तिस्रः समुल्लिखेत् ॥
पांशुमुद्धृत्य रेखाणामभ्युक्षणमतः परम् ।
कुण्डस्य पूजनं षष्ठः सप्तमः सप्तमुद्रया ॥
अस्त्रावगुण्ठितं कुण्डे संस्कारश्चाष्टमः स्मृतः ।
अष्टमङ्गलनामानं कुण्डेऽग्निं सन्निधापयेत् ॥

अत्र सर्वत्र मायाबीजमन्त्रः ।

चण्डिकापाठकं पूर्वे ब्रह्माणं दक्षिणे द्विजम् ।
ततस्तदग्निमत् कुण्डं नववस्त्रेण भूषयेत् ॥
कुण्डस्योत्तरतः स्थाप्या प्रणीता वारिपूरिता ।
प्रणीतापात्रतः सर्वे स्थाप्याः पात्रगणाः क्रमात् ॥
आज्यस्थाली चरुस्थाली गव्यक्षीरसमन्विता ।
स्रुक्स्रुवौ च घृतं गव्यं तण्डुलाः कुशमूलकाः ॥
पालाशाः समिधस्तिस्रः पूर्णपात्रमतः परम् ।
सप्तद्वीपेश्वरीं ध्यात्वा गृहीत्वा कुशमूलम् ॥
निःक्षिपेत् प्रोक्षणीपात्रे वारुणं बीजमुच्चरेत् ।
तेन दर्भसमूहेन शतसंख्येन चेश्वरि ॥
क्रमात् पात्राणि संप्रोक्षन् प्रोक्षणीपात्रवारिणा ।
आज्यपात्रे चरुस्थाल्यां निःक्षिपेद्घृततण्डुलम् ॥

यथाक्रमेण कर्त्तव्यं ततोऽधिश्रयणं तयोः ।
आदौ वै पायसं कार्यं पर्यग्निकरणं तयोः ॥
सव्यं पालाशकाष्ठेन त्रिभिर्दर्भैश्च सोज्ज्वलम् ।
स्रुवयोस्तस्थापनं कृत्वा दक्षिणे स्थापनं कृतम् ॥
उद्वास्य प्रथमं पूर्वादानीयाग्नेः प्रदक्षिणम् ।
कुण्डाचार्यान्तरे स्थाप्यं स्वबीजजपगौरवात् ॥

स्वबीजं त्वमृतबीजम् ।

अभिचार्यं स्वबीजेन वायव्ये स्थापयेच्चरुम् ।
तिष्ठन् पालाशसमिधो मौनी वैश्वानरे क्षिपेत् ॥
कुशमूलकयुक्ताभिः प्रोक्षण्यद्भिः प्रदक्षिणम् ।
पर्युक्ष्याग्निं प्रणीतायां निःक्षिपेत् कुशमूलकम् ॥
निधाय दक्षिणं जानु भूमावग्निमुखं हुनेत् ।
अन्वारब्धस्स्रुवेणाज्यं निर्धूमे हव्यवाहने ॥
प्रजापतिं महाकालीं महालक्ष्मीं सरस्वतीम् ।
एतदग्निमुखं प्रोक्तं मायाबीजपुरस्सरम् ॥
संस्रवान् प्रोक्षणीपात्रे निःक्षिपेद्यज्ञसाधनम् ।
विदध्यात् कल्पितं होममुक्तेन हविषा शमी ॥

कल्पितं सङ्कल्पितमित्यर्थः ।

ततः स्विष्टकृतं दद्याद्धविषा स्वोज्ज्वलेऽनले ।

मायाबीजं ब्रह्माणीमाहेश्वरीकौमारीवैष्णवीनारसिंही-ऐन्द्रीचामुण्डायै विच्चे स्विष्टकृते स्वाहा ।

एष प्रोक्तो महादेवीमन्त्रः स्विष्टकृदाहुतौ ।
आज्येन नवाहुतिकं मायाबीजादिनामभिः ॥

नन्दारक्तदन्तिकाशाम्भरीदुर्गाभीमाभ्रा मरीकालीशिवदूतीचामुण्डाप्रजापतिभ्यः ।

गन्धपुष्पफलोपेतां कृत्वा यज्ञात्मिकां स्रुचम् ।
ततः पूर्णाहुतिं दद्याद्घृतेनाच्छिन्नधारया ॥
नवाक्षेरण मन्त्रेण महालक्ष्मीपरायणः ।
ध्यात्वा यज्ञपुरोडाशममृतं देवदुर्लभम् ॥
प्रोक्षणीपात्रमध्यस्थान्मन्त्रेणाश्नाति संस्रवात् ।
यस्मात् प्रशस्तं संस्रवपुरोडाशं प्राश्नामि सुखपुण्यदम्–
इति ॥

मन्त्रः ।

सलिलेन प्रणीतायास्तीर्थध्यानपरायणः ।
करोति मार्जनं दर्भैः शतेन श्लोकपाठतः ॥
याः शिवाः शक्तयो याश्च ताभिश्च सविता सह ।
याश्च याः सन्निधानथास्तस्ते कृण्वन्तु भेषजम्— इति ॥
संसृष्टोर्निखिलं विश्वं मुहुः शुक्रं प्रजापतेः ।
मातरः सर्वभूतानामापो देव्यः पुनन्तु माम् ॥
अलक्ष्मीं मलरूपां याः सर्वभूतेषु संस्थिताम् ।
चालयन्ति जलस्पर्शादापो देव्यः पुनन्तु माम्- इति मन्त्रः ॥
अभिषिञ्चेदथात्मानं चतुर्भिश्चण्डिकास्तवैः ।
शूलेन पाहिनो देव्वीयादिश्लोकचतुष्टयम् ॥

ऋत्विककर्तृकेयजमानाभिषेके तु पूर्वोक्तश्लोकचतुष्टयमेव ।

दानं दद्याद्विधानेन हेमधेन्वम्बरादिकम् ।
सजपं होममावेद्य महालक्ष्मीं प्रणम्य च ॥

शूलेन पाहि नो देवीत्येतैः श्लोकैः प्रदक्षिणम् ।
विदध्यात् सुस्थिरो भूत्वा चण्डिकाध्यानतत्परः ॥

इत्यतै– शूलेन– इत्यादिभिः तैरस्मानूक्ष सर्वतः–
इत्यन्तैरित्यथः ।

नमो देव्या इति श्लोकैः पञ्चभिर्ध्यानतत्परः ।
कृत्वा पञ्च नमस्कारानुपविश्यासने शुभे ॥
सर्वस्वरूपे इत्यादिषड्भिः श्लोकैः कृताञ्जलिः ।
प्रार्थयेज्जनतां धात्रीं प्रणतः सन् हृदीप्सितम् ॥
स्वशरीरे समारोप्य दद्यादस्यै विसर्जनम्– इति ।
अनेन विधिना यस्तु प्रकुर्याच्चण्डिकार्चनम् ॥
तस्य तुष्टा महालक्ष्मीः सर्वान् कामान् प्रयच्छति ।

इति होमविधिः ।

(प्रयोगसारे)

चण्डिपाठफलं राजन् शृणुष्व गदतो मम ।
एकावृत्यादिपाठानां प्रत्यहं पठतां नृणाम् ॥
सङ्कल्पपूर्वं सम्पूज्य न्यासाङ्गेषु मनून् सकृत् ।
पश्चाद्बलिप्रदानेन फलमाप्नोति मानवः ॥
उपसर्गोपशान्त्यर्थं त्रिरावृत्तं पठेन्नरः ।
ग्रहदोषोपशान्त्यर्थं पञ्चावृत्तं वरानने ॥
महाभये समुत्पन्ने सप्तावृत्तमुदीरयेत् ।
नवावृत्या भवेच्छान्तिर्मुच्येत् प्राणसंशयात् ॥

राजवश्याय भूत्यै च रुद्रावृत्तमुदीरयेत् ।
अर्कावृत्या काम्यसिद्धिर्वैरिनाशश्च जायते ॥
मन्वावृत्त्या रिपुर्वश्यस्तथा स्त्रीवश्यतामियात् ।
सौख्यं पञ्चदशावृत्या श्रियं प्राप्नोति मानवः ॥
कलावृत्या पुत्रपौत्रधनधान्यागमं विदुः ।
राजभीतिविनाशाय वैरस्योच्चाटनाय च ॥
कुर्यात् सप्तदशावृत्तं तथाष्टादशकं प्रिये ।
महार्णवविमोक्षाय विंशावृत्तं पठेन्नरः ॥
पञ्चविंशावर्त्तनाच्च भवेद्बन्धविमोक्षणम् ।
सङ्कटे समनुप्राप्ते दुश्चिकित्स्यामये तदा ॥
जातिध्वंसे कुलच्छेदे आयुषो नाश आगते ।
वैरिवृद्धौ व्याधिवृद्धौ धननाशे तथा क्षये ॥
तथैव त्रिविधोत्पाते तथा चैवातिपातके ।
कुर्याद्यत्नाच्छतावृत्तं ततः सम्पद्यते शुभम् ॥
विपदस्तस्य नश्यन्ति अन्ते याति परां गतिम् ।
श्रियो वृद्धिः शतावृत्त्या राज्यवृद्धिस्तथा परा ॥
मनसा चिन्तितं देवि सिद्ध्येदष्टोत्तराच्छतात् ।
शताश्वमेधयज्ञानां फलं प्राप्नोति सुव्रते ॥
सहस्रावर्त्तनाल्लक्ष्मीरावृणोति स्वयं स्थिरा ।
भुक्त्वा मनोगतान् कामान् नरो मोक्षमवाप्नुयात् ॥
यथाश्वमेधः क्रतुषु देवानां च यथा हरिः ।
स्तवानामपि सर्वेषां तथा सप्तशतीस्तवः ॥

नातः परतरं स्तोत्रं किञ्चिदस्ति वरानने ।
भुक्तिमुक्तिप्रदं पुण्यं पावनानां च पावनम् ॥

अथवा बहुनोक्तेन किमेतेन वरानने ।
चण्डिकायाः शतावृत्त्या सर्वाः सिद्ध्यन्ति सिद्धयः ॥

(मेरुतन्त्रे)

कलौ न चण्डीसदृशी सिद्धिदा भुवनत्रये ।
वामदक्षिणमार्गाभ्यामधिकारिफलप्रदा ॥

तत्रादिमं चरित्रं तु रोगनाशाय योजयेत् ।
उपसर्गविनाशाय मध्यमं योजयेद्बुधः ॥

अन्त्यं विषयकामस्तु चरित्रं परिशीलयेत् ।
चरित्रद्वयशीलस्य न वंशःसीद्यते क्वचित् ॥

पठेदाद्यन्तचरितं विपत्तिस्तस्य नश्यति ।
अनाद्यं पठते यस्तु मारयेदचिराद्रिपून् ॥

स्वार्थानुसारपद्यं च सप्तशत्यास्तु योजयेत् ।
यस्तन्मन्त्रेण पुटितं तत्प्रस्ताराङ्कसंख्यया ॥

पठेच्चण्डीं तथाद्यन्ते स कामस्तस्य सिद्ध्यति ।
स्वशत्रून् दैत्यभावेन स्वमित्रान् देवताधिया ॥

भावयन् योजयेच्चण्डीं त्रिसन्ध्यं मासमात्रकम् ।
मृता वा मृतकल्पा वा शत्रवः स्युर्न संशयः ॥

सितपक्षतिमारभ्य चाष्टम्यन्तमिषस्य यः ।
जपेल्लक्षं मनुं होमं खाद्यैस्त्रिमधुराप्लुतैः ॥

प्रत्यहं पूजयेद्देवीं चण्डीमाद्यन्तयोः पठेत् ।
विप्रान् गुरुं समाराध्य वाञ्छितं लभते द्रुतम् ॥

अथ (कात्यायनीतन्त्रोक्ताः) कतिचित् प्रयोगा लिख्यन्ते । प्रतिमन्त्रमाद्यन्तयोः "प्रणवं"— जपेन्मन्त्रसिद्धिः ।

सप्रणवव्याहृतित्रयमादावन्ते तु विलोमं तदित्येवं प्रतिश्लोकं कृत्वा शतावृत्तपाठेऽतिशीघ्रं सिद्धिः । प्रतिश्लोकमादौ "जातवेदसे" इति ऋच पठेत् सर्वकामसिद्धिः । अपमृत्युनिवारणायादावन्ते शतं "त्र्यम्बकं" जपेत् ।

प्रतिश्लोकं "शरणागतदीनार्त्त"— इति श्लोकं पठेत् सर्वकार्यसिद्धिः ।

प्रतिश्लोकं "करोतु सा नः शुभ" इत्यर्धं पठेत् सर्वकामाप्तिः ।

स्वाभीष्टवरप्राप्त्यै "एवं देव्या वरं लब्ध्वा" इति श्लोकं पठेत् ।

सर्वापन्निवारणाय प्रतिश्लोकं "दुर्गे स्मृता" इति पठेत् । अस्य केवलस्यापि श्लोकस्यापि कामानुसारेण लक्षमयुतं सहस्रं शतं वा जपः ।

"सर्वबाधा"— इत्यस्य लक्षजपे श्लोकोक्तं फलम् ।

"इत्थं यदा यदा" इति श्लोकस्य लक्षजपे महामारीशान्तिः ।

"ततो वव्रे नृपो राज्यम्"— इति मन्त्रस्य लक्षजपे पुनः स्वराज्यलाभः ।

"हिनस्ति दैत्यतेजांसि"— इत्यनेन सदीपबलिदाने घण्टाबन्धने च बालग्रहशान्तिः ।

आद्यावृत्तिमनुलोमन पठित्वा ततो विपरीतक्रमेण पुनरनुलोमन चास्यावृत्तित्रये कृतेउक्तप्रकारेषु शीघ्रं सिद्धिर्भवति ।

सर्वापन्निवारणाय "दुर्गे स्मृता"— इत्यर्धम्।

"ततो यदन्तिके यच्च दूरके—" इत्यृचं तदन्ते—

"दारिद्र्यदुःख— " इत्यर्धमेव कार्यानुसारेण लक्ष-मयुतं सहस्रं शतं वा जपः।

मारणार्थम् "एवमुक्त्वा समुत्पत्य—" इति प्रतिश्लोकं पठेत्। मारणोक्तावृत्तिभिः सफला सिद्धिः।

"ज्ञानिनामपि चेतांसि— " इति श्लोकत्रयमात्रेण सद्यो मोहनमित्यनुभवसिद्धम्।

प्रतिमन्त्रं तच्छ्लोकपाठे त्ववश्यम्।

"रोगानशेषा—" इति श्लोकस्य प्रतिश्लोकपाठे सकलरोग-नाशः। तन्मात्रजपेऽपि समं फलम्।

"इत्युक्त्वा सा तदा देवी गम्भीरा— " इति श्लोकस्य प्रतिश्लोकपाठे तथा जपे वा विद्याप्राप्तिः वाग्वैकृतेर्नाशश्च।

"भगवत्या कृतं सर्वं—" इत्यादि द्वादशोत्तरशताक्षरोमन्त्रः सर्वकामदः सर्वापन्निवारणश्च।

"देवि प्रपन्नार्त्तिहरे—" इति श्लोकस्य यथाकार्यं लक्षायुत-सहस्रशतान्यतमजपे प्रतिश्लोकपाठे वा सर्वापन्निवृत्तिः सर्वकामा-प्तिश्च।

एषु प्रयोगेषु प्रतिश्लोकं दीपाग्रे केवलमेव वा नमस्कारकरणेऽ-तिशीघ्रं सिद्धिः। अत्र सर्वत्र प्रयोगे त्रयोदशपात्रेषु एकस्मिन्नेव पात्रे त्रयोदशदीपाः प्रदेयाः।

प्रतिश्लोकं "कामबीज—" संपुटितस्यैकचत्वारिंशद्दिनैः त्रिरा-वृत्तौ सर्वकामसिद्धिः।

एकविंशतिदिनपर्यन्तमुक्तरीत्या प्रत्यहं दशावृत्तौ वशीकरणम् ।

"मायाबीज-" पुटितस्य "फट्पल्लव-" "श्रीबीज" संपुटितस्य पञ्चदशावृत्तौ लक्ष्मीप्राप्तिः ।

प्रतिश्लोकं "वाग्भवबीज-" संपुटितस्य शतावृत्त्या विद्याप्राप्तिः ।

अथ परार्थे प्रयोगे ।

ॐ पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतां पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ यज्ञैः । घृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः ।

इति वैदिकमन्त्रं प्रत्यध्यायं प्रत्यावृत्ति वा पठेत् ।

नवार्णमन्त्रपुटितप्रयोगस्तु कामनामात्रे कर्त्तव्यः ।

तदुक्तं (वाराहीतन्त्रादौ)

शतमादौ शतं चान्ते जपेन्मत्रं नवाक्षरम् ।
चण्डीसप्तशतीमध्ये संपुटोऽयमुदाहृतः ॥
सकामैः संपुटो जाप्यो निष्कामैः संपुटं विना ।
सर्वकामप्रसिद्ध्यर्थं नवार्णपुटितं जपेत्- इति ॥

अत्र नवार्णमन्त्रौ प्रसिद्धौ । तत्रैको दुर्गाप्रकरणे उक्तः । अन्यस्तु (वाराहीतन्त्रे)

वेदादिर्वाग्भवं चैव माया कामस्तथैव च ।
पृथ्वी रेफो वामनेत्रं नादबिन्दुविभूषितम् ॥
माया कामो नमः पश्चान्मूलमन्त्र उदाहृतः ।

अस्य पुरश्चरणमपि तत्रैवोक्तम् ।

लक्षं जपेन्मूलमन्त्रं सर्वकामार्थसिद्धये- इति ।

(कात्यायनीतन्त्रे)

स्थितिक्रमो मुक्तिकामे मुक्तिकामे च संहृतिः।
श्रीकामे पुष्टिकामे च सृष्टिक्रम उदाहृतः॥

सृष्टिक्रमादयश्च तत्रैवोक्ताः।

आदिमारभ्य पूजयेत् सृष्टिक्रम इहोच्यते।
जपेच्छक्रादिमारभ्य शुम्भदैत्यवधावधि॥
आद्याच्छक्रादिपर्यन्तं स्थितिक्रम उदाहृतः।
शेषमारभ्य आद्यन्तं संहारोऽयं क्रमो भवेत्॥

(मेरुतन्त्रे) चरित्रत्रयप्रयोगसंख्या यथाक्रममुक्त्वा—

एवं सप्तशतं चात्र प्रयोगाः परिकीर्त्तिताः।
तस्मात् सप्तशतीत्येतत् प्रोक्तं व्यासेन धीमता॥

(कात्यायनीतन्त्रे) तु सप्तशतहोममन्त्रा एवास्य सप्तशतीत्वव्यवहारप्रयोजका इत्युक्तम्।

ते च मन्त्रास्तत्रैव।

मार्कण्डेयऋषिप्रोक्तप्रथमश्लोकतः प्रिये।
व्योमादिवर्णसम्भूतो द्वितीयस्वरसंयुतः॥

व्योम हकारस्तस्यादिः सकारः। द्वितीयस्वर आकारः। तेन सा इति।

तथा।

नृपान्तं प्रवदेन्मत्राः सर्वे चाष्टदशप्रिये।
वैश्योवाच[1] ततः श्लोका व्योमाद्याः पञ्चमन्त्रकाः॥

---

१. वैश्य उवाचेत्यत्र वैश्योवाचेति पाठ आर्षः।

व्योमाद्या आद्यो येषामिति मृगनयनावत् समासः ।

नृपस्योक्तिर्मान्तवर्णो द्वादशस्वरसंयुतः ।

मान्तवर्णो यकारः । स च द्वादशस्वरेण ऐकारेण युक्तः ।

सकारो बिन्दुसंयुक्तश्चान्ते स मनुरीदृशः ।
वैश्योवाच पुनर्देवि स्वरैकादश आदितः ॥

स्वरैकादश एकारः ।

वह्निबीजं बिन्दुयुक्तमन्ते स्यान्मनुपञ्चकम् ।

वह्निबीजं रमिति ।

मार्कण्डेयऋषिप्रोक्तं मन्त्रत्रयमुदाहृतम् ।
तादिवर्णं च भुवनस्वरयुग्वाहनं परम् ॥

भुवनस्वर औ । तद्युक्तं वाहनं वौ इति ।

राजोवाचेति षण्मन्त्रा भादितान्ताः शुभानने ।
अथोवाच ह्यृषिर्ज्ञानमस्तीत्यादि सुरेश्वरि ॥
सर्वेश्वरेश्वरी चान्ते मन्त्रा वै द्वादश स्फुटाः ।
राजोवाचेति भगवन्नादिरन्ते विदां वरम् ॥
मन्त्रत्रयमिदं ख्यातं तत ऋषिरुवाच ह ।
नित्यैव सा पदं चादौ प्रभुरन्तेऽष्टमन्त्रकाः ॥
ब्रह्मोवाच ततश्च त्वं स्वाहादिश्च महासुरौ ।
अन्ते पञ्चदशैते स्युर्मन्त्राः स्युः परमेश्वरि ॥
एवं स्तुतादि ऋष्युक्तिवान्तमन्त्राश्च सप्त वै ।
तपो भगवदुक्तिश्च भवेतादिमनुद्वयम् ॥

वाञ्छितेति च ऋष्युक्तिर्मन्त्रौ द्वौ परमेश्वरि ।
ऋष्युक्तिश्च तथेत्यादि मन्त्रद्वयमुदाहृतम् ॥
सर्वे श्लोकास्त्विहाध्याये अष्टयुक् सप्ततिः क्रमात् ।
मध्ये चतुर्विंशतिका अर्धमन्त्राः प्रकीर्त्तिताः ॥
सर्वाश्चाहुतयो ज्ञेयाश्चतुरुत्तरकं शतम् ।
उवाचान्तास्तत्र बोध्या मन्त्रा भुवनसंख्यकाः ॥

इति प्रथमचरित्रमन्त्रनिर्णयः ।

ईश्वर उवाच ।

द्वितीये ऋषिरुवाचेति नवषष्ट्याहुतिः क्रमात् ।
ततस्तृतीयेऽध्याये तु ऋषिरुवाचेति देशिकैः ॥
षट्त्रिंशच्च तथा मन्त्राः श्लोका ज्ञेया वरानने ।
देव्युवाचेतिमन्त्रान्ते मन्त्रः श्लोको मतः प्रिये ॥
ऋषेरुक्तिः पुनः श्लोकाः पञ्चमन्त्राः सनातनाः ।
एवमाहुतयस्तत्र चत्वारिंशच्चतुर्युतम् ॥
चतुर्थे क्रमतो देवि ऋष्युक्तिः षट् च विंशतिः ।
पुनस्तथैव ऋष्युक्तिः श्लोकौ द्वौ मन्त्ररूपिणौ ॥
एवं स्तुतेति मन्त्रोऽयमतिगुह्यः शुभानने ।
देव्युवाचेति व्रियतां मन्त्रोऽयं षोडशाक्षरः ॥
देवा ऊचुस्ततश्चोक्त्वा भगवत्या कृतं वदेत् ।
मन्त्रोऽयं शतवर्णाढ्यो द्वादशोत्तरयुक् पुनः ॥
ततो ऋषिरुवाचेति इति प्रसादितेति च ।
चतुः संख्यास्तु ते श्लोकाः मन्त्रास्तावन्त एव हि ॥

श्लोकाश्चतुर्थेऽध्याये तु षट्त्रिंशत् परमेश्वरि ।
अर्धमन्त्रद्वयेनैव चत्वारिंशद्द्वियुक् पुनः ॥
एवं मध्यचरित्रस्य पञ्चाशच्च शतोत्तरम् ।
तथा पञ्चशतं मन्त्राः महालक्ष्म्या विभेदतः ॥

इति मध्यमचरित्रमन्त्रनिर्णयः ।

ऋषिरुवाच त्रिपुरा विष्णुमायां प्रतुष्टुवुः ।
षण्मन्त्राः श्लोकरूपास्ते देवा ऊचुस्ततः परम् ॥
नमो देव्यादितः श्लोकास्त्रिंशद्भिनम्रमूर्त्तिभिः ।
विष्णुमायादितो भ्रान्तिरूपान्ते त्रीणि षष्टियुक् ॥
अवतारपृथङ्मन्त्रास्तेषां त्रिषष्टिराहुतिः ।
चितिरूपेण मन्त्रेण आहुतित्रयमाचरेत् ॥
एवं मन्त्राः अशीतिस्ते ऋषिरुवाच इत्यथ ।
एवं स्तवाभियुक्तानां त्वया कस्मान्न गृह्यते ॥
मन्त्राः सप्तदशैते तु ऋष्युक्तिर्निशम्येति वै ।
इत्यादित्रितयैर्मन्त्रैः शुद्धभेदाः प्रकीर्त्तिताः ॥
अथ दूत उवाचेति देवि दैत्येश्वरः परम् ।
इत्यादि नवमन्त्राश्च पुन ऋषिरुवाच ह ॥
इत्युक्तेत्यादिमन्त्रेण एकेन च सरस्वती ।
देव्युवाचेति श्लोकास्तु चत्वारो मन्त्रभेदतः ॥
दूत उवाचेति पुनरवलिप्तासि इत्यथ ।
मन्त्राश्चत्वारो विज्ञेया देव्युवाच ततः परम् ॥

एवमेतद्वली शुम्भो स च युक्तं करोतु यत् ।
इति मन्त्रद्वयं श्लोका अर्धमन्त्राश्च ते नव ॥
एकोनत्रिंशच्च शतादधिका मन्त्ररूपकाः ।

इति पञ्चमोऽध्यायः ।

ऋषिरुवाचेत्याकर्ण्येति श्लोकाश्चत्वार ईरिताः ।
पुनर्ऋषिरुवाचेति तेनाज्ञप्तस्ततः परम् ॥
मन्त्रत्रयमिदं प्रोक्तं देव्युवाचेति वै तथा ।
दैत्येश्वरेण प्रहितो एको मन्त्रः प्रकीर्त्तितः ॥
ततश्च ऋषिरुवाच इत्युक्तं सोऽभ्यधावत ।
इत्यादिद्वादशश्लोकाः षष्ठेऽध्याये प्रकीर्त्तिताः ॥
चतुर्विंशतिभेदास्ता देवताहुतयः क्रमात् ।

इति षष्ठोऽध्यायः ।

ऋष्युक्तिराज्ञ इत्यादि त्रयोविंशतिमातरः ।
ऋषिरुवाच तावानीतौ मातृभेदद्वयं क्रमात् ॥
सप्तविंशत्यत्र देवि भवत्याहुतयः क्रमात् ।
अत्राध्यायद्वये देवी धूम्राक्षी तु प्रकीर्त्तिता ॥

इति सप्तमोऽध्यायः ।

ऋषिश्चण्डे च निहते इत्याध्यायावसानकम् ।
त्रिषष्ठ्याहुतयः प्रोक्ता एका स्वधाहुतिर्मता ॥
रक्ताक्षी देवता अष्टौ महाशक्त्यः प्रकीर्त्तिताः ।

इत्यष्टमोऽध्यायः ।

राजाविचित्रमित्यादि श्लोकद्वयमुदाहृतम् ।
ऋषिश्चकार कोपं हि इत्यादिश्लोकरूपतः ॥

एकचत्वारिंशदिह आहुतिर्नवमे शुभे ।
देवता भैरवी तावच्छृणु गोप्यं वरानने ॥

इति नवमोऽध्यायः ।

ऋषिर्निशुम्भंनिहतमित्यादिद्वयमन्त्रकम् ।
ततो देवीति मन्त्रौ द्वौ एकैवाहं मनूत्तमौ ॥
पुनर्देव्येकमन्त्रेण व्यक्तमन्त्रा उदीरिताः ।
ऋषिस्ततः प्रवक्ष्यते सार्धद्वाविंशतिस्त्वयम् ॥
द्वात्रिंशन्मनवस्तत्र एको ह्यर्धमनुर्मतः ।
प्रथमं सिंहमासीना शूलपाशविधारिणी ॥
मुख्या चतुर्भुजा बाणचापहस्ता शुभेक्षणा ।

इति दशमोऽध्यायः ।

ऋषिः सुमेधा विख्यातः प्रोक्तो देव्या हते शुभे ।
चतुस्त्रिंशत् तथा श्लोका मन्त्रास्तत्संख्यकाश्च ते ॥
ततो देव्यैकमन्त्रेण वरदाहं सुरेश्वरि ।
देवा ऊचुस्तथा सर्वबाधाप्रशमनं तथा ॥
श्लोकेनैकेन देवेशि देव्युवाच ततः परम् ।
वैवस्वतेऽन्तरे प्राप्तेत्यादिश्लोकाश्चतुर्दश ॥
सार्धसर्वाहुतिर्देवि पञ्चाशत् पञ्चसंयुताः ।
वैष्णवी देवता ह्यत्र महागरुडवाहिनी ॥

इत्यैकादशोऽध्यायः ।

देव्युवाचेति च ततः एभिः स्तवैश्च मां सदा ।
दूरेत्यर्धेन सहिता अष्टाविंशतिरूपकाः ॥

ततश्च ऋषिरुवाच इत्युक्त्वा श्लोकमादितः ।
ऊर्ध्वयुग[1]दशभिः श्लोकैर्मन्त्रास्तत्संख्यका मताः ॥
एवं तु द्वादशाध्याये एकचत्वारिंशदाहुतीः ।

इति द्वादशोऽध्यायः ।

ततस्त्रयोदशेऽध्याये ऋषिरुवाच इत्यथ ।
एतत् ते कथितं भूपेत्यादिसार्धत्रयं पुनः ॥

मनुचतुष्टयमित्यर्थं ।

मार्कण्डेय उवाचेति ततो बव्रे मनुद्वयम् ।
देव्युवाच पुनश्चैव स्वल्पश्लोकत्रयेण वै ॥
अर्धानामेव मन्त्रत्वाद्भवत्यत्र षडाहुतिः ।

षट्संख्याहुतिरित्यर्थं ।

ततो मार्कण्डेय उवाचेति दत्त्वा तयोरिति ।
द्वौ मन्त्रौ पुनरुच्चार्य सावर्णिर्भविता मनुः ॥
एकोनत्रिंशत्संख्याकाहुतिरत्र विधीयते ।
एवं त्रयोदशाध्याये होमे तर्पणकर्मणि ॥
शतानि सप्तसंख्यानि तव प्रोक्तानि शैलजे ।
सकारादिनकारान्तो मनुः परमदुर्लभः ।
स संप्रदायविधिना ज्ञातव्यो मम वल्लभे ।
अन्यथा विफलो मन्त्रः सत्यं सत्यं मयोदितः ॥

विधिनेति । अष्टम्यां वा चतुर्दश्यामिदि कीलकेनेत्यर्थः । तत्र होमे स्वाहान्ता एते मन्त्राः पूजायां नमोऽन्ताः । तर्पणे तर्पयाम्यन्ताः ।

---

१. अर्धयुग्नवमी इति पाठान्तरम् ।

केचित् तन्मन्त्रं पठित्वा तत्तदध्यायदेवतायै स्वाहा इत्येमेव।

तत्तदध्यायहोमे तत्तदध्यायदेवतां तर्पयामि – इति तर्पणे।

तत्तदध्यायदेवतायै नमः– इति पूजने इत्याहुः।

एवं होमाशक्तौ।

जयन्ती– मन्त्रेण नमो देव्या इति मन्त्रेण वा होमपूजातर्पणानि।

जुहुयात् स्तोत्रमन्त्रैर्वा चण्डिकायै शुभं हविः–

इत्यपि (रहस्ये)।

आदौ तु कवचं कृत्वा पश्चात् सप्तशतीं जपेत– इत्यादिवचनात्।

कवचपाठे क्रियमाणे तच्छ्लोकैराहुतयो न देयाः।

अन्धकश्च पुरा दैत्यो दुर्गाहोमपरायणः

कवचाहुतिमन्त्रेण महेशेन निपातितः– इति तन्त्रान्तरवचनात्।

कवचं चात्र शूलेन पाहि नो देवि– इत्यादिश्लोकचतुष्टयरूपमिति केचित्। तत्र (कात्यायनीतन्त्र–) विरुद्धे (कात्यायनीतन्त्रोक्त–) मन्त्रविभाग एवाभियुक्तैः स्पष्टीकृत्याभिदर्शितः। तथा हि।

अष्टसप्तत्युत्तरं तु श्लोकानां शतपञ्चकम्।

प्रोक्तं सप्तशतीस्तोत्रे तत्सप्तशतसंख्यका॥

विभज्य जुहुयान्मन्त्रमिति कात्यायनीमतम्।

मार्कण्डेय उवाचैकः सावर्ण्याद्यस्ततः परम्॥

श्लोकमन्त्राः सप्तदश अर्धश्लोकात्मकस्ततः।

एकोनविंशदेवं स्युर्वैश्योक्तिर्विंशतिस्तथा।'

पुनरर्धं पुनः श्लोकं त्रयमर्धं पुनर्भवेत् ।
पञ्चविंशतिसंख्या स्याद्राजा षड्विंशतिस्तथा ॥
अर्धश्लोकात्मकं मन्त्रद्वयमर्धं पुनर्भवेत् ।
एकोनत्रिंशदेवं तु मन्त्रसंख्याः प्रकीर्तिताः ॥
पुनरर्धं पुनः श्लोकत्रयमर्धं पुनर्भवेत् ।
मार्कण्डेयः पुनश्चार्धश्लोकः श्लोकात्मकः पुनः ॥
अर्धश्लोकात्मको मन्त्रो राजार्धश्लोकमन्त्रकः ।
मन्त्राश्चत्वारिंशदेव श्लोकमन्त्रचतुष्टयम् ॥
पुनरर्धमृषिश्चार्धश्लोकमन्त्राः पुनर्दश ।
पुनरर्धं पुना राजा एकोना षष्टिरुच्यते ॥
पुनरर्धं पुनः श्लोकः पुनरर्धं पुनर्ऋषिः ।
पुनरर्धं पुनः श्लोकाः षण्मन्त्राः पुनरर्धकाः ॥
निद्रां भगवतीं विष्णोरतुलां तेजसः प्रभुः ।
इत्येव पाठो मन्त्राणामेकसप्ततिरुच्यते ॥
ब्रह्मार्धश्लोकमन्त्रोऽथ श्लोकमन्त्रास्त्रयोदश ।
अर्धश्लोकः पुनः श्लोकः ऋषिः श्लोकास्तु पञ्च वै ॥
पुनरर्धं तु मन्त्राणां सपञ्चनवतिः स्मृताः ।
भगवानर्धमन्त्रौ द्वौ ऋषिः श्लोकार्धकं पुनः ॥
श्लोकः पुनर्ऋषिः श्लोकद्वयं मन्त्रद्वयं भवेत् ।
श्लोकानामष्टसप्तत्या चतुर्भिरधिकं शतम् ॥
अध्यायादावेव ऋषिरुवाचेति सकृन्मनुः ।
अष्टषष्टिमिताः श्लोकास्तावन्तो मनवो मताः ॥

एकोनसप्ततिः सर्वेऽध्याये मन्त्रा द्वितीयके ।
आदावृषिरुवाचैकं पञ्चविंशत् ततः परम् ॥
निहन्यमानाद्याः श्लोका मुखरागाकुलाद्वराः ।
इत्यन्ता देव्युवाचैको गर्ज गर्जेति चापरः ॥
श्लोको ऋषिरुवाचेति पुनश्च श्लोकपञ्चकम् ।
चतुश्चत्वारिंशदेवं सर्वे मन्त्रास्तृतीयके ॥
आदावृषिरुवाचेति शक्राद्याः श्लोकमन्त्रकाः ।
षड्विंशास्तु ऋषिः श्लोकद्वयं देवी ततः परम् ॥
व्रियतां त्रिदशाः सर्वे यदस्मत्तोऽभिवाञ्छितम् ।
इत्यर्धश्लोकमन्त्रोऽथ देवा ऊचुस्ततः परम् ॥
भगवत्या कृतं सर्वमित्यर्धश्लोकमन्त्रकः ।
यदयं निहताद्यं च श्लोकमन्त्रत्रयं भवेत् ॥
ऋषिच्छ्श्लोकास्तु चत्वारो मनवः परिकीर्त्तिताः ।
षट्त्रिंशच्छ्लोककेऽध्याये चत्वारिंशद्द्वयाधिकम् ॥
षट्सप्ततिश्लोकयुक्तेऽध्याये मन्त्रास्तु पञ्चमे ।
एकोनत्रिंशदधिकं शतं कात्यायनीमते ॥
आदौ ऋषिरुवाचेति पुरा शुम्भादयश्च षट् ।
श्लोकमन्त्रास्ततो देव्या ऊचुश्चैवाष्टमो मनुः ॥
नमो देव्यादिकाःश्लोकाः पञ्च मन्त्रा प्रकीर्त्तिताः ।
त्रयोदशैव मन्त्रास्तु या देवीत्यादयोऽपि च ॥
एकविंशतिकाः श्लोका भ्रान्त्यन्तास्तेषु मन्त्रकाः ।
प्रतिश्लोके त्रयो मन्त्रा ज्ञेयास्ते च त्रिषष्टिकाः ॥

या देवी सर्वभूतेषु विष्णुमायेति शब्दिता ।
नमस्तस्यै इति प्रोक्तो विंशत्यक्षरको मनुः ॥
नमस्तस्यै इति प्रोक्तो द्वितीयश्चतुरक्षरः ।
अष्टाक्षरस्तृतीयोऽपि नमस्तस्यै नमो नमः ॥
एवं द्वाविंशतिश्लोके ज्ञेयं मन्त्रत्रयं बुधैः ।
पुनः श्लोकात्मको मन्त्रस्त्रिमन्त्रः श्लोककः पुनः ॥
त्रयोविंशच्छ्लोककेषु मन्त्रा वै सप्तषष्टिकाः ।
पूर्वैस्त्रयोदशैर्मन्त्रैः सहाशीतिरुदाहृता ॥
स्तुता सुरैरिति श्लोकद्वयं चैव पुनर्ऋषिः ।
पुनः सप्तदशश्लोका ऋषिः श्लोकत्रयं ततः ॥
दूतश्चैव नव श्लोका ऋषिरेकोऽम्बिका ततः ।

एक इत्यस्यैकश्लोकः इत्यर्थः ।

चतुःश्लोकी पुनर्दूतश्चतुःश्लोकी पुनः शिवा ।
श्लोकद्वयं मिलित्वा तु चत्वारिंशन्नवाधिकम् ॥
अशीत्यापि च संयोगे एकोनत्रिंशताधिकम् ।
शतमेवं तु विज्ञेयमाहुतीनां च पञ्चमे ॥
विंशतिश्लोकसंयुक्ते षष्ठेऽध्याये प्रकीर्त्तिताः ।
सर्वे श्लोका मन्त्ररूपा देव्यै काऽथर्षित्रयम् ॥
चतुर्विंशतिमन्त्राणामित्येवं परिकीर्त्तितम् ।
पञ्चविंशच्छ्लोकयुक्तेऽध्याये मन्त्रास्तु सप्तमे ॥
सर्वे मन्त्राः श्लोकरूपा ऋष्युवाचद्वयं ततः ।
सप्तविंशतिरेवं तु मन्त्रसंख्याः प्रकीर्त्तिताः ॥

सार्धैकषष्टिश्लोकार्धेऽष्टमेऽध्याये प्रकीर्तिताः ।
एकषष्टिश्लोकमन्त्रा अन्तेऽर्धश्लोकमन्त्रकः ॥
आदावेव ऋषिश्चैव त्रिषष्टिर्मन्त्रसन्ततिः ।
एकोनचत्वारिंशद्भिः श्लोकैर्युक्तैः समीरिताः ॥
अध्याये नवमे मन्त्रास्तावन्तोऽथ मनुद्वयम् ।
राजा ऋषिश्चेति चैकचत्वारिंशन्मनुस्त्वयम् ॥
सार्धसप्तान्वितैर्विंशच्छ्लोकैस्तु दशमेऽन्विते ।
सप्तविंशतिमन्त्रास्तु श्लोकरूपास्ततोऽन्तिमः ॥
अर्धश्लोकात्मको मन्त्र ऋष्युवाचद्वयं तथा ।
देव्युवाचद्वयं चैव द्वात्रिंशन्मन्त्रसंग्रहः ॥
श्लोकानां सार्धपञ्चाशज्ज्ञेयमेकादशे स्फुटम् ।
पञ्चाशच्छ्लोकमन्त्रास्तदन्तेऽर्धश्लोकमन्त्रकः ॥
शाकम्भरीति विख्यातिं तदा यास्याम्यहं भुवि ।
एषोऽर्धमन्त्र इत्याहुः केचिदत्र विचक्षणाः ॥
देवीद्वयमृषिश्चैको देवा एकमितीरितम् ।
पञ्चाधिकं तु पञ्चाशन्मन्त्रा ज्ञेयाः परिस्फुटम् ॥
अष्टत्रिंशच्छ्लोकयुक्तेऽप्यध्याये द्वादशात्मके ।
चत्वारिंशच्च एकश्च मन्त्रास्तत्राहुतिद्वयम् ॥
अर्धश्लोकात्मकं श्लोकाः सप्तत्रिंशमिता ऋषिः ।
देव्युवाचेति चैवैकमेवं संख्या स्फुटोदिता ॥
त्रयोदशे सार्धसप्तदशश्लोकाः प्रकीर्तिताः ।
ऋषिरुवाचेत्यारभ्यौ भोगस्वर्गापवर्गदाः ॥

इत्यन्ताः पञ्च मन्त्रास्ते मार्कण्डेयस्ततः परम् ।
इति तस्य वचः श्रुत्वेत्यर्धमन्त्रः प्रकीर्त्तितः ॥
श्लोकमन्त्रास्ततो ज्ञेयाः पञ्चैवाथार्धमन्त्रकम् ।
देव्युवाचेति मन्त्रोऽयं ततः श्लोकस्तु मन्त्रकः ॥
मार्कण्डेयस्ततो मन्त्रः श्लोकौ मन्त्रद्वयं ततः ।
ततो देवीषडर्धानि सप्तमन्त्राः प्रकीर्त्तिताः ॥
मार्कण्डेयस्ततः पश्चाद्द्वयं मन्त्रद्वयं स्मृतम् ।
आवृत्त्या त्वधिको मन्त्रः सावर्णिर्भविता मनुः ॥
एकोनत्रिंशत्संख्याका मन्त्रा अत्र स्मृता बुधैः— इति ॥

अथ प्रसङ्गात् प्रश्नविधिरुच्यते (तन्त्रविधानमुक्तावली-) धृत-वचनानि ।

त्रयोदशदलं पद्मं लिखित्वा सुमनोहरम् ।
एकाङ्कादिक्रमेणाङ्कैर्दलानि परिपूरयेत् ॥
प्रत्यध्याये श्लोकसंख्याः पृथग्लेख्याश्च पङ्क्तिशः ।
पूजयेत् पुस्तके दुर्गां नवार्णेन विधानवित् ॥
देवि दुर्गे नमस्तुभ्यं सर्वज्ञे सर्वदर्शिनि ।
सिद्धिकार्यस्य वा सिद्धिं सत्यं मन्त्रं प्रदर्शय ॥
एवं संप्रार्थ्य पुष्पं वा फलं वाक्षतमेव वा ।
कुमार्या वा शिशोर्हस्तादध्यायाङ्के निधापयेत् ॥
विदित्वा चैवमध्यायं तत्पद्याङ्के निधापयेत् ।
श्लोकं ज्ञात्वा ततो मन्त्री वाचयीत स्फुटाक्षरम् ॥

श्लोकस्यार्थानुसारेण ज्ञेयं विज्ञैः शुभाशुभम् ।
वरदानार्थकाः श्लोका देवीतुष्ट्यर्थकाश्च ये ॥
आज्ञाभ्युपगमार्थाश्च भाविभव्यार्थकाश्च ये ।
देवोत्सवाभिधेया ये श्लोकास्ते सिद्धिसूचकाः ॥
दैत्यानां संभवो यत्र देवीविक्रमवर्णनम् ।
अमर्षवर्णनं देव्या असुरेषु रणाजिरे ॥
एवं विधाश्च ये श्लोकाः संशयनिश्चयप्रदाः ।
प्रार्थनार्थाश्च ये श्लोकाः स्तोत्ररूपास्तथैव च ॥
सूचयन्ति च ते सिद्धिं दीर्घकालविलम्बिनीम् ।
यदि स्याद्दुःखश्लोको [illegible] ॥
सिद्धिर्नैवापि श्लोकेऽस्मिन्नेवं विज्ञायते ।
शापदो यत्र तस्या वेदनं च सुनिश्चयात् ॥
एवंविधोऽपि संयोगे यदि विघ्नप्रदोऽथवा ।
दुःखदं च दैत्यानां विक्रमस्य च वर्णनम् ॥
प्रयासेनापि तेषां कार्यनाशस्य सूचकम् ।

शापद इति [illegible] । तस्या शापदो वेदनं ज्ञानं कर्तव्यमिति यावत् ।

[illegible] इति ।
[illegible] ।
[illegible] च ।
[illegible] ॥

अथ सप्तश्लोकी दुर्गा । तन्त्रान्तरे ।

शिव उवाच ।

देवि त्वं भक्तसुलभे सर्वकार्यविधायिनि ।
कलौ हि कार्यसिद्ध्यर्थमुपायं ब्रूहि यत्नतः ॥

देव्युवाच ।

शृणु देव प्रवक्ष्यामि कलौ सर्वेष्टसाधनम् ।
मया तवैव स्नेहेनाप्यम्बास्तुतिः प्रकाश्यते ॥

ओं अस्य श्रीदुर्गासप्तश्लोकीस्तोत्रमन्त्रस्य नारायण ऋषिः अनुष्टुप् छन्दः श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वत्यो देवताः, दुर्गाप्रीत्यर्थं सप्तश्लोकीदुर्गापाठे विनियोगः ।

ज्ञानिनामपि चेतांसि देवी भगवती हि सा ।
बलादाकृष्य मोहाय महामाया प्रयच्छति ॥

दुर्गे स्मृता हरसि भीतिमशेषजन्तोः
स्वस्थैः स्मृता मतिमतीव शुभां ददासि ।
दारिद्र्यदुःखभयहारिणि का त्वदन्या
सर्वोपकारकरणाय सदार्द्रचित्ता ॥

सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके ।
शरण्ये त्र्यम्बके गौरि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥

शरणागतदीनार्तपरित्राणपरायणे ।
सर्वस्यार्तिहरे देवि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥

सर्वस्वरूपे सर्वेशे सर्वशक्तिसमन्विते ।
भयेभ्यस्त्राहि नो देवि दुर्गे देवि नमोऽस्तु ते ॥

रोगानशेषानपहंसि तुष्टा
रुष्टा तु कामान् सकलानभीष्टान् ।
त्वामाश्रितानां न विपन्नराणां
त्वामाश्रिता ह्याश्रयतां प्रयान्ति ॥

सर्वाबाधाप्रशमनं त्रैलोक्यस्याखिलेश्वरि ।
एवमेव त्वया कार्यमस्मद्वैरिविनाशनम् ॥

एतत्तु परमं गुह्यं सर्वरक्षाप्रदायकम् ।
देव्याः संभाषितं स्तोत्रं सदा साम्राज्यदायकम् ॥

शृणुयाद्वा पठेद्वापि पाठयेद्वापि मानवः ।
परिवारयुतो भूत्वा त्रैलोक्यविजयी भवेत् ॥

इति सप्तश्लोकीदुर्गा ।

अथ रुद्रचण्डी । उक्तञ्च (रुद्रयामले)

श्रीशङ्कर उवाच ।

चण्डिकाहृदयं न्यस्य शरणं यः करोत्यपि ।
अनन्तफलमाप्नोति देवि चण्डीप्रसादतः ॥

घोरचण्डी महाचण्डी चण्डमुण्डविखण्डिनी ।
चतुर्वक्त्रा महावीर्या महादेवविभूषिता ॥

रक्तदन्ता वरारोहा महिषासुरमर्दिनी ।
तारिणी जननी दुर्गा चण्डिका चण्डविक्रमा ॥

गुह्यकाली जगद्धात्री चण्डी च यामलोद्भवा ।
श्मशानवासिनी देवी घोरचण्डी भयानका ॥

शिवा घोरा रुद्रचण्डी महेशी गणभूषिता ।
जाह्नवी परमा कृष्णा महात्रिपुरसुन्दरी ॥
श्रीविद्या परमाविद्या चण्डिका वैरिमर्दिनी ।
दुर्गा दुर्गाशिवा घोरा चण्डहस्ता प्रचण्डिका ॥
माहेशी बगला देवी भैरवी चण्डविक्रमा ।
प्रमथैर्भूषिता कृष्णा चामुण्डा मुण्डमर्दिनी ॥
रणखण्डा चन्द्रघण्टा रणे रामवरप्रदा ।
मारिणी भद्रकाली च शिवा घोरा भयानका ॥
विष्णुप्रिया महामाया नन्दगोपगृहोद्भवा ।
मङ्गला जननी चण्डी महाक्रुद्धा भयङ्करी ॥
विमला भैरवी निद्रा जातिरूपा मनोहरा ।
तृष्णा निद्रा क्षुधा माया शक्तिर्मायामनोहरा ॥
तस्यै देव्यै नमो या वै सर्वरूपेण संस्थिता ।
नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥
इमां चण्डीं जगद्धात्रीं ब्राह्मणस्तु सदा पठेत् ।
नान्यस्तु संपठेद्देवि पठने ब्रह्महा भवेत् ॥
यः शृणोति धरायां च मुच्यते सर्वपातकैः ।
ब्रह्महत्या च गोहत्या स्त्रीवधोद्भवपातकम् ॥
श्वश्रूगमनपापं च कन्यागमनपातकम् ।
तत्सर्वं पातकं दुर्गे मातुर्गमनपातकम् ॥
सुतस्त्रीगमनं चैव यद्यत्पापं प्रजायते ।
परदारकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥

जन्मजन्मान्तरात्पापाद्गुरुहत्यादिपातकात् ।
मुच्यते मुच्यते देवि गुरुपत्नीसुसंगमात् ॥
मनसा वचसा पापं यत्पापं ब्रह्महिंसने ।
मिथ्याजन्यं च यत्पापं तत्पापं नश्यति क्षणात् ॥
श्रवणं पठनं चैव यः करोति धरातले ।
स धन्यश्च कृतार्थश्च राजा राजाधिपो भवेत् ॥
रविवारे यदा चण्डीं पठेदागमसंमताम् ।
नवावृत्तिफलं तस्य जायते नात्र संशयः ॥
सोमवारे यदा चण्डीं पठेद्यस्तु समाहितः ।
सहस्रावृत्तिपाठस्य फलं जानीहि सुव्रते ॥
कुजवारे जगद्धात्रीं पठेदागमसंमताम् ।
शतावृत्तिफलं तस्य बुधे लक्षफलं ध्रुवम् ॥
गुरौ यदि महामाये लक्षयुग्मफलं ध्रुवम् ।
शुक्रे देवि जगद्धात्रि चण्डीपाठेन शांकरि ॥
ज्ञेयं तुल्यफलं दुर्गे यदि चण्डीसमाहितः ।
शनिवारे जगद्धात्रि कोट्यावृत्तिफलं ध्रुवम् ॥
अत एव महेशानि यो वै चण्डीं समभ्यसेत् ।
स सद्यश्च कृतार्थः स्याद्राजराजाधिपो भवेत् ॥
आरोग्यं विजयं सौख्यं वस्त्ररत्नप्रवालकम् ।
पठनाच्छ्रवणाच्चैव जायते नात्र संशयः ॥
धनं धान्यं प्रवालं च वस्त्रं रत्नविभूषणम् ।
चण्डीश्रवणमात्रेण कुर्यात् सर्वं महेश्वरी ।

य: करिष्यत्यविज्ञाय रुद्रयामलचण्डिकाम् ।
पापैरेतैः समायुक्तो रौरवं नरकं व्रजेत् ॥
अश्रद्धया च कुर्वन्ति ते च पातकिनो नराः ।
रौरवं नरकं कुण्डं यान्ति ते ह्यचिरेण वै ॥
शुक्रस्य कुण्डं स्त्रीकुण्डं यान्ति ते ह्यचिरेण वै ।
ततः पितृगणैः सार्धं विष्ठायां जायते कृमिः ॥
शृणु देवि महामाये चण्डीपाठं करोति यः ।
गङ्गायां चैव यत्पुण्यं काश्यां विश्वेश्वराग्रतः ॥
प्रयागे मुण्डने चैव हरिद्वारे हरेर्गृहे ।
तस्य पुण्यं भवेद्देवि सत्यं दुर्गे रमे शिवे ॥
त्रिगयायां त्रिकाश्यां वै यच्च पुण्यं समुत्थितम् ।
तच्च पुण्यं तच्च पुण्यं तच्च पुण्यं न संशयः ॥

अन्यच्च ।

महाचण्डी शिवा घोरा भया भीमा भयानका ।
काञ्चनी कमला विद्या महारोगविमर्दिनी ॥
गुह्यचण्डी घोरचण्डी चण्डी त्रैलोक्यदुर्लभा ।
देवानां दुर्लभा चण्डी रुद्रयामलसंमता ॥
अप्रकाश्या महादेवी प्रिया रावणमर्दिनी ।
मत्स्यप्रिया मांसरता मत्स्यमांसबलिप्रिया ॥
मदमत्ता महानित्या भूतप्रमथसंगता ।
महाभागा महारामा धान्यदा धनरत्नदा ॥

वस्त्रदा मणिराज्यादिसदाविषयवर्धिनी ।
मुक्तिदा सर्वदा चण्डी महापत्तिविनाशिनी ॥

इमां हि चण्डीं पठते मनुष्यः—
शृणोति भक्त्या परमां शिवस्य ।
चण्डीं धरण्यामतिपुण्ययुक्तां
स वै न गच्छेत् परमन्दिरं किम् ॥

जप्यं मनोरथं दुर्गे तनोति धरणीतले ।
रुद्रचण्डीप्रसादेन किं न सिद्ध्यति भूतले ॥

अन्यच्च । तत्रैव ।

रुद्रध्येया रुद्ररूपा रुद्राणी रुद्रवल्लभा ।
रुद्रशक्ती रुद्ररूपा रुद्राननसमन्विता ॥

शिवचण्डी महाचण्डी शिवप्रेतगणान्विता ।
भैरवी परमा विद्या महाविद्या च षोडशी ॥

सुन्दरी परमा पूज्या महात्रिपुरसुन्दरी ।
गुह्यकाली भद्रकाली महाकालविमर्दिनी ॥

कृष्णा तृष्णास्वरूपा सा जगन्मोहनकारिणी ।
अतिमात्रा महालज्जा सर्वमङ्गलदायिनी ॥

घोरतन्द्री भीमरूपा भीमा देवी मनोहरा ।
मङ्गला बगला सिद्धिदायिनी सर्वदा शिवा ॥

स्मृतिरूपा कीर्त्तिरूपा योगीन्द्रैरपि सेविता ।
भयानका महादेवी भयदुःखविनाशिनी ॥

चण्डिका शक्तिहस्ता च कौमारी सर्वकामदा ।
वाराही च वराहास्या इन्द्राणी शक्रपूजिता ॥
माहेश्वरी महेशस्य महेशगणभूषिता ।
चामुण्डा नारसिंही च नृसिंहरिपुमर्दिनी ॥
सर्वशत्रुप्रशमनी सर्वारोग्यप्रदायनी ।
इति सत्यं महादेवि सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥
नैव शोको नैव रोगो नैव दुःख भयं तथा ।
आरोग्यं मङ्गलं नित्यं करोति शुभमङ्गलम् ॥
महेशानि वरारोहे ब्रवीमि सदिदं व चः ।
अभक्ताय न दातव्यं मम प्राणाधिकं शुभम् ॥
तव भक्त्या प्रशान्ताय शिवविष्णुप्रियाय च ।
दद्यात्कदाचिद्देवेशि सत्यं सत्यं महेश्वरि ॥
अनन्तफलमाप्नोति शिवचण्डीप्रसादतः ।
अश्वमेधं वाजपेयं राजसूयशतानि च ॥
तुष्टाश्च पितरो देवास्तथा च सर्वदेवताः ।
दुर्गेयं मृण्मयी ज्ञानं रुद्रयामलपुस्तकम् ॥
मन्त्रमत्तरसंज्ञानां करोत्यपि नराधमः ।
अत एव महेशानि किं वक्ष्ये तव सन्निधौ ॥
लम्बोदराधिकश्चण्डीपठनाच्छ्रवणात्तु यः ।
तत्त्वमस्यादिवाक्येन मुक्तिमाप्नोति दुर्लभाम् ॥

इति रुद्रचण्डी ।

अथ प्राणायामपुरश्चरणं तदुक्तं (सिद्धान्तसंग्रहे)

अथातः संप्रवक्ष्यामि प्राणायामपुरस्क्रियाम् ।
बद्धपद्मासनो मन्त्री समकायशिरो धरः ॥
वशीकृतेन्द्रियग्रामोऽ नाकुलः कम्पवर्जितः ।
मूलाधारेऽनाहते वा भ्रूमध्ये वा स्वपङ्कजे ॥
मन्त्रं ज्योतिर्मयं ध्यायेद्यैनासौ प्राणसंयमम् ।

प्राणसंयमः प्राणायामो येन मन्त्रेण कर्त्तव्य इत्यर्थः ।

तथा ।

तत्स्वरूपं शिवं ध्यायेत् पूर्वोक्तेनैव वर्त्मना ।
प्राणायामं चरेद्धीमान् पूरकादिकलक्षणम् ॥

शिवमिति प्रकृतदेवताभिप्रायेण।

तथा ।

प्रातःकालं समारभ्य यावद्यामद्वयं भवेत् ।
हविष्यान्नैस्तथा नक्तं प्रकुर्याद्भोजनं मितम् ॥
न कुर्याद्योषितां स्पर्शं न पश्येत् पामरं जनम् ।
शुद्धभूमौ कुशास्तीर्णे शयीत विजितेन्द्रियः ॥
एवं लक्षमितं कुर्यात प्राणायामं विचक्षणः ।
ततो होमादिकं कुर्यात् पुरश्चर्योक्तवर्त्मना ॥
भोजनं कारयेद्विप्रान् गुरुं संतोषयेत् तथा ।
एवं कृत्वा सर्वपापनिर्मुक्तः शुद्धविग्रहः ॥

मन्त्रसिद्धिमवाप्नोति योगसिद्धिं विशेषतः ।
अणिमाद्यष्टसिद्धीनामपि स्यादाश्रयस्तु सः ॥
यन्मन्त्रं साधयेन्मन्त्री स मन्त्रस्तस्य सिध्यति ।

इति प्राणायामपुरश्चरणम ।

अथ पुरश्चरणव्यतिरेकेण मन्त्रसिद्धिप्रकारो (वीरतन्त्रे)

अथ सम्यक् प्रवक्ष्यामि गुरुसिद्धिपरम्पराम् ।
एवं ज्ञात्वा विशेषज्ञो गोपयेत् प्रीतये मम ॥
एतत्प्रकाशनाल्लोके महाहानिः पदे पदे ।

शिवशिखिसितभानुं पञ्चमान्त्यस्वराढ्यं
द्वितयमिदमपूर्वं बीजमुग्रप्रभायाः ।
क्षणमपि रमणीनां मण्डलान्तर्विभाव्य
क्षपयति दुरदुष्टं वादिराड्जायते स ॥

शिवो हकारः । शिखी वह्निस्तद्बीजं रेफः । सितभानुरनुस्वराः । पञ्चमान्त्यस्वर उकारस्तेन हुमितिप्रणवादिवह्निजायान्तस्योग्रप्रभामन्त्रस्य द्वितीयं बीजमित्यर्थः ।

तथा ।

स जयति रिपुवर्गान् वादिराज्ञो विवादे
रमयति रमणीनां चित्तचौरश्चिरायुः ।
कवयति कविराजैरप्यदृष्टं सुकायं
मधुमतिरपि हेया किं पुनः सिद्धिसंघाः ॥

कुलयुवतिसुयौनौ मन्त्रवर्णान् विलिख्य
निखिलनिगमवर्णान् सुप्तदोषादिदुष्टान् ।
विदितगुरुकुलान्तर्बाह्यवर्त्मा विधिज्ञो
मधुपुटितपटीयान् भावयेच्छ्रान्तचित्तः ॥
कुलपथमनुसन्ध्यातर्पणासक्तचित्त-
स्तव जननि जनो यस्तर्पयेत् तीर्थतोयैः ।
स किल सुरतपुष्पैर्गन्धमाल्यानुरूपै
रचितयुवतिवेशस्तद्धिया ध्यायते सः ॥
परिचरति समस्तैर्न्यासपूर्वैः प्रसिद्धैः
स्तवपरिकरजालैर्योनिचक्रे प्रपूज्य ।
सुविमलकुलजातां ह्रीघृणावर्जितां यः
स्वयमपि रचिताङ्गः चोभकृद्योगिनीनाम् ॥
पशुरिपुकुलचक्रे संस्पृशन्मध्यशाखं
सुरतरुसुरनाथः पापभ्रष्टःसुवेशः ।
कुलपतिकुलनाथस्तद्द्वयं योजयित्वा
मनुपुटितविमृष्यं योजयेत् तद्बहिर्यः ॥
जननि तव कलानां कोविदो कामरूपः
कुमतिरहितचित्तः संलिखेत् तान्त्रिधारे ।
विगतमयविवादध्वान्तजालः सुधांशु-
स्तव चरणतलान्तर्धूर्त्यजालैर्विधेयः ॥
परिकलितवपुस्तद्धर्मभिर्देवपूज्यैः
परिचरति स विज्ञो मोचचर्याधिया सः ।

मदनमदवधूनां बीजमुद्धृत्य शक्तिं
तदनु कठतबीजं लोकधात्रीं तदन्तः ॥
यदि जपति मदन्तर्भावमासाद्य सद्यः
सुरनगरगतिस्तैः सिद्धवर्गैः स पूज्यः ।
शिवभृगुमदपृथ्वीशक्तियुक्तं सुसिद्धो
हरिहरचतुरास्यस्वस्वभूतिप्रभूतम् ॥
परमवरदसंज्ञः क्षोभकृत् कामिनीना-
मधिपतिरपि वाचां श्रीपतिः सार्वभौमः ।
भृगुमदकथिताद्यः कामबीजं तदग्रे
भुवनभयविनाशः क्षोभिणीं योजयित्वा ॥
जपति यदि सकृद्वा चिन्त्यते वीरसिंहः
कुलयुवतिकुलान्तः क्षोभकृत काममावान् ।
मदनमदलताद्यः शक्तिबीजं नियोज्य
स्मरहरहरिरूपी कामरूपः कुबेरः ॥
रिपुकुलहरिणाक्षीलोचनाम्भोजविद्यु-
द्विपुलजननिषेकात खण्डितान्तोग्रतापः ।
शिवभृगुमदमूलं लोभमूलं भजन्ति
यदि विविधगुरूणां वर्त्ममूलं विमृष्य ॥
निधिपतिरपि नाथो गीष्पतिर्भद्रचेता
यदि भवति तवेतन्मुख्यमुर्वीपतित्वम् ।
वरुणबलविवर्जं घ्राणमेक विवर्जं
तदुपरि मृगचिह्नं द्वन्द्वमेतद्भवान्याः ॥

निखिलमुनिवराणां मोक्षदानैकदक्षः
सदसतसमधर्मा क्षेमकृन्मन्त्रराजः ।
शिवशमनययुक्तं बीजमेतद्भवान्या
अनलशिवसधर्माश्चादिराजं स्वतन्त्रम् ॥
तव समनययुक्तं बीजमेतद्भवान्याः
द्वितयमपि विधानं वक्तुमीशो महेशः ।
किमिह कमलजन्मा जन्मधारासहस्रै-
रिति भजति नराणां मन्त्रराजं स्वभाग्यैः ॥
भवति जननि युष्मत्पादपद्मीयभक्त-
स्त्यजति परपुमांसं नेदृशं कापि काले ।
न खलु वपुपुरश्च्यं तस्य का चित् कदा चि-
न्निमिहितगुरुमुखाद्वा प्राप्य कस्मादकस्मात् ॥
स्मररिपुपुरपारे मोक्षचर्यास्वपारे
परमपदविलीनः सर्वसौभाग्यभोगैः ।
अनलपरविभागे कालिकाऽन्ध्रबीजं
तदपि यदि विदध्यादीक्षितं दण्डवर्णम् ॥
नयनयुतलकारं मस्तके नामयुक्तं
तदनुविकटदंष्ट्रासोत्कटं बीजयुक्तम् ।
यदि जपति समस्तं गुह्यगुह्यातिगुह्यं
त्रिजगति किमिहास्ते क्लेशलभ्यं कथं चित् ॥
क्रमपचितमपूर्वं सर्वमेवानुबद्ध्यं
मनुरपरविभाव्यस्तस्य मध्यस्थरूपम् ।

भजति यदि चिदानन्दात्मधृक् केवलोऽसौ
विविधभुवनमुख्यः कौतुकी मानमुख्यः ॥

इति ते कथितं सर्वं रहस्यं परमाद्भुतम् ।
यथानुक्रमतो लोके किं न साध्यति योगिराट् ॥

अथ भैरवसाधनं (मेरुतन्त्रे)

अथातः संप्रवक्ष्यामि नानाभैरवसाधनम् ।
श्मशाने ते तु तिष्ठन्ति काले काले पुरे पुरे ॥
नियमं केचिदेकं यो न त्यजेद्धर्मगर्भितम् ।
वाममार्गादिनिरतोऽप्यद्वेष्टेतरवर्त्मनाम् ॥
हीने गुरावपूर्णे वा साधने लोकभीतितः ।
स भवेद्भैरवो देवस्तस्य देशस्य शासकः ॥
तत्रत्यभूतवेतालाः सदा संसेवयन्ति तम् ।
स्वमार्गप्रच्युतानां स शासनं कुरुते सदा ॥
क्षीणकर्मणि तस्मिंश्च गते ग्रामो विलीयते ।
अन्यस्मिन् भैरवे जाते ग्रामो वसति निश्चितम् ॥
यदाम्नायो भैरवोऽसौ तच्छासनं तु तद्दिशि ।
तेन मार्गेण वशयेत् कार्यार्थं भैरवं तु तम् ॥
वाग्रमाकायमायाख्यास्तारो बीजं क्रमाद्भवेत् ।
पूर्वाद्यूर्ध्वान्तकानां तदाम्नायानां क्रमेण च ॥
आम्नायबीजं ग्रामस्य बीजं भ्रां भैरवस्य च ।
ग्रामनाम ततः प्रोच्य पितृगेहे निवासिने ॥

ततस्तेषां मनुमिमं जपेद्दशसहस्रकम् ।
निशि श्मशाने च वलिं तदाम्नायोक्तवर्त्मना ॥
जपादौ च जपान्ते च नित्यं दद्यादनन्यधीः ।
वटुकोक्तं हुनेद्गव्यं तर्पणादि ततश्चरेत् ॥
एवं सिद्धमनुर्मन्त्री भूतानां निग्रहक्षमः ।
तस्मिन् देशे भवेत् तस्य प्रत्यक्षीकरणं शृणु ॥
कृतनित्यक्रियः प्रातः सोपवासो जितेन्द्रियः ।
सायं सन्ध्यादिकं कृत्वा शान्तिपाठं विधाय च ॥
प्रगृहीत्वा च सामग्रीं सायं सोत्तरसाधकः ।
व्रजेच्छ्मशानसामग्रीं शृणु सुस्थिरभाषकान् ॥
अनङ्कुरान् जलतिलान् मुद्गांस्तद्वन्मसूरिकान् ।
तथैव चणकान् भक्तं पायसान् पूपशष्कुलीः ॥
कन्यकाकर्त्तितं सूत्रं कुङ्कुमेन सुरञ्जितम् ।
अष्टौ वितस्तिदीर्घाश्च मुष्टिस्थूलाश्च खादिराः ॥
कीला एको हस्तमात्रं गन्धपुष्पादिकं तथा ।
वलिद्रव्यं च पूर्वोक्तं पूर्वाम्नाये समत्स्यकम् ॥
समांसं पश्चिमाम्नाये समद्यं चोत्तरे भवेत् ।
ग्राममध्ये श्मशाने च ऊर्ध्वाम्नाये सरक्तकम् ॥
यथायोग्यं च नैवेद्यं गच्छेच्च भयवर्जितः ।
पादप्रक्षालनं कृत्वा ततः स्मृत्वास्य देवताम् ॥
बद्धाञ्जलिरिदं वाक्यं प्रवदेत् साधकोत्तमः ।
अत्र श्मशाने याः काश्चिद्देवता निवसन्ति हि ॥

ताःप्रयच्छन्तु मे सिद्धिं प्रसन्नाःसन्तु पान्तु माम् ।
पूर्वे मां शङ्करः पातु तथाग्नेय्यां च शूलधृक् ॥
कपाली दक्षिणे पातु नैर्ऋत्ये जटिलोऽवतु ।
पश्चिमे पार्वतीभर्त्ता वायव्यां प्रमथाधिपः ॥
उत्तरे मुण्डमालाढ्य ईशाने वृषभध्वजः ।
ऊर्ध्वं पातु तथा शम्भुरधस्ताद्धूलिधूसरः ॥
अग्रतो भैरवः पातु पृष्ठतः पातु खेचरः ।
दक्षिणे भूधरः पातु वामे तु पिशिताशनः ॥
केशान् पातु विशालाक्षो मूर्धानं च मरुत्प्रियः ।
मस्तकं पातु भृग्वीशो नेत्रे पातु महामनाः ॥
कपोलौ पातु वीरेशो गण्डौ गण्डादिमर्दनः ।
उत्तरोष्ठे विरूपाक्षस्त्वधरे योगिनीप्रियः ॥
दन्तेषु दक्षविध्वंशी चिबुके नृकपालकधृक् ।
कण्ठे रक्षतु मां देवो नीलकण्ठो जगद्गुरुः ॥
दक्षस्कन्धे गिरीन्द्रेशो वामस्कन्धे च सुन्दरः ।
भुजे च दक्षिणे सर्वमन्त्रनाथः सदावतु ॥
वामे भुजे सार्वभौमो हृदये पातु पाण्डुरः ।
दक्षस्तनं पशुपतिर्वामं पातु महेश्वरः ॥
उत्तरे सर्वकल्याणकारकोऽवतु मां सदा ।
नाभौ कामप्रविध्वंसी जङ्घे पातु दयामयः ॥
जानुनी पात्वजामित्रो गुल्फौ गौरीपतिः सदा ।
पादपृष्ठं ज्ञाननिधिस्तथा पादाङ्गुलीर्हरः ॥

पादाधः पातु सततं व्योमकेशो जगत्प्रियः ।
इति रक्षां समाधाय मन्त्ररक्षां ततश्चरेत् ॥
ह्राँ हुँ हुँ हुँ च पूर्वे ॐ ह्रां ह्रूँ ह्रौँ च हुताशने ।
ॐ ह्रीं श्रीं दक्षिणे न्यस्य ॐ ग्लुँ स्लुँ चापि नैर्ऋते ॥
ॐ प्लुँ म्लुँ य्लुँ प्रतीच्यां च तारः श्रों पुं समीरणे ।
ॐ भ्रां भैरवः सौम्यायां ॐ व्लुँ प्लुँ भ्रुँ च फट् शिवे ॥
ॐ ग्लौं ब्लुँ मूर्धदेशेऽधो स्राँ स्रुँ स्रँ स्लस्त्वधः स्मृतम् ।
एवं रक्षां समाधाय कील्याः कीला दिगष्टके ॥
मध्ये महाकीलमथो दिक्पालार्चनमारभेत् ।
ततो मन्त्रमिमं ब्रूयात् प्रार्थयेत् प्रेमसंयुतः ॥
भ्राँ भैरव द्विरुच्चार्य भयङ्करहरे वदेत् ।
मां रक्ष रक्ष हुं फट् च स्वाहा द्वाविंशदर्णकः ॥
पलाशभाजने माषान् कृत्वा प्राचीं व्रजेत् ततः ।
कीलस्य निकटे चन्द्रमावाह्य परिपूजयेत् ॥
ध्यानं प्रागुक्तवत् कृत्वा तत्पुरश्चतुरस्रके ।
मन्त्रेणानेन चेन्द्राय मण्डले बलिमर्पयेत् ॥
ॐ ह्राँ ह्रीँ हुँ समुच्चार्य भो इन्द्र सुरनायक ।
प्रसन्नो भव मे शीघ्रं देहि सिद्धिं सनातनीम् ॥
इमं बलिं गृह्ण गृह्ण हूं फट् नागाग्निवर्णकः ।
जलं दत्त्वा बलिं त्यक्त्वा नत्वेयाद्वह्निकीलकम् ॥
अग्निं तत्र समावाह्य प्राग्वद्ध्यात्वा प्रपूजयेत् ।
तदग्रे मण्डलं कृत्वा दद्यान्मन्त्रेण वै बलिम् ॥

ॐ रँ राँ रूँ रूँ च रिँ रीँ तदग्रेऽग्ने पदं पठेत् ।
तेजोनायक मे शीघ्रं सिद्धिं देहि इमं वदेत् ॥
मुद्गवलिं गृह्ण गृह्ण हुँ फड् देवार्णको मनुः ।
ततो दक्षिणकीलस्य निकटे यममर्चयेत् ॥
मँ बीजेन समावाह्य मनुना निर्वपेद्वलिम् ।
ॐ प्राँ प्रीँ प्रुँ ततः प्राँ प्रीँ प्रूँ भो यमपदं वदेत् ॥
हूँ फडन्तः समाख्यातो मन्त्रो गोरामवर्णकः ।
ततो नैर्ऋत्यकीलस्य निकटे नैर्ऋतं यजेत् ॥
क्षँ बीजेन समावाह्य वलिमन्त्रोऽथ कथ्यते ।
ॐ प्रेँ प्रेँ प्रेँ ततो हूँ हूँ त्रिँ ख्रँ द्वि ह्राँ च भोयुगम् ॥
रक्षोनाथ पदाच्छीघ्रं प्रसन्नो भव संवदेत् ।
इमं मे चणकवलिं गृह्ण हूँ फड् मनुर्मतः ॥
षट्त्रिंशदर्णोऽथ ततो व्रजेत् पश्चिमकीलकम् ।
वँ बीजेन समावाह्य वरुणं तत्र पूजयेत् ॥
वलिमन्त्रो ध्रुवो व्राँ व्रीँ भो भो वरुण संवदेत् ।
जलनाथपदस्यान्ते प्रसन्नो भव संवदेत् ॥
इमं ते चोदनवलिं गृह्ण गृह्ण च हूँ च फट् ।
त्रिंशदर्णो मनुः प्रोक्तो वरुणस्य बलेरयम् ॥
ततो व्रजेत् वायुकोणं कीलस्य निकटेऽर्चयेत् ।
यँ बीजेन समावाह्य वायुं शृणु वलेर्मनुम् ॥
वाँ वीँ वूँ ततः क्राँ क्राँ भो भो वायो पुनः पुनः ।
क्षिप्रं प्रसन्नो भवेति ममेदं पायसेति च ॥

वलिं गृह्णयुगं हूँ फट् पञ्चत्रिंशाक्षरो मनुः ।
उदकीलं ततो गत्वा कुं बीजेन धनेश्वरम् ॥
आवाहयेत् पूजयित्वा मनुना निर्वपेद्बलिम् ।
ॐ क्राँ क्रीँ क्रूँ ततः क्राँ क्रीँ भो भो यक्षपदं वदेत् ॥
नाथ शीघ्रं प्रसन्नो मे भवेति च पदं वदेत् ।
ममापूपवलिं गृह्ण गृह्ण हुं फड्रदार्णकः ॥
ईशानकीलनिकटे गत्वेशानं समाह्वयेत् ।
हँ बीजेन ततः पूज्य वलिः स्यान्मनुनाऽमुना ॥
ॐ श्राँ श्रीँ श्रूँ ततः श्राँ श्राँ श्रीँ श्रीँ स्याच्छस्कुलीपदम् ।
वलिं गृह्णयुगं हूँ फडूनविंशतिवर्णकः ॥
पुष्पाक्षतान् समादाय मध्यस्तम्भादधः स्थितः ।
अधस्तनस्तम्भाय नमो मन्त्रोऽयं तु नवाक्षरः ॥
अनेन मनुना स्तम्भं निर्भयः परिपूजयेत् ।
महाकवचमन्त्रेण कुर्याद्देहस्य रक्षणम् ॥
ॐ हाँ हीँ हूँ ततो ह्वश्च क्षाँ क्षीँ क्षूँ क्षः समुच्चरेत् ।
स्त्राँ स्त्रीँ स्त्रूँ स्त्रंस्तथा ध्राँ ध्रीँ ध्राँ ध्रोँ घ्रोँ म्राँ म्रीँ तता वदेत् ॥
म्रूँ म्राँ म्रेँ म्रँ ततो म्रोँ म्रौँ त्रिधोक्तेन त्रिधा त्रिधा ।
हूँ सप्तकं समुच्चार्य फडन्तं सर्वतो वदेत् ॥
रक्ष रक्ष पदं प्रोच्य रक्ष रक्षेति भैरव ।
नाथ नाथ फडन्तोऽयमेकपञ्चाशदक्षरः ॥
इत्यात्मरक्षां कृत्वाथ स्तम्भस्य च समीपतः ।
आसनं सम्यगास्तीर्य तत्र प्राङ्मुख आस्थितः ॥

साग्रे समे तु भूभागे गोमयाद्युपलेपिते ।
पद्ममष्टदलं कृत्वा तद्बहिः षोडशच्छदम् ॥
तद्बाह्येऽष्टदलं चापि भूपुरं च ततो लिखेत् ।
चतुरस्रत्रयोपेतं चतुर्द्वारसमन्वितम् ॥
तन्मध्ये देवमावाह्य सम्यङ्मूलेन पूजयेत् ।
कर्णिकायां षडङ्गानि ह्यसिताङ्गादिभैरवान् ॥
पत्राष्टके पूजयित्वा पूजयेत् षोडशच्छदे ।
कुलीशं सकुलीशं च जामित्रं रामठं रिभम् ॥
प्रचण्डं चण्डकेशं च चण्डात्मानं च चामरम् ।
चरित्रं च चमत्कारं चञ्चलं चारुभूषणम् ॥
चामीकरं चारुवहं चकितं चेति षोडश ।
नत्यन्तनामभिः पूज्याः षोडशानन्दपूरिताः ॥
ब्राह्म्याद्याश्चाष्टपत्रेषु बहिर्वीथ्यां दिगीश्वरान् ।
तद्बाह्यायां तदस्त्राणि तद्बाह्यायांत्विमान् यजेत् ।
प्रचण्डचण्डोर्ध्वकेशभीषणाभीषणाभिधाः ।
व्योमकेशो व्योमवाहो व्योमव्यापक एव च ॥
एतान् वीरान् समाहूय चायाहीति समुच्चरेत् ।
अभ्यर्चयेन्निर्भयः सन् वलिं न्यासान् समाचरेत् ॥
पश्चिमाभिमुखो भूत्वा मालां सम्पूज्य संयजेत् ।
उच्चैः स्वरं तदायाति प्रत्यहं भैरवः स्वयम् ॥
वामहस्तेन दद्याच्च यथाम्नायोदितं वलिम् ।
सम्भोजयज्जपं कुर्यान्निर्भयः प्रीतमानसः ॥

तृप्तो देवो यदा ब्रूयाद्वरं वरय वाञ्छितम् ।
दक्षिणे पायसेनैव तस्य तृप्तिः प्रजायते ॥
वामादीनां मांसमद्यरक्ताद्यैश्चरुणापि वा ।
प्रणम्य दण्डवद्भूमौ वाञ्छितं वरमुच्चरेत् ॥
आगत्य च गृहे पश्चात् त्र्यहं कुर्यान्महोत्सवम् ।
एवं कलियुगे सिद्धिः श्मशानस्य प्रकीर्त्तिता ॥
जपेदेनं समारूढो दैवी प्रत्यक्षता भवेत् ।
समस्तभैरवानां तु मन्त्रादेवं मयोदितम् ॥

इति भैरवसाधनम् ।

अथ योगिनीसाधनं (भूतडामरे) नैर्ऋत्याम्नाये

अथातः संप्रवक्ष्यामि योगिनीसाधनोत्तमम् ।
सर्वार्थसाधनं नाम देहिनां सर्वसिद्धिदम् ॥
अतिगुह्या महाविद्या देवानामपि दुर्लभा ।
यासामभ्यर्चनं कृत्वा यक्षेशोऽभूत् कुलाधिपः ॥
तासामाद्यां प्रवक्ष्यामि सुराणां सुन्दरीं प्रिये ।
अस्या अभ्यर्चनेनैव राजत्वं लभते नरः ॥
अथ प्रातः समुत्थाय कृत्वा स्नानादिकं शुभम् ।
प्रासादं च समासाद्य कुर्यादाचमनं ततः ॥
प्रणवान्ते सहस्रारे हुं फड्दिग्बन्धनं चरेत् ।
प्राणायामं ततः कुर्यान्मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥
षडङ्गं मायया कुर्यात् पद्ममष्टदलं लिखेत् ।
तस्मिन् पद्मे महामन्त्रबीजन्यासं समाचरेत् ॥

पीठे देवीं समभ्यर्च्य ध्यायेद्देवीं जगत्प्रियाम् ।

तस्या ध्यानम् ।

पूर्णचन्द्रमुखीं गौरीं विचित्राम्बरधारिणीम् ।
पीनोन्नतकुचां रामां सर्वाद्यामभयप्रदाम् ॥
इति ध्यात्वा च मूलेन दद्यात् पाद्यादिकं शुभम् ।
पुनर्धूपं निवेद्यैव नैवेद्यं मूलमन्त्रतः ॥
गन्धचन्दनताम्बूलं सकर्पूरं सुशोभनम् ।
प्रणवान्ते भुवनेशीमागच्छ सुरसुन्दरि ॥
वह्निभार्यां जपेन्मन्त्रं त्रिसन्ध्यं च दिने दिने ।
सहस्रैकप्रमाणेन ध्यात्वा देवीं सदा बुधः ॥
मासान्ते व्याप्य दिवसं वलिपूजां सुशोभनाम् ।
कृत्वा च प्रजपेन्मन्त्रं निशीथे याति सुन्दरी ॥
सुदृढं साधकं मत्वा महिम्ना साधकालये ।
सुप्रसन्ना साधकाग्रे सदा स्मेरमुखी ततः ॥
दृष्ट्वा देवीं साधकेन्द्रो दद्यात् पादादिकं शुभम् ।
सुचन्दनं सुमनसो ज्ञात्वाभिलषितं वदेत् ॥
मातरं भगिनीं वापि भार्यां वा भक्तिभावतः ।
यदि माता तदा वित्तं दिव्यं च सुमनोहरम् ॥
भूपतित्वं प्रार्थितं यत् तद्ददाति दिने दिने ।
पुत्रवत् पालितं लोके सत्यं सत्यं सुनिश्चितम् ॥
स्वसा ददाति दिव्यं च दिव्यवस्त्रं तथैव च ।
दिव्यकन्यां समानीय नागकन्यां दिने दिने ॥

यद्यद्भवति भूतं च भविष्यति च यत् पुनः ।
तत्सर्वं साधकेन्द्राय निवेदयति निश्चितम् ॥
यद्यत् प्रार्थयते सर्वं ददाति सा दिने दिने ।
मातृवत् पालितं लोके कामनाभिर्मनोरथैः ॥
भार्या स्याद्यदि सा देवी साधकस्य मनोहरा ।
राजेन्द्रः सर्वराजानां संसारे साधकोत्तमः ॥
स्वर्गे मर्त्ये च पाताले गतिः सर्वत्र निश्चितम् ।
यद्यद्ददाति सा देवी वर्णितुं नैव शक्यते ॥
तया सार्धं च सम्भोगं करोति साधकोत्तमः ।
अन्यस्त्रीगमनं त्यक्त्वा अन्यथा नश्यति ध्रुवम् ॥

इति सुन्दरीसाधनम् ।

अथ मनोहरासाधनं तत्रैव (नैर्ऋत्याम्नाये)

ततोऽन्यसाधनं वक्ष्ये निर्मितं ब्रह्मणा पुरा ।
नदीतीरं समासाद्य कुर्यात् स्नानादिकं ततः ॥
पूर्ववत् सकलं कार्यं चन्दनैर्मण्डलं लिखेत् ।
स्वमन्त्रं तत्र संलिख्यावाह्य ध्यायेन्मनोहराम् ॥

तस्या ध्यानम् ।

कुरङ्गनेत्रां शरदिन्दुवक्त्रां
बिम्बाधरां चन्दनगन्धलिप्ताम् ।
चेलांशुकां पीनकुचां मनोज्ञां
श्यामां सदा कामदुघां विचित्राम् ॥

एवं ध्यात्वा जपेद्देवीमगुरूधूपदीपकैः ।
गन्धं पुष्पं रसं चैव ताम्बूलादींश्च मूलतः ॥
तारं माया तथाऽगच्छ मनोहरे पावकवल्लभाम् ।
स्नात्वायुतं प्रतिदिनं जपेन्मन्त्रं प्रसन्नधीः ॥
मासान्ते दिवसं प्राप्य कुर्याच्च जपमुत्तमम् ।
आनिशीथं जपेन्मन्त्रं ज्ञात्वा च साधकं दृढम् ॥
गत्वा च साधकाभ्यासे सुप्रसन्ना मनोहरा ।
वरं वरय शीघ्रं त्वं यद्यन्मनसि वर्त्तते ॥
साधकेन्द्रोऽपि तां भक्त्या पाद्याद्यैरर्चयेन्मुदा ।
प्राणायामं षडङ्गं च मायया च समाचरेत् ॥
मत्स्यं मांसवलिं दत्वा पूजयेच्च समाहितः ।
चन्दनोदकपुष्पेण फलेन च मनोहराम् ॥
ततोऽर्चिता प्रसन्ना सा पुष्णाति प्रार्थितं चरेत् ।
सुवर्णस्य शतं भारं सा ददाति दिने दिने ॥
सविशेषं व्ययं कुर्यात् स्थिते तत् तु न दास्यति ।
अन्यस्त्रीगमनं तस्य नभवेदिदमीरितम् ॥
अव्याहतगतिस्तस्य भवतीति न संशयः ।
साधितापि विधानेन यदि नायाति यक्षिणी ॥
विषं क्रोधात्मकं प्रोच्यामुकयक्षिण्यतः परम् ।
भूतेशान्मादनं वायुद्वयं क्रोधास्त्रसंयुतम् ॥
क्रोधेनानेन चाक्रम्य जपेदष्टसहस्रकम् ।
एवं कृते समायाति वाञ्छितार्थं प्रयच्छति ॥

मुद्रामाह ।

मुष्टिमन्योन्यमास्थाय कनिष्ठे वेष्टयेदुभे ।
प्रसार्याकुञ्चय तर्जन्यौ कार्याचैषाङ्कुशाकृतिः ।
इयं क्रोधाङ्कुशी मुद्रा यक्षिण्याकर्षणात्तमा ।
इयं ते कथिता विद्या सुगोप्या या सुरेश्वरि ॥
तत्र स्नेहेन भक्त्या च वशोऽहं परमेश्वरि ।

अथ धनदामन्त्रस्तत्रैव (नैर्ऋत्याम्नाये)

ततूर्यं बिन्दुना युक्तं लज्जाबीजं सबिन्दुकम् ।
लक्ष्मीबीजं ततो देवि सम्बोध्य च रतिप्रिया ॥
स्वाहान्तो मनुराख्यातो मन्त्रराजोत्तमोत्तमः ।

मन्त्रान्तरम् ।

ततूर्यं बिन्दुसंयुक्तं लक्ष्मीः प्रणव एव च ।
मायाबीजं समुद्धृत्य सम्बोध्य च रतिप्रियाम् ॥
वह्निजायामिति प्रोक्तो मन्त्रराजोत्तमोत्तमः ।
कुवेरोऽस्य मुनिः प्रोक्तः पङ्क्तिश्छन्दोऽथ देवता ॥
धनदाप्रीतये तस्या विनियोगः प्रकीर्त्तितः ।
षड्दीर्घमायया चैव कराङ्गन्यास इष्यते ॥

ततो ध्यानम् ।

कुङ्कुमोदरगर्भाभां किञ्चिद्यौवनशालिनीम् ।
मृणालकोमलभुजां केयूराङ्गदभूषिताम् ॥
तुलाकोटिपरिभ्रान्तपादपद्मद्वयान्विताम् ।
माणिक्यहारमुकुटकुण्डलादिविभूषिताम् ॥

नीलोत्पलदृशं किञ्चिदुद्यत्कुचविराजिताम् ।
कराब्जभ्राम्यत्कमलां रक्तवस्त्राङ्गरागिणीम् ॥
हेमप्राकारमध्यस्थां रत्नसिंहासनोपरि ।
ध्यायेत् कल्पतरोर्मूले देवीं तां धनदायिकाम् ॥
ध्यात्वा च साधकश्रेष्ठः पूजयेद्भक्तितत्परः ।
नवयोन्यात्मकं चक्रं विलिखेत् कर्णिकोपरि ॥
दिग्दलं पद्ममालिख्य चतुरस्रं ततो बहिः ॥
कोणेषु वज्रान् संलिख्य मध्ये बीजं समुल्लिखेत् ॥
अङ्गानि केशरेऽभ्यर्च्य दले शक्तीः प्रपूजयेत् ।
लक्ष्मीः पद्मा तथा पद्मालया श्रीश्च हरिप्रिया ॥
हरा चैवाथ कमलालयाब्जलोलचञ्चला ।
एताः शक्तीः प्रपूज्याथ मध्ये देवीं प्रपूजयेत् ॥
प्रजपेद्रुद्रसूत्रेण रत्नालिकृतकेन च ।
लक्षे जपेत् मन्त्रसिद्धिः प्रयोगानाचरेद्बुधः ॥
रात्रौ चेज्जपते चाष्टसहस्रं सप्तवासरान् ।
एतेनैव सुसिद्धिःस्यात् पुरश्चर्यादिको विधिः ॥
किमत्र दुर्लभं देवि साधयेद्यदि मानवः ।
भुक्त्वा वाप्यथ वाभुक्त्वा पायसान्नं प्रदाय च ।
दशकृत्वोऽथवा शौचमकृत्वा वा कुले च ताम् ।
यः स्मरेद्देवि विद्यां तां दारिद्र्यैर्नाभिभूयते ॥
कामदेवं जपेत् पार्श्वे देव्याः प्रत्यहमादरात् ।
तेन देव्या महाप्रीतिर्वाञ्छितार्थं ददाति च ॥

पूजान्ते च समायाति रात्रौ देवी धनेश्वरी ।
सर्वालङ्कारमुत्सृज्य दत्त्वा याति निजालयम् ॥
धनं च विपुलं दत्वा साधकस्य मनोरथान् ।
पूरयित्वा महेशानि वशगा जायते शुभा ॥
स्वयमाहेति यक्षेशी यो मां स्मरति मानवः ।
तस्य दारिद्र्यसंन्यासं दासीवत् करवाण्यहम् ॥

द्वितीयमन्त्रस्य पुरश्चरणमाह ।

सहस्रसप्ततिर्यावत् पुरश्चरणमुच्यते ।
होमो घृतेन खण्डेन मधुना च दशांशतः ॥
ताम्रपात्रे मण्डलं च कृत्वा चन्दनलेपिते ।
पूजा कार्या महादेव्याः क्षणाद्दारिद्र्यशान्तये ॥
अङ्गन्यासकरन्यासौ चाङ्गैश्चैवास्य देवता ।
कुबेरस्य मतेनास्याः पूजापि क्रियते तथा ॥

अथाप्सरःसाधनं (भूतडामरे) नैर्ऋत्याम्नाये ।

प्रालेयं श्रीः शशी देव्या अनादिः श्रीस्तिलोत्तमा ।
तारादिमन्त्रमुद्धृत्य प्रोक्ता काञ्चनमालिका ॥
तारं श्रीर्वर्मणा युक्ता भाव्या कुण्डलहारिणी ।
तारं वर्मसमायुक्तं रत्नमाल्येति पञ्चमी ॥
तारं ब्रह्मेति रम्भाख्या विषं श्रीरुर्वशी परा ।
अनादिबीजमाता च भूतिनीत्यप्सराः क्रमात् ॥

क्रोधं नत्वा प्रवक्ष्येऽहमथासां सिद्धिसाधनम् ।
शैलशृङ्गं समारुह्य जपेल्लक्षं समाहितः ॥
पौर्णमास्यां समभ्यर्च्य घृतदीपं निवेदयेत् ।
प्रजपेत् सकलां रात्रिमायाति बन्धनक्षये ॥
चन्दनार्घेण संतुष्टा वरं वरय भाषिते ।
कामिता सा भवेद्भार्या प्रयच्छति रसायनम् ॥
सहस्रं वत्सरं याति वरं दद्याद्यथेप्सितम् ।
जपेदयुतमात्रं तु क्षीराशी सप्तवासरान् ॥
चन्दनेन विधायाथ मण्डलं सप्तमे दिने ।
सम्पूज्य भक्तितः शुक्लाऽष्टम्यां पर्वतमूर्धनि ॥
प्रजपेत् सकलां रात्रिं समायाति निशात्यये ।
आगत्य पुरतस्तिष्ठेत् सितवस्त्रोन्नतस्तनी ॥
चुम्बत्यालिङ्गयत्याशु भार्या भवति कामिका ।
राज्यं यच्छति संतुष्टा त्रिदिनं दर्शयत्यपि ॥
पञ्चवर्षसहस्रं तु भुक्त्वा भोगमनुत्तमम् ।
मृते राजकुले जन्म प्रयच्छति तिलोत्तमा ॥
अन्यथा म्रियते शीघ्रं विपरीते कृते सति ।
नीचगासङ्गमं कृत्वा मण्डलं चन्दनेन च ॥
धूपं चैवागुरुं दत्वा बलिं च प्रतिपादयेत् ।
जपेदष्टसहस्रं तु नित्यं सप्तदिनावधि ॥
सप्तमे दिवसे पूजां कृत्वा धूपं प्रदापयेत् ।
प्रजपेत् सकलां रात्रिं समायाति निशात्यये ॥

चन्दनार्घेण संतुष्टा वरं वरय भाषिते ।
साधकेनापि वक्तव्यं मातृवत् परिपालय ॥
वस्त्रालङ्करणं भक्ष्यं सेवकेभ्यः प्रयच्छति ।
मृते राजकुले जन्म दद्यात् काञ्चनमालिका ॥
न तिथिर्न नक्षत्रं च नोपवासो विधीयते ।
शैलमूर्ध्नि समास्थायायुतं मासं जपेन्मनुम् ॥
धूपं दत्वा समभ्यर्च्य पुना रात्रौ जपेत् ततः ।
अर्धरात्रे समायाति प्राग्वदर्घ्यं प्रदापयेत् ॥
कामिता सा भवेद्भार्या प्रत्यहं संप्रयच्छति ।
लक्षमेकं हिरण्यं च सिद्धद्रव्यं रसायनम् ॥
दर्शयेत् पृष्ठमारोप्य स्वर्गं कुण्डलहारिणी ।
देवतायतनं गत्वा जपेदष्टसहस्रकम् ॥
मासमेकं तु मासान्ते पौर्णमास्यां पुनर्जपेत् ।
समभ्यर्च्यार्धरात्रौ च श्रूयते नूपुरध्वनिः ॥
समायात्यन्तिकं दद्यात् पुष्पासनमनुत्तमम् ।
किमिच्छसि वद त्वं मे भव भार्येति साधकः ॥
भार्याकर्म करोत्येवं राज्यं यच्छति कामिकम् ।
याति वर्षसहस्राणि प्रत्यहं परितोषिता ॥
प्रतिपत्तिथिमारभ्य कृत्वा चन्दनमण्डलम् ।
धूपं च गुग्गुलं दत्वा जपेदष्टसहस्रकम् ॥
त्रिसन्ध्यं पौर्णमास्यां च पूजां कृत्वा सुशोभनाम् ।
प्रजपेत् सकलां रात्रिं समायाति निशात्यये ॥

कामिता सा भवेद्भार्या चान्यथा म्रियते ध्रुवम् ।
ददाति कामिकं भोज्यं सिद्धद्रव्यं रसायनम् ॥
दशवर्षसहस्राणि जीवतेऽन्ते मृते पुनः ।
जन्म राजकुले कुर्याद्द्यात् क्रोधप्रसादतः ॥
रात्रौ देवगृहं गत्वा चन्दनेन च मण्डलम् ।
कृत्वा धूपं ततो दत्त्वायुतं मासयुतं मनुम् ॥
मासान्ते महतीं पूजां कृत्वा रात्रौ जपं चरेत् ।
निशात्यये समायाति प्रदद्यात् कुसुमासनम् ॥
कृते च स्वागतं पृच्छेत् किमिच्छसि च भाषते ।
साधकः प्राह भार्या त्वं भव यच्छ रसायनम् ॥
याति वर्षसहस्राणि अप्सराः स्वयमुर्वशी ।
परस्त्रीं वर्जयेत् सर्वां चान्यथा म्रियते ध्रुवम् ॥
एकाकी शयने स्थित्वा शुची रात्रौ च कुङ्कुमैः ।
लिखित्वा भूषिणीं भूर्जे चन्दनेन तु धूपयेत् ॥
जपेदष्टसहस्रं तु मासं यावत् प्रयत्नतः ।
मासान्ते तु समभ्यर्च्य जपेदष्टसहस्रकम् ॥
रात्र्यर्धान्तिकमायाति भार्या भवति कामिता ।
सिद्धद्रव्यं हिरण्यं च तुष्टा यच्छति भूषिणी ॥
क्रोधराजः पुनः प्राह यदि नायाति साधकः ।
अनेन क्रोधयोगेन जपेदप्सरसां चयम् ॥
विषं प्राथमिकं बीजमुद्धरेच्च कटुद्वयम् ।
अमुकीं क्रोधबीजं च वातमादरसंयुतम् ॥

जपेत् सकृत् समुद्धृत्य मन्त्रमष्टसहस्रकम् ।
म्रियते शीर्यते मूर्ध्नि प्रस्फुटत्यप्सरेति च ॥
वन्दयेदप्सरोवृन्दं मन्त्रेणानेन साधकः ।
विषबन्धद्वयं प्रोच्य हनयुग्ममुदीरयेत् ॥
अमुकीं क्रोधमन्त्रोऽयमप्सरोवश्यकारकः ।
अथ वक्ष्येऽप्सरोवश्यकारकं मनुमुत्तमम् ॥
विषं चलद्वयं प्रोच्य अमुकीं वश्यमानय ।
सकृच्चास्त्रजपादेवाप्सरोवश्यम्भियाद्ध्रुवम् ॥

इत्यप्सरःसाधनम् ।

अथ ज्वालामुखीसाधनं (फेत्कारिणीतन्त्रे) नैर्ऋत्याम्नाये

नमो भगवतीत्युक्त्वा ज्वालामालिन्यतः परम् ।
गृध्रगणपरिवृते द्विठान्तो मनुरीरितः ॥
नमो हृदयं प्रोक्तं भगवति शिरः स्मृतम् ।
ज्वालामालिनि च शिखा गृध्रगणपरिवृते ॥
वर्मस्वाहास्त्रमित्येतज्जातियुक्तं न्यसेत् तनौ ।
अभुक्त्वा नियतं चैतज्जयमन्त्रं जपेज्जयी ॥

अथ मन्त्रान्तरम् ।

रुद्राङ्गनाग्निजायाभ्यां रुद्रज्वालामुखीत्यपि ।
मन्त्रान्तरं समाख्यातं ज्वालामुख्या अनन्तरम् ॥
दीपतैलाक्तपादोऽर्धरात्रे गुरुदिनादितः ।
जपेदष्टसहस्रं तु त्रयोविंशतिवासरान् ॥

प्रत्यहं पलषट्कं च ददातीति न संशयः ।

पूर्वमन्त्रमाहात्म्यमाह ।

नारायणेन कथितमगस्त्यैः कथितं पुनः ।
सुसिद्धिमिच्छता गोप्यो नामापि न समीरयेत् ॥
पुत्रस्य नृपतेश्चापि धार्मिकस्य विशेषतः ।
नवदुर्गाविधानेन दर्शयेत् कार्यगौरवात् ॥
नृपोऽपि सम्यगाचारो मन्त्रज्ञो विविधं धनम् ।
निवेद्य विधिवत् पश्चान्मन्त्रग्रहणमाचरेत् ॥
स्मृतिमात्रेण वैवर्णान् रिपून् सर्वान् विनाशयेत् ।
प्रदद्याद्दक्षिणां तस्य सहस्रं शतमेव वा ॥
गवां सुवर्णं निष्काणां भूमिं वा शस्यशालिनीम् ।
सर्वशान्तिमवाप्नोति सर्वं रक्षाकृतिर्भवेत् ॥

निष्कमलङ्कारः ।

अथ कर्णपिशाचीमन्त्रस्तत्रैव ।

कहयुग्मं कालिके च गृहणयुग्मं तथैव च ।
पिण्डं पिशाचि स्वाहेति द्वीपार्णः कथितो मनुः ॥

ध्यानम् ।

ध्यायेत् पिशाचीं चलशूलहस्तां
श्यामां सुदीर्घां युवतीं त्रिनेत्राम् ।
क्रुद्धां विवर्णां तनुवृत्तमध्यां
गुञ्जाफलैः कल्पितहारयष्टिम् ॥

साधनप्रकारमाह।

एकविंशाद्दिनं यावदुदयास्तमयं जपेत् ।
नित्यं सायं स्वमाहारं पिण्डं हर्म्योपरि क्षिपेत् ॥
त्रिसप्ताहाच्च तुष्टा सा शय्यां गत्वा पिशाचिनी ।
पञ्चविंशतिदेशानां कथां च कथयत्यपि ॥
त्रिंशद्दिनैश्च देवेशि जम्बूद्वीपकथां नयेत् ।
द्वात्रिंशता तथा गौरी त्रैलोक्यं श्रावयेद्ध्रुवम् ॥
त्रिस्वादुबलिदानेन सर्वं वदति तत्क्षणात् ।
सभायां यदि संवाते द्यूते च रिपुसंसदि ॥
सर्वं कथयति क्षिप्रं नूनं तुष्टा पिशाचिनी ॥
केनापि नैव वेद्यासा साधकस्तां प्रपश्यति ॥

इति कर्णपिशाचीसाधनम् ।

अथ विभूषिण्यादिसाधनानि (फेत्कारिणीतन्त्रे) नैर्ऋत्याम्नाये ।

आद्या विभूषिणी देवी परा कुण्डलधारिणी ।
हारिणी सिंहिनी चैव हंसिनी तु ततो नटी ॥
देवी कामेश्वरी चैव प्रोक्ता देवी रतिप्रिया ।

विभूषिणीमन्त्रमाह (नैर्ऋत्याम्नाये)

क्रोधास्त्रद्वयमायान्ते भूतिनी च त्रिकूर्चतः ।
तारलज्जाद्वयादस्त्रद्वयान्ते च विभीषिका ॥
क्रोधद्वयान्तो मन्त्रोऽयं विभूषिण्या उदीरितः ।

ध्यानम् ।

कर्त्री चैक करे परे नरशिरस्तुङ्गाकृतिर्भीषणा
दन्तान्तर्गतमांसशोणितवसासंयुक्तभूतव्रता ।
कालव्यालकरालसत्वविकटव्यालम्बिदंष्ट्राङ्कुरा
यस्याः केशकुलाकुलाखिलमहीशैलास्तु सारचतु ॥

साधनप्रकारमाह ।

एकवृक्षतरं गत्वा यामिन्यां प्रवसेत् त्र्यहम् ।
जपेदष्टसहस्रं तु ध्यायन्नव्यग्रमानसः ॥
जपान्ते पूजनं नाम्नागुरुधूपं निवेदयेत् ।
प्रजपेदर्धरात्रे तु समायाति विभूषिणी ॥
चन्दनोदकमिश्रेण दत्त्वार्घां तुष्यति ध्रुवम् ।
माता वा भगिनी भार्या हृष्टा भवति कामिता ॥
करमेलनकं कृत्वा माता भूत्वा जगत्त्रये ।
शताष्टपरिवारस्य सदाभ्यञ्जनभूषणम् ॥
भगिनी चेन्महायोगिन् सहस्रयोजनादपि ।
ददाति स्त्रियमानीय दिव्यं रसरसायनम् ॥
भार्या चेत् पृष्ठमारोप्य स्वर्गं नयति तत्क्षणात् ।
दिने रत्नसहस्रं तु रसं चैव रसायनम् ।

दद्यादिति शेषः ।

सर्वाशाः पूरयत्येव सदा देवी विभूषणी ।

अथ कुण्डलधारिणीमन्त्रस्तत्रैव (नैर्ऋत्याम्नाये)

ध्रुवमायास्त्रयुगला प्रोक्ता कुण्डलधारिणी ।
जपेदष्टसहस्रं तु मासमात्रं दिने दिने ॥
कर्णे कुण्डलधारिणी शशिकुण्डलधारिणी ।
आयाति रुधिरेणार्घ्यं देयास्तुष्टा वदत्यपि ॥
किं कर्त्तव्यं मया वत्स मातेति भव साधकः ।
पञ्चाशता दिनेनापि त्रैलोक्यमपि दास्यति ॥

अथ सिन्दूरहारिणीमन्त्रस्तत्रैव । (नैर्ऋत्याम्नाये)

क्रोधद्वयास्त्रयुगतः सिन्दूरहारिणीपदम् ।
कूर्चत्रयान्तः संप्रोक्तः सिन्दूरहारिणीमनुः ॥

ध्यानम् ।

स्वर्णालङ्कृतिहारिणी चलदलव्यालोलशाखाम्बरा
सोत्कण्ठीकृतगात्रकर्मसुभगा[1] सुभ्रांशुचन्द्रप्रभा ।
अन्तः संततकान्तिदन्तमलिना त्रैलोक्यशोभास्पदा
पायादूर्ध्वनवांशुशूललतिका सिन्दूरहारिण्यसौ ॥

शून्यदेवालयं गत्वा जपेदष्टसहस्रकम् ।
शीघ्रमायात्यागता सा भार्या भवति कामिता ॥
पञ्चविंशतिदिनानि वस्त्रालङ्कारभूषणम् ।
ददाति साधकेन्द्राय देवी सिन्दूरहारिणी ॥

---

१. शुभ्रांशु चन्द्र स्मिता, इति पाठान्तरम् ।

अथ सिंहिनीमन्त्रस्तत्रैव (नैर्ऋत्याम्नाये)

लज्जाद्वयास्त्रयुगलं सिंहीनीति पदं ततः ।
क्रोधबीजत्रयाद्यन्तः कीर्त्तितः सिंहिनीमनुः ।।

अथ ध्यानम् ।

शैलाग्रद्रुमस्वर्गदन्तवदने दुर्गान्तदैत्यस्थिता
केशा अस्थिसमस्तविष्णुचरणप्रभ्रष्टसंत्रासिनी ।
या दन्तान्तरलम्बिधारणरणे प्रक्षुब्धसिद्धाङ्गना
सेयं पातु समस्तकण्टककुलव्याकम्पिमालाकुला ॥

गत्वैकलिङ्गं यामिन्यां प्रजपेदयुतं मनुम् ।
ततो हृष्टातिवरदा सिंहिन्यायाति पूजिता ॥
किं करोमि वदत्येवं भार्या भवति कामिता ।
दीनाय वस्त्रयुगलं दद्याद्रसरसायनम् ॥

अथ हंसिनीमन्त्रस्तत्रैव (नैर्ऋत्याम्नाये)

तारत्रिकूर्चास्त्रयुगाद्धंसिनी भूतिनी ततः ।
कूर्चत्रयान्तः कथितो हंसिनीमनुरुत्तमः ॥

ध्यानम् ।

शुभ्रा शुभ्रसरोजतुल्यनयना दुग्धासवेनार्चिता
प्रारब्धध्वनिमुग्धमानववधूसंसेविता सादरम् ।
किञ्चित्तुङ्गविलोलपाङ्गवलितव्यामुग्धमीलन्मुखी
मुक्तायुक्तविलोलहारललिता श्रीहंसिनी पातु नः ॥

वज्रपाणिगृहं गत्वा प्रतिमां शोभनां लिखेत् ।
हयमारेण सम्पूज्य जपेदयुतसंख्यकम् ॥
यावदर्धनिशां देवी हंसिन्यायाति निश्चितम् ।
चन्दनार्घप्रदानेन हृष्टा वदति साधकम् ॥
किं मया ते प्रकर्त्तव्यं किङ्करी भव साधकः ।
वस्त्रालङ्कारभोज्याद्यं व्ययार्थं संप्रयच्छति ॥
तदशेषव्ययाभावान्न ददाति प्रकुप्यति ।

अथ चेटीसाधनं तत्रैव (नैर्ऋत्याम्नाये)

ततः कूर्चयुगं चास्त्रयुगं चेटी ततः परम् ।
ङेऽन्तं क्रोधयुगं चोक्त्वा चेटीयुग्मं त्रपां ततः ॥

ध्यानम् ।

गच्छन्ती मितभाषिणी शशिमुखी भ्रष्टोत्तरीयाधरा
बिभ्रन्ती कलशं सरोजयुगलं स्वर्णान्तसीमन्तिनी ।
श्रीखण्डादिविलेपनामलवपुः सौरभ्यसंभाविता
किञ्चिद्धर्मसमार्जितार्पितकरा पायादियं चेटिका ॥
कुत्रापि भीषणस्थाने नामोच्चारणमात्रतः ।
ध्रुवं चेटी समागत्य चेटीकर्म करोत्यपि ॥
अथवास्य गृहद्वारे त्र्यहं रात्रौ जपं चरेत् ।
आगत्य नियतं देवी चेटीकर्म करोति च ॥

अथ कामेश्वरीमन्त्रस्तत्रैव (नैर्ऋत्याम्नाये)

तारकूर्चास्त्रयुक्कामेश्वरी भूतिन्यतः परम् ।
ङेन्तं क्रोधत्रयं कामेश्वरीमन्त्र उदाहृतः ॥

ध्यानम्।

कामस्कन्धसमागता मधुलतावासन्तिपुष्पान्विता
गायन्ती मधुराधरस्मितमुखी वीणावती चञ्चला।
रक्ताम्भोजविलोचना मधुमदैर्मत्ता समन्तादियं
पायात् पुष्पधनुर्धरा मधुमती कामेश्वरी भूतिनी॥
मातृस्थानं समागत्य कृत्वा मांसस्य भक्षणम्।
मांसादिना बलिं दत्वा सहस्रं सप्तवासरान्॥
जपान्नियतमायाति रुधिरार्घं निवेदयेत्।
कामेश्वरी भवेत् तुष्टा भार्या भवति कामिता॥
सर्वाशाः पूरयत्येव राज्यं यच्छति निश्चितम्।

अथ रतिप्रियामन्त्रस्तत्रैव (नैर्ऋत्याम्नाये)

तारं लज्जा च कूर्चास्त्रद्वययुक्ता रतिप्रिया।
क्रोधत्रपास्त्रयुक्कामेश्वरीमन्त्रोक्तवत् क्रिया॥

ध्यानम्।

हेमप्राकारमध्ये सुरविटपितटे हेमपीठाधिरूढा
यक्षीमालाविसर्पत्परिमलकुसुमोद्भासिधम्मिल्लभारा।
पीनोत्तुङ्गस्तनाढ्या कुवलयनयना रक्तवर्णा कराभ्यां
भ्राम्यद्रक्तोत्पलाभा सकलसुरयुता दिव्यभूषाङ्गरागा॥
रात्रौ देवगृहं गत्वा तत्र शय्यां प्रकल्पयेत्।
सितवस्त्रं चन्दनं च जातीपुष्पं प्रदापयेत्॥
धूपं तु गुग्गुलं दत्वाष्टसहस्रं जपेन्मनुम्।
जपान्ते नित्यमायाति चुम्बनालिङ्गनादिभिः॥

कामिता जायते भार्या सत्यं देवी कुमारिका ।
दद्यादष्टदिनेनैव दिव्यं वस्त्रयुगं ततः ॥
कामिकं भोजनं दिव्यं परिवारस्य दास्यति ।
अन्यद्वैश्वानरगृहाद्द्रव्यमानीय यच्छति ॥
सहस्रमेतानि जपेज्जपान्ते सिद्ध्यति ध्रुवम् ।
मुहुर्मुहुर्जपेन्मन्त्रमित्याह क्रोधभूपतिः ॥

अथ धरित्रीसाधनम् । तदुक्तं (वैष्णवीकल्पे) दक्षिणाम्नाये ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि धरित्रीसाधनं परम् ।
रहस्यातिरहस्यं च सर्वतन्त्रेषु गोपितम् ॥
सर्वैश्वर्यकरं नृणां दुर्लभं परमाद्भुतम् ।
यज्ज्ञात्वा साधकश्रेष्ठो धनदेन समो भवेत् ॥
शरत्काले च केदारमध्ये कमलसंकुले ।
विनिर्माय कुटीं रम्यां स्थापयेत् कलशं शुभम् ॥
भौमाष्टम्यामाहृतया मृदा नक्तं विनिर्मितम् ।
गन्धर्वकर्दमैर्लिप्तं वेष्टितं शुक्लवाससा ॥
वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण तत्रावाह्य वसुन्धराम् ।
नानोपचारसम्भारैस्त्रिसन्ध्यं पूजयेत् सुधीः ॥
भूबीजं तारमायान्ते ङेन्ताचैव वसुन्धरा ।
हृदयं वह्निजायान्तो द्वादशार्णो मनुः स्मृतः ॥
महावराहोऽस्य मुनिर्गायत्री छन्द ईरितम् ।
वसुन्धरा देवता च भूबीजं बीजमुच्यते ॥

मायाबीजं धरित्र्याश्च विनियोगः प्रसादने ।
मन्त्रवर्णैः षडङ्गानि कृत्वा ध्यायेद्वसुन्धरां ॥

ध्यानम् ।

फुल्लाम्भोरुहमध्यस्थामिन्दीवरदलप्रभाम् ।
पीतकौशेयवसनां नानालङ्कारभूषिताम् ॥
नीलोत्पलद्वयं शालिमञ्जरीं चेक्षुकं करैः ।
बिभ्राणां सर्वलोकस्य धात्रीं वसुमतीं भजे ॥
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं वेदलक्षं समाहितः ।
जपान्ते वसुधादेवी भाषते कलसोदरान् ॥
वरं ब्रूही प्रदास्यामि यत् ते मनसि वर्त्तते ।
इति ब्रुवाणां तां देवीं प्रसूनाञ्जलिभिस्त्रिभिः ॥
सम्पूज्य प्रणमेद्भूमौ दण्डवत् साधकोत्तमः ॥

श्लोकार्धपतिता मन्त्राः ।

नमस्तुभ्यं भगवती जगद्धात्रि वसुन्धरे ।
विष्णुपत्नि वराहस्य दंष्ट्राकोटिकृतालये ॥
विश्वम्भरे नमस्तुभ्यं सर्वभूताश्रये धरे ।
रत्नानां च निधीना च त्वदभ्यन्तरवर्त्तिनाम् ॥
लब्धुकामोऽस्मि कल्याणि प्रसादात् तव मेदिनि ।
इति संप्रार्थयेद्देवीं सा ददाति वरं ततः ॥
द्रक्ष्यसि प्राप्स्यसीत्येवं ततः पश्यति साधकः ।
पदे पदे च रत्नानि निधानं योजनत्रये ॥

ततस्तानि समादाय यथेष्टं विहरेद्भुवि ।
आदौ पुरस्क्रियां कुर्याद्वर्णलक्षं जपेन्मनुम् ॥
तद्दशांशं च जुहुयात् संस्कृते हव्यवाहने ।
ससर्पिषा पायसेन तद्दशांशं च तर्पयेत् ॥
मार्जयेत् तद्दशांशेन तद्दशांशेन वैष्णवान् ।
विप्रान् संभोजयेन्मन्त्री ततः साधनमाचरेत् ॥
पुरश्चर्यामकृत्वा तु न मन्त्रः कोऽपि सिद्ध्यति ।

इति धरित्रीसाधनम् ।

एवं किन्नर्यादि साधनानि विस्तारभयादुपेक्षितानि ।

मेरुतन्त्रं महाकालसंहितां शक्तिसङ्गमम् ।
वाडवानलतन्त्रं च तन्त्रं कालानलाभिधम् ॥
कालीतन्त्रं परातन्त्रं तन्त्रराजं तथैव च ।
मुण्डमालाख्यतन्त्रं च योगिनीहृदयं तथा ॥
कुमारीतन्त्रमाम्नायरहस्यं श्रीमतोत्तरम् ।
कुलिकाम्नायतन्त्रं च कुलचूडामणिं तथा ॥
तन्त्रचूडामणिं तद्वद्भावचूडामणिं तथा ।
समयाचारतन्त्रं च विश्वसारं तथैव च ॥
भैरव्या भुवनेश्वर्याश्चामुण्डायास्तथैव च ।
योगिन्याश्चापि वाराह्याः पञ्च तन्त्राणि च क्रमात् ॥
नीलतन्त्रं गौतमीयतन्त्रं फेत्कारिणीमपि ।
वामकेश्वरतन्त्रं च वीरतन्त्रं तथैव च ॥

संमोहनाख्यतन्त्रं च तन्त्रं गन्धर्वसंज्ञकम् ।
माहेश्वरीयतन्त्रं च तन्त्रं प्रथमसंज्ञकम् ॥

तद्वत् कात्यायनीतन्त्रं बालातन्त्रं तथैव च ।
उड्डीशं मालिनीतन्त्रं गुह्यातन्त्रं तथैव च ॥

कौलेशं कुब्जिकातन्त्रं कुलरत्नावलीमपि ।
विशुद्धेश्वरतन्त्रं च गणेश्वरविमर्षिणीम् ॥

सिद्धसारस्वतं शम्भुनित्यातन्त्रं तथैव च ।
तद्वद्भैरवतन्त्रं च ज्ञानार्णवकुलार्णवौ ॥

तथैव वैष्णवीकल्पं कालीकल्पं कुलामृतम् ।
श्रीमत्प्रत्यङ्गिराकल्पं ताराकल्पं तथैव च ॥

निरुत्तराख्यतन्त्रं च तन्त्रमुत्तरसंज्ञकम् ।
तन्त्रं तद्वत् स्वतन्त्राख्यं मन्त्रदेवप्रकाशिकाम् ॥

श्रीक्रमं ब्रह्मरुद्रादियामलानि कुलागमम् ।
शैवागमं सोमशम्भुमतं देव्यागमं तथा ॥

डामरं भूतपूर्वं च यक्षपूर्वं च डामरम् ।
वैनायकीसंहितां च वैशम्पायनसंहिताम् ॥

अगस्त्यसंहितां तद्वद्बृहच्छ्रीक्रमसंहिताम् ।
सुरेन्द्रसंहितां चैव नन्दिकेश्वरसंहिताम् ॥

वशिष्ठसंहितां तद्वद्वायवीयां च संहिताम् ।
गोरक्षसंहितां तद्वत्सिद्धनाथाद्यसंहिताम् ॥

संहिता चैव वाराहीं महाथर्वणसंहिताम् ।
संहितां तत्वसाराद्यां दक्षिणामूर्त्तिसंहिताम् ॥
विष्वक्सेनीसंहितां च तथैव ब्रह्मसंहिताम् ।
निबन्धेषु क्रियासारं त्रिपुरासारसंग्रहम् ॥
प्रपञ्चसारं सिद्धान्तसारं मन्त्रमहोदधिम् ।
शारदातिलकं चापि पुरश्चरणचन्द्रिकाम् ॥
मन्त्ररत्नावलीं तद्वदाचारकुसुमावलीम् ।
संग्रहेषु प्रसिद्धेषु ताराभक्तिसुधार्णवम् ॥
आगमाद्यां कल्पलतां मन्त्ररत्नाकरं तथा ।
क्रियासंग्रहनामानं ग्रन्थं सिद्धान्तसंग्रहम् ॥
कालीतत्त्वं तथा श्यामारहस्यं मन्त्रचन्द्रिकाम् ।
ताराहस्यवृत्तिं च दुर्गाभक्तितरङ्गिणीम् ॥
तन्त्रसारं तन्त्ररत्नं तन्त्रचिन्तामणिं तथा ।
तत्त्वसारं योगसारं श्रीरामार्चनचन्द्रिकाम् ॥
ग्रन्थं विधानमालाख्यं विधिमुक्तावलीमपि ।
नानाविधाः पद्धतीश्च तथोपनिषदोऽपि च ॥
ज्योतिःशास्त्रं शालिहोत्रं पुराणानि स्मृतीरपि ।
सम्यगालोक्य लोकानामुपकारविधित्सया ॥
महाराजाधिराजेन सुरराजानुकारिणा ।
श्रीमत्प्रतापसिंहेन विद्याब्धेः पारदृश्वना ॥
संवत्सरे निशानाथवह्निनागधरा– १८३१ ङ्किते ।
तपस्यर्जुनपक्षेहितिथौ भास्करवासरे ॥

पुरश्चर्यार्णवो नाम ग्रन्थ एष विनिर्मितः ।

महीमहीपालगणोत्तमाङ्ग–
स्रग्धूलिभिर्धूसरपादपद्मः
वीरो महादानमहाहवेषु
प्रतापसिंहो नृपतिश्चकास्ति ॥

उन्मीलयन् स्वजनमानसमानसानि
संकोचयन् प्रतिनृपाननकैरवाणि ।
संमोदयन् सकलकोविदलोककोकान्
यस्य प्रतापसवितोदयते धरायाम् ॥

यस्य क्षोणिपतेः प्रतापतपने विभ्राजमाने परे
राजन्ते न महीक्षितः क्षितितले खद्योतपोतद्युतः ।
यत्कीर्तीन्दुमरीचिभिस्त्रिभुवने शुभ्रीकृते सर्वतः
श्यामत्वं द्विषतामकीर्त्तितिमिरस्तोमेषु विश्राम्यति ॥

यावल्लोकोपकारी रचयति दिनकृद्वासरानस्ततन्द्र–
श्चन्द्रो यावत् त्रियामाः कुमुदविशदयाज्योत्स्नयाऽलङ्करोति ।
यावन्नामानि विष्णोः प्रजपति जनता सन्ति भूतानि यावद्
भूभर्त्तुस्तस्य कीर्तिः स्फुरतु वसुमतीमण्डले तावदेषा ॥

यद्विष्णुं प्रवदन्ति वैष्णवगणाः शैवाः शिवं मन्वते
गाणेशा निगदन्ति दन्तिवदनं सौरा दिनेशं विदुः ।
चिच्छक्तिं कलयन्ति शाक्तनिवहाः साङ्ख्याः परं पूरुषं
ब्रह्मा ब्रह्मविदो वदन्त्यवतु वस्तद्दैव्यसिंहं वपुः ॥

बिभ्रत्यद्भुतभूतिभूतपवचोवैचित्र्यचित्रामृत-
स्रोतःशालिनि सन्निबन्धनसरित्सम्भेदमभ्यर्हितम् ।
नव्येऽस्मिन् नरदेवनिर्मितपुरश्चर्यार्णवे द्वादशः
सद्युक्तिस्फुटमौक्तिकोत्कररुचोत्तुङ्गस्तरङ्गो गतः ॥

इति गिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायणेत्यादिविविधबिरुदावलीविराजमानमानोन्नतश्रीमन्महाराजाधिराजश्रीप्रतापसिंहसाहदेवविरचिते पुरश्चर्यार्णवे ब्राह्मादिमन्त्रपुरश्चरणकथनपूर्वकयन्त्रस्तवकवचादिपुरश्चरणभेदनिरूपणं नाम द्वादशस्तरङ्गः

समाप्तः ।

शुभमस्तु ।

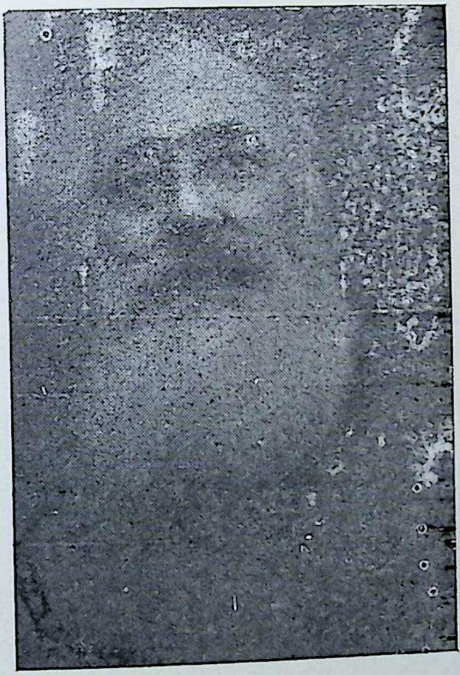

रथी धनशम्शेर जङ्गबहादुर राणा

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री पराङ्गस्तवराजः ॥

(१)

दिव्यां परां सुधवलारुणचक्रयाताम् ।
मूलादिबिन्दुपरिपूर्णकलात्मरूपाम् ॥
स्थित्यात्मिकां शरधनुःसृणिपाशहस्ताम् ।
श्रीचक्रतां परिणतां सततं नमामि ॥

(२)

भूपू[1] स्त्रिवृत्तक[2]मथेन्दुकला[3]रविन्दम् ।
अष्टारकं[4] सुमनुकोण[5]मथो [6]दशारम् ॥
दिक्कोणकञ्च[7] गजकोण[8]मथ [9]त्रिकोणम् ।
वन्दे [10]सुविन्दुसहितं परयन्त्रराजम् ॥

---

१ चतुरस्रचक्रम् । २ त्रिवृत्तचक्रम् । ३ षोडशदलचक्रम् । ४ अष्टदलचक्रम् । ५ चतुर्दशारचक्रम् । ६ बहिर्दशारचक्रम् । ७ अन्तर्दशारचक्रम् । ८ अष्टारचक्रम् । ९ त्रिकोणचक्रम् । १० वैन्दवचक्रम् । परयन्त्रराजम् श्रीचक्रमित्यर्थः ।

(३)

रेखात्रयैर्धवलशोणितकृष्णवर्णैः ।
सन्निर्मितं[1] कृतमुखं[2] वसुधाख्यचक्रम् ॥
रम्यं महाप्रकटयोगिनिकासमेतम् ।
त्रैलोक्यमोहनकरं सततं नमामि ॥

(४–५)

नानायुधाढ्याः सकला मनोज्ञाः ।
नानाम्बराढ्या विविधाकृतीश्च ॥
तायोगिनीस्तानपि सर्वभूतान् ।
नानास्वरूपानतिभीमरूपान् ॥
अनेकशस्त्राङ्कितहस्तयुक्ता–
ननेकवर्णान्वितघोरवक्त्रान् ॥
स्मराम्यहं तान् सकलान् प्रसन्नान् ।
श्रीद्वारपालान् किल पश्चिमस्थान् ॥

अभिप्रायः— श्रीचक्रस्य पश्चिमद्वारे द्वारपालरूपाः श्लोकोक्तस्वरूपाः सर्वयोगिन्यः सर्वभूताः वर्तन्ते !

---

१ चतुर्द्वारोपेतम् । २ पृथ्व्यात्मकचक्रम् । ३ त्रैलोक्यमोहन नाम चक्रम् ।

(६-७)

नीलाञ्जनाभं परमं त्रिनेत्रम् ।
चञ्चत्कृपाणं नृकपालपात्रम् ॥
त्रिशूलकं सङ्डमरुञ्च मुद्रां ।
दण्डं दधानं रसपाणिपद्मैः ॥
पिङ्गोर्ध्वकेशञ्च शशाङ्कचूडम् ।
स्थूलं तथा भीषणदेहपद्मम् ॥
श्रीद्वारपालं किल पूर्वसंस्थम् ।
स्मराम्यहं क्षेत्रपतिं प्रसन्नम् ॥

अभिप्रायः – श्रीचक्रस्य पूर्वद्वारे द्वारपालरूप एवं क्षेत्रपालो वर्तते ।

(८)

लम्बोदरं नीलतनुं गजास्यम् ।
पाशाङ्कुशौ चैव कपालशूले ॥
करैर्वहन्तं गणनायकं तम् ।
श्रीद्वारपं नौमि च दक्षिणस्थम् ॥

अभिप्रायः – श्रीचक्रस्य दक्षिणद्वारे द्वारपालरूप एवं गणपतिर्वर्तते ।

(९)

बालं विशुद्धस्फटिकप्रभास्यम् ।
त्रिशूलदण्डौ दधतं त्रिनेत्रम् ॥
देवीसुतं श्रीवटुकाधिनाथम् ।
श्रीद्वारपं नौमि सदोत्तरस्थम् ॥

अभिप्रायः – श्रीचक्रस्योत्तरद्वारे द्वारपालरूप एवं वटुकभैरवो वर्तते ।

(१०–११)

श्यामाननाब्जामरुणत्रिनेत्राम् ।
कृष्णाम्बरां नीलहयाधिरूढाम् ॥
गदाञ्च खड्गं दधतीं कराभ्या–
मधःकराभ्यां मधुपूर्णकुम्भम् ॥
तां दर्शयन्तीं निजरम्ययोनिम् ।
विमोहयन्तीं पशुवर्गकांश्च ॥
तिरस्करीं चारुमुखीं मनोज्ञाम् ।
नैऋत्यसंस्थां मनसा स्मरामि ॥

अभिप्रायः – श्रीचक्रस्य भूसदननैऋत्ये एवं तिरस्करिणी देवी वर्तते ।

(१२–१३)

श्रीश्यामलाङ्गीं धृतचन्द्रचूडाम् ।
शंखं रथाङ्गं करवालवाणान् ॥
सतर्जनीं चर्म च खेटकाख्यम् ।
चापं भुजाब्जैर्ननु धारयन्तीम् ॥
त्र्यक्षां प्रसन्नां रुचिरां कुमारीम् ।
स्मेराननाब्जां मणिरत्नभूषाम् ॥
रक्ताम्बराढ्यां वनपूर्वदुर्गा–
माग्नेयसंस्थां मनसा स्मरामि ॥

अभिप्रायः– श्रीचक्रस्य भूसदन आग्नेये एवं वनदुर्गा वर्तते ।

(१४)

बन्धूकखट्वाङ्गधरं मनोज्ञम् ।
पुष्पेक्षुकोदण्डधरं द्विहस्तम् ॥
ईशानसंस्थं कुसुमादिभूषम् ।
सशक्तिकं काममहं स्मरामि ॥

अभिप्रायः— श्रीचक्रस्य भूसदनेशाने एवं कामदेवो वर्तते ।

(१५)

स्मेराननाढ्यं शरदिन्दुगौरं ।
प्रीत्यासमेतम् ऋतुराजरूपम् ॥
रत्नादिभूषं ललितं वसन्तं ।
वायव्यसंस्थं सततं नमामि ॥

अभिप्रायः— श्रीचक्रस्य भूसदनवायव्ये एवं वसन्तो वर्तते ।

(१६)

श्रीपद्ममालाङ्कितदिव्यदेहौ ।
स्मेराननाब्जौ वरदाभयाढ्यौ ॥
श्रीपार्श्वसंस्थौ ललितौ प्रसन्नौ ।
तौ शङ्खपद्माख्यनिधी स्मरामि ॥

अ.भप्रायः— श्रीचक्रस्य भूसदनपार्श्वयोः सङ्खनिधिपद्मनिधी वर्तेते ।

(१७)

देवीं खण्डेन्दुचूडां मदमुदितमुखां वर्वराकेशभारा—
मुद्यद्बालार्कभासां कुचभरनमितां सर्वभूषाभिरामाम् ॥

सिंहस्कन्धाधिरूढामभयवरकरामेकवक्त्रां त्रिनेत्राम् ।
श्रीद्वारेशीं प्रतीच्यां[१] कुलजननमितां कुब्जिकेशीं[२] नमामि ।

(१८)

सत्खट्वाङ्गत्रिशूलाभयवरनृशिरःपाशकुम्भाङ्कुशासि–
पात्राढ्यां सुप्रसन्नां ललितदशभुजां श्रीशरच्चन्द्रगौरीम् ॥
रुद्रस्कन्धाधिरूढामभिनवयुवतीं पञ्चवक्त्राभिरामाम् ।
श्रीद्वारेशी[३]मुदिच्यां स्मितमुखकमलां[४] सिद्धिलक्ष्मीं स्मरामि ॥

(१९)

उद्यद्भास्वत्सभाभां सुललितवदनामिन्दुचूडां त्रिनेत्रा–
मम्बां पाशाङ्कुशेष्टाभयकरकमलां चारुहासां प्रसन्नाम् ॥
द्योतन्माणिक्यरत्नोज्ज्वलतनुललितालङ्कृतां रक्तवस्त्राम् ।
श्रीद्वारेशी[५] हि पूर्वेऽरुणकमलगतामुन्मनी[६] तां नमामि ॥

(२०)

दण्डं चक्रं कपालाभयवरडमरून्तर्जनीखेटखड्गान् ।
खट्वाङ्गं पाशकुण्डी सशृणिशरधनुर्मुण्डकान्धारयन्तीम् ॥
निश्शेशीं[७] मुक्तकेशीं शशिशकलधरां व्याघ्रचर्म्माम्बराढ्याम् ।
द्वारेशीं[८]दक्षिणस्यां तरुणरविनिभां नौम्यहं पञ्चवक्त्राम् ॥

---

१ पश्चिमद्वारनायिकाम् । २ कुब्जिकासमयाम् अथवा गुरुपरंपराभेदेन वीरकुब्जिकाम् । ३ उत्तरद्वारनायिकाम् । ४ सिद्धिलक्ष्मीम् । ५ पूर्वद्वारनायिकाम् । ६ उन्मनीम् । ७ निश्शेश्वरीं । ८ दक्षिणद्वारनायिकाम् । येन दक्षिणाम्नायात्मकचक्रेश्वरीरूपेण श्यामाकालीपूजा तेन अत्र द्वारनायिकारूपेण आद्याकाली पूजनीया ।

(२१-२२)

पूर्णाणिमाञ्च[1] लघिमां[2] [3]महिमाख्यसिद्धिम् ।
चेशित्व[4]सिद्धिमथ शुद्धवशित्व सिद्धिम्[5] ॥
प्राकाम्यिकां[6] निखिलभुक्तिकरीं[7] स्पृहाख्याम्[8] ।
प्राप्त्याख्यसिद्धि[9]मथ तां सकलार्थसिद्धिम्[10] ॥
रेखाद्यगादशमहाप्रकटादिसिद्धी-
र्बालेन्दुमौलिमुकुटानिधिवाहनस्था ॥
पाशाङ्कुशाब्जयुगयुक्तकरास्त्रिनेत्रा ।
रक्ताम्बरा अरुणकान्तियुताः स्मरामि ॥

(२३-२४)

ब्राह्मी[11] मथावरणरूपधरां तथैव ।
माहेश्वरी[12]मथ कुमार[13]वरस्यसत्ताम् ॥
श्रीवैष्णवीं[14] किटिमुखीं[15] सुरराज[16]शक्तिम् ।
चामुण्डिका[17]मपि महापद[18]युक्तलक्ष्मीम् ॥

---

१ अणिमासिद्धिः । २ लघिमासिद्धिः । ३ महिमासिद्धिः । ४ ईशित्वसिद्धिः । ५ वशित्वसिद्धिः । ६ प्राकाम्यसिद्धिः । ७ भुक्तिसिद्धिः । ८ इच्छासिद्धिः । ९ प्राप्तिसिद्धिः । १० सर्वकामसिद्धिः । एताः समरूपास्त्रैलोक्यमोहनचतुरस्रचक्रस्य प्रथमरेखायां पूर्वादीशानान्तं पूर्वेशानयोर्मध्ये नैर्ऋत्यदक्षिणयोर्मध्ये च संस्थिताः अणिमासिद्ध्यादि प्रकटयोगिन्यो वर्तन्ते ॥ श्रीविद्याकल्पे तु 'प्रतीचि त्रिपुरा पुरः'' इति वचनं विचारणीयम् । ११ ब्रह्माण्यम्बा । १२ माहेश्वर्यम्बा । १३ कौमार्यम्बा । १४ वैष्णव्यम्बा । १५ वाराह्यम्बा । १६ माहेन्द्र्यम्बा । १७ चामुण्डाम्बा । १८ महालक्ष्म्यम्बा । एताः समस्ताः श्रीचक्रावरणदेवतारूपतां

अष्टा इमा अरुणपद्मकपालहस्ता-
नीलाम्बुजन्मसुषमारुचिरास्त्रिनेत्राः ॥
वन्दे सदा ह्यरुणवस्त्रसुरत्नभूषा ।
रेखारुणोपरिगताः प्रकटादिकाम्बाः ॥

(२५-२६)

संक्षोभिणीं[1] सकलविद्रवणात्मरूपा[2]-
माकर्षिणीं[3] वशकरीं[4] निखिलोन्मदाख्याम्[5] ॥
श्रेष्ठाङ्कुशा[6]मपि च तां सकलत्रिखण्डाम्[7] ।
बीजा[8]मथो नभचरी[9]श्च समस्त[10]योनीम् ॥
* पाशाङ्कुशाढ्यनिजमुद्रितदोश्चतुष्का ।
नेत्रत्रयैर्विकसिताननपङ्कजाढ्याः ॥
रेखातृतीयगमिताः प्रकटादिमुद्रा ।
नानातिरम्यमणिरत्नधराः स्मरामि ॥

परिणताः समरूपा भूत्वा ब्रह्माण्याद्यष्टमातृका एव प्रकटयोगिन्यस्त्रैलोक्यमोहनचतुरस्रचक्रस्य द्वितीयरेखायां पूर्वादीशानान्तंसंस्थिताः। १ सर्वसंक्षोभिणीमुद्रादेवी । २ सर्वविद्राविणीमुद्रादेवी । ३ सर्वाकर्षिणीमुद्रादेवी । ४ सर्ववशंकरीमुद्रादेवी । ५ सर्वोन्मादिनीमुद्रादेवी । ६ सर्वमहांकुशामुद्रादेवी । ७ सर्वत्रिखण्डामुद्रादेवी । ८ सर्वबीजमुद्रादेवी । ९ सर्वखेचरीमुद्रादेवी । १० सर्वयोनिमुद्रादेवी । एताः समरूपास्त्रैलोक्यमोहनचतुरस्रचक्रस्य तृतीयरेखायां पूर्वादीशानान्तम् पूर्वेशानयोर्मध्ये नैर्ऋत्यदक्षिणयोर्मध्ये च संस्थिताः सर्वसंक्षोभिण्यादिदशमुद्रादेवता एव प्रकटयोगिन्यो वर्तन्ते ।

* पाशांकुशस्वस्वमुद्रामुद्रितचतुर्भुजधरा इत्यर्थः ॥

(२७)

बिम्बोष्ठीं शरदिन्दुगौरवदनां रत्नादिभूषोज्ज्वलाम् ।
विद्याक्षाब्जयुगाङ्कितैर्भुजवरैः संशोभितां त्र्यम्बिकाम् ॥
श्री[1]संक्षोभिणिकाणिमा[2]ख्यसहितां चार्वाक[3]शास्त्रैर्युताम् ।
साक्षाच्छ्रीत्रिपुरां नमामि धरणी[4]चक्रेश्वरीं मोहिनीम् ॥

॥ इति श्रीप्रथमावरणवन्दनम् ॥

❁ ॐ ❁

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

वृत्त[5]त्रयैः सुधवलारुणकृष्णवर्णैः ।
सन्निर्मितं परममातृकयोगिनीभिः[6] ॥
त्रैवर्ग[7]साधनकरं भुवि दुर्लभञ्च ।
वृत्तत्रयाख्यमपरं प्रणमामि चक्रम् ॥

---

१ सर्वसंक्षोभिणीमुद्रा । २ अणिमासिद्धिः । ३ चार्वाकदर्शनम् । ४ पृथ्व्यात्मकचतुरस्रचक्रनायिकान् । प्रकटयोगिन्यणिमासिद्धिसर्वसंक्षोभिणीमुद्राचार्वाकदर्शनसहिता त्रैलोक्यमोहनचतुरस्रपृथ्व्यात्मकचक्रनायिका श्रीत्रिपुरा सर्वचक्रेश्वरी जयति । ५ शुक्लवृत्त-रक्तवृत्त-कृष्णवृत्तैः (कर्त्तरि तृतीया) । ६ मातृकायोगिनीभिः (सहयोगे तृतीया) । ७ त्रैवर्गसाधनकरनामचक्रम् ।

(२)

श्रीकालरात्री[१]मथ खातिता[२]ख्याम् ।
गायत्रिकां तां[३] धृतघण्टिकां[४] च ॥
ङार्णात्मिकां[५] भीषणरूपचण्डाम्[६] ।
श्रीछात्मिका[७]ञ्चैव जयाख्य[८]मूर्तिम् ॥

(३)

झङ्कारिणीं[९] ज्ञानशरीरिणी[१०]ञ्च ।
श्रीटङ्कहस्ताम[११]तिदिव्यरूपाम् ॥
ठङ्कारिणी[१२]ञ्चैव डकारिणी[१३]ञ्च ।
ढकारिणी[१४]ञ्चैव णकारिणीं[१५]ताम् ॥

(४)

तकारिणीं[१६] स्थाणिक[१७] मूर्तिरूपाम् ।
दाक्षायणी[१८]ञ्चैव तथा च धात्रीम्[१९] ॥
नादा[२०]मथो पर्वतराजकन्याम्[२१] ।
फेत्कारिणीं[२२]बन्धिनिकां[२३] तथा ताम् ॥

---

१ कालरात्री मातृका । २ खातिता मातृका । ३ गायत्री मातृका । ४ घण्टाधारिणी मातृका । ५ ङार्णात्मिका मातृका । ६ चण्डा मातृका । ७ छात्मिका मातृका । ८ जया मातृका । ९ झङ्कारिणी मातृका । १० ज्ञानरूपा मातृका । ११ टङ्कहस्ता मातृका । १२ ठङ्कारिणी मातृका । डकारिणी मातृका । १४ ढकारिणी मातृका । १५ णकारिणी मातृका । १६ तकारिणी मातृका । १७ स्थाणी मातृका । १८ दाक्षायणी मातृका । १९ धात्री मातृका । २० नादा मातृका । २१पार्वती मातृका । २२ फेत्कारिणी मातृका । २३ बन्धिनी मातृका ।

(५)

श्रीभद्रकाली[1] मथ विष्णुमायाम्[2] ।
श्रिय[3]श्च षण्ढा[4]श्च सरस्वतीं[5] ताम् ॥
पुनश्च तां हंसवतीं[6] समस्ता—
एकोनत्रिंशच्छुभमातृकाम्बाः ॥

(६)

अमूः स्मितास्याः सृणिपाशहस्ताः ।
समुद्यदादित्यनिभास्त्रिनेत्राः ॥
रक्ताम्बराश्चन्द्रकलावतंसाः ।
वृत्ताद्यसंस्था सततं नमामि ॥

(७)

अथोऽमृतां[7] मात्रभिधाम्बिकां ता—
माकर्षिणी[8]ञ्चैव महेन्द्रशक्तिम्[9] ॥
ईशानिका[10] शक्तिमुमाख्य[11]शक्तिम् ।
महोर्ध्वकेशीं[12] ततः ऋद्धिदात्रीम्[13] ॥

---

१ भद्रकाली मातृका । २ माया मातृका । ३ श्री मातृका । ४ षण्ढा मातृका । ५ सरस्वती मातृका । ६ हंसवती मातृका । एताः समरूपास्त्रैवर्गसाधनकरवृत्तत्रयचक्रस्य प्रथमवृत्ते पूर्वादिदक्षिणावर्तेनसंस्थिताः कालरात्र्यादि मातृका योगिन्यो वर्तन्ते । ७ अमृता मातृकाम्बा । ८ आकर्षिणी मातृकाम्बा । ९ इन्द्राणी मातृकाम्बा । १० ईशानी मातृकाम्बा । ११ उमा मातृकाम्बा । १२ ऊर्ध्वकेशी मातृकाम्बा । १३ ऋद्धिदा मातृकाम्बा ।

(८)

ऋद्धीश्वरीञ्चैव[१] लृताञ्च[२] लृकाम्[३] ।
तामेकपादाभिधमातृकाम्बाम्[४] ॥
ऐश्वर्यिकां[५] तां प्रणवात्मिकां[६] ताम् ।
महौषधाञ्चैव[७] महाम्बिकाञ्च[८] ॥

(९)

वर्णात्मिकां[९] षोडशमातृकाम्बा-
एता हि रक्ताः शरचापहस्ताः ॥
स्मितानना इन्दुधरास्त्रिनेत्रा
मध्यस्थवृत्ते सततं नमामि ॥

(१०)

कामेश्वरीं[१०] श्रीभगमालिनीं[११] ताम् ।
क्लिन्नाञ्च[१२] भेरुण्डकलां[१३] हुतस्थाम्[१४] ॥
विद्येश्वरीं[१५] श्रीशिवदूतिकाम्बाम्[१६] ।
श्रीसत्वराम्बां[१७] कुलसुन्दरीञ्च[१८] ॥

---

१ ऋद्धीशा मातृकाम्बा। २ लृता मातृकाम्बा। ३ लृका मातृकाम्बा । ४ एकपादा मातृकाम्बा । ५ ऐश्वर्या मातृकाम्बा। ६ ॐकारात्मिका मातृकाम्बा। ७ औषधा मातृकाम्बा। ८ अम्बिका मातृकाम्बा । ९ अक्षरात्मिका मातृकाम्बा। एताः समरूपास्त्रैवर्गसाधनवृत्तत्रयचक्रस्य द्वितीयवृत्ते पूर्वादिदक्षिणावर्तेन संस्थिता अमृतादिषोडशमातृका योगिन्यो वर्तन्ते। १० कामेश्वरी नित्याकला। ११ भगमालिनी नित्याकला। १२ नित्यक्लिन्ना नित्याकला। १३ भेरुण्डा नित्याकला। १४ वह्निवासिनी नित्याकला। १५ महाविद्येश्वरी नित्याकला। १६ शिवदूती नित्याकला। १७ त्वरितानित्याकला । १८ कुलसुन्दरी नित्याकला ।

(११)

तनश्च श्रीमद्विमलाञ्च[1] नील-

पताकिनीं[2] श्रीविजयात्मिकाञ्च[3] ॥

श्रीमङ्गलां[4] ज्वालशिखां[5] विचित्राम्[6] ।

श्रीसुन्दरीं[7] षोडशनित्यरूपाः ॥

(१२)

एता हि साक्षात्तिथिमातृकाम्बाः ।

पाशाङ्कुशौ चापशरान्दधानाः ॥

चतुर्भुजा बालरविप्रभास्या-

स्तृतीयवृत्ते सततं नमामि ॥

(१३)

तप्तस्वर्णनिभां स्मितास्यकमलां विद्यामभीतिंवर-

श्चाक्षस्रग्दधतीं चतुर्भुजधरां चन्द्रार्द्धचूडामणीम् ।

साक्षाद्योनि[8] रसेन्द्रसिद्धि[9]सहितां वश्येन्द्रियैः[10] संयुताम् ।

वृत्ताख्ये[11] त्रिपुरेशिनीं भगवतीं चक्रेश्वरीं नौम्यहम् ॥

॥ इति श्रीद्वितीयावरणवन्दनम् ॥

---

१ विमला नित्याकला। २ नीलपताका नित्याकला। ३ विजया नित्याकला। ४ सर्वमङ्गला नित्याकला। ५ ज्वालामालिनी नित्याकला। ६ विचित्रा नित्याकला। ७ महात्रिपुरसुन्दरी नित्याकला। एताः समरूपास्त्रैवर्गसाधनकरवृत्तत्रयचक्रस्य तृतीयवृत्ते पूर्वादिदक्षिणावर्तेन संस्थिताः कामेश्वर्यादिषोडशतिथिनित्याकला वर्तन्ते। ८ महायोनिमुद्रा। ९ रसेन्द्रसिद्धिः १० जितेन्द्रिय दर्शनम्। ११ वृत्तत्रय चक्रे। मातृकायोगि-

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

श्रीसर्वाशापूरकं[१] पद्मरूपम् ।
दिव्यं शुद्धं श्रीनिशानाथ[२]तुल्यम् ॥
रम्यैः पत्रैरिन्दुभिः[३] शोभमानम् ।
वन्दे चक्रं श्रीसुधावर्षकञ्च ॥

(२)

आदौ कामाकर्षिणी[४]नित्यशक्तिम् ।
श्रीमद्बुद्ध्याकर्षिणी[५]नित्यशक्तिम् ॥
चाहङ्काराकर्षिणी[६]नित्यशक्तिम् ।
भूयः शब्दाकर्षिणी[७]नित्यशक्तिम् ॥

नीतिथिनित्याकला रसेन्द्रसिद्धिमहायोनिमुद्राजितेन्द्रियदर्शनसहिता त्रैवर्गसाधनकरवृत्तत्रयचक्रनायिका श्रीत्रिपुरेशिनी सर्वजीवेश्वरी जयति। आनन्दभैरवमते हयग्रीवमते च एतदावरणं न पूजनीयम्। दक्षिणामूर्त्तिमते तु अवश्यमेव पूजनीयम्। कस्मिंश्चित् गुरुपरंपरामते रसेन्द्रसिद्ध्यभावे गरिमासिद्धिः, जितेन्द्रियदर्शनाभावे वैज्ञानिकदर्शनं मन्यते। १ सर्वाशापूरकं नामचक्रम्। २ पूर्णचन्द्रवच्छुक्लवर्णोपेतम्। ३ षोडशदलैः। ४ कामाकर्षिणी नित्याकलादेवी। ५ बुद्ध्याकर्षिणी नित्याकलादेवी। ६ अहङ्काराकर्षिणी नित्याकलादेवी। ७ शब्दाकर्षिणी नित्याकलादेवी।

(३)

देवीं स्पर्शाकर्षिणी[५] नित्यशक्तिम् ।
चान्यां रूपाकर्षिणी[६] नित्यशक्तिम् ॥
साक्षान्नित्यां श्रीरसाकर्षिणीं[७] ताम् ।
भूयो गन्धाकर्षिणी[८] नित्यशक्तिम् ॥

(४)

देवीं चित्ताकर्षिणी[९] नित्यशक्तिम् ।
श्रीमद्धैर्याकर्षिणी[१०] नित्यशक्तिम् ॥
देवीं स्मृत्याकर्षिणी[११] नित्यशक्तिम् ।
श्रीमन्नामाकर्षिणी[१२] नित्यशक्तिम् ॥

(५)

भूयो बीजाकर्षिणी[१३] नित्यशक्तिम् ।
साक्षाद[१४]ात्माकर्षिणी नित्यशक्तिम् ॥
नित्याशक्तिश्चामृताकर्षिणीं[१५] तां ।
पश्चाद्देहाकर्षिणी[१६] नित्यशक्तिम् ॥

---

१ स्पर्शाकर्षिणी नित्याकलादेवी। २ रूपाकर्षिणी नित्याकलादेवी। ३ रसाकर्षिणी नित्याकलादेवी। ४ गन्धाकर्षिणी नित्याकलादेवी। ५ चित्ताकर्षिणी नित्याकलादेवी। ६ धैर्याकर्षिणी नित्याकलादेवी। ८ स्मृत्याकर्षिणी नित्याकलादेवी। ६ नामाकर्षिणी नित्याकलादेवी। १० बीजाकर्षिणी नित्याकलादेवी। ११ आत्माकर्षिणी कलादेवी। १२ अमृताकर्षिणी नित्याकलादेवी। १३ शरीराकर्षिणी नित्याकलादेवी। एताः समरूपाः सर्वाशापूरकषोडशदलचक्रेस्व।दिवामावर्तेन संस्थिताः कामाकर्षिण्यादिगुप्तयोगिन्यो वर्तन्ते।

(६)

वन्दे चेता योगिनीर्गुप्तपूर्वाः ।
शुभ्रास्त्र्यक्षाः श्रीनिशानाथभूषाः ॥
हस्तैः पाशञ्चाङ्कुशं स्फाटिकस्य ।
पूर्णं पात्रं सद्वरं संदधानाः ॥

(७)

तां विद्राविणिका[1]सुसिद्धिलघिमा[2]बौद्धाख्यशास्त्रैर्युतां[3] ।
साक्षादिन्दुमरीचिगौरवदनां स्मेराननाम्भोरुहाम् ॥
पाशं सत्यसृणिं ह्यभितिवरदे दोर्भिः सदा बिभ्रतीम् ।
वन्देऽहं त्रिपुरेश्वरीं[4] शशिधरां सोमात्म[5]चक्रेश्वरीम् ॥

॥ इति श्रीतृतीयावरणवन्दनम् ॥

❁ ॐ ❁

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

देदीप्यमानं सुरसैन्यपूज्यम् ।
शुभाष्टपत्राब्जमयं मनोज्ञम् ॥

---

१ सर्वविद्राविणीमुद्रा। २ लघिमासिद्धिः । ३ बौद्धदर्शनम्। ४ त्रिपुरेश्वरीम्। ५ सोमात्मकषोडशचक्रनायिकाम्। गुप्तयोगिनीलघिमासिद्धिसर्वविद्राविणीमुद्राबौद्धदर्शनसहिता सर्वाशापरिपूरकषोडशदलसोमात्मकचक्रनायिका श्रीत्रिपुरेशी सर्वमन्त्रेश्वरी जयति।

बन्धूकपुष्पारुणविग्रहं श्री-
संक्षोभणं[1] चक्रमहं भजामि ॥

(२)

आदावनङ्गकुसुमां[2] स्मरमेखलाम्बाम्[3] ।
साक्षादनङ्गमदनां[4] मदनातुराञ्च[5] ॥
रेखान्तथा[6] मदनवेगिनिकाख्यदेवीम्[7] ।
माराङ्कुशां[8] मदनमालिनिकां[9] समक्षम् ॥

(३)

इत्थं स्मितास्त्रिनयना नवयौवनाढ्या-
बन्धूकपुष्पसदृशारुणरम्यदेहाः ॥
नीलाब्जनीलमणिपाशसृणीन्दधाना ।
अष्टौहि गुप्ततरयोगिनिकाः स्मरामि ॥

---

१ सर्वसंक्षोभणं नाम अष्टदलचक्रम् । २ करिमँश्चिन्मते एतत्सर्व-संक्षोभणाष्टदलचक्रं शुक्लवर्णमपि मन्यते । ३ अनङ्गकुसुमा देवी । ४ अनङ्गमेखला देवी । ५ अनङ्गमदनादेवी । ६ अनङ्गमदनातुरा देवी । ७ अनङ्गरेखा देवी । ७ अनङ्गवेगिनी देवी । ८ अनङ्गांकुशा देवी । ६ अनङ्गमालिनी देवी । एताः सर्वरूपाः सर्वसंक्षोभणाष्टदलचक्रे पूर्वाद्युत्त-रान्तम् आग्नेयादीशानान्तं च अष्टदिक्षु अनङ्गकुसुमादिगुप्ततरयोगिन्यो वर्तन्ते ।

(४)

सर्वाकर्षिणिका[1] सुसिद्धिमहिमा[2] श्रीगाणपत्यैर्युता[3] ।
विद्यात्ताभयसद्वराङ्कितकरा नेत्रत्रयोद्भाषिता ॥
बालार्कायुतविग्रहा बिधुधरा दिव्याम्बरैः शोभिता ।
ध्येया सा किल सुन्दरी त्रिपुरयुक्[4] व्योमात्म[5] चक्रेश्वरी ॥

॥ इति श्रीचतुर्थावरणवन्दनम् ॥

ॐ

॥ नमः श्रीसवित्स्वरूपिण्यै ॥

(१)

भू[6] बिम्ब[7] षोडश[8] दलाष्टक[9] पद्मव्यूहैः ।
सन्निर्मितं प्रथमकल्पमिदं पराया: ॥
पूर्वाभिधाननिगमात्मक[10] सृष्टिचक्रम् ।
श्रीचक्रराजजनितं सततं नमामि ॥

---

१ सर्वाकर्षिणी मुद्रा। २ महिमासिद्धिः। ३ गाणपत्यदर्शनम्। ४ त्रिपुरसुन्दरी। ५ व्योमात्मकाष्टदलचक्रनायिकाम गुप्ततरयोगिनीमहिमासिद्धिसर्वाकर्षिणमुद्रागाणपत्यदर्शनसहिता सर्वसंक्षोभणाष्टदलव्योमात्मकचक्रनायिका श्रीत्रिपुरसुन्दरी सर्वतन्त्रेश्वरी जयति। ६ भूपुरचक्रम्। ७ वृत्तत्रयचक्रम्। ८ षोडशदलचक्रम्। ९ अष्टदलचक्रम्। १० पूर्वाम्नायात्मकसृष्टिचंक्रम्।

(२)

सृष्टिस्था[१]मिन्द्रनीलां दशभुजकमलैः खड्गपात्राक्षमाला-
शूलाभीत्याख्यमुद्रावरडमरुधनुःशक्तिबाणान्दधानाम् ॥
प्रत्यालीढां शवस्थां शशधररवियुक् प्रेतसंस्थां त्रिनेत्राम् ।
पूर्वाम्नायाख्यचक्रे[२] विधुशकलधरां नौमि पूर्णेश्वरीं ताम् ॥

(३)

महात्रिपुरसुन्दरीं निखिलसृष्टिसत्तां[३] पराम् ।
सुपञ्चसुरनिर्मिते[४] रुचिरमञ्चके शोभिताम् ॥
जपाकुसुमभासुरां त्रिपुरभैरवाङ्के[५] स्थिताम् ।
भजे स्मितमुखाम्बुजां सशरचापपाशाङ्कुशाम्[६] ॥

(४)

शशाङ्ककृतशेखरं मणिधरं[७] जटालङ्कृतम् ।
समन्दहसितेक्षणं शुभनिजाङ्कसंस्थाम्बिकम्[८] ॥

---

१ पूर्वोक्तसृष्टिचक्रस्थितां पूर्वोक्तसृष्टिचक्रनायिकामित्यर्थः । २ पूर्वोक्तसृष्टिचक्रमेव पूर्वाम्नायात्मकचक्रं तस्मिन् । ३ जगत्सृष्टिसत्तारूपिणीं । ४ ब्रह्मा च विष्णुश्च रुद्रश्चेश्वरश्च सदाशिवश्चेति सुपञ्चसुराः महापञ्चप्रेतरूपाः तैर्निर्मितं तस्मिन् । ५ त्रिपुरभैरव एव परशिवः कामेश्वरः । ६ बाणचापपाशाङ्कुशाङ्कितभुजचतुष्काम । ७ रत्नभूषाङ्गरा । ८ शुभेनिकस्य अङ्के संस्थिता अम्बिका (महात्रिपुरसुन्दरी) यस्य सः तम ।

दिवाकरसमारुणं सगुणिपाशपुष्पेषुकम्[1] ।
समस्त[2]रचनाप्रदं ननु नमामि कामेश्वरम् ॥

इति श्रीघनशम्भोरवर्मणा विरचितं श्रीपराङ्कुरस्तवराजस्य पूर्वाम्नायात्मकसृष्टिचक्रचरणनन्दननाम् प्रथमः कल्पः ।

ॐ

॥ नमः श्री परदेवतायै ॥

(१)

सिन्दूरवर्णान्वितचक्रमन्यम् ।
चतुर्दशारेण विनिर्मितञ्च ॥
सौभाग्यदं[3] देवगणैः सदार्च्यम् ।
स्मरामि भक्त्या मनसा सदैव ॥

(२)

संक्षोभिणीं[4] विद्रावणाख्य शक्तिम्[5] ।
आकर्षिणीं[6] चन्द्रविराह्लादिनीञ्च[7] ॥
संमोहिनीं[8] स्तम्भनकारिणीं[9] ताम् ।
विजृम्भिणीं[10] सर्ववशङ्करीञ्च[11] ॥

---

१ संक्षुब्ध [illegible] । २ [illegible] कारेण । ३ सर्वसौभाग्यदायकं नाम चतुर्दशारचक्रम् । ४. सर्वसंक्षोभिणी । ५ सर्वविद्राविणी । ६ सर्वाकर्षिणी । ७ सर्वाह्लादिनी । ८ सर्वसम्मोहिनी । ९. सर्वस्तम्भिनी । १० सर्वजृम्भिणी । ११ सर्ववशङ्करी ।

सिद्धी[1] शित्ववशङ्करी [2]विविधषण्न्यायादि[3] शास्त्रैर्युता ।
ध्येया सा किल वासिनी[4] त्रिपुरयुक् मायात्म[5] चक्रेश्वरी ॥

॥ इति पञ्चमावरणम् ॥

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

चक्रञ्चान्यं दाडिमीपुष्पवर्णम् ।
देदीप्याभं श्रीदशाराङ्किताङ्गम्[6] ॥
तत्सर्वाद्यं ह्यर्थसाध्याभिध[7]ञ्च ।
वन्दे जोषं वायुतत्वात्मकाढ्यम्[8] ॥

---

१ ईशित्वसिद्धिः । २ सर्ववशङ्करी मुद्रा । ३ न्यायमीमांसावैशे-
षिकपातञ्जलसांख्यवेदान्ता इति षड्दर्शनानि । ४ त्रिपुरवासिनी ।
५ मायात्मकचतुर्दशारचक्रनायिका । संप्रदाययोगिनीशित्वसिद्धसर्ववश-
ङ्करीमुद्रासांख्यमीमांसान्यायवैशेषिकपातञ्जलवेदान्तदशनसहिता सर्वसौ-
भाग्यदायकचतुर्दशारमायात्मकचक्रनायिका श्रीत्रिपुरवासिनी सर्वतत्वे-
श्वरी जयति । ६ बहिर्दशारचक्रम् । ७ सर्वार्थसाधकन्नाम । ८ वायुतत्त्वा-
त्मचक्रम् ।

(२)

सिद्धिप्रदां[1] सर्वसंपत्प्रदा[2]ञ्च ।
प्रियङ्करीं[3] मङ्गलकारिणी[4]ञ्च ॥
कामप्रदां[5] दुःखविमोचिनीं[6] ता ।
मशेषपञ्चत्वविनाशिनी[7]ञ्च ॥

(३)

समस्त दुर्विघ्ननिवारिणीं[8] ताम् ।
सर्वाङ्गपूर्वा[9] मथ सुन्दरीञ्च ॥
समस्तसौभाग्यप्रदाभिधा[10]ञ्च ।
योगिन्य एनाः कुलकौलरूपाः ॥

(४)

पाशांकुशाभीतिवरान्दधानाः ।
रक्ताम्बराः स्मेरमुखाब्जयुक्ताः ॥
बन्धूकरक्ता धृतचन्द्रलेखा-
नमाम्यहं रत्नविभूषिताङ्गीः ॥

---

१ सर्वसिद्धिप्रदा । २ सर्वसंपत्प्रदा । ३ सर्वप्रियंकरी ४ सर्वमङ्गलकारिणी । ५ सर्वकामप्रदा । ६ सर्वदुःखविमोचनी । ७ सर्वमृत्युविनाशिनी । ८ सर्वविघ्ननिवारिणी । ९ सर्वाङ्गसुन्दरी । १० सर्वसौभाग्यदायिनी । एताः समरूपाः सर्वार्थसाधकवहिर्दशारचक्रे पश्चिमादिवामावर्तेन संस्थिताः सर्वसिद्धिप्रदादिकुलकौलयोगिन्यो वर्तन्ते ।

(५)

उत्तप्तहेमरुचिरां त्रिपुराश्रियं ताम् ।
मुक्ताक्षपुस्तकवराभयपाणिपद्माम् ॥
उन्मादिनीं[1] निगमशास्त्र[2]वशित्व[3]युक्ताम् ।
वन्दे सदा पवनचक्रमहाधिराज्ञीम्[4] ॥

॥ इति श्रीषष्ठावरणम् ॥

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

अन्यं चक्रं श्रीजपापुष्पवर्णम् ।
साक्षाच्छ्रीमत्सर्वरक्षाकरं[5] वै ॥
श्रीदिक्कोणाकारकं तैजसाख्यम्[6] ।
वन्दे दिव्यं सौरशास्त्रात्मरूपम्[7] ॥

---

१ सर्वोन्मादिनीमुद्रा । २ वैदिकदर्शनम् । ३ वशित्वसिद्धिः । ४ वाय्वात्मकचक्रनायिका । कुलकौलयोगिनीवशित्वसिद्धिसर्वोन्मादिनोमुद्रावैदिकदर्शनसहिता सर्वार्थसाधकबहिर्दशारवाय्वात्मकचक्रनायिका त्रिपुराश्रीः सर्वपीठेश्वरी जयति । ५ सर्वरक्षाकरान्तर्दशारचक्रम् । ६ तैजसात्मकचक्रम । ७ सौरदर्शनयुतम् ।

(२)

सर्वज्ञां[१] तां सर्वशक्तिस्वरूपाम्[२] ।
सर्वैश्वर्यादिप्रदा[३]मन्यशक्तिम् ॥
भूयः सर्वज्ञानरूपात्मिकां[४] ताम् ।
सर्वव्याध्युन्मूलनायोत्सुकाश्च[५] ॥

(३)

भूयः सर्वाधारमूर्तिं[६]श्च सर्व–
पापघ्नीं[७] चानन्दरूपाख्य[८]शक्तिम् ॥
शक्तिञ्छ्रीमत्सर्वरक्षास्वरूपाम्[९] ।
सद्भक्तानां चेप्सितार्थप्रदात्रीम्[१०] ॥

(४)

एनाः साक्षाद्दिङ्निगर्भाभिधाख्या
मुक्ताहाराश्चन्द्रचूडास्त्रिनेत्राः ॥
बालार्काभा ज्ञानमुद्रावराढ्याः ॥
श्रीमट्टङ्काभीतिहस्ता नमामि ॥

---

१ सर्वज्ञा देवी । २ सर्वशक्तिमयी देवी । ३ सर्वैश्वर्यप्रदायिनी देवी । ४ सर्वज्ञानमयी देवी । ५ सर्वव्याधिविनाशिनी देवी । ६ सर्वाधारस्वरूपिणी देवी । ७ सर्वपापहरा देवी । ८ सर्वानन्दमयी देवी । ९ सर्वरक्षास्वरूपिणी देवी । १० सर्वेप्सितफलप्रदा देवी । दशनिगर्भयोगिन्य । एताः समरूपाः सर्वरक्षाकरान्तर्दशारचक्रे पश्चिमादिवामावर्तन संस्थिताः सर्वज्ञादिनिगर्भयोगिन्यो वर्तन्ते ।

(५)

बालार्कमण्डलनिभां धृतचन्द्ररेखाम् ।
स्मेराननामरुणवस्त्रसुरत्नभूषाम् ॥
सोमाग्निसूर्यनयनत्रयशोभितास्याम् ।
प्राकाम्यसिद्धिसहितां नवयौवनाढ्याम् ॥

(६)

श्रीसौरदर्शनयुतां समहाङ्कुशां[1] ताम् ।
श्रीतैजसात्मकदशार[2]महाधिराज्ञीम् ॥
पाशाङ्कुशाभयकपालवराब्जहस्ताम् ।
तत्त्वेश्वरीं त्रिपुरमालिनिकां[3] नमामि ॥

॥ इति श्रीसप्तमावरणवन्दनम् ॥

ॐ

॥ नमः श्रीसम्वित्स्वरूपिण्यै ॥

(१)

मन्वस्र[4]दिव्यदशकोण[5]दशारकाढ्यम् ।
श्रीमद्द्वितीयशुभकल्पमिदं परायाः ॥

---

१ सर्वमहाङ्कुशमुद्रासहिताम् । २ तैजसात्मकान्तर्दशारचक्रना-
यिकां । ३ त्रिपुरमालिनीम् । निगर्भयोगिनीप्राकाम्यसिद्धिसर्वमहाङ्-
कुशमुद्रासौरदर्शनसहिता सर्वरक्षाकरान्तर्दशारतैजसात्मकचक्रनायिका
त्रिपुरमालिनी सर्वतत्त्वेश्वरी जयति । ४ चतुर्दशारचक्रम् । ५ बहिर्दशार-
चक्रम् ।

श्रीदक्षिणाख्यनिगमस्थितिकारचक्रं[१] ।
श्रीचक्रराजजनितं सततं नमामि ॥

(२)

अवाच्याम्नायाख्ये[२] स्थितिकरसुचक्रे[३] हि परमे ।
स्थितां मेघश्यामां सकलविधुचूडां त्रिनयनाम् ॥
निरीक्षन्तीं कालं शुभमदमुखं नर्तनपरम् ।
भजे चाद्याकालीमभयवरदां रक्तवसनाम् ॥

(३)

महात्रिपुरसुन्दरीं स्थितिकरादिसत्तां[४] पराम् ।
सुपञ्चसुरनिर्मिते रुचिरमञ्चके शोभिताम् ॥
शुभेन्दुधवलाननां ससृणिपाशविद्यात्तकाम् ।
भजे भुवनमोहिनीमरुणवस्त्रभूषोज्वलाम् ॥

(४)

स्मितास्यसरसीरुहं कुमुदबान्धवालंकृतम् ।
जटामुकुटशोभितं सशरचापपाशांकुशम् ॥
शुभेन्दुधवलाननं मणिवरादिभूषोज्ज्वलम् ।
महास्थितिकरं[५] परं ननु नमामि कामेश्वरम् ॥

इति धनशम्शेरवर्म्मविरचितश्रीपराङ्गस्तवराजस्य दक्षिणाम्नायात्मकस्थितिचक्रावरणवन्दनन्नाम द्वितीयः कल्पः ।

---

१ दक्षिणाम्नायात्मकस्थितिचक्रम् । २ पूर्वोक्तदक्षिणाम्नायात्मकचक्रे । ३ पूर्वोक्तस्थितिचक्रे । येन द्वारनायिकारूपेण आद्याकाली पूज्यते तेन अत्र चक्रेश्वरीरूपेण श्यामाकाली पूजनीया । ४ जगत्स्थितिसत्तारूपिणीम् । ५ जगत्स्थितिकर्तारम् ।

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

अन्यं दिव्यं सर्वरोगघ्न[1]चक्रम् ।
रम्यं स्पष्टं ह्यष्टकोणोप[2]क्लृप्तम् ॥
उद्दीप्ताभं पद्मरागप्रभं तत् ।
वन्दे चाहं श्रीकलात्म[3]स्वरूपम् ॥

(२)

वाग्देवताम्बां वशिनीतिनाम्नीम्[4] ।
कामेश्वरीं[5] वाङ्निलयाधिदेवीम् ॥
श्रीमोहिनीं[6] तां विमलां[7] तथैव ।
वाग्देवताम्बामरुणाभिधां[8]श्च ॥

(३)

वाग्देवताम्बां जयिनी[9]तिनाम्नीम् ।
सर्वेश्वरीं[10] कौलिनिका[11]मिमा वै ॥
रक्ताम्बराश्चन्द्रकलावतंसाः ।
सिन्दूरवर्णान्वितवक्त्रपद्माः ॥

---

१ सर्वरोगहरन्नामचक्रम् । २ अष्टकोणचक्रम् । ३ तदेव कलात्मकचक्रम् । ४ वशिनीवाग्देवता । ५ कामेश्वरीवाग्देवता । ६ मोहिनी वाग्देवता । ७ विमला वाग्देवता । ८ अरुणावाग्देवता । ९ जयिनी वाग्देवता । १० सर्वेश्वरी वाग्देवता । ११ कौलिनीवाग्देवता । एताः समरूपाः सर्वरोगहराष्टारचक्रे पश्चिमादिवामावर्तेन संस्थिता वशिन्यादिपरापररहस्ययोगिन्यो वर्तन्ते ।

(४)

सदा प्रसन्नाः कुचभारनम्रा ।
मालाधनुःपुस्तकपाशहस्ताः ॥
*परापराख्याश्च रहस्ययुक्ता ।
नमाम्यहं योगिनिकाः सदैव ॥

(५)

रोगघ्नकाष्टारकचक्रनाथाम्[१] ।
श्रीखेचरीमुद्रिकया[२] समेताम् ॥
रक्ताम्बराढ्यां शुभभुक्तिसिद्ध्या ।
समायुतां वैष्णवदर्शनेन ॥

(५)

श्रीचन्द्रचूडां शरदिन्दुगौरीम् ।
नेत्रत्रयोद्भासितवक्त्रपद्माम् ॥
पाशाङ्कुशाभीतिकपालहस्ताम् ।
नमामि सिद्धां[३] त्रिपुरेतिपूर्वाम् ॥

इति श्रीअष्टमावरणम् ।

---

१ सर्वरोगहराष्टारचक्रनायिकाम् । २ सर्वखेचरीमुद्रा । ३ त्रिपुरासिद्धाम । 'परापररहस्ययोगिनीभुक्तिसिद्धिसर्वखेचरीमुद्रावैष्णवदर्शन-सहिता सर्वरोगहराष्टारकलात्मकचक्रनायिका त्रिपुरासिद्धा सर्वयोगेश्वरी जयति । *परापररहस्ययोगिन्यः ।

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

बन्धूकपुष्पारुणदिव्यरूपम् ।
समस्तसिद्धिप्रदनामचक्रम्[१] ॥
कोणत्रयेणैव विनिर्मितञ्च[२] ।
स्मरामि नादात्मक[३]चित्स्वरूपम् ॥

(२)

तस्य त्रिकोणस्य च पूर्वरेखा-
पूर्वे त्रिरेखा ननु चिन्तनीयाः ॥
तासु स्थिताः श्रीगुरुसन्ततीस्ताः ।
स्वकल्पमार्गेण सदा स्मरामि ॥

(३)

दिव्यौघसिद्धौघसुमानवौघान् ।
गुरूंश्च सर्वान् स्वगुरुक्रमेण[४] ॥
शान्तान्द्विनेत्रान् स्फटिकाभशुभ्रान् ।
सशक्तिकान्नौमि वराभयाढ्यान् ॥

---

१ सर्वसिद्धिप्रदंनामचक्रम् । २ त्रिकोणचक्रम् । ३ नादात्मकचक्रम् । एतच्चक्रम् चित्स्वरूपम् ४ स्वगुरुः, परमगुरुः परापरगुरुः, परमेष्ठिगुरुः, परमाचार्यगुरुः, पूर्वसिद्धगुरुः, आदिसिद्धगुरुः । एते गुरवः निजगुरूपदिष्टनाम्ना संयोज्य पूजनीयाः ।

(४)

शान्तं त्रिनेत्रं विधुकान्तिशुभ्रम् ।
संबिभ्रतं दोष्कमलैश्चतुर्भिः ॥
मुक्ताक्षमालां कलशं सुधायाः ।
श्रीज्ञानमुद्रामपि पुस्तकञ्च ॥

(५)

दिव्याम्बरश्चन्दनगन्धलेपम् ।
समुज्ज्वलाङ्गं मणिरत्नकैश्च ॥
वीरासनस्थश्च शशाङ्कचूडम् ।
श्रीदक्षिणामूर्तिगुरुं स्मरामि ॥

(६)

स्पन्दौ त्रिकोणाद्बहिरन्यदेवीः ।
षडङ्ग[1]पूर्वा हि युवत्यभिख्याः ॥
रक्ताः स्वमुद्राङ्कित पाणिपद्माः ।
प्रत्येक कोणे युगलं स्मरामि ॥

(७)

एतत्त्रिकोणाद्बहिरग्रकोणे ।
नित्याकलां तां हि तिथिस्वरूपाम्[2] ॥

आनन्दभैरवमते हयग्रीवमते च दक्षिणामूर्तिगुरुर्न पूजनीयः। दक्षिणामूर्तिमते एव पूजनीयः । १ षडङ्गयुवत्यः, तास्तु यथा हृदयदेवी, शिरोदेवी, शिखादेवी, कवचदेवी, नेत्रदेवी, अस्त्रदेवी । २ कामेश्वर्यादि

दक्षे कलां सप्तदशीं[1] च वामे ।
अष्टादशीं[2] तां सकलाः सुरम्याः ॥

(८)

सिन्दूरवर्णा धृतचन्द्रचूडाः ।
प्रोत्फुल्लरक्ताब्जदलत्रिनेत्राः ॥
पाशंसृणिश्चापशरान्दधानाः ।
नित्याकलास्ताः सततं स्मरामि ॥

(९)

विचिन्त्य सद्भागचतुष्कमत्र ।
तस्मिन्स्थितां जृम्भणबाणशक्तिम्[3] ॥
संमोहिनीं चापशरीरशक्तिम्[4] ।
श्रीपाशशक्तिं वशकारिणीं[5]श्च ॥

(१०)

तां स्तम्भनाख्यां[6] सृणिशक्तिमन्यां ।
एताश्चतुष्कायुधशक्तिनाम्नीः ॥
सर्वाः स्मिताः स्वायुधमस्तकास्ता
वराभयाढ्या ह्यरुणाः स्मरामि ॥

तिथिनित्याकलामध्ये निजतिथिनित्याकला एव पूजनीया । यथा कामेश्वरीप्रतिपन्नित्याकलाश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः । १ सप्तदशी नित्याकला । २ अष्टादशी नित्याकला । ३ जृम्भणबाणशक्तिः । ४ मोहनचापशक्ति । ५ वशीकरणपाशशक्तिः । ६ स्तम्भनाङ्कुशशक्तिः ।

(१०)

अनलमयसुचक्रे[1] कामगिर्यालयाख्ये[2] ।
स्वरमय[3]शुभचक्रस्याग्रभागे निषण्णाम् ॥
जगति हि शुभनाथां[4] जीवजाग्रद्दशायाः ।
हुतशशिरविनेत्रां[5] जातिमित्रेशनाथाम्[6] ॥

(११)

कुसुमशरसुविद्यावर्णमालेक्षुचापान् ।
रुचिरभुजचतुष्कैर्बिभ्रतीं रुद्रशक्तिम्[7] ॥
शशधरधवलाङ्गीं शुभ्रवस्त्रादिभूषाम् ।
युवतिमतिरहस्यां[8] नौमि कामेश्वरीं ताम् ॥

(१२)

षष्ठीश[9]नाथात्मिकदिव्यरूपाम् ।
पूर्वोक्तचक्रस्य च दक्षभागे ॥
सूर्यात्मचक्रे[10] किल सन्निविष्टाम् ।
जालन्धरे[11] स्वप्न[12]दशाधिनाथाम् ॥

---

१ अग्निचक्रे। २ कामगिरिपीठे। ३ स्वर एव नादः स्वरमयशुभचक्रस्य नादात्मकचक्रस्य अतएव सर्वसिद्धिप्रदत्रिकोणचक्रस्य। ४ जाग्रद्दशाधिष्ठात्रीम्। ५ त्रिनेत्राम्। ६ मित्रेशनाथात्मिकाम्। ७ रुद्रात्मशक्तिम्। ८ अतिरहस्ययुवतीम्। अग्निचक्रे कामगिरिपीठे मित्रेशनाथात्मिके जाग्रद्दशाधिष्ठायिके रुद्रात्मशक्तिः कामेश्वर्यतिरहस्ययोगिनी जयति। मतान्तरे सा कामेश्वरी ब्रह्मात्मशक्तिरिति मन्यते। ९ षष्ठीशनाथात्मिकां। १० सूर्यचक्रे। ११ जालन्धरपीठे। १२ स्वप्नदशाधिष्ठात्रीम्।

(१३)

विष्ण्वात्मशक्तिं[1] घननीलवर्णाम् ।
वराभयाढ्यां शरचापहस्ताम् ॥
रक्ताम्बरां चन्द्रधरां त्रिनेत्राम् ।
वज्रेश्वरीं तां मनसा स्मरामि ॥

(१४)

पूर्वोक्त सिद्धिदसुचक्रकवामभागे ।
सोमात्म[2]पूर्ण[3]गिरिपीठसुसंस्थिताञ्च ॥
ब्रह्मात्मिकां[4] किल सुषुप्तिदशाधिनाथाम्[5] ।
उड्डीश[6]नाथमयसातिरहस्य[7]शक्तिम् ॥

(१५)

शुभ्राननां शशधराङ्कितमस्तकाढ्याम् ।
मुक्ताक्षपाशसृणिपुस्तकपाणिपद्माम् ॥
रक्ताम्बराभरणभूषितरम्यदेहाम् ।
जोषं स्मरामि मनसा भगमालिनीं ताम् ॥

---

१ विष्ण्वात्मशक्तिम् । सूर्यचक्रे जालन्धरपीठे षष्ठीशनाथात्मिके स्वप्नादशाधिष्ठायिके विष्ण्वात्मशक्तिः वज्रेश्वर्यतिरहस्ययोगिनी जयति । २ सोमात्मचक्रे । ३ पूर्णगिरिपीठे । ४ ब्रह्मात्मशक्तिम् । ५ सुषुप्तिदशाधिष्ठात्रीम् । ६ उड्डीशनाथात्मिकाम् । ७ अतिरहस्ययोगिनीम् । सोमात्मकचक्रे पूर्णगिरिपीठे उड्डीशनाथात्मिके सुषुप्तिदशाधिष्ठायिके ब्रह्मात्मशक्तिर्भगमालिन्यतिरहस्ययोगिनी जयति । मतान्तरे सा भगमालिनी रुद्रात्मशक्तिरिति मन्यते । आसां कामेश्वरीवज्रेश्वरीभगमालिनीनां गुरुपरम्पराभेदेन ध्यानभेदो दृश्यते ।

(१६)

इच्छासिद्धि[1] सुशाक्तदर्शन[2] महाबीजाख्यमुद्रायुताम्[3] ।
श्रीनादाभिधसिद्धिदे[4] सुरुचिरे चक्रे[5] स्थितां नायिकाम् ॥
चन्द्रार्द्धाङ्कितदिव्यरत्नमुकुटां बालार्ककोटिप्रभाम् ।
वन्दे श्रीत्रिपुरा[6]म्बिकामभयदां विद्यावरस्त्रक्कराम् ॥

॥ इति नवमावरणम् ॥

ॐ

॥ नमः परदेवतायै ॥

(१)

भूयोऽन्यं श्रीबैन्दवाख्यं[7] सुचक्रं ।
दिव्यं साक्षाच्छ्रीशिवात्माभिध[8]श्च ॥
देदीप्ताभं मिश्रबिन्दुस्वरूपम्[9] ।
सर्वानन्दं[10] स्वप्रकाशं स्मरामि ॥

१ इच्छासिद्धिः । २ शाक्तदर्शनम् । ३ सर्वबीजामुद्रा । ४ सर्वसिद्धिप्रदनादात्मचक्रे । ५ चक्रेश्वरी । ६ त्रिपुराम्बाम् । गुरुपंक्तिषडङ्गयुवतितिथिसप्तदश्यष्टादशीनित्याकलायुधशक्तिकामेश्वर्याद्यतिरहस्ययोगिनी - च्छासिद्धिसर्वबीजामुद्राशाक्तदर्शनसहिता सर्वसिद्धिप्रदात्रिकोणनादात्मकचक्रनायिका त्रिपुराम्बा सर्वसिद्धेश्वरी जयति । ७ बिन्दुचक्रम् । ८ शिवात्मकचक्रम् । ९ शुक्लारुणमिश्रवर्णयुतम् । १० एतच्चक्रमानन्दस्वरूपम् सर्वानन्दमयं नाम चक्रम् ।

(२)

आदौ रतिं[१] प्रीति[२]मथो मनोभवाम्[३] ।
श्रीद्राविणीं[४] क्षोभिणिकां[५] वशीकराम्[६] ॥
आकर्षिणी[७]ञ्चैव सुमीनकेतनाम्[८] ।
भूयोऽन्यदेवीं सुभगां[९] भगा[१०]न्तथा ॥

(३)

श्रीसर्पिणी[११]न्तां भगपूर्वरूपिणीम् ।
भूयश्च शक्तिं भगमालिनी[१२]न्तथा ॥
देवीमनङ्गां[१३] समनङ्गमेखलाम्[१४] ।
चानङ्गपूर्वां[१५] मदनां सुशक्तिकाम् ॥

(४)

अनङ्गपूर्वां[१६] मदनातुरामिमाः ।
रक्ताः सुपाशाङ्कुशबाणचापकान् ॥
करैर्दधाना मणिमाल्यभूषिताः ।
*परापरायोगिनिकाः स्मराम्यहम् ॥

---

१ रतिः । २ प्रीतिः । ३ मनोभवा । ४ द्राविणी । ५ क्षोभिणी । ६ वशीकरिणी । ७ आकर्षिणी । ८ मीनकेतना । ९ सुभगा । १० भगा । ११ भगसर्पिणी । १२ भगमालिनी । १३ अनङ्गा । १४ अनङ्गमेखला । १५ अनङ्गमदना । १६ अनङ्गमदनातुरा । एताः समरूपाः सर्वानन्दमयवैन्दव चक्रे पश्चिमादिवामावर्तेन संस्थिता रत्यादिपरापरयोगिन्यो वर्तन्ते ।

*परापरयोगिन्यः ।

(५)

आदित्यमण्डलनिभां नरमुण्डमालाम् ।
सोमाग्निसूर्यनयनां शिवचक्रनाथाम्[1] ।।
खण्डेन्दुराजमुकुटां नवयौवनाढ्याम् ।
माणिक्यरत्नखचितारुणवस्त्रभूषाम् ।।

(६)

संलिप्तशोणितकुचद्वययुक्तदेहाम् ।
मालामभीतिवरपुस्तकपाणिपद्माम् ।।
विन्दौ[2] हि[3] प्राप्तिशुभयोनि[4] सुशैवशास्त्रै[5]-
र्युक्तां स्मितां त्रिपुरभैरविकां[6] नमामि ।।

।। इति श्रीदशमावरणम् ।।

।। नमः श्रीसम्वित्स्वरूपिण्यै ।।

(१)

बिन्दु[7] त्रिकोण[8]वसुकोण[9] विनिर्मितान्यम् ।
श्रीमत्तृतीयशुभकल्पमिदं पराया: ।।

---

१ शिवात्मकबिन्दुचक्रनायिकाम् । २ वैन्दवचक्रे । ३ प्राप्तिसिद्धिः । ४ सर्वयोनिमुद्रा । ५ शैवदर्शनम् । ६ त्रिपुरभैरवीम् । सर्वानन्दमय-वैन्दवशिवात्मकचक्रनायिकारत्यादिपरापरयोगिनीप्राप्तिसिद्धिसर्वयोनि-मुद्राशैवदर्शनसहिता त्रिपुरभैरवीम् सर्वत्रीरेश्वरी जयति । ७ वैन्दवचक्रम् । ८ त्रिकोणचक्रम् । ९ अष्टारचक्रम् ।

श्रीपश्चिमाख्यनिगमात्मल[1]याभिधानं।
श्रीचक्रराजजनितं सततं नमामि ॥

(२)

आम्नाये[2] किल पश्चिमे लयकरे[3] चाघोरकुब्जेश्व[4]रीम् ।
नीलां द्वादशबाहुभिः परिवृतां सर्पास्थिरत्नोज्ज्वलाम् ॥
षड्वक्त्रैरसितादिवर्णनिलयैः संशोभितां भीषणाम् ।
लंबौष्ठीमिह नौमि वर्वरशिखां दंष्ट्राकरालाननाम् ॥

(३)

महात्रिपुरसुन्दरीं लयकरा[5]ङ्गभूतां पराम् ।
सुपञ्चसुरनिर्मिते रुचिरमञ्चके शोभिताम् ॥
कपा[6]लयुतदोर्द्वयां कुचनतां सुनीलाम्बराम् ।
भजे प्रथमपुष्पिणीं ननु विकीर्णकेशावलीम् ॥

(४)

सुपाशकरवालके सुसृणिखेटके सुन्दरै-
श्चतुर्भुजवरैर्धृतं विविधहारभूषोज्ज्वलम् ॥
नवार्ककिरणारुणं सुकपिलोर्द्ध्वकेशान्वितम् ।
समस्त[7]लयकारणं ननु नमामि कामेश्वरम् ॥

इति श्रीधनशम्शेरवर्म्मविरचितश्रीपराङ्गस्तवराजस्य पश्चिमाम्नायात्मकसंहारचक्रावरणवन्दनन्नाम तृतीयः कल्पः ।

---

१ पश्चिमाम्नायात्मकसंहारचक्रम् । २ पश्चिमाम्नाये । ३ संहारचक्रे । ४ अघोरकुब्जिका । ५ जगत्संहारसत्तास्वरूपिणीम् । ६ हस्ताभ्यां मधुपूर्णकपालपात्रधराम् । ७ जगत्संहारकर्तारम् ।

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

नवत्रिकोणैः रचितेषु दिव्य-
स्पन्दीषु संस्थाः किल वर्णरूपाः ॥
विभिन्नमूर्तीर्हरिकेशपूज्याः ।
वन्दे चतुर्विंशति[१] वेदमातॄः ॥

(२)

स्पन्दौ स्थिता मनुमयी रुचिरान्यभागे ।
पूर्वोक्तवेदजननीसुसमष्टिरूपा[२] ॥
मुक्ताभविद्रुमसुकाञ्चननीलशुक्ल-
तत्त्वात्मवर्णयुतपञ्चमुखाब्जयुक्ता ॥

(३)

पाशाङ्कुशाब्जयुगलाभयपात्रशङ्ख-
श्रीमद्रथाङ्गवरसूत्रकरा स्मितास्या ॥
संगीयते सुरवरैः परमेश्वरी[३] या ।
तां वै नमामि सततं निगमादिरूपाम्[४] ॥

॥ इति श्रीएकादशावरणम् ॥

---

१ चतुर्विंशतिगायत्री वर्णमातृकाः । २ पूर्वोक्तब्रह्मगायत्रीवर्णसमष्टिरूपिणी साक्षान्मन्त्रस्वरूपिणी इत्यर्थ । अत्र तु चतुष्पदो तुरीया गायत्री चिन्तनीया । ३ श्रीमत्तुरीयागायत्री । ४ वेदकारणीभूताम ।

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

चतुर्दशाराष्टदलाब्जमध्ये ।
सुपीतवर्णासु हि कर्णिकासु ॥
सुसंस्थितास्ता दश सुक्रमेण ।
महाख्यविद्या मनसा स्मरामि ॥⁂

(२)

शवासनां शशियुतासितमुक्तकेशीम् ।
नग्नां सदा शवकरावृतकाञ्चियुक्ताम् ॥
सत्खड्गमस्तकवराभयपाणिपद्मां ।
कालीं[1] भजे घननिभां नरमुण्डमालाम् ॥

(३)

अट्टाट्टहासनिरतामतिघोररूपाम् ।
व्याघ्राम्बरां शशिधरां घननीलवर्णाम् ॥
कर्त्रीकपालकमलासिकरां त्रिनेत्रा-
मालीढपादशवगां[2] प्रणमामि ताराम्[3] ॥

⁂ अभिप्रायः—अष्टदलकर्णिकोपरि चतुर्दशारेण निर्मितस्थाने दशमहाविद्याः पूज्याः। एतत् कर्णिकाचक्रम् ।

१ श्यामाकालीम्। २ शवरूपशिवोपरि प्रत्यालीढपदाम्। ३ उग्रतारिणीम्।

(४)

कोट्यर्ककान्तिरुचिरां मणिरत्नवस्त्राम् ।
श्रीषोडशीं[1] स्मितमुखीं धृतचन्द्रचूडाम् ॥
पाशाङ्कुशेक्षुकुसुमाङ्कितपाणिपद्माम् ।
वन्दे महाशवविनिर्मितम[2]ञ्चसंस्थाम् ॥

(५)

स्मेराननां शुभजपाकुसुमारुणाभा-
मुत्तुङ्गरम्यकुचयुग्मयुतां त्रिनेत्राम् ॥
पाशाङ्कुशाभयवरां भुवनेश्वरीं[3] ताम् ।
वन्दे शशाङ्कमुकुटां कमलासनस्थाम् ॥

(६)

मुण्डस्रजं त्रिनयनां नवभानुभासाम् ।
विद्यामभीतिवरपुस्तकपाणिपद्माम् ॥
श्रीभैरवीं[4] हरनुतामरविन्दसंस्थाम् ।
रम्यां नमामि किल चन्द्रकलावतंसाम् ॥

(७)

दक्षेण खड्गमथ वामकरेणछिन्न-
शीर्षं निजस्य दधतीं रुधिरं पिबन्तीम् ॥

---

१ षोडशीरूपिणीं महात्रिपुरसुन्दरीम् । २ ब्रह्माविष्णुरुद्रेश्वरसदाशिवात्मकपञ्चप्रेतविनिर्मितपर्यङ्कसंस्थाम् । ३ एकाननां भुवनेश्वरीम् । ४ त्रिपुरभैरवीम् ।

श्रीकामदंपतिमहासनसंस्थिताम्[1] ताम् ।
नग्नां नमामि ह्यरुणामपि छिन्नमस्ताम् ॥

(८)

कृष्णां क्षुधार्तमलिनां मलिनाम्बराढ्या-
मुन्मुक्तसान्द्रचिकुरां ननु शूर्पहस्ताम् ॥
काकध्वजाङ्कितरथोपरि सन्निविष्टाम् ।
धूमां[2] विलम्बितकुचां प्रणमामि वृद्धाम् ॥

(९)

पीताननां शशिधरां परिपीतवस्त्राम् ।
माल्यादिकाञ्चनविभूषणभूषिताङ्गीम् ॥
सिंहासनोपरिगतां वगलामुखीं[3] ताम् ।
त्र्यक्षां नमामि धृतमुद्गरवैरिजिह्वाम् ॥

(१०)

मातङ्गिनीं[4] विविधरत्नविचित्रभूषाम् ।
श्यामाननां स्मितमुखीं धृतचन्द्रचूडाम् ॥
दिव्याङ्कुशासिशुभपाशकखेटकाढ्याम् ।
पीनस्तनीमथमृगेन्द्रकटीं नमामि ॥

(११)

शान्तां स्मितास्यकमलां कनकाभकान्तिम् ।
संबिभ्रतीं वरदपद्मयुगाभयानि ॥

---

१ विपरीतरतातुररतिकामदेवरूपमहासनस्थाम् । २ धूमावतीम् । ३ वगलाननाम् । ४ मातङ्गीम् ।

नानामहामणिमयाङ्कितवस्त्रभूषाम् ।
पद्मे स्थितां हि कमलां[1] सततं नमामि ॥

॥ इति श्रीद्वादशावरणवन्दनम् ॥

❀ ॐ ❀

॥ नमः श्रीसम्वित्स्वरूपिण्यै ॥

(१)

विन्द्वादिभूपुरमयं दशचक्रयुक्तम् ।
श्रीमच्चतुर्थशुभकल्पमिदं परायाः ॥
दिव्योत्तराख्यनिगमाभिधकं[2] ह्यनाख्यम् ।
श्रीचक्रराजमतुलं सततं नमामि ॥

(२)

रक्तस्थितः[3] सकलभैरवयोगिनीभि-
र्युक्तश्च योजनशतप्रमितश्मशानम् ॥
प्रज्ज्वालितानलशिखा च तदस्य मध्ये ।
चत्वार एव निगमाश्च युगस्वरूपाः ॥

(३)

सिंहासनं तदुपरि स्थितमुत्पलं वै ।
पत्रेषु चैव दशदिक्पतयस्थितास्ते ॥

---

१ कमलात्मिकाम् । २ उत्तरानाम्नायात्मकमनाख्यचक्रम् ।
३ शोणितार्णववेष्टितम् ।

तस्योर्ध्वगे च सरसीरुहके हि दिव्ये ।
ब्रह्मादि[1]पञ्चकविनिर्मितमञ्चकञ्च ॥

(४)

तस्योर्ध्वगे रसशशिच्छदविद्रुमाभे ।
पद्मस्य मध्यगशिवोपरि पद्ममन्यत् ॥
तत्र स्थितां भगवतीं घननीलवर्णाम् ।
नानानरास्थिकृतभूषणभूषिताङ्गीम् ॥

(५)

योगेश्वरीहरिणराजशिवाकपीभ[2]-
पक्षीन्द्रनृत्तमकराश्वकपंक्तिवक्त्राम् ॥
दिव्यैर्युगाधिक[3]शतार्द्धमितैः कराब्जै-
र्नानास्त्रधारणपरां नरमुण्डमालाम् ॥

(६)

चानाख्यचक्रजननीं[4] परमोत्तराख्या-
म्नायेश्वरीं[4] परमसिद्धिकरालिकां[5] ताम् ॥
गुह्येश्वरीं सकलजीवदशानिहन्त्रीम्[6] ।
देवासुरार्चितपदां प्रणमामि देवीम् ॥

(७)

---

१ पूर्वोक्तब्रह्मादिपञ्चप्रेताः । २ चतुःपञ्चाशता । ३-४ उत्तराम्नायात्मकानाख्यचक्राधिष्ठात्रीम् । ५ सिद्धिकरालीति नाम्नीम् । ६ जगदन्तर्लीनकर्त्रीम् अनाख्यानिलयामित्यर्थः ।

(८)

महात्रिपुरसुन्दरीं खलु पिधानकर्त्रीं[१] पराम् ।
सुपञ्चसुरनिर्मिते रुचिरमञ्चके शोभिताम् ॥
सपाशकुसुमैश्चवाङ्कुशकराम्बुजां सस्मिताम् ।
जपाकुसुमभासुरां गलितचूलिकां त्र्यम्बिकाम् ॥

(९)

स्फुरन्नयनपंकजां शुभशशांकचूडामणी-
मनाख्य[२]मनुरूपिणीं गतपटां सदानन्दिनीम् ॥
प्रपञ्चरहितां शिवामखिलचेतनारूपिणीम् ।
भजे भुवनमोहिनीमयुतभानुतेजस्विनीम् ॥

इति श्रीधनशम्शेरवर्मविरचितश्रीपराङ्गस्तवराजस्य उत्तराम्नायात्मकानाख्यचक्रावरणवन्दनन्नाम् चतुर्थः कल्पः ।

❀ ॐ ❀

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

सर्वानन्दात्माख्यचक्रान्तरस्थम्[३] ।
ह्यन्यत् चक्रं श्रीमहाबैन्दवाख्यम्[४] ॥
सद्रूपं वै श्रीपरब्रह्मतत्त्वम्[५] ।
वन्देऽद्वैतं[६] केवलं स्वप्रकाशम् ॥

---

१ जगदन्तर्लीनसत्तारूपिणीम् । २ मनोवागगोचराम् । ३ सर्वानन्दमयबैन्दवचक्रान्तर्गतम् । ४ महाबैन्दवात्मकचक्रम् । ५ परब्रह्मात्मकम् । ६ समरसाकारम् ।

(२)

तस्मिंश्चक्रे प्रत्यगाम्नाय[1]मुख्याः ।
विद्याः स्थाने ध्यानमन्त्रादिपूर्वैः ॥
सांगा देव्यः स्वक्रमादेव[2] वन्द्याः ।
वर्ज्याः शश्वन्नैर्ऋ‌ताम्नायविद्याः ॥

(३)

महोग्रतारां[3] घननीलवर्णां ।
भीमाट्टहासामतिघोरदंष्ट्राम् ॥
घोराननाम्बां किल खर्वरूपाम् ।
कर्त्रीकपालान्वितपाणिपद्माम् ॥

(३)

शवासनस्थां नरमुण्डमालाम् ।
व्याघ्रेभचर्माम्बरभूषिताङ्गीम् ॥
नागादिहारां धृतचन्द्रचूडाम् ।
भजेऽ[4]धराम्नायमहाधिराज्ञीम् ॥

(४)

श्यामां महाघननिभां नरमुण्डमालाम् ।
घोरां करालवदनाञ्च विमुक्तकेशीम् ॥

---

१ प्रत्यगाम्नायनायिका । २ निजाम्नायदिशि यतः पूर्वं पूर्वाम्नायनायिका एवं निर्ऋतिदक्षिणयोर्मध्ये अधराम्नायनायिका, पूर्वेशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वाम्नायनायिका पूजनीयाः । ३ महोग्रताराखरूपिणीम् आर्यताराम् ।

चन्द्रार्द्धशीर्षमुकुटां शवयुग्मकर्णाम् ।
सोमाग्निसूर्यनयनां स्मितवक्त्रपद्माम् ।।

(५)

शश्वत् क्षरद्रुधिरयुक्तसुलम्बजिह्वाम् ।
पीनोन्नतद्वयकुचामतिघोरदंष्ट्राम् ।।
खड्गाभयाख्यवरछिन्ननृमुण्डकाढ्याम् ।
सच्छोणिवद्धनृकरामपि नग्नदेहाम् ।।

(६)

प्रज्ज्वालितानलशिखागतप्रेतरूप
श्रीशङ्करोपरिगतां पितृकानने च ।।
ध्यायाम्यहं मनसि दक्षिणकालिकाम्बाम्[1] ।
कालेन[2] चैव विपरीतरतानुरक्ताम् ।।

(७)

रक्तश्यामलनीलवर्णखचितैर्वक्त्रारविन्दैस्त्रिभि-
र्युक्तां चन्द्रकलावतंसमुकुटां स्मेराननाम्भोरुहाम् ।।
हस्ताब्जैः सुसृणिं त्रिशूलडमरूपाशं ह्यभीतिं वरम् ।
बिभ्राणामतिरम्यभूषणधरां पीनस्तनीं षड्भुजाम् ।।

(८)

सन्नेत्रैर्नवभिर्युतां भगवतीं रक्तारविन्दस्थिताम् ।
साक्षाच्छ्रीशिववल्लभां सुरनुतां शान्तां मुनीन्द्रैःस्तुताम् ।।

---

१ दक्षिणकालीं दक्षिणाम्नायाधीश्वरीम् । २ महाकालेन सह ।

श्रीपूर्वाख्य[1]समस्तलोकरचनाऽऽम्नायेश्वरीं सिद्धिदाम् ।
श्रीमच्छ्री[2]भुवनेश्वरीं त्रिजगतां योनिस्वरूपां भजे ॥

(९)

देवीं दशांघ्रिकमलां दशपाणिपद्मैः ।
खड्गं रथाङ्गमपि शंखमथो नृमुण्डम् ॥
तीक्ष्णांश्छरानथ गदामपि शूलकञ्च ।
पश्चाद्भुशुण्डिपरिघौ च धनुर्दधानाम् ॥

(२०)

भीमेन्द्रलीनरुचिरान्वितदिङ्मितास्या-
मुन्मुक्तकेशखचितां धृतचन्द्रचूडाम् ॥
ईशानकाख्य[3]परमागमनायिकाम्बाम् ।
कालीं[4] महापदयुतां प्रणमामि दिव्याम् ॥

(१०)

ब्रह्माच्युतेशविबुधादिमहागणानाम् ।
तेजोद्भवां ललितमूर्तिधरां मनोज्ञाम् ॥
त्र्यक्षां प्रवालमणिकान्तिमुखारविन्दाम् ।
नानासुरत्नवसनां द्विजराजचूडाम् ॥

(११)

अक्षस्रजौ च परशुश्च गदां शरञ्च ।
वज्रं च पद्म धनुषी शुभकुण्डिकाञ्च ॥

पूर्वाम्नायेश्वरीम् । २ भुवनेश्वरीम् । ३ ईशानाम्नायेश्वरीम् ।
४ महाकालीम् ।

दण्डञ्च शक्तिमसिकं किल चर्म्मशंखम् ।
घण्टां सुराचषकशूलसुचक्रपाशान् ।।

(१२)

अष्टादशोत्तमभुजैर्दधतीं स्मितास्याम् ।
पद्मासनां हि महिषासुरमर्दिनीं ताम् ।।
आग्नेयकाख्य[1] परमागमनायिकाम्बाम् ।
लक्ष्मीं[2] महापदयुतां प्रणमामि दिव्याम् ।।

(१३)

शुम्भादिदैत्यदमनीं सुरसैन्यसेव्याम् ।
चन्द्राननां त्रिनयनां शरदिन्दुगौरीम् ।।
घण्टात्रिशूलहलशङ्ख रथांगचाप-
संतीक्ष्णबाणमुशलानि करैर्वहन्तीम् ।।

(१४)

गौरीशरीरजनितां सचराचराणा-
माधारभूतजननीमतिकोमलाङ्गीम् ।।
वायव्य[3]काख्यपरमागमनायिकाम्बाम् ।
वन्दे महापदयुताञ्च सरस्वतीं[4] ताम् ।।

(१५)

बन्धूककान्तिरुचिरारुणवक्त्रपद्माम् ।
शुष्कातिभीषणशरीरधरां त्रिनेत्राम् ।।

---

१ आग्नेयाम्नायेश्वरीम् । २ महालक्ष्मीम् । ३ वायव्याम्नायेश्वरीम् । ४ महासरस्वतीम् ।

उन्मुक्तकेशखचितां धृतचन्द्रचूडाम् ।
दिव्याम्बरां मदमुखीं नरमुण्डमालाम् ॥

(१६)

शूलं कृपाणमथ मुण्डमथो कपालम् ।
संबिभ्रतीं परमशक्तित्रयात्मरूपाम् ॥
आम्नायकोणजननीं शववाहनस्थाम् ।
श्रीचण्डिकां[२] भगवतीं मनसा स्मरामि ॥

(१७)

अरुणनीलतडिद्धरिताक्षितैः ।
शरक्षितैर्दनैर्ननु शोभिताम् ॥
मदमुखीं कुचभारनुतां पराम् ।
सुघनवर्वरकेशभरान्विताम् ॥

(१८)

विधृतचन्द्रकलां नृशिरःस्रजम् ।
दशभुजामरुणामरुणाम्बराम् ॥
परमपश्चिमशाशनमातरम् ।
शरणमेमि च वज्रकुब्जेश्वरीम् ॥

(१९)

अनाख्यास्वरूपां सदानन्दमग्नाम् ।
परां पक्वजाम्बूफलाश्यामवर्णाम् ॥

---

१ उग्राम्नायेश्वरीम् । २ चामुण्डाम् । ३ पश्चिमाम्नायेश्वरीम् । ४ वज्रकुब्जिकाम् ।

महाघोरदंष्ट्रां शिरःकुण्डलाञ्च ।
ललज्जिह्विकां चन्द्रचूडां त्रिनेत्राम् ॥

(२०)

सदा मुक्तकेशीञ्च दिग्वस्त्रभूषाम् ।
नृहस्तात्मिकां मेखलां धारयन्तीम् ॥
नृकुल्यातिभूषां महामुण्डमालाम् ।
निमग्नां रतौ भैरवेणैव[१] सार्धम् ॥

(२१)

असिं बाणचक्रे त्रिशूलं सृणिञ्च ।
ललानञ्च कर्त्रीं सुमालाञ्च पाशम् ॥
कुठारञ्च नागं शरं मुद्गरञ्च ।
शिवापोतकं खर्परं मर्त्यमुण्डम् ।

(२२)

करैः षोडशाख्यैर्दधानां महेशीम् ।
करालाकृतिं निर्जरैर्दनिरीक्षाम् ॥
महाकामपूर्वां[२] कलागुह्यकालीम् ।
भजे ह्युत्तराम्नाय[३]सन्नायिकाम्बाम् ॥

(२३)

नवीनादित्याभामरुणवसनां चन्द्रमुकुटाम् ।
कुमारीं रत्नाङ्गीमभिनवकिशोरीं त्रिनयनाम् ॥

---

१ संहारभैरवेण । कामकलागुह्यकालीम् । ३ उत्तराम्नायेश्वरीम् ।

स्मितास्यां दोःपद्मैरभयवरविद्याचक्रधराम् ।
भजे ह्यूर्ध्वे[1] बालात्रिपुरललितां[2] पङ्कजगताम् ॥

(२३)

विभाव्य तत्रान्तरगं त्रिकोणं ।
तस्मिंश्चतस्रः समयाः स्मरामि ॥
सर्वा हि पाशाङ्कुशबाणचाप-
हस्तास्त्रिनेत्राः करवीररक्ताः ॥

(२४)

कामेश्वरी[3]मग्रग[4]कोणभागे ।
वज्रेश्वरीं[5] दक्षिण[6]कोणभागे ॥
वामे[7] च देवीं भगमालिनीं[8] ताम् ।
मध्ये हि श्रीमल्ललिता[9]म्बिकाम्बाम् ॥

(२४)

तत्सन्निधौ[10] तांश्चरणान् क्रमेण ।
शुक्लारुणौ[11] मिश्र[12]मथो मनोज्ञम् ॥
निर्वाणपादं[13] रुचिरं श्रियस्कम् ।
एतान् समस्तान् ननु चिन्तयामि ॥

---

१ ऊर्ध्वायाये । २ बालात्रिपुरसुन्दरीम् । ३ कामेश्वरीसमयानित्याम् । ४ कल्पितत्रिकोणस्य अग्रकोणे । ५ वज्रेश्वरीसमयानित्याम् । ६ दक्षकोणे । ७ वामकोणे । ८ भगमालिनीसमयानित्याम् । ९ ललितासमयानित्याम् । १० अग्रकोणे, दक्षकोणे, वामकोणे, मध्ये च । ११ शुक्लचरणश्च रक्तचरणश्च तौ । १२ मिश्रचरणम् । १३ निर्वाणचरणम् ।

(२५)

सर्वाधिकारा[१]ख्यसमस्तविद्या
नमामि तत्रैव[२] यथाक्रमेण ॥
षट्कोणकं तत्र[३] पुनर्विचिन्त्य ।
षट्शाम्भवान्[४] नौमि पुनः क्रमेण ॥

(२६)

मध्ये च साक्षात्स्थितिचित्स्वरूपम् ।
षडन्वयेशं[५] हि महेतिपूर्व्वम् ॥
षडाननं द्वादशपाणिपद्मम् ।
श्रीशाम्भवं चन्द्रशिखं नमामि ॥

(२७)

ब्रह्मात्मशक्तिं[६] जगतां तुरीया[७]-
तीताधिनाथां परमां तुरीयाम्[८] ॥
समुद्यदादित्यनिभां मनोज्ञाम् ।
पाशाङ्कुशौ चापशरान्दधानाम् ॥

---

१ सर्वाधिकारविद्या । २-३ महाबैन्दवचक्रे । ४ षटशाम्भवविद्या (प्रत्येककोणे मूलाधारादिषट्चक्रं विभाव्य प्रतिकोणम् एकैकशाम्भव-कूटानि विचिन्त्य तत्रैव गुरूपदिष्टविधिना यथोक्तमूर्तिं ध्यात्वा रश्मि-सहितं पूजयेत् ।) ५ षडन्वयेश्वरमहाशाम्भवम् (तं तु मध्ये सहस्रारं विचिन्त्य पूजयेत्)। ६ परब्रह्मात्मशक्तिम्। ७ तुरीयातीतदशाधिष्ठा-त्रीम्। ८ तुरीयाम्।

(२८)

श्रीसुन्दरीं[1] तां त्रिपुरेतिपूर्वाम् ।
चर्येशनाथात्मक[2] चारुदेहाम् ॥
रक्ताम्बरां रत्नधरां त्रिनेत्राम् ।
मन्दस्मितास्यां ललितस्वरूपाम् ॥

(२९)

उड्यान[3]पीठोपरि सन्निविष्टाम् ।
ब्रह्मात्मचक्रे[4] किल मन्त्ररूपाम् ॥
परापराख्या[5]तिरहस्यपूर्वाम् ।
श्रीयोगिनीं[6] नौमि परां परेशीम् ॥

(३०)

साक्षाच्छ्रीकुल[7]कौलदर्शनमहामुद्रा[8]त्रिखण्डायुताम् ।
देवीं सर्वसुकाम[9]सिद्धिसहितां ब्रह्मात्म[10]चक्रे स्थिताम् ॥
रक्तां पाशधनुःशराङ्कुशधरां दिव्यां जगन्मोहिनीम् ।
वन्दे त्रैपुरसुन्दरीं[11] समरसाकाराख्य[12]चक्रेश्वरीम् ॥

॥ इति श्रीत्रयोदशावरणवन्दनम् ॥

---

१ श्रीमहात्रिपुरसुन्दरीम् २ चर्येशनाथात्मिकाम् । ३ महोड्यानपीठे । ४ परब्रह्मात्मकमहाबैन्दवचक्रे । ५-६ परापरातिरहस्ययोगिनीम् । ७ कौलदर्शनम् । ८ सर्वत्रिखण्डामुद्रा । ९ सर्वकामसिद्धिः । १० परब्रह्मात्मचक्रे । ११ श्रीमन्महात्रिपुरसुन्दरीम् । १२ समरसाकारचक्रेश्वरीम् । समरसाकारपरब्रह्मात्मकमहाबैन्दवचक्रनायिका सकलाम्नायनायिका सर्वाधिकारविद्याचतुःसमयाविद्याचतुश्चरणविद्याषडन्व-

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

श्रीषट्कोणा[१]कारकं रम्यचक्रम् ।
कोणेष्वाधारादिषट्कोणकानि ॥
मध्ये साक्षाच्छ्रीसहस्रारचक्रम् ।
सर्वानन्दे वैन्दवे कल्पयामि ॥

(२)

एकाननां चर्म्मनाथां[२] त्रिनेत्राम् ।
त्वक्पात्रखेटत्रिशिखान् दधानाम् ॥
चन्द्रार्द्धचूडामरुणां मनोज्ञाम् ।
वन्दे विशुद्धौ[३] किल डाकिनीं ताम् ॥

(३)

द्विवक्त्रपद्मां [४]रुधिराधिनाथाम् ।
पात्राक्षशूलं डमरुं दधानाम् ॥

यशाम्भवविद्यापराषरातिरहस्ययोगिनीसर्वकामसिद्धिसर्वत्रिखण्डामुद्रा - कौलदर्शनसहिता सम्वित्स्वरूपिणी त्रिकूटात्मिका पञ्चदशी महात्रिपुर-सुन्दरी जयति । १ षट्कोणम् । सर्वानन्दमयवैन्दवचक्रे षट्कोणं विभाव्य कोणेषु मूलाधारादिषट्चक्राणि मध्ये सहस्रारचक्रं विचिन्त्य तत्र डाकिन्यादिकाः पूजनीया इत्यभिप्रायः । २ चर्म्मधात्वधिष्ठात्रीम् । ३ पूर्वोक्तवत् कल्पिते विशुद्धिचक्रे । ४ रक्तधात्वधिष्ठात्रीम् ।

श्यामां करालामतिघोरदंष्ट्रा-
मनाहते[1] नौमि हि राकिनीं ताम् ॥

(४)

त्रिवक्त्रपद्मां घनकृष्णवर्णाम् ।
दम्भोलिदण्डाभयशक्तिहस्ताम् ॥
दिव्याम्बराढ्यां पिसिताधिनाथाम्[2] ।
नमामि नाभौ[3] किल लाकिनीं ताम् ॥

(५)

वेदाख्यपद्मां कनकाभवक्त्राम् ।
कपालकज्याञ्त्रिशिखाऽभयाढ्याम् ॥
मेदोधिनाथां[4] धृतपीतवस्त्राम् ।
लिङ्गाब्जके[5] नौमि हि काकिनीं ताम् ॥

(६)

पञ्चाननां स्वर्णनिभां मनोज्ञाम् ।
सज्ज्ञानविद्याब्जसृणीन्दधानाम् ॥
अस्थीश्वरीं[6] रत्नविभूषिताङ्गीम् ।
आधारके[7] नौमि हि साकिनीं ताम् ॥

---

१ पूर्वोक्तवत् कल्पिते अनाहतचक्रे । २ मांसधात्वधिष्ठात्रीम् । ३ पूर्वोक्तवत् कल्पितमणिपूरचक्रे । ४ मेदोधात्वधिष्ठात्रीम् । ७ पूर्वोक्तवत् कल्पितस्वाधिष्ठानचक्रे । ५ अस्थिधात्वधिष्ठात्रीम् । ६ पूर्वोक्तवत् कल्पितमूलाधारचक्रे ।

❀ ॐ ❀

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

श्रीषट्कोणा[1]कारकं रम्यचक्रम् ।
कोणेष्वाधारादिषट्कोणकानि ॥
मध्ये साक्षाच्छ्रीसहस्रारचक्रम् ।
सर्वानन्दे वैन्दवे कल्पयामि ॥

(२)

एकाननां चर्म्मनाथां[2] त्रिनेत्राम् ।
त्वग्पात्रखेटत्रिशिखान् दधानाम् ॥
चन्द्रार्द्धचूडामरुणां मनोज्ञाम् ।
वन्दे विशुद्धौ[3] किल डाकिनीं ताम् ॥

(३)

द्विवक्त्रपद्मां [4]रुधिराधिनाथाम् ।
पात्राक्षशूलं डमरुं दधानाम् ॥

यशाम्भवविद्यापरापरातिरहस्ययोगिनीसर्वकामसिद्धिसर्वत्रिखण्डामुद्रा-कौलदर्शनसहिता सम्वित्स्वरूपिणी त्रिकूटात्मिका पञ्चदशी महात्रिपुर-सुन्दरी जयति । १ षट्कोणम् । सर्वानन्दमयवैन्दवचक्रे षट्कोणं विभाव्य कोणेषु मूलाधारादिषट्चक्राणि मध्ये सहस्रारचक्रं विचिन्त्य तत्र डाकिन्यादिकाः पूजनीया इत्यभिप्रायः । २ चर्म्मधात्वधिष्ठात्रीम् । ३ पूर्वोक्तवत् कल्पिते विशुद्धिचक्रे । ४ रक्तधात्वधिष्ठात्रीम् ।

श्यामां करालामतिघोरदंष्ट्रा-
मनाहते[1] नौमि हि राकिनीं ताम् ॥

(४)

त्रिवक्त्रपद्मां घनकृष्णवर्णाम् ।
दम्भोलिदण्डाभयशक्तिहस्ताम् ॥
दिव्याम्बराढ्यां पिसिताधिनाथाम्[2] ।
नमामि नाभौ[3] किल लाकिनीं ताम् ॥

(५)

वेदाख्यपद्मां कनकाभवक्त्राम् ।
कपालकञ्यात्रिशिखाऽभयाढ्याम् ॥
मेदोधिनाथां[4] धृतपीतवस्त्राम् ।
लिङ्गाब्जके[5] नौमि हि काकिनीं ताम् ॥

(६)

पञ्चाननां स्वर्णनिभां मनोज्ञाम् ।
सज्ज्ञानविद्याब्जसृणीन्दधानाम् ॥
अस्थीश्वरीं[6] रत्नविभूषिताङ्गीम् ।
आधारके[7] नौमि हि साकिनीं ताम् ॥

---

१ पूर्वोक्तवत् कल्पिते अनाहतचक्रे । २ मांसधात्वधिष्ठात्रीम् । ३ पूर्वोक्तवत् कल्पितमणिपूरचक्रे । ४ मेदोधात्वधिष्ठात्रीम् । ५ पूर्वोक्तवत् कल्पितस्वाधिष्ठानचक्रे । ६ अस्थिधात्वधिष्ठात्रीम् । ७ पूर्वोक्तवत् कल्पितमूलाधारचक्रे ।

(७)

षडाननां दिव्यशशाङ्कवक्त्राम् ।
ज्ञानाब्जमालाडमरून्दधानाम् ॥
मज्जा[१]धिनाथां जगदात्मभूताम् ।
आज्ञाख्यके[२] नौमि हि हाकिनीं ताम् ॥

(८)

अनन्तवर्णां बहुवक्त्रपद्माम् ।
अनन्तशस्त्रान्वितभूरिहस्ताम् ॥
शुक्राधिनाथां[३] जगदात्मभूताम् ।
नमामि रन्ध्रे[४] ननु याकिनीं ताम् ॥

॥ इति श्रीचतुर्दशावरणम् ॥

ॐ

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

मध्ये वायावीशकोणेऽग्निकोणे ।
नैर्ऋत्ये श्रीचक्रराजस्य भागे ॥
संचिन्त्यादौ पञ्चसिंहासनानि ।
पञ्च श्रीयुक्पञ्चिकास्तवन्दे: ॥

अभिप्रायः—श्रीचक्रस्य मध्ये चतुष्कोणेषु पञ्चसिंहासनानि परिकल्प्य तत्र पञ्चपञ्चिका विद्याः पूजनीयाः ।

---

१ मज्जाधात्वधिष्ठात्रीम् । २ आज्ञाचक्रे । ३ शुक्रधात्वधिष्ठात्रीम् । ४ सहस्रारचक्रे ।

(२)

मध्यस्थसिंहासनगाश्च सर्वा-

लक्ष्म्यम्बिकाः श्रीयुतपञ्चकाख्याः ॥

क्रमेण मध्ये किल कोणकेषु ।

स्मराम्यहं ताः शुभसिद्धिदात्रीः ॥

अभिप्रायः—श्रीचक्रस्य मध्यसिंहासने आदौ मध्ये ततो वायव्यादि-
नैर्ऋत्यान्तकोणेषु पञ्चलक्ष्मीविद्याः पूजनीयाः ।

(३)

कोट्यर्ककान्तिमरुणां विधृतेन्दुखण्डाम् ।

मन्दस्मितास्यकमलां मृगलोचनाञ्च ॥

सोमाग्निसूर्यनयनत्रयशोभितास्याम् ।

लावण्यकान्तिविजितस्मरराजदेहाम् ॥

(४)

पाशाङ्कुशैक्षवधनुःकुसुमाशुगांश्च ।

संबिभ्रतीं विविधरत्नविभूषिताङ्गीम् ॥

सिंहासनस्य[1] च सुमध्यगतस्य मध्ये ।

लक्ष्म्यम्बिकां त्रिपुरसुन्दरिकां[2] नमामि ॥

(५)

शुभ्राम्बरां स्वर्णनिभां मनोज्ञाम् ।

स्मिताननां रम्यभुजैश्चतुर्भिः ॥

---

१ मध्यसिंहासनस्य मध्यभागे। २ श्रीमहात्रिपुरसुन्दरीश्रीविद्या-
लक्ष्म्यम्बाम् ।

पद्मद्वयाभीतिवरान्दधानाम् ।
पद्मासनस्थां ललितस्वरूपाम् ॥

(६)

सौवर्णकुम्भेन सुधायुतेन ।
ह्यासिच्यमानां युगहस्तिभिस्ताम् ॥
वायव्यभागे[1] शुभमञ्चकस्य ।
सौभाग्यलक्ष्मीं[2] मनसा स्मरामि ॥

(७)

सिन्दूरवर्णां धवलाम्बराढ्याम् ।
रत्नादिभूषां स्मितवक्त्रपद्माम् ॥
प्रोत्फुल्लरक्ताब्जदलत्रिनेत्राम् ।
पद्मद्वयादर्शसुपात्रहस्ताम् ॥

(८)

रम्यां जगन्मोहनरूपिणीं ताम् ।
पद्मासनामिन्दुकलावतंसाम् ॥
ईशानभागे[3] शुभमञ्चकस्य ।
महादिलक्ष्मीं[4] मनसा स्मरामि ॥

(९)

रक्ताम्बराढ्यां नवहेमवर्णाम् ।
वराब्जहस्तां द्विभुजां त्रिनेत्राम् ॥

---

१ मध्यसिंहासनस्य वायव्यभागे । २ सौभाग्यलक्ष्म्यम्बाम् ।
३ मध्यसिंहासनस्य ईशानभागे । ४ महालक्ष्म्यम्बाम् ।

धृतोत्तमाङ्गेन्दुकलां स्मितास्याम् ।
तुङ्गस्तनीं तां नवयौवनाढ्याम् ॥

(१०)

मुक्तादिहारोज्ज्वलवक्त्रपद्माम् ।
पद्मासनस्थामतिरम्यदेहाम् ॥
आग्नेयभागे[1] शुभमञ्चकस्य ।
त्रिशक्तिलक्ष्मीं[2] मनसा स्मरामि ॥

(११)

रम्यातसीपुष्पनिभां त्रिनेत्राम् ।
चन्द्रार्द्धचूडां ललिताष्टदोर्भिः ॥
रथाङ्गशंखाब्जगदाधनूंषि ।
बाणान्तथाभीतिवरे दधानाम् ॥

(१२)

विचित्ररत्नाम्बरभूषिताङ्गीम् ।
पद्मासनां तां तरुणीं मनोज्ञाम् ॥
नैर्ऋत्यभागे[3] शुभमञ्चकस्य ।
साम्राज्यलक्ष्मीं[4] मनसा स्मरामि ॥

(१३)

वायव्यसिंहासनगाश्च सर्वाः ।
कोशाम्बिकाः श्रीयुतपञ्चकाख्याः ॥

---

१ मध्यसिंहासनस्य आग्नेयभागे । २ त्रिशक्तिलक्ष्म्यम्बाम् ।
३ मध्यसिंहासनस्य नैर्ऋत्यभागे । ४ साम्राज्यलक्ष्म्यम्बाम् ।

क्रमेण मध्ये किल कोणकेषु ।
स्मराम्यहं ताः शुभसिद्धिदात्रीः ॥

अभिप्रायः— श्रीचक्रस्य वायव्यसिंहासने आदौ मध्ये ततो वायव्यादि नैर्ऋत्यान्तकोणेषु पञ्चकोशविद्याः पूजनीयाः ।

(१४)

बन्धूकरक्तामरुणाम्बराढ्याम् ।
रत्नादिभूषां ललितस्वरूपाम् ॥
स्मिताननामिन्दुकलावतंसाम् ।
चतुर्भुजां तां तरुणीं त्रिनेत्राम् ॥

(१५)

पाशं सृणिञ्चापशरान्दधानाम् ।
वायव्य[1] सिंहासनमध्यसंस्थाम् ॥
श्रीसुन्दरीं वै त्रिपुरेतिपूर्वाम्[2] ।
कोशाम्बिकाम्बां[3] प्रणमामि देवीम् ॥

(१६)

शुक्लाम्बरामिन्दुमरीचिगौराम् ॥
ज्ञानाख्यमुद्रां करदक्षिणेन ।
वामेन रम्यं करवीरपुष्पम् ।
संबिभ्रतीं दिव्यतनुं त्रिनेत्राम् ॥

१ वायव्यसिंहासनस्य मध्यभागे । २, ३ महात्रिपुरसुन्दरीकोशाम्बाम् ।

(१७)

गन्धानुलेपां कुसुमस्रजाढ्याम् ।
वायव्यभागे[१] शुभमञ्चकस्य ॥
सदा परज्योतिरितिप्रसिद्धां[२] ।
कोशाम्बिकां तां मनसा स्मरामि ॥

(१८)

चतुर्भुजां तां विशदप्रभास्याम् ।
मुद्राक्षविद्याकलशाढ्यहस्ताम् ॥
ईशानभागे शुभमञ्चकस्य ।
वन्दे परानिष्कलकोशकाम्बाम्[२] ॥

(१९)

रक्तार्द्ध पीतार्द्ध शरीरयुक्ताम् ।
स्त्रीपुंस्वरूपां शिवशक्तिरूपाम् ॥
बालेन्दुरेखामुकुटोज्ज्वलान्ताम् ।
स्मितास्यपद्मां रुचिरां त्रिनेत्राम् ॥

(२०)

पाशं ह्यभीतिं परशुं वरञ्च ।
वामात् क्रमेणैव करैर्वहन्तीम् ॥

---

१ वायव्यंसिंहासनस्य वायव्यभागे । २ परंज्योतिःकोशाम्बाम् ।
१ वायव्यसिंहासनस्य ईशानभागे । २ परानिष्कलकोशाम्बाम् ।

आग्नेयभागे शुभमञ्चकस्य ।
कोशाम्बिकां नौम्यजपाभिधेयाम् ॥

(२१)

रक्तास्यपद्मां शुभदोश्चतुष्कैः ।
पाशांकुशाभीतिवराँन्दधानाम् ॥
नैर्ऋत्यभागे[1] शुभमञ्चकस्य ।
कोशाम्बिकां[2] नौमि च मातृकादिम् ॥

(२२)

ईशानसिंहासनगाश्च सर्वाः ।
पञ्चोल्लसत्कल्पलताम्बिकास्ताः ॥
क्रमेण मध्ये किल कोणकेषु ।
स्मराम्यहं श्रीशुभसिद्धिदात्रीः ॥

अभिप्रायः— श्रीचक्रस्य ईशानसिंहासने आदौ मध्ये ततः वायव्यादि कोणेषु पञ्चकल्पलताविद्याः पूजनीयाः ।

(२३)

कोट्यर्काभां चारुचन्द्रार्द्धचूडाम् ।
चापं पाशं सत्सृणिं पुष्पबाणान् ॥
संबिभ्राणां सोमसूर्याग्निनेत्राम् ।
रत्नाङ्गीं तां रक्तपट्टाम्बराढ्याम् ॥

---

१ वायव्यसिंहासनस्याग्नेयभागे । २ अजपाकोशाम्बाम् ।
३ वायव्यसिंहासनस्य नैर्ऋत्यभागे । ४ मातृकाकोशाम्बाम् ।

(२४)

जीवान्सर्वान् मोहयन्तीं मनोज्ञाम् ।
रम्यां शान्तां षोडशीं सुस्मितास्याम् ॥
ईशाने श्रीमञ्चक[1]स्यापि मध्ये ।
वन्दे श्रीमत्सुन्दरीं श्रीलताम्बाम्[2] ॥

(२५)

रक्ताम्बराढ्यामरुणां त्रिनेत्राम् ।
शशाङ्कचूडाङ्कितमस्तकांताम् ॥
पाशाङ्कुशाभीतिवराक्षविद्या-
धनुःशरान्संदधतीं मनोज्ञाम् ॥

(२६)

वायव्यभागे शुभमञ्चकस्य[3] ।
स्मिताननां कल्पलताम्बिकांताम् ॥
श्रीपञ्च[4]कामेश्वरिकेतिनाम्नीम् ।
स्मरामि देवीं त्वरितां[5] मनोज्ञाम् ॥

(२७)

ईशानभागे शुभमञ्चकस्य[6] ।
शुभ्राननां कल्पलताम्बिकाख्याम्[7] ॥

---

१ ईशानसिंहासनस्य मध्यभागे । २ श्रीमहात्रिपुरसुन्दरीकल्पलताम्बाम् । ३ ईशानसिंहासनस्य वायव्यभागे । ४-५ पञ्चकामेश्वरीकल्पलताम्बाम् । सा एव त्वरितेति भावः । ६ ईशानसिंहासनस्य ईशानभागे । ७ पारिजातेश्वरीकल्पलताम्बाम् ।

विद्याक्षवीणाऽमृतकुम्भहस्ताम् ।
श्रीपारिजातेश्वरिकां नमामि ॥

(२८)

आग्नेयभागे शुभमञ्चकस्य[1] ।
रक्ताननां कल्पलताम्बिकाख्याम्[2] ॥
विद्याक्षमालाशरचापहस्ताम् ।
स्मरामि देवीं त्रिपुटां[3] कुमारीम्[4] ॥

(२९)

नैर्ऋत्यभागे शुभमञ्चकस्य[5] ।
भास्वत्प्रभां कल्पलताम्बिकाख्याम्[6] ॥
करद्वये चापशरान्दधानाम् ।
श्रीपञ्चबाणेश्वरि[7]कां स्मरामि ॥

(३०)

आग्नेयसिंहासनगाश्च सर्वाः ।
पञ्चैव सत्कामदुघाम्बिकास्ताः ॥
मध्ये च कोणेष्वपि च क्रमेण ।
स्मराम्यहं श्रीशुभसिद्धिदात्रीः ॥

---

१ ईशानसिंहासनस्य आग्नेयभागे । २–३ कुमारीकल्पलताम्बामम् । ४ सा एव त्रिपुटेति भावः । ५ ईशानसिंहासनस्य नैर्ऋत्यभागे । ६–७ पञ्चबाणेश्वरी कल्पलताम्बाम् ।

अभिप्रायः — श्रीचक्रस्याग्नेयसिंहासने आदौ ततो वायव्यादि नैर्ऋत्या-
न्तकोणेषु पञ्चकामदुघाविद्याः पूजनीयाः ।

(३१)

बन्धूकवर्णां स्मितवक्त्रपद्माम् ।
रक्ताम्बरां रत्नविभूषिताङ्गीम् ॥
पाशाङ्कुशे चापशरान्दधानाम् ।
चतुर्भुजां चारुशरीरयुक्ताम् ॥

(३२)

नेत्रत्रयोद्भासितसुन्दरास्याम् ।
तां षोडशाब्दां तरुणीं पराम्बाम् ॥
आग्नेयसिंहासन[१]मध्यभागे ।
श्रीसुन्दरीं[२] कामदुघां स्मरामि ॥

(३३)

वायव्यभागे[३] शुभमञ्चकस्य ।
कर्पूरवर्णां धवलाम्बराढ्याम् ॥
विद्याब्जहस्ता ममृतादियुक्ताम्[४] ।
पीठेश्वरीं[५] कामदुघां स्मरामि ॥

---

१ आग्नेयसिंहासनस्य मध्यभागे। २ श्रीमन्महात्रिपुरसुन्दरी-कामदुघाम्बाम्। ३ आग्नेयसिंहासनस्य वायव्यभागे। ४-५ अमृत-पीठेश्वरीकामदुघाम्बाम्।

(३४)

ईशानभागे शुभमञ्चकस्य[1] ।
शुक्लाननां शुभ्रपटाभिरामाम् ॥
मालामहापुस्तकधारिणींताम् ।
स्मराम्यहं कामदुघां सुधांशुम्[2] ॥

(३५)

आग्नेयभागे शुभमञ्चकस्य[3] ।
मृगाङ्कवर्णां धवलाङ्गवस्त्राम् ॥
विद्याक्षमाले दधतीं त्रिनेत्राम् ।
स्मराम्यहं कामदुघाऽमृतेशीम्[4] ॥

(३६)

नैरृत्यभागे शुभमञ्चकस्य[5] ।
रत्नादिभूषामरुणां त्रिनेत्राम् ॥
स्मेराननामिन्दुकलावतंसाम् ।
स्थूलातिरम्योच्चकुचद्वयाङ्गीम् ॥

(३७)

संधारयन्तीं करपल्लवाभ्याम् ।
दर्वीन्तथा हाटकभाजनञ्च ॥

---

१ आग्नेयसिंहासनस्य ईशानभागे । २ सुधांशुकामदुघाम्बाम् । ३ आग्नेयसिंहासनस्य आग्नेयभागे । ४ अमृतेशीकामदुघाम्बाम् । ५ आग्नेयसिंहासनस्य नैरृत्यभागे ।

दिव्यां प्रसन्नाननसारसां ताम् ।
स्मराम्यहं काम[1]दुघान्नपूर्णाम् ॥

(३८)

नैर्ऋत्यसिंहासनगाश्च सर्वाः ।
श्रीपञ्चरत्नादियुताम्बिकास्ताः ॥
मध्ये च कोणेष्वपि च क्रमेण ।
स्मराम्यहं श्रीशुभसिद्धिदात्रीः ॥

अभिप्रायः— श्रीचक्रस्य नैर्ऋत्यसिंहासने आदौ मध्ये ततो वायव्यादि
नैर्ऋत्यान्तम् पञ्चरत्नविद्याः पूजनीयाः ।

(३९)

जपापुष्पवर्णां शशाङ्कार्द्धचूडाम् ।
प्रसन्नां स्मितां रक्तवस्त्राभिरामाम् ॥
रवीन्द्वग्निनेत्रैस्त्रिभिर्भूषितास्याम् ।
तिरस्कुर्वतीं कामदेवं मनोज्ञाम् ॥

(४०)

धनुर्बाणपाशांकुशैः शोभमानाम् ।
चतुष्पाणिपद्मां हि नैर्ऋत्यदेशे[2] ॥
सुमञ्चस्य[3] मध्ये स्थितां नौम्यहं श्री-
महासुन्दरीमेव रत्नाम्बिकाख्याम्[4] ॥

---

१ अन्नपूर्णा-कामदुघाम्बाम् । २-३ नैर्ऋत्यसिंहासनस्य मध्य-
भागे । ४ श्रीमन्महात्रिपुरसुन्दरीरत्नाम्बाम् ।

(४१)

वायव्यभागे शुभमञ्चकस्य ।
शशाङ्कवर्णान्वितपाणिपद्माम् ॥
पञ्चाननां श्वेतशवासनस्थाम् ।
नरास्थिभूषामतिघोररावाम् ॥

(४२)

खड्गं शरं शूलरथाङ्गशक्ति-
गदाचकर्त्रींफलकान्कुठारम् ॥
सत्कार्मुकं भीषणनागपाशम् ।
श्रीफेरुपोतं डमरुं नृमुण्डम् ॥

(४३)

कपालकं षोडशपाणिपद्मैः ।
संबिभ्रतीमिन्दुकलावतंसाम् ॥
सद्व्याघ्रचर्म्माम्बरभूषिताङ्गीम् ।
रत्नाम्बिकां[२] नौमि हि सिद्धिलक्ष्मीम्[३] ॥

(४४)

ईशानभागे[४] शुभमञ्चकस्य ।
देवीं शुकश्याममुखीं त्रिनेत्राम् ॥
चन्द्रार्द्धलेखाभ्रकुटोज्ज्वलास्याम् ।
वीणां कराभ्यां ननु वादयन्तीम् ॥

---

१ नैर्ऋत्यसिंहासनस्य वायव्यभागे। २-३ सिद्धिलक्ष्मीरत्नाम्बाम्।
४ नैर्ऋत्यसिंहासनस्य ईशानभागे।

(४५)

सदैव सद्वादनमुग्धचित्ताम् ।
विचित्ररत्नाभरणोज्ज्वलाङ्गीम् ॥
मातङ्गिनीं[1] स्मेरमुखीं मनोज्ञाम् ।
रत्नाम्बिकां[2] नौम्यरुणांशुकां ताम् ॥

(४६)

आग्नेय[3]भागे शुभमञ्चकस्य ।
बन्धूकवर्णामरुणाम्बराङ्गीम् ॥
मन्दस्मितां चारुमुखाब्जयुक्ताम् ।
बालेन्दुमौलीं नवयौवनाढ्याम् ॥

(४७)

रक्ताम्बरां तुङ्गकुचां त्रिनेत्राम् ।
पाशाङ्कुशाभीतिवरान्दधानाम् ॥
रत्नाम्बिकां[4] श्रीभुवनेश्वरीं ताम् ।
स्मरामि देवीं कमलासनस्थाम् ॥

(४८)

नैर्ऋत्यभागे[5] शुभमञ्चकस्य ।
कोलाननां नीलघनप्रभास्याम् ॥
हलं कपालं मुसलं वरञ्च ।
संबिभ्रतीं चारुरुचिं त्रिनेत्राम् ॥

१-२ मातङ्गीरत्नाम्बाम् । ३ नैर्ऋत्यसिंहासनस्य आग्नेयभागे ।
४ भुवनेश्वरीरत्नाम्बाम् । ५ नैर्ऋत्यसिंहासनस्य नैर्ऋत्यभागे ।

(४६)

भीमातिभीमां विधृतेन्दुखण्डाम् ।
रक्ताम्बराञ्चैव नृमुण्डमालाम् ॥
वाराहिकां[1] तीक्ष्णसुभीमदंष्ट्राम् ।
रत्नाम्बिकां[2] दिव्यतनुं स्मरामि ॥

॥ इति श्रीपञ्चदशावरणम् ॥

❀ ॐ ❀

॥ नमः श्रीपरदेवतायै ॥

(१)

देवेन्द्रं[3] तं वज्रहस्तं सुपीतम् ।
रक्ताभं वैश्वानरं[4] शक्तिहस्तम् ॥
श्रीमत्सौरिं[5] दण्डहस्तञ्च कृष्णम् ।
बन्धूकाभं नैर्ऋतं[6] खड्गहस्तम् ॥

(२)

पाशाढ्यं श्रीपाशिनं[7] श्वेतवर्णम् ॥
वायुं सृण्याढ्यं[8] हरिद्वर्णदेहम् ॥
पौलस्त्यं[9] वै शुक्लवर्णं गदाढ्य-
मीशानं[10] श्रीशूलहस्तञ्च शुभ्रम् ॥

१-२ वाहारी-रत्नाम्बाम् । ३ वज्राढ्यन्द्रः । ४ शक्त्याढ्याग्निः । ५ दण्डाढ्ययमः । ६ खड्गाढ्यनिर्ऋतिः । ७ पाशाढ्यवरुणः । ८ अंकुशाढ्यवायुः । ९ गदाढ्यकुबेरः । १० शूलाढ्यईशानः ।

(३)

ब्रह्माणं[१] तं पद्महस्तं सुपीतम् ।
रम्यं श्यामं चक्रहस्तं ह्यनन्तम्[२] ॥
एतान्सर्वान् नौमि भूपूर्वहिस्थान् ।
पूर्वादारभ्याभिवर्तक्रमेण[३] ॥

(४)

भूपूर्वाह्ये श्रीकलाध्वानमादौ ।
तत्त्वाध्वानं भूपुरे च त्रिवृत्ते ॥
वर्णाध्वानं षोडशारे च विश्वा-
ध्वानं चाष्टाब्जे पदाध्वानमन्ते ॥

(५)

मन्त्राध्वानं बिन्दुचक्रे पुनश्च ।
तत्त्वात्मानं व्याप्तपूर्वश्चबिन्दौ ॥
एतान्सर्वान्ह्यध्वरूपान् विभाव्य ।
श्रीचक्रेऽहं नौमि दिव्यान् प्रकामम् ॥

अभिप्रायः— श्लोकोक्त षट्स्थानेषु षडध्वपूजनं विधाय मध्ये बिन्दौ व्याप्ततत्त्वात्मानं पूजयेत् ।

॥ इति श्रीषोडशावरणवन्दनम् ॥

---

१ पद्माढ्यब्रह्मा । २ चक्राढ्यानन्तः । ३ पूर्वाग्नेयदक्षिणनैर्ऋत्यपश्चिमवायव्योत्तरेशानेशान पूर्वमध्यनैर्ऋत्यपश्चिममध्यदिक्षु ।

ॐ

॥ नमः श्रीसम्वित्स्वरूपिण्यै ॥

(१)

पूर्वोक्तसत्सकलचक्रसमष्टिचक्रम् ।
श्रीपञ्चमाख्यशुभकल्पमिदं परायाः ॥
दिव्योर्ध्वनाम[१] निगमाभिधकं हि भाषा-
श्रीचक्रराजमतुलं सततं नमामि ॥

(२)

क्षीराब्धिसंस्थे मणिपीठमध्ये ।
श्रीकल्पवृक्षात्मककानने च ॥
रत्नाढ्यचिन्तामणिवेदिकायाम् ।
सिंहासने रत्नमये मनोज्ञे ॥

(३)

श्रीमत्त्रिकोणोपरि सन्निविष्टाम् ।
स्मिताननां पञ्चमुखारविन्दाम् ॥
प्रत्येकवक्त्रे नयनत्रयाढ्याम् ।
श्रीचन्द्रसूर्यायुतदीप्तिभासाम् ॥

(४)

पूर्णेन्दुचूडामरुणाम्बराङ्गीम् ।
सत्षोडशाब्दां नवयौवनाढ्याम् ॥

---

१ ऊर्ध्वाम्नायात्मकभाषारूपश्रीचक्रराजम् ।

सदाभिरामां जितकामकान्तिम् ।
आनन्दमूर्तिं शिवशक्तिरूपाम् ॥

(५)

ज्ञानाख्यमुद्राशुभपानपात्र-
त्रिशूलविद्याङ्कितपाणिपद्माम् ॥
उच्छ्वासनिःश्वाससमष्टिमूर्त्तिम् ।
श्रीअर्द्धनारीश्वरिकां पराम्बाम्[१] ॥

(६)

विशेषतः स्त्रीवपुषीं कदाचित् ।
पुंरूपिणीं निष्कलरूपिणीं वा ॥
प्रपञ्चरूपां भुवनस्वरूपाम् ॥
मूर्तिस्वरूपामपि मन्त्रदेहाम् ॥

(७)

श्रीदैवताख्यामपि मातृरूपाम् ।
तां विष्टपानुग्रहकारिणीञ्च[२] ॥
भाषात्मिकां[३] श्रीचितिसत्स्वरूपा-
साम्नायके ह्यूर्ध्वगते[४] नमामि ॥

(८)

धाम्नि ह्यनन्तदलयुक्तमहारविन्दे ।
ब्रह्मादिपञ्चकमहाशवनिर्मितञ्च ॥

---

१ सर्वमन्त्रेश्वरीपरादेवता । २ संसारपुनर्बहिर्निःसारणोद्यताम । ३-४ ऊर्ध्वाम्नायात्मकभाषाचक्राधिष्ठात्रीम । भाषानिलयाम् इत्यर्थः ।

सिंहासनं तदुपरि स्थितमब्जमन्यत् ।
रम्याष्टपत्रयुतमत्र विराजमानाः ॥

(९)

दिव्याष्ट[1]भैरवगणा असिताङ्गपूर्वाः ।
मध्यस्थभैरववरः कमलं[2] तदूर्ध्वे ॥
तत्कर्णिकोपरि सुहंससमाधिरूढम् ।
सद्द्वादशेक्षणयुतं शुभपञ्चवक्त्रम् ॥

(१०)

मध्ये हि सिंहवदनं रुधिराभवर्णम् ।
कृष्णाभकोलवदनं किल दक्षिणस्थम् ॥
वामे वृषास्यकमलं हिमतुल्यशुभ्रम् ।
चोर्ध्वस्थकृष्णमहिषाकृतिवक्त्रपद्मम् ॥

(११)

ज्योतिर्मुखञ्च सकलोर्ध्वभवं प्रदीप्तम् ।
चूडाकृतिं परम[3]सिद्धिकरालिकाढ्यम् ।

---

१ असिताङ्गरुरुचण्डक्रोधोन्मत्तकपालीशभीषणसंहारभैरवाः एते अष्टभैरवाः । २ "तस्य नाभ्युद्गतं पद्मं षट्दलाम्नायसंस्थितम् ।" इति वडवानलतन्त्रोक्तध्यानप्रमाणेन तत् कमलं भैरवस्य नाभ्युद्गतं षड्दलाम्नायात्मकमिति चिन्तनीयम् । ३ "तदूर्ध्वं ज्योतिवक्त्रन्तु शिखाकारं विचिन्तयेत् । ज्योतिवक्त्रान्तरे सिद्धिकरालीञ्च विचिन्तयेत् ।" इति च वडवानलतन्त्रोक्तध्यानप्रमाणम् ।

दिव्यांबरं शिरसिशङ्करचर्म्मयुक्तम् ।
नारायणाजिनविनिर्मितसोत्तरीयम् ॥

(१२)

लोकेशचर्म्मविधृतञ्च कटिप्रदेशे ।
ब्रह्माच्युतेशशुभमस्तकमालिकाढ्यम् ॥
चन्द्रार्द्ध शीर्षमुकुटं शुभलोहिताङ्गम् ।
दत्तैर्भुजैर्दशमितैर्विधृतोत्पलञ्च ॥

(१३)

श्रीकालिका[१]दिदशसंख्यमहादिविद्या
वामैश्चदिङ्मितकरैर्ननु धारयन्तम् ॥
ब्रह्माण्डलक्षयुतदिव्यललाटपद्मम् ।
श्रीचक्रचिह्नित[२]सितारुणहस्तसरोजम् ॥

(१४)

भीमाट्टहाससहितं ह्यतिघोरदंष्ट्रम् ।
दिव्यञ्च ताण्डवनटं निखिलादिरूपम्[३] ॥
कामेश्वरस्य परमं समनाख्यरूपम्[४] ।
निर्वाण[५]भैरवमहं प्रणमामि नित्यम् ॥

---

१ काली तारा षोडशी भुवनेश्वरी भैरवी छिन्नमस्ता धूमावती वगला मातङ्गी कमलात्मिका एता दश महाविद्याः । २ 'वक्षे श्रीचक्रचिह्नन्तु कुंकुमज्योतिभं ततः । अर्द्धचक्रंसीताभंस्यादर्द्धाधः कुंकुमं स्मृतम् ।" इति वडवानलतन्त्रोक्तप्रमाणम् । ३ संसारानुग्रहकरं । ४ अनाख्यरूपम् ।
५ महानिर्वाणभैरवम् ।

(१५)

सुशून्यसदने सदा ज्वलितपुञ्जसत्तेजस-
स्तदन्तरगतं महाकमलपत्रसाहस्रकम् ॥
महासनसुमञ्चकं दशदिगीश्वरैरावृतम् ।
विरिञ्चिहरिरुद्रकेश्वरसदाशिवैर्निर्मितम् ॥

(१६)

मृणालयुतनालकं परशिवस्य नाभ्युद्भवम् ।
सुशून्यकमलासनं तदुपरिस्थरक्ताब्जकम् ॥
प्रमोदमयभैरवः[१] पितृवनोपरिष्टात्स्थितः ।
श्रियं तदुपरिस्थितां जगदनुग्रहेतत्पराम् ॥

(१७)

सुषोडशमुखाम्बुजां सकलचन्द्रचूडामणिम् ।
विमुक्तचिकुरालकां परमकोटिसूर्यप्रभाम् ॥
सुरक्तवदनं ह्यधोऽसितमुखं सितास्यं ह्यधो-
हरिद्वदनपङ्कजं धवलवक्त्रकं दक्षिणे ॥

(१८)

सुपीतवदनाम्बुजं रुचिरवामभागे स्थितम् ।
शुभञ्च तदधोमुखं रुधिरकान्तिकं ह्युज्ज्वलम् ॥
हरिन्मुखसरोरुहं ललितकुंकुमं[३] दक्षिणे ।
जतुप्रभमुखाम्बुजं तदनु कापिलं[४] वामके ॥

१ आनन्दभैरवः । २ जगदनुग्रहसत्तारूपिणीम् । ३ सुन्दर कुंकुमाभवक्त्रम् । ४ कपिलवक्त्रम् ।

(१९)

जपाकुसुमसन्निभं परमसुन्दरास्यं ह्यधः ।
सुदाडिमनिभाननं धवलनीलमिश्राननम् ॥
सवामगतपीतकं तदनुधूम्रवर्णान्वितम् ।
सदास्मितमुखाम्बुजां शशिदिवाकराग्न्यक्षिणीम् ॥

(२०)

शशाङ्करविकुण्डलां मणिलसत्किरीटोज्वलाम् ।
जपाकुसुमभासुरां ललितयोगपट्टाम्बराम् ।
जनार्दनसुचर्मयुग्वसनभूषितां मोहिनीम् ।
सदैव विधिचर्मयुक्सुरुचिरोत्तरीयां शिवाम् ॥

(२१)

सुभैरवशिरस्त्रजं ह्यरुणपद्ममालाधराम् ।
गजाधिकशतै[1]र्भुजैर्धृतविभिन्नदेवायुधाम्[2] ॥
महात्रिपुरसुन्दरीं[3] निखिलभूतबीजाङ्कुराम् ।
भजे सकलसाक्षिणीं सुरवरैरगम्यां पराम् ॥

इति श्रीधनशम्शेरवर्म्मविरचितश्रीपराङ्गस्तवराजस्य ऊर्ध्वाम्नायात्मकभासाचक्रावरणवन्दनन्नाम् पञ्चमः कल्पः ।

---

१ अष्टोत्तरशतहस्तैः । २ नानाशस्त्राणि नानादेवताः (अष्टोत्तरशतभुजेषु विविधशस्त्राणि तथा अनेकदेवता वर्तन्ते इति भावः) ।
३ वृहद्रूपिणीं श्रीमन्महात्रिपुरसुन्दरीम् ।

❀ ॐ ❀

॥ नमः श्रीसम्वित्स्वरूपिण्यै ॥

(१)

इति सकल सुविद्या ध्यानमर्थं विचार्य ।
तमपि सकलमर्थं मन्त्रलीनं विभाव्य ॥
परमनुनिखिलार्थं चक्रराजे विभाव्य ।
सुरगणमनुमन्त्रैक्यात्मतां चिन्तयामि ॥

(२)

अथ हि निखिलचक्रं स्थूलदेहे विचिन्त्य ।
ह्यखिलपरममन्त्रं सूक्ष्मदेहे विभाव्य ॥
सकलमपि तदर्थं कारणाख्ये विभाव्य ।
विगतसकलरागो भैरवोऽहं शिवोऽहम् ॥

(३)

विगतविविधशङ्काभीतिप्राकृत्यभावो ।
विगतविविधलज्जापौरुषीयाख्यभावः ॥
विजितनिजमनस्को बुद्ध्यहङ्कारहीनो ।
विजितनिखिलशक्तिः शक्तिरेवाहमस्मि ॥

(४)

जगति विजितसाक्षाद् भैरवत्वाख्यभावो ।
विजितनिखिलतत्त्वः केवलानन्दरूपः ॥
विगतसकलरूपो नामधामादिहीनः ।
परमपरशिवोऽहं पूर्णब्रह्मस्वरूपः ॥

(५)

राणावंशोद्भवोऽहं जननि परशिवे वीरशम्शेरपौत्रः ।
सर्वाम्नायस्वरूपे कलिकलुषहरे रुद्रशम्शेरपुत्रः ॥
मूढोविद्याविहीनो भगवति धनशम्शेरवर्मा परेशि ।
क्षुद्रोऽयं चेतिमत्वा मम पदरचनादोषजातं क्षमस्व ॥

॥ इति श्रीधनशम्शेर विरचितः श्रीपराङ्गस्तवराजः सम्पूर्ण ॥

॥ शुभम् ॥